2° Th. pr.

39 m

Thomasius -

Ex donat: Molliana.

N. Jos. Thorn
Swedlund. A.t.
Lidon. Langenas.
An. 1704.

Adolphus Fridericus Schemer, Ulmensis.
Philosophiæ Studiosus. Ulm, ao, 1752.

<36636787000010

<36636787000010

Bayer. Staatsbibliothek

33

M. JACOBI THOMASII,
Orator. Prof. Publ.

PHILOSOPHIA PRACTICA

continuis Tabellis

comprehensa,

cum Annotationibus ejusdem.

Editio qvarta.

LIPSIÆ,
Impensis JOH. FUHRMANNI & Viduæ B. MATTHÆI RITTERI, Bibliop.
Typis CHRISTIANI SCHOLVINI,
ANNO M. DC. LXXXII.

PRÆSCRIPTIO

AD

LECTOREM,

Primæ Editioni, cui Annotationes nondum accesserant, Anno 1661. prætissa.

QVi Auditores mihi futuri sunt, eos aliàs alloqvar. Nunc cæteros maximè, qvorum oculis atqve judiciis, sic ferente Bibliopolæ commodo, privatum limen egressæ exponentur hæ tabulæ, appello ac rogo, ne præcipiti sententiâ damnent novitatis, qvæ sunt vetera, aut ab Aristotele illicò dissentire credant, qvæ recedunt alicubi à commentariis eorum, qvi summi Philosophi interpretes se profitentur, aut sectatores. Tametsi enim abeo tempore, qvo non modò ferulæ manum, sed & imperio magistrorum mentem subducere fas fuit, præclara mihi semper, omniqve tuenda studio visa res fuit, philosophicâ libertate adversus etiam Principem philosophiæ, si religio, si veritas, si ratio postularet, uti: tamen nunqvam se mihi approbavit procacitas hujus seculi novaturientis, qvo multi tùm demùm egregiè se putant discentium studiis consulere, si à tritâ semita seductos per sua vestigia secum abripiant, & Philosophiam in sectas sive novas, sive revocatas ab orco veteres & interpolatas, diducant. Qvæ, patefacta semel qvidvis opinandi licentia, tàm fœcundè succrevêre, ut Hæresiarcharum recentium Catalogus confici minimo negotio qveat non minimus. Vicissim nec eorum placuit desidia, qvi Aristotelis interpretem qvalemcunqve nacti vel imperitissimum, ab hoc mallent ejus doctrinam rescisci, & sic enunciare ad discipulos, qvàm Magistrum ipsum percontari, & lingva loqventem suâ diligenter auscultare. Planum fecerunt eruditissimi qvidam memoria nostra viri,

Bayerische Staatsbibliothek München

viri, in multis à mente Philoſophi excidiſſe interpretes ejus, præcipuè latinos. Ac neſcio, an non horum temeritati non ex minima parte imputare poſſit invidiam ſui nominis Ariſtoteles, dum illorum ineptias ut ſuas objectas ſibi audiri cogitur. Hæc me ratio movit, LECTOR BENEVOLE, ut, cùm Summi qvidam & Optimi viri filios ſuos tùm aliis humanitatis artibus, tùm Practicæ Philoſophiæ elementis imbuendos meæ fidei crederent, de Tabellis ita concinnandis cogitarem, ut nec temerè diſcesſionem facerent ab Ariſtotelis doctrinâ, & nævos tamen pulcherrimo corpori qvorundam interpretum incuriâ adſperſos tollerent. Eas, ubi rem ſenſi non abire ſine fructu diſcentum, viſum eſt, locupletatas à me, multisqve, ut ſpero, locis redditas meliores, Typographo dare, ut Scholæ meæ privatæ uſibus commodiùs inſervirent. Veritatis amorem profiteor, in qvibus errâſſe me deprehendam, ea non propugnabo, qvi jam hic mutaverim qvædam, aliter ante qvatuor annos in Breviario Nicomacheorum à me poſita. Doctrinas de Jure Naturæ, de Optima Rep. de Ratione Statûs hic ſepoſui, non tàm qvia idem propè factum viderem à plerisqve ſyſtematum ſcriptoribus, qvàm qvod in iis elucubrandis ordinandisqve deſtituerent me otium & adminicula. Interim qvantillum id cunqve eſt, qvod hic damus, boni conſule, qvi hæc legis, & conatibus noſtris, ſi id mereri videbuntur, fave!

***

HÆc ex parte DEO, partim ſibi vendicat Auctor;
Apta & vera DEO; falſa & inepta ſibi:
Desqve ſibi veniam erranti non ſponte, precatur;
Soliſed laudem, Lector amice, DEO.

TABU-

TABULA TABULARUM.

PHILOSOPHIÆ PRACTICÆ, cujus *natura & constitutio* explicatur — Tab. I. — — II.

Prior, de *Fine*, est ETHICA, & dividitur in

- περὶ ἠθῶν de *Bono Hominis in genere* . . . . . III.
- περὶ ἠθῶν de *Potentiis Animæ Humanæ* . . . . . IV.
- ἦθος, de *Summo* Hominis pariter & totius Civitatis *Bono*. Cujus *Definitio* . . . . . V.
- *Divisio* in Beatitudinem Theoreticam & Practicam.
- è qvibus Theoretica declaratur breviter . . VI.
- è qvibus Practica absolvitur virtutibus Practicis. Qvarum alia est directa, nempe *virtus moralis*. De cujus *Natura* . . . . . VII.
- *Objecto* in genere . . . . . IIX.
- *Objecto* in specie nempe de *Affectibus* humanis . . . . . IX.
- *Actionibus humanis* universim . . . . . X.
- *Actionibus humanis* qvoad earum divisionem in *spontaneam & invitam* . . . XI.
- *Actionibus humanis* qvoad earum *Principia* . . . XII.
- *Divisionibus* tribus . . . . . XIII.

Pars

- Qvarum prima fit in *species*. Hæ *synopticè* exhibentur *universæ* . . . XIV.
- separatim exponuntur singulæ. Nimirum 1. *Fortitudo* . . . XV.
- 2. *Temperantia* . . . XVI.
- 3. *Liberalitas* . . . XVII.
- 4. *Magnificentia* . . . XIIX.
- 5. *Modestia* . . . XIX.
- 6. *Magnanimitas* . . . XX.
- 7. *Mansvetudo* . . . XXI.
- 8. 9. 10. *Tres Homilitiæ* . . . XXII.
- altera in modos concipiendi. Concipitur enim ut perficit hominem vel in ordine ad seipsum, & sic retinet nomen virtutis 11. *Justitia particularis* . . . XXIII.
- alios homines, & vocatur *Justitia universalis* . . . XXIV.
- Hujus verò Principium dirigens actuale est *Jus* . . . XXV.
- Hujus verò Conjugatum est *Justum & injustum* . . . XXVI.
- tertia in gradûs, qvi sunt: *Semivirtus, Virtus communis, & Heroica* . . . XXVII.
- In statu autem Semivirtutis & semivitii *processus moralis* exhibetur . . . XXIIX.
- dirigens: *Prudentia*. De qvâ & *cæteris Virtutibus Intellectualibus* . . . XXIX.
- Adjuncta: Bona scil. post Virtutem optima in Internis, *Voluptas* . . . XXX.
- Adjuncta: Bona scil. post Virtutem optima in Externis, *Amicitia* . . . XXXI.

Posterior, POLITICA: De cujus *naturâ & constitutione* . . . XXXII.

Hæc dividitur in Doctrinam

- de *Civitate*, tanqvam subjecto. Cujus Genus, *Societas humana naturalis* . . . XXXIII.
- Materia complexa remota, *Societates domesticæ* *Nuptialis* . . . XXXIV.
- Materia complexa remota, *Societates domesticæ* *Herilis* . . . XXXV.
- Materia complexa remota, *Societates domesticæ* *Paterna* . . . XXVI.
- Materia complexa propinqvæ *Domus seu familia* . . . XXXVII.
- Materia complexa propinqvæ *Vicus seu Pagus* . . . XXXIIX.
- *Definitio* . . . XXXIX.
- Materia simplex *Civis*. Cujus definitio . . . XL.
- Materia simplex *Civis*. Cujus Affectio, *Dignitas Civilis* . . . XLI.
- Materia simplex *Civis*. Cujus *Divisiones* . . . XLII.
- Forma, *Respublica*, . . . XLIII.
- hujus Divisio secundùm gradûs fit in *Remp. simplicem & mixtam* . . . XLIII.
- hujus species *comparantur* inter se, scil. *Regnum* cum *Tyrannide* . . . XLIV.
- hujus species *comparantur* inter se, scil. *Aristocratia* cum *Oligarchiâ* . . . XLV
- hujus species *comparantur* inter se, scil. *Politia* cum *Democratiâ* . . . XLVI.
- hujus species *comparantur* cum *Societatibus domesticis* . . . XLVII.
- Affectio: *Majestas*, Cujus *Natura* exponitur . . . XLIIX.
- Affectio: *Majestas*, Cujus *Divisio in partes* . . . XLIX.
- *Mutatio* & caulæ corrumpentes . . . L.

de *Legibus*, tanqvam mediis . . . LI.

JUVANTE TRIUNO!

TAB. I. De Philosophiæ Practicæ Naturâ & Constitutione.

Philosophiæ Practicæ notetur

I. *Discrimen à Philosophiâ Theoretică.* Etenim Philosophia {Theoretica / Practica} pro ultimo fine per se habet {contemplationem: / actionem.}

II. *Synonymia.* Vocatur {ab Aristotele *Politica* / à Stoicis *Ethica*} vocabulo latiùs, qvàm hodiè solet, accepto.

Vocatur etiam ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα Φιλοσοφία, Philosophia *circa res humanas*, cap. ult. Nicom.

III. *Methodus* {Philosophia Practica tractari debet Methodo *Analyticâ*. / Hæc verò considerat 1. *finem*: 2. *Subjectum*: 3. *media*. / Et qværi debet *in totâ* Philosophiâ Practicâ, non in partibus ejus separatim.}

IV. *Partes* duæ {*Ethica* / *Politica*} qvæ considerat {*finem* seu bonum summum hominis Tab. II. & seqq. / *subjectum* illius finis, qvod est civitas: & *media* eum introducentia, qvæ sunt leges Tab. XXXII. & seqq.}

† 1. *Alii Methodum Analyticam seorsim in Ethicâ, seorsim in Politicâ qværunt.*

2. *Sunt, qvi tertiam Philosophiæ Practicæ partem adjiciant* Oeconomicam. *Sed hanc nihil obstat, qvò minùs sub Politicâ comprehendamus.*

3. *Plerique Ethicam è Politicâ discernunt, tanqvam partem communem â propriâ.*

TAB. II. De Ethicæ Naturâ & Constitutione.

Ethicæ notetur

I. *Homonymia.* Ethicæ vox sumitur {*latè*, pro totâ Philosophiâ Practicâ apud Stoicos. / *strictè*, pro parte ejus solâ priore: & ita h. l.

II. *Etymologia.* Sic appellatur, qvia maximè occupatur in explicandis virtutibus ἠθικαῖς seu *moralibus.*

III. *Synonymia.* Unde latinè vocari solet Philosophia *moralis.* Aristoteli πολιτικὴ περὶ τὰ ἤθη.

IV. *Definitio.* Ethica est prior pars Philosophiæ Practicæ, agens de ultimo fine, seu summo bono hominis,

V. *Partitio*: Dividemus eam in {περὶ θεωρίαν {de Bono Hominis in genere Tab. III. / de Potentiis Animæ humanæ. Tab. IV.} / θεωρίαν de summo Bono hominis: cujus {Definitio, Tab. V. / Divisio in partes. Tab. VI. & seqq. / Adjuncta {Voluptas, Tab. XXX. / Amicitia, Tab. XXXI.}}}

† *Vulgò duas Ethicæ partes ita constituunt, ut prior sit de Summo Bono tanqvam* fine, *Posterior de virtutibus, tanqvam* mediis. *Qvibus nonnulli tertiam interjiciunt de animâ tanqvam* subjecto; *vel actionibus, aut homine ipso, tanqvam* objecto. *Qvæ opinio inde manavit, qvia crediderunt, Analyticam methodum in Ethicâ separatim qværi oportere integram. Sed hîc præfero sententiam Jasonis Denores, Piccarti, Wilhelmanni, & aliorum, qvi in Ethicis nihil præter doctrinam de fine ultimo hominis agnoscunt. Nam etsi de Virtutibus qvoq; hîc agitur, nec negandum est, habitûs virtutis esse certo qvodam sensu media Summi Boni: tamen Analytica methodus alia media postulat, qvàm qvæ in definitione finis expressè includantur: talia nempe, qvæ similia sint pharmacis & horum præscriptioni in arte medica. Hanc autē rationem in practica philosophiâ habere leges, passim innuitur ab Aristotele. Vide inprimis Cap. ult. Nicomach.*

TAB. III. De Bono Hominis in genere.

De Bono Hominis in genere notetur

I. *Synonymia.* Vocatur & *Finis* Hominis.

II. *Definitio.* Bonum. hominis est, qvod appetitus hominis — prosequitur / aversatur — tanqvam objectum sibi — conveniens / inconveniens

III. *Oppositum.* Malũ

IV. *Divisiones.* Bonum Hominis dividitur

1. in *verum* / *apparens* — in qvod fertur appetitus — ordinatus / inordinatus — vel cujus prævia cognitio — non est decepta / est decepta.

2. in *honestum* / *jucundũ* / *utile* — qvod appetitur — propter se à rectâ ratione: / ——— ab appetitu sensitivo: / propter aliud.

* *Vox boni jucundi interdum extenditur & ad voluptates animi, qvæ à rectâ ratione appetuntur.*

3. in Bonum qvod appetitur —
- *tantùm propter se:* ac tale est finis absolutè ultimus.
- *partim propter se, partim propter aliud:* ac tale est finis comparatè ultimus, e.g. qvod simul jucundum est & utile.
- *tantùm propter aliud:* ac tale est finis absolutè subordinatus, e.g. potio amara propter sanitatem; sectio membri propter conservandam vitam.

4. in *Internum* —

Animi in primâ / secundâ / tertiâ — specie Qvalitatis, e. g. — virtutes: / solertia ingenii naturalis: / voluptas animi:
prædicamento actionis, e. g. actiones secundum virtutem.

Corporis. Talia bona præcipuè sunt qvatuor, & à veteribus conferebantur cum qvatuor virtutibus Cardinalibus hoc modo: — sensuum integritas / robur / pulchritudo / sanitas — cum — Prudentiâ, / Fortitudine, / Temperantiâ. / Justitiâ.

Externum, aliàs Bonum *Fortunæ*. Huc pertinent: Nobilitas, Divitiæ, Honor, Potentia Civilis, Libertas, Dominium, Possessio, Pax, Securitas, Amici, Conjux, Liberi.

* *Vox Boni* externi *interdum tàm latè patet, ut comprehendat etiam Bona* Corporis. *Sic infrà Tab. XXIII.*

5. in *Superveniens* —
- *Naturale,* qvod homini inest per naturam. e.g. naturalis acrimonia visûs, ingenii.
- *Theologicum,* qvod homini nonnisi viribus gratiæ divinæ supernaturalis contingit.
- *Philosophic.* — *Theoreticum* / *Practicum* — qvod nascitur è virtutibus — Theoreticis / Practicis: Prudentiâ, Arte — vocatur Bonũ — *Morale.* / *Artific.*

* 1. *Bonum* Morale *Bonitatem suam habet in voluntate operantis;* Artificiale *in operatione vel opere extrà voluntatem.*

2. *Bonum* Morale *analogicè dividitur in* Ethicum *seu naturale,* & Politicum, *seu legale.*

3. *Qvod moraliter nec bonum nec malum est, capax tamen utriusq; moralitatis, vocatur* Indifferens. *Estq; tale vel propter abstractionem à circumstantiis moralibus, e.g. amare, odisse, edere, bibere: vel propter permissionem Legis, e.g. portare gladium.*

De bono Moraliplura dicentur Tab. XXIX.

V. *Theoremata.*
1. In multitudine Bonorum hominis unum alteri est subordinatum.
2. Itaqve unum Bonum altero est præstantius: Bonum scil. honestum jucundo & utili; Qvod tantùm propter se appetitur, cæteris; Bonum animi bono corporis, & hoc bono fortunæ; Superveniens naturali; Theologicum Philosophico; Theoreticum Practico; Morale artificiali.
3. Bonum *Morale* qviescit in ἐνεργείᾳ seu operatione; *artificiale* interdum in ἐνεργείᾳ interdum in ἔργῳ, seu opere.

† *Doctrinam de Bono in genere rectè præmittit Burgersdicius, tametsi à plerisq; Ethicis neglectam, aut valdè dispersam.*

TAB. IV. De Potentiis Animæ Humanæ.

De Potentiis animæ humanæ notetur

I. *Sedes Doctrinæ.* Qvæ qvidem propriè pertinet ad *Physicam.* Sed inde tamen huc transferenda sunt qvædam, tùm qvia jam Tab. præced. facta est mentio appetitûs & præviæ cognitionis, rectæ item rationis & appetitûs sensitivi: tùm qvia in Ethicis sine hâc doctrinâ nec divisio virtutum in intellectuales & morales, nec alia multa rectè percipi possunt.

* *Interim scire, an potentiæ animæ inter se, & ab animâ, realiter differant, an solâ ratione, Ethici nihil interest.*

II. *Synonymia.* Potentiæ animæ vocantur etiam Animæ { *Facultates.* / *Partes, μέρη,* à Veteribus.

III. *Divisio* in Facultatem {

1. *Vegetativam,* qvæ sub se comprehendit facultatem *nutriendi, crescendi & generandi sibi simile.*

2. *Sensitivam,* qvæ comprehendit { *Sensum* { *Externum* (nempe visum, auditũ, olfactũ, gustum & tactũ,) qvi tantùm patitur recipiendo speciem sensibilem. / *Internum* (nempe sensum communem, phantasiam & memoriam,) qvi etiam agit: e.g. Phantasia agit eliciendo novam speciem rei bonæ vel malæ. } ; *Appetitum sensitivum* { *concupiscibilẽ,* qvi prosequitur id qvod phantasia judicavit bonũ. / *irascibilem,* qvi aversatur malũ. } ; *Locomotivam* { totius corporis. / partium corporis: e.g. capitis, oculorũ, oris manuum &c. }

3. *Rationalem,* qvę comprehendit { *Intellectum* { *Theoreticum,* qvi pro ultimo fine habet contemplationem. / *Practicum,* actionem. Atqve hic { in morali doctrinâ dividitur in { Rectum seu *rectam Rationem:* / Corruptũ seu *corruptã Rationẽ.* } } ; *Voluntatem,* qvæ { similiter est vel { *concupiscibilis,* & prosequitur bonum. / *irascibilis,* & aversantur malum. } / habet *libertatem* { *contradictionis,* seu exercitii, e.g. ambulandi, vel non ambulandi. / *contrarietatis,* seu specificationis, e.g. ambulandi, vel eqvitandi. } }

IV. *Comparatio* earum inter se {

1. Vegetativa, Sensitiva, Rationalis } est homini { communis cum plantis & brutis. / -- -- -- brutis. / propria: & in eâ circa { verum, bonũ } occupatur { intellectus. / voluntas. }

2. Sensus, in primis Phantasia, Appetitus sensitivus } est similis { Intellectui, Voluntati } qvia utraq; facultas est { *cognoscens.* / *appetens.* }

3. sed { Intellectus, Voluntas } est superior { Sensu, Appetitu sens. } & ejus defectum corrigere potest *in naturalibus & civilibus.*

4. Qvo pacto appetitus sensitivus in homine est *rationalis per participationem*: Sed voluntas est *rationalis per essentiam.* Unde & vocari solet simpliciter, Appetitus rationalis.

5. Imperio voluntatis { non subest vegetativa, ideò est potentia simpliciter irrationalis. / subest { appetitus sensitivus, ita ut possit reluctari. Et ideò imperium / locomotiva, ita ut non possit } }

Voluntatis in { app. sens. / locomot. } { comparatur imperio { *civili,* qvia cives sunt / *herili,* qvia servi non sunt } { personæ liberæ.

* *Locomotiva corporis similis est qvodammodo in animâ rationali facultas illa, qvâ intellectus ad imperium voluntatis convertit se ad speculandum vel consultandum. Possis appellare Locomotivam Animi.*

6. In Intellectu / In Voluntate } sunt *virtutes* { *Intellectuales* ad cognoscendum Verum. / *Morales* ad prosequendum Bonum.

7. *Affirmatio* / *Negatio* } in Intellectu, similis est { *Prosecutioni* / *Aversationi seu fugæ* } in Voluntate.

† 1. *Plato ante Aristotelem in usum doctrinæ de virtutibus tres animæ partes constituebat:* 1. Rationalem, τὸ λογιστικὸν vel ἡγεμονικὸν: 2. Irascibilem, τὸ θυμικὸν, vel θυμοειδὲς 3. Concupiscibilem, τὸ ἐπιθυμητικὸν. *Primam locabat in capite, secundam in pectore, tertiam in infimo ventre.*

2. *De discrimine inter appetitum* concupiscibilem & irascibilem *maxima sunt lites. Nos in tabulâ illud expressimus, qvod ad cognoscendam Aristotelis doctrinam aptissimum experti sumus. Nobiscum sentiunt Jason Denores, & Amiciss. Jo. Con. Durrius.*

TAB. V. De Definitione Summi Boni Humani.

- Circa
  - Definitū notetur
    - I. *Synonymia.* Summum Bonum hominis vocatur &
      - Latinè, *ultimus seu summus finis hominis: Felicitas, seu Beatitudo Civilis.*
      - Græcè, τὸ ἀγαθὸν absolutè, ἀνθρώπινον ἀγαθὸν, εὐδαιμονία, εὐπραξία, μακαριότης (τοῦ ἀνθρώπου.)
    - II. *Distinctio Vocabuli.* S.B. hominis est vel
      - *Theologicum*, ad qvod sacra Theologia hominem ducit, cujus ultimus gradus est in vitâ æternâ.
      - *Philosophicum*, qvod à Philosophiâ sperari potest, & in hâc vitâ civili absolvitur.

    * *S. B. Philosophicum iterum potest bifariam considerari, quatenus scil. est aliqvid homini*
    - commune *cum omnibus creaturis: & hoc est DEUS, seu potiùs gloria DEI.*
    - proprium: *& sub hoc conceptu S. B. hoc loco investigatur.*

    III. *An sit?* Aff. Qvia aliàs seqveretur, in finibus qvorum unus alteri est subordinatus, dari processum in infinitivum: qvod est absurdum.

    IV. *Requisita*, qvæ ex ipso vocabulo elici possunt. Debet enim esse *Bonum*
    - *Hominis*, i.e.
      - non debet esse homini commune cum bestiis.
      - debet esse in potestate hominis, sic, ut invito eripi non possit.
    - *Summum*: i. e. non debet esse appetibile propter aliud, (tanqvam propter finem ulterius,) sed tantùm propter se.

    * *Idem autem est S. B. hominis unius & civitatis, id est, hominum multorum in societatem civilem copulatorum.*
  - Definitionē notetur
    - I. *Qvid non sit?* Resp. S.B.H. non est
      - 1. *Voluptas corporis.* Qvia hæc
        - est homini communis cum bestiis.
        - non debet appeti tantùm propter se.
      - 2. *Divitiæ.* Qvia hæ
        - non debent appeti propter se.
        - possunt invito eripi.
      - 3. *Honor.* Qvia hic
        - non debet appeti tantùm propter se.
        - magis est in potestate honorantis, qvàm honorati.
      - 4. *Habitus Virtutis.* Qvia hic non tàm propter se, qvàm propter actionem suam expetitur.
    - II. *Qvid sit?* Resp. Summum Bonum hominis est operatio animæ rationalis secundùm virtutem optimam & perfectissimam I. Nicom. 7. *In actionem enim virtutis requisita illa exactè conveniunt.*

      * *Verba illa Definitionis Aristotelicæ,* ἐν βίῳ τελείῳ in vitâ perfecta, *qvin omittamus, nihil prohibet. Spectant enim ad* existentiam *Beatitudinis. Nobis verò satis est* essentiam *ejus definitione expressam habere.*
    - III. *Qvare in definitione non fiat mentio cæterorum bonorum animi inferioris ordinis, bonorum item corporis & fortunæ?* Resp. qvia nec sunt finis ipse ultimus, nec eum determinant. Fatendum interim, ea esse felicitatis jam *instrumenta*, jam *causas sine qvibus non*, jam *ornamenta*, jam *objecta materialia.*
    - IV. *An Definitio isthæc sit Felicitatis Theoreticæ, an Practicæ, an utriusq;?* Resp. utriusqve, ut patebit Tab. seq.

† *Falluntur, qvi existimant, solam Beatitudinem Practicam ab Aristotele definitam esse. Theoreticæ enim Beatitudini definitionem illam ipse applicat Philosophus, lib. X. Cap. 7.*

TAB. VI. De Divisione Summi Boni humani.

Summi Boni Humani {
Partes sunt duæ, Beatitudo scil. Theoretica, & Practica. Qvarum {
I. Definitio { Beat. Th. } est operatio animæ { Theoretic m } qvæ est { Sapientia.
Beata. Pr. } rationalis secundùm virtutem optimam { Practicam } { Prudentia.

*1. Ut Beatitudo dividitur in Theoreticam & Practicam: sic & virtus in hoc negotio dividi debet in Theoreticam & Practicam; non verò in intellectualem & moralem.

2. In his duabus virtutum divisionibus membra earum non debent confundi. Nam omnis quidem virtus Theoretica est intellectualis, sed non contrà. Et omnis virtus moralis est Practica, sed non contrà.

3. Inter Practicas virtutes optima & perfectissima censeri non debet aliqua virtus moralis, ac ne Justitia quidem universalis, sed Prudentia. Quia hæc est virtus dirigens; Morales autem, sive considerentur ut singulæ, sive ut universæ, sunt virtutes directæ.

II. Comparatio {
1. Beatitudo Theoretica nobilior est, qvàm Practica. Nam
2. Th. occupat intellectum theoreticum, Pr. practicum.
3. Th. non evagatur ad appetitum sensitivum, Pr. evagatur.
4. Th. minus indiget bonis inferioribus, qvàm Practica.
5. Theoreticam comitatur voluptas sinceriro, qvàm Practicam.
6. Theoretica hominem magis copulat DEO, Practica homini.
7. Ergò Philosophia Practica, qvæ est περὶ τὰ ἀνθρώπινα, uberius persequitur doctrinam de Beatitudine Practicâ, qvàm Theoreticâ. Nihilominus tamen imperat in gratiam Sapientiæ (& consequenter Beatitudinis Thoreticæ,) VI. Nicom. in fine.

Pars Theoretica proficiscitur è virtutibus Theoreticis, qvarum optima & perfectissima est Sapientia: qvæ est habitus contemplandi DEUM in res divinas: Vid. Tab. XXIX.

* Hinc patet, ad Beatitudinem Theoreticam pertinere rectam notitiam & cultum DEI, seu veram Religionem. Ubi porrò notanda sunt sequentia:

1. Notitia DEI alia est { naturalis } & hauritur è { Philosophiâ theoreticâ, estq; imperfecta valdè.
revelata } { S. Theologiâ, estq; perfecta.

2. Religio ordinatur { primariò ad vitam cœlestem & societatem hominum cum angelis & DEO.
secundariò ad vitam civilem & societatem hominum cum hominibus.

3. Hinc sequitur (1.) ad pertectam Beatitudinem Theoreticam admodum insufficientem esse Philosophiam Theoreticam, nedum Practicam.
(2.) in Philosophiâ Practicâ non confundendum esse regimen Seculare cum Ecclesiastico: & in Ecclesiâ potestatem internam cum externâ.

Pars Practica proficiscitur è virtutibus Practicis. Qvarum alia est { directa, vocaturq; Virtus Moralis: de cujus { Naturâ Tab. seq. / Objecto, Tab. VIII. / Divisione, Tab. XIII & seqq.
dirigens vocaturqve Prudentia: de qvâ & cæteris virtutibus Intellectualibus Tab. XXIX.

† Sunt, qvi doctrinam de Beatitudine Theoreticâ planè submoveant è Practicâ Philosophiâ. Minus benè. Cùm enim hæ duæ Beatitudinis partes (sic rectiùs qvàm species appellabuntur) in hâc vitâ cohæreant, eas divellere vetat ratio. Conjungentur autem commodè in Philosophiâ Practicâ tanqvam disciplinâ κυριωτάτῃ καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῇ, I. Nicom. 2.

TAB. VII.

De naturâ Virtutis Moralis.

Natura Virtutis Moralis optimè cognoscitur è comparatione cum *Vitio Morali*, cui est

- similis qvoad
  - I. *Homonymiam*: Sumuntur interdum { actualiter, habitualiter, } & sunt in { prædicamento actionis. primâ specie qvalitatis: & ita h.l.
  - II. *Appellationem generalem*: Vocantur enim { *Habitûs*, qvia principium eorum propinqvum non est *natura*, aliàs essent in secundâ specie qvalitatis: sed *actiones* crebræ habitum *antecedentes*. & qvidē { *Electivi*, προαιρετικοὶ, i.e. voluntarii seu *Morales*, ἠθικοὶ, i.e. affectuosi } à subjecto { primario. secundario.
  - III. *Subjectum* { primarium, secundarium, } qvod est { voluntas seu appetitus rationalis. appetitus sensitivus, in qvo sunt affectûs famosè dicti.

* *Sunt, qvi virtutes & vitia moralia* in solo appetitu sensitivo *collocant, nec abnuerim, in hanc partem propensiorem videri Aristotelem. Sed qvicqvid hîc sit de Aristotele, doctrina contraria accommodatior est Theologiæ orthodoxæ.*

  - IV. *Objectum materiale* } Qvâ de re vid. Tab. seq.
  - I. *Objectum formale.* }
  - II. *Principium dirigens* { *Habituale*, qvod in { Virtute est Prudentia. Vitio est oppositum Prudentiæ. / *Actuale*, qvod in { Virtute / Vitio } est dictamen { Rectæ / Corruptæ. } Rationis
  - III. *Effectus*: Qvi respectu { Virtutis / Vitii } sunt *actiones* habitum *sequentes* { bonæ / malæ } moraliter in qvibus consistit summum { Bonũ / Malũ } { Practicum.
  - IV. *Formam* seu differentiâ *specificam*, qvæ in { Virtute est *Mediocritas*, illa scil. qvam recta Ratio definit. Vitio est *Extremitas*, proveniens à corruptâ Ratione, eaqꝫ vel { *excedens.* *deficiens.* }

* 1. *Mediocritas hæc, seu μεσότης, exponenda est non tantùm* negativè, *sed etiam* positivè.

2. *Debet autem positivè hic exponi secundùm sensum* effectivum *hoc modo: Virtus est posita in mediocritate e.i.e. efficit, ut affectus & actiones hominum sint mediocres, seu moderatæ, h.e. moraliter bonæ: e.g. Temperantia efficit ut nec plus nec minùs bibamus, qꝫàm decet, sed tantum, qꝫantum recta dictat ratio: & ita in cæteris circumstantiis. Tametsi autem mediocritas illa etiam sensu subjectivò intelligi potest, ut innuatur, Virtutem ipsam positam esse in medio duorum Vitiorum extremorum: tamen, qꝫia hæc expositio exceptionem patitur circâ Justitiam, ideo non satis apta est ad formam seu differentiam specificam.*

3. *Efficit porrò istam mediocritatem recta ratio, observando omnes circumstantias morales, & pro earum variatione variando sua dictamina. Qꝫibus dictaminibus si obeditur, nascitur illa in actionibus & affectibus mediocritas moralis, sed eadem ob mutabilitatem circumstantiarum & ipsa mutabilis. Et hoc est illud medium, qꝫod per metaphoram* Geometricum, *item* Rationis, *& τὸ πρὸς ἡμᾶς, id qꝫod ad nos est, seu personæ appellare solemus, & distingꝫere à medio* Arithmetico, *seu Rei, qꝫod est κατὰ τὸ πρᾶγμα, qꝫoad rem, qꝫod scil. circumstantiam personæ & cæteras negligit, atqꝫe adeò virtuti morali planè est inconꝫeniens.*

4. *Ad hoc medium Geometricum pertinet, qꝫòd virtus nos disponit non modò ad agendum sic ꝫel sic, in qꝫo est* libertas contrarietatis, *sed etiam simpliciter ad agendum ꝫel non agendum, in qꝫo est* libertas contradictionis.

5. *Mediocritas hunc in modum exposita nihil est aliud, qꝫàm qꝫod alii τὴν ὀρθότητα,* rectitudinem *ꝫocant: sed ꝫox mediocritatis naturam ꝫirtutis adhuc significantiùs exprimit.*

- disimilis qvoad
  - V. *Definitionem.* Nam { Virtus moralis / Vitium morale } est habitus electivus consistens in { mediocritate / extremitate } { secundùm rationem / corruptã. } { rectam.
  - VI. *Multitudinem.* Duplo plura sunt vitia, qvàm virtutes, nisi qvòd Justitiæ unicum tantùm extremum est.
  - VII. *Modum oppositionis.* Nam
    - Virtus utriqve vitio opponitur ut habitus bonus malo, & medium extremo.
    - Vitium utrumqve virtuti opponitur ut habitus malus bono, & extremum medio.
    - Virtus virtuti non opponitur per se.
    - Sed vitium extremum unum per se opponitur alteri, ut excessus defectui.

Circà

TAB. VIII. De Objecto Virtutis moralis.

Circà Objectum Virtutis Moralis notentur:

- *I. Divisio in Objectum:*
  - *Materiale:*
    - *Externum*, qvod est res vel Persona (unde nova distinctio in Objectum *Reale* & *Personale*) extra hominem posita, movens affectum, circà qvam posteà occupatur actio externa, e. g. cibus.
    - *Internum*, qvod est affectus aliqvis indifferens, ab objecto externo excitatus, e. g. cupiditas cibi. Plura de Affectibus Tab. seq.
    - *Medium*, qvod est actio aliqva hominis externa indifferens, excitata ab affectu, & occupata circà objectum externum, e.g. edere. Plura de Actionibus Tab. X.
  - *Formale*, qvod est ipsa mediocritas, seu bonitas moralis ac rectitudo, qvam virtus in objecto interno & medio efficere cogitat.
- *II. Theoremata:*
  1. Objectum { materiale / formale } virtutē distingvit à { virtute aliâ, non verò à vitiis sibi oppositis / vitiis sibi oppositis, nō verò à virtute aliâ.
  2. Itaqve Aristoteles in definitionibus specierum virtutis mediocritatem, qvæ est forma earum generica, solet ponere loco *generis*; objectum verò aliqvod materiale loco *differentiæ specificæ*.
  3. Differentiæ autem hujus ratio præcipua qvandoqve est in objecto *externo*, qvandoqve in *interno*, qvandoqve in *medio*, Vid. Tab. XIII.
  4. Qvarundam virtutum objecta interna vel media in earum definitionibus duo nominantur, eaqꝫ sibi opposita. Et omninò nulla est virtus, cui pro objecto medio non possint assignari duo actûs oppositi: sed talium *objectorum* semper unum est *primarium*, alterum *secundarium*.
  5. Mediocritas moralis introducitur in objectum non externum, sed internū (non enim planè tollendi sunt affectûs, sed moderandi) & mediū.
  6. Magis tamen denominat internum, qvàm medium.

TAB. IX. De Affectibus humanis.

De Affectibus notentur:

- I. *Definitio.* Affectus humanus est actus facultatis appetentis *a*), ortus ex cognitione boni vel mali *b.) Differentiæ petita est tùm à subjecto a), tùm ab objecto b*).
- II. *Subjectum*: Appetitus { sensitivus / rationalis } qvorum uterqꝫ est vel { concupiscibilis. / irascibilis. Vid. Tab. IV.
- *III. Divisiones:*
  - 1. ab Objecto: Affectus versatur vel *circà* { *malum*, ut Timor, pertinetqꝫ ad facultatem *irascibilem*. / *bonum*, ut cupiditas { voluptatum corporearum: / divitiarum: / honoris: / vindictæ, i. e. ira } pertinetqve ad facultatem *concupiscibilem*. }
  - 2. à formâ: Affectus est vel { *indifferens*, ut cupiditas cibi. / *determinatus* ad { *bonum*, { ut cupiditas { moderata. / cibi { immoderata } } / *malum*, } } }

† 1. *Affectûs etiam in appetitu rationali seu voluntate qværendos esse, assentior Cl. Dürrio.*

2. Iram verò ad facultatem concupiscibilem ex mente Aristotelis referre me docuit Jason Denores.

TAB. X. De Actionibus humanis.

Circà Actiones humanas notetur

I. *Distinctio vocabuli.* Actio hominis alia est { *merè naturalis*, e. g. concoctio in ventriculo. / *voluntaria* seu libera: & tales sunt hujus loci.

II. *Definitio:* Actiones humanæ h. l. sunt motûs provenientes ab homine, ut agente libreo, seu, qvi procedunt à voluntate humanâ.

III. *Principium*, Voluntas.

- *Simplex*, qvæ rursus dividitur ex parte
  - 1. Formæ in { *Indifferentem*, e g. velle, edere. Huc refer actiones *artificiales*, qvà tales. / *Moralem* { *Bonam*: e. g. velle honestum edere. moderatè. / *Malam*: e. g. velle turpe: edere immoderatè.
  - * 1. Moralitas *actionum æstimatur è circumstantiis moralibus, qvæ juxta versiculum:* Qvis? Qvid? Ubi? Qvibus auxiliis? Cur? Qvomodo? Quando?

causæ	*efficientis*	*Principalis.*	1. Qvis?
		Instrumentalis.	2. Qvibus auxiliis?
	Finalis.		3. Cur?
	Materialis seu objecti externi.		4. Qvid?
	Formalis.		5. Qvomodo?
Adjuncti	*Loci.*		6 Ubi?
	Temporis.		7. Qvando?

  - 2. *Ad actionem moraliter* & ethicè *bonam requiritur, ut omnes circumstantiæ morales rectè se habeant.*
  - 3. *Qvod si vel una rectè se non habet, vitiatur actio.*
  - 4. Politica *tamen moralitas judicatur secundum ea tantùm, qvæ in oculos incurrunt, aut aliàs probari possunt.*

IV. *Divisio.* Actio humana est vel

- 1. Efficientis in { *Elicitam*, qvæ efficitur à voluntate immediatè, seu elicitur à voluntate intra se ipsam: ut *velle, nolle, eligere, rejicere.* / *Imperatam*, qvæ efficitur à voluntate mediatè, seu, qvæ ad imperium voluntatis efficitur ab aliis potentiis, puta appetitu sensitivo, & locomotivâ. e. g. *edere.*
- * *Moralitas actionum Ethica* { *primariò* / *secundario* } *est in actionibus* { *elicitis.* / *imperatis.*
- 3. Adjuncti in { *Internam*, seu *immanentem*, qvæ non incurrit in sensus aliorum hominum: e. g. *velle, imaginari, meditari.* / *Externam*, seu *transeuntem*, quæ incurrit in sensus aliorum hominum, e. g. *edere, bibere, ambulare, movere manum, pedem.*
- * 1. *Omnis actio externa est imperata, sed non contra.*
- 2. *Actio externa subdividitur in* spontaneam & invitam. *De qvibus Tab. seq.*
- 3. *Actionis externæ spontaneæ* principia *sunt certæ Actiones internæ. De qvibus Tab. XII.*
- *Complexa*, qvæ { oritur ex conjunctione Actionis { Elicitæ & imperatæ. / Internæ & externæ. } / dividitur { 1. in Actum { *commissionis*, seu positivum. / *omissionis*, seu negativm. } / 2. in eam, qvæ habitum moralem { *antecedit.* / *sequitur.* } }
- * *Actio, qvæ habitum moralem* { *Virtutis sequitur*, / *Vitii* — — / *antecedit.* } *habet gradum libertatis* { *maximum:* / *minimum:* / *mediocrem.*

Circa

TAB. XI.

De Spontaneo & Invito.

Circà ſponta-neũ & invitum notetur

I. Diſtinctio vocis. Spontaneum accipi poteſt { 1. per modum { *abſtracti.* / *concreti,* & ita h. l. } 2. ut notet aliqvid *homini* { *cum brutis commune.* / *proprium,* & ita ſumim9 h. l. }

II. Synonymia. Actio { ſpontanea / invita } vocatur etiam { *voluntaria.* / *involuntaria.* }

II. Diviſio Actionis humanæ *externæ in merè*

Spontaneam, cujus { 1. *Requiſita,* ut aliqvis agat { SCIENS, nempe circumſtantias morales. / VOLENS, id eſt, ex libertate voluntatis ſuæ. } 2. *Definitio:* Actio ſpontanea eſt, cujus principium (*primum morale nempe VOLUNTAS*) eſt in agente, & ſingula, in qvibus actio eſt (*i. e. circumſtantias morales*) SCIENTE.

Invitam, cujus

2. *Subdiviſio* in Invitam

1. *Definitio*: Actio invita eſt, cùm qvis aliqvid agit INSCIUS, vel ſaltem NOLENS.

per *Ignorantiam*: cujus cauſa (*ſine qvâ non*) eſt ignorantia invincibilis, ita ut, cognito poſteà qvod ignoratum erat, actionem ſeqvatur dolor ſeu pœnitentia *e. g. ſi qvis venator hominem inter frutices latitantem interficiat profer â, non facturus, ſi ſciviſſet, eſſe hominem, & ideò errore ſuo agnito dolens.*

* *Pro definitionis meliori expoſitione notetur:*

1. *Ignorantia tum dicitur eſſe* cauſa, *qvando tollit eam ſcientiam, qvâ poſitâ voluntas non errat illam actionem imperatura. Unde* PER ignorantiam, *ſive* Ex ignorantiâ (*tanqvam ex cauſâ*) *agere ille dicitur, qvi id agit, qvod non agiſſet ſi ſciviſſet. Hujus rei ſignum eſt, ſi agnitionem erroris ſeqvatur pœnitentia facti. Nam ubi non ſeqvitur, ibi ignorantia non judicatur cauſa, ſed* comes *tantùm fuiſſe illius actionis.*

2. *Ignorantia vincibilis* (invincibilis) *eſt, cùm qvis neſcit ea, qvæ ſcire poterat ac debebat,* (non poterat, nec debebat.) *Poteſt autem ac debet unusqviſqve ſcire*

- jus ſuum, *ſive ſit Jus* { Naturale, *cordibus humanis à Deo inditum:* / Poſitivum *ejus ſocietatis, cujus ipſe eſt membrum*
- circumſtantiarum moralium eas, *qvæ abſqve craſſâ ignaviâ ignorari non poſſunt.*
- Juris - - - } *ignorantia vocatur* { *univerſalium.*
- Circumſtantiarum } *etiam ignorantia* { *particularium, item facti.*

per *violentiam* ſeu *coactionem*, cujus principium eſt extra (*voluntatem,*) ita, ut ille, qvi agit aut patitur, nihil (*ex ſuâ voluntate*) ad eam conferat: *e. g. cùm qvis manum tuam violenter in alium torqvet: item, cùm venti impetu aliqvo abriperis.*

IV. Gradus Intermedii. Interjacet enim inter ſponteneũ & invitum per

ignorantiam, *Non-ſpontaneum*, h. e. qvod nec merè ſpontaneum nec merè invitum per ignorantiam eſt: ut cùm ignorantia non *cauſa* eſt actionis, ſed *comes* tantum, ita, ut erroris cognitionem non ſeqvatur dolor. *Exemplo ſit ille, qvi lapide, qvo corvum prætervolantem petebat, aberrante, & in novercam recidente.* ne ſic qvidem malè, *inqviebat.*

violentiam, *Actio mixta*, h. e. qvæ nec merè ſpontanea nec merè violenta eſt cùm metu vel præſumtione majoris mali minus malum aliqvis eligit. *Exemplo ſint mercatores, in periculo naufragii mercium jacturam facientes.*

* 1. Actio mixta *magis eſt ſpontanea, qvàm invita: melius enim in eam ſpontaneæ, qvam invitæ definitio qvadrat.*

2. Voluntas, *qvæ ad actionem mixtam concurrit, dicitur eſſe* non-plena, *qvia cum dolore fertur in rem alioqvi malam & averſabilem, qvæqve extra illas circumſtantias non eligeretur.*

V. Theoremata

1. Actionem ſpontaneam maximè facit actus voluntatis. Nam ſcientia eſt tantùm cauſa ſine qvâ non.
2. Itaqve invitum per violentiam minimè eſt ſpontaneum.
3. Et invitum per ignorantiam ideò non eſt ſpontaneum, qvia voluntas non concurrit ad ultimam ſpecificationem actûs.
4. Ediverſo actio mixta magis eſt ſpontanea, qvia concurrit.
5. Ignorantia verò vincibilis & affectata actum ideò non reddit ſimpliciter invitum, qvia voluntas ad eum concurrit, ſaltem mediatè.
6. Et actio illa, cujus comes tantùm eſt ignorantia, ex eo habet gradum ſpontaneæ qvia ad eam concurrit volendi ſi non actus, ſaltem habitus.
7. Actiones morales, qvo magis (*minùs*) ſunt ſpontaneæ, eò magis (*minùs*) ſunt morales, eoqve magis (*minùs*) merentur, ſi bonæ ſunt, laudem & præmium, ſi malæ, vituperium & pœnam.

De

TAB. XII. De Principiis Actionum humanarum.

- De Principiis Actionum Humanarum notetur,
  - universim
    - I. *Quis h. l. sit sensus quæstionis: Quot sint principia Actionum humanarum?* Resp. nihil aliud qværit hæc qvæstio, qvàm: Qvot sint actiones animæ rationalis internæ, è qvibus, tanqvam principiis propinqvis, fluant Actiones spontaneæ externæ? Repete Tab. X. lin. 40.
    - II. *Numerus Principiorum.* Ea sunt *qvatuor*:
      - Duo circà finem:
        - in Intellectu CONSCIENTIA:
        - in Voluntate VOLUNTAS strictè dicta;
      - Duo circà media:
        - in Intellectu CONSULATIO:
        - in Voluntate ELECTIO.
  - singillatim, qvod attinet ad
    - I. CONSCIENTIAM.
      - 1. *Homonymia.* Conscientia est vel rei
        - *factæ.* Qvo sensu distingvitur objectivè in bonam & malam.
        - *faciendæ*, & ita sumitur h. l.
      - 2. *Definitio:* Conscientia h. l. est actus Intellectûs Practici circa finem ipsum, talis scil. qvo judicatur ab intellectu, an actio sit honesta, an turpis, an indifferens?
      - 3. *Divisio* ratione formæ in
        - *Rectã*, qvæ rectè judicat, ob intellectûs rectitudinem.
          - **Rectè judicare est actionem* (*honestam / turpem / indifferentẽ*) *judicare* (*honestam; / turpem; / indifferentem.*)
        - *Errantem*, qvæ non rectè judicat ob intellectûs deceptionem aut depravationem.
          - * *Non rectè sed perperam judicare, est actionẽ* (*honestam / turpem / indifferentem*) *judicare* (*turpem vel indifferentem; / honestam vel indifferentem; / honestam vel turpem.*)
    - II. VOLUNTATEM.
      - *I. Homonymia.* Volũtas sumitur pro
        - potentiâ volendi: & sic suprà Tab. IV.
        - *Actu volendi*
          - *circà finẽ & media*, & sic dividitur
            - 1. in (*plenam / non plenam*) (qvæ locum habet in actionibus) merè spontaneis. mixtis.
            - 2. in
              - *efficacem*, qvæ non tantùm vult finem, sed & media.
              - *inefficacem*, seu *complacentiæ* (solius,) qvæ vult qvidem finem, sed non media.
          - *circa finem solùm*, & ita hoc loco.
      - 2. *Synonymum.* Vocatur etiam *Volitio.*
      - 3. *Definitio.* Voluntas h. l. est actus voluntatis (*id est potentiæ volendi,*) circa finem ipsum.
    - III. CONSULTATIONEM.
      - 1. *Synonymum.* Vocatur etiam *Deliberatio.*
      - 2. *Definitio.* Consultatio est actus intellectûs practici circa media, i. e. inqvisitio mediorum ad finem conducentium, & eorum dijudicatio.
      - 3. *Objectum*, Media.
        - * 1. *Ad Media, ut sub consultationem cadant, præterea requiritur, ut sint* (*videantur*)
          - 1. Possibilia *homini, & qvidem illi ipsi, qvi deliberat, vel in cujus gratiam deliberatur.*
          - 2. Multa, *ad minimum duo. Nam ut ex uno nulla datur electio, sed ex multis: ita nec de uno datur consultatio, sed de multis.*
        - 2. *Defectu primæ conditionis non deliberatur de*
          - *præteritis.*
          - *futuris necessariis.*
          - *contingentibus casualibus vel fortuitis.*
          - *iis, qvæ sunt extrà potestatem deliberantis, &c.*
    - IV. ELECTIONEM.
      - 1. *Definitio.* Electio h. l. est actus voluntatis circa media, per qvem sc. voluntas è multis mediis ab intellectu dijudicatis, pro arbitrio certum aliqvod, sepositis cæteris, eligit.
      - 2. *Objectum*, qvod idem est cum objecto Consultationis.

† *Aristoteles lib. III. Nicom. de spontaneo, ELECTIONE, consultatione, voluntate, & libero arbitrio eum in finem egit, ut declararet genus virtutis moralis, dum dicitur habitus ELECTIVUS. Perperam creditum est vulgo, voluisse eum nobis principia actionum humanarum per ista capita annumerare: cùm ipse nullibi sollicitus sit de alio principio, qvàm qvod est proximum, actus appetitûs sive sensitivi sive rationalis. Interim istâ præsumtione factum est, ut alii, cùm de principiis actionum qværitur, qvinqve ista, qvæ alia, III. Nicom. exponi diximus, nominarent omnia, alii tria tantùm ex illis, plerique qvatuor. Hi optimè, nisi qvòd spontaneum differentia potiùs est actionum, qvàm principium. Itaqve in ejus locum substituimus conscientiam, ut qvomodocunqve recepta doctrina condescenderemus. Invitarum actionum principia intelligi possunt è Tabula præcedente.*

I. Essen-

TAB. XIII. De Divisione Virtutis Moralis.

1. *Essendi*, ut Genus *in species*. Qvæ secundùm Aristotelem sunt *undecim*, & specificationem capiunt, aliæ *ab objecto* præcipuè

- *Interno* seu Affectu circà
  - Malum, qvi est *Timor* læsionis corporeæ, hinc FORTITUDO. 1.
  - Bonũ, qvi est *Cupiditas*
    - *voluptatis corporeæ*, hinc TEMPERANTIA. 2.
    - *opum*
      - *modicarum*, hinc LIBERALITAS. 3.
      - *magnarum*, hinc MAGNIFICENTIA. 4.
    - *honoris*
      - *modici*, hinc MODESTIA. 5.
      - *magni*, hinc MAGNANIMITAS. 6.
    - *vindictæ*, seu ira, hinc MANSVETUDO. 7.
- *Medio*, qvod est *sermo* in conversatione communi. Unde sunt virtutes homileticæ dirigentes sermonem circà
  - *verum* de se ipso dicendum, hinc VERITAS. 8.
  - *jucundum* in
    - *seriis*, hinc COMITAS. 9.
    - *jocis*, hinc URBANITAS. 10.
- *Externo*, qvod sunt bona vel mala externa, qvatenus *sub distributionem aut communicationem* cadunt, hinc particularis JUSTITIA. 11

de his universim Tab. seq. sigillatim Tab. XV. & deinceps.

Virtus Moralis dividitur vel secundùm *modos*

* 1. *Aristoteles* Fortitudinem & Temperantiam *primo*, Justitiam *extremo loco posuisse ideò videtur, qvia hunc ordinem his virtutibus tribuebant etiam veteres ante ipsum, cùm virtutes cardinales digererent. Vid. Tab. XXIV.*

2. *Indè factum, ut Justitiæ anteponerentur etiam* virtutes homileticæ, *tametsi gradum dignitatis aliàs obtineant adeò exilem, ut in iis nec Heroica virtus qveri debeat, nec Semivirtutem indagare voluerit Aristoteles. Vid. Tab. XXVII.*

3. *Interim à veteribus in eorursum secessionem Aristoteles fecit, qvòd* differentias *virtutum moralium particularium specificas qvæsivit in* Objectis, non generalissimis *duobus* (*affectu circà malum & bonum, seu ut illi nominabant interdum, voluptate & dolore, Vid. Tab.* XXX. sed satis specialibus.

4. *Itaqve* Fortitudinem & Temperantiam *retraxit ad illos affectus, qvi homini maximè sunt cum brutis communes, cùm unicè versentur circà τὰ πρῶτα τῆς Φύσεως.*

5. *In hac viâ agnovit etiam, præter* Justitiam universalem, *cui soli Plato hoc nomen dedisse videtur, dari debere* particularem.

6. *Nec putandum est tamen, omnes istas species esse* specialissimas. *Potest enim Temperantia certè & Justitia in novas species diduci.*

7. *In* Liberalitate *autem &* Magnificentiâ, *in* Modestiâ *item &* Magnanimitate *ad discrimen specificum non sufficit ratio magni & parvi nudè accepta, sed addendæ sunt rationes cæteræ Tab.* XVIII. & XX. *à nobis ponendæ.*

II. *Concipiendi.* Concipitur enim vel ut *seipsum*, & sic retinet nomen VIRTUTIS. perficit hominem *in ordine ad* *alios homines*, & sic vocatur JUSTITIA, & qvidẽ universalis, de qvâ Tab. XXIV.

III. *Existendi*, in gradûs, qvi sunt
- Semivirtus:
- Virtus communis:
- Virtus Heroica.

} De qvibus Tab. XXVII.

† *Rectissimè observavit Strigelius, Aristotelem virtutum enumerationem sumsisse ab his tribus, qvæ sunt: AFFECTUS, RES, SERMO.*

* Habes

TAB. XIV. Synopsis omnium virtutum & vitiorum moralium.

* *Habes hic* { *omnium virtutum & vitiorum moralium* { *nomina græcolatina, objecta materialia, & consequenter definitiones* } *secundùm Aristotelem.*
signum, undè circà quamlibet virtutem cognosci possit, excessui an defectui sit propior.

	Nomina Virtutum		Objecta		Nomina vitiorum.	
	Latina:	Græca	E. Extern. I. Intern M. medium.		exc. excedentis: def. deficientis,	
I.	Fortitudo.	Ἀνδρεία.	I. Timor, & Fiducia. Φόβος καὶ θάρρος.		exc. Audacia. Θρασύτης. def. Timiditas. Δειλία.	
II.	Temperantia.	Σωφροσύνη.	I. (percipiuntur. Voluptates, qvæ gustu & tactu ἡδοναὶ κὴ λύπαι αἱ ἐν ἁφῇ κὴ γεύσῃ		exc. Intemperantia. Ἀκολασία. def. Stupiditas. Ἀναισθησία.	
III.	Liberalitas.	Ἐλευθεριότης.	E. Pecuniæ modicæ. τὰ χρήματα μέτρια.		exc. Prodigalitas. Ἀσωτία. def. Avaritia. Ἀνελευθερία.	
IV.	Magnificentia.	Μεγαλοπρέπεια.	E. Pecuniæ, seu sumptus magni. τὰ δαπανηρὰ ἐν μεγέθει.		exc. Luxus. Βαναυσία. def. Sordities. Μικροπρέπεια.	
V.	Modestia.	Φιλοτιμία.	E. Honores modici. τὰ μέτρια τῆς τιμῆς.		exc. Ambitio. Φιλοτιμία. def. Inambitiositas. Ἀφιλοτιμία	
VI.	Magnanimitas.	Μεγαλοψυχία.	E. Honores magni. τιμὴ μεγάλη.		exc. Inflatio. Χαυνότης. def. Pusillanimitas Μικροψυχία	
VII.	Mansvetudo.	Πραότης.	I. Ira. ὀργή.		exc. Iracundia. Ὀργιλότης. def. Lentitudo. Ἀοργησία.	
VIII.	Veritas.	Ἀλήθεια.	M. Dicere ea, qvæ nobis insunt. ὁμολογεῖν τὰ ὑπάρχοντα περὶ αὑτόν		exc. Jactantia. Ἀλαζωνεία. def. Dissimulatio. Εἰρωνεία.	
IX.	Comitas.	Φιλία.	M. Delectare in conversationibus seriis: ἡδοναὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις.		exc. Adulatio. Κολακία. def. Morositas. Δυσκολία.	
X.	Urbanitas.	Εὐτραπελία.	M. Jocari, seu delectare in conversationibus jocosis. παίζειν.		exc. Scurrilitas. Βωμολοχία. def. Rusticitas. Ἀγροικότης.	
XI.	Justitia.	Δικαιοσύνη.	E. Bona & mala externa. τὰ ἀγαθὰ περὶ ὅσου. Εὐτυχία, καὶ ἀτυχία.		exc. simul & def. } Injustitia. Ἀδικία.	

* 1. *Virtutibus & vitiis qvibusdam vulgò non fuerunt posita nomina peculiaria & propria, sed necesse fuit, ut Philosophi vocabula qvædam aliàs usitata huc transferrent. Qvâ in re sic versatus est Aristoteles, ut ne vitio qvidem inditum nomen virtuti accommodare vereretur, ut exemplo* Modestiæ *patet. Itaqve singula hîc exaudienda sunt eo sensu, qvem aperiet definitio.*

2. *Tametsi Liberalitati & seqventibus tribus virtutibus, qvæ in hac Tabula assignantur objecta,* externa *sunt: tamen ad vim harum virtutum rectiùs intelligendam prodest, dum externa hæc objecta audiuntur,* interna *statim concipere animo h. e. cupiditatem pecuniæ & honoris.*

3. *E duobus externis vitiis illud habendum est pro deteriore, à qvo virtus magis recedit.*

4. *Ab utrò autem vitio virtus unaqvævis magis recedat, id facillimè poterit investigari è moribus hominum perversè* Φιλαύτων.

TAB. XV.

De Fortitudine.

I. *Homonymia.* Fortitudo accipitur { *latè*, ut dividi possit in Togatam & Bellicam. Et sic Ethici recentiores ferè: / *strictè* pro solâ Fortitudine *Bellicâ*. Et sic Aristoteles, & nos cum eo.

II. *Definitio.* Fortitudo est virtus servans mediocritatem circa metum (*propriè sic dictum,*) & fiduciam (*tali metui oppositam,*) magistamen circà metum.

III. Objectum Fortitudinis notetur

Externum { Res / Personæ } formidabiles seu metum moventes, ut { pericula bellica. / hostes.

1. *metuuntur ab homine*, qvatenus est animal. *Ad hoc autem requiritur,*

* 1. Formidabilia *hîc intelliguntur ea, qvæ ut* { 1. *Possint corpori inferre* dolorem positivum, *qvi sc. primò nascitur ex applicatione rei lædentis corp. Talis dolor est ex vulneratione, contusione &c.* / 2. *Possint robore corporis propulsari.*

2. *eveniunt occupatis in re civiliter honestissimâ. Hæc verò præcipuè est bellum pro patriâ.*

2. *Hinc patet* { 1. Mortem *esse terribilium hujusmodi terribilissimum.* / 2. Mortem bellicam *præcipuum esse objectum Fortitudinis.*

Internum { *primarium* Metus propriè dictus, id est, aversatio ejus doloris, qvi homini competit ut animali, & directè ejus vitam petit. / *secundarium* Fiducia tali metui opposita.

Medium. Actus { audiendi / timendi } i. e. hostem aut Pericula bellica { aggrediendi. / sustinendi. / nō aggrediendi. / fugiendi.

* *Fortitudo, qvatenus exercet officium sustinendi, Patientia vocatur.*

IV. *Divisio* analogica in { *Veram*, cujus primum & validissimum movens (sicut cujuslibet virtutis veræ) est *honestas.* / *Apparentem*, cujus primum & validisimum movens (sicut cujuslibet virtutis apparentis) non est honestas, sed qvid aliud: puta hîc vel { 1. *cupiditas gloriæ, aut infamiæ metus.* / 2. *experientia bellica,* / 3. *ira,* / 4. *spes victoriæ,* / 5. *ignorantia periculi,* } Et vocatur Fortitudo { civilis. 1. / militaris. 2. / iracunda. 3. / ex spe. 4. / ignorans. 5. }

V. *Extrema* in { excessu, *Audacia*, / defectu, *Timiditas*, } qvæ in audiendo modum { excedit. / deserit. }

VI. *Mediocritas.* Fortitudo vicinior est excessui, qvàm defectui. Qvia è contrario, qvi circà vivendi cupiditatem φίλαυτος est, is magis est tumidus, qvàm audax.

VII. *Cognatum.* Fortitudo Togata, & qvælibet Fortitudo in periculis extrà bellum.

† *Plerique Fortitudinem togatam speciem potiùs, qvàm cognatum faciunt Fortitudinis Aristotelicæ.*

TAB. XVI. De Temperantia.

I. *Homonymia.* Temperantia accipitur { *latè* pro Temperantiâ Cardinali. / *strictè* pro Temperantiâ circà solas voluptates, corporis, & ità h.l.

II. *Definitio.* Temperantia est virtus servans mediocritatem circâ voluptates, qvæ gustu & tactu (*venereo*) percipiuntur.

* Tactus *hîc gustui contradistingvitur. Potest tamen sic etiam extendi, ut gustum comprehendat. Qvo pacto per unitatem objecti habebitur unitas virtutis.*

TEMPERANTIÆ notetur

III. *Objectum.*

Externum ex parte { gustûs, *Res* gustabiles { Cibus. / Potus.
tactûs, *Personæ* alterius sexûs.

Internum, cupiditas voluptatum qvæ homini competunt ut animali, id est, *voluptatum* { non animi, sed *corporis*. / non visûs, auditus, odoratûs, (nisi ex obliqvo) sed gustûs & tactûs: nam hæ κατ' ἐξοχὴν vocantur voluptates corporis. Vid Tab. XXX. / tactûs verò non cujuslibet, sed Venerei.

* 1. Cupiditas *hæc gustûs & tactûs, qvatenus est à naturâ animali, (e.g. cùm esuriens cibum appetit simpliciter sine fastidio delicato,) est affectus indifferens, vocaturq; cupiditas* communis & naturalis.

2. *Præter hanc datur etiam* cupiditas propria & voluntaria, *(cùm e.g. esuriens fastiditis aliis cibis, à qvibus tamen natura ejus non abhorret, certum aliqvem, aut certas conditiones habentem morosè appetit.) Talis cupiditas non jam indifferens, sed ad malitiam determinata est.*

3. *Voluptati corporis opponitur* dolor privativus, *qvi nascitur ex negatione ejus jucundi, qvod hujus virtutis objectum externum est.*

Medium, actus { fruendi / abstinendi } illo objecto externo.

IV. *Species.* Temperantia circà { gustum { cibi, *Abstinentia*. / potûs, *Sobrietas*. / tactum, *Castitas*.

V. *Extrema* in { excessu, *Intemperantia*, circà { gustum { cibi, qvoad cupiditates { naturales, *Edacitas* seu *voracitas*, γαστριμαργία. / voluntarias, ὀψοφαγία. Aristoteli, III. Eudem. 2. / potûs, *Bibacitas*, seu *Ebriositas*, οἰνοφλυγία. / tactum, *Salacitas*, λαγνεία.

* *Vitia circà rem venoream præternaturalia referenda sunt ad Feritatem, seu Bestialitatem.*

defectu, *Stupiditas seu vacuitas sensûs.* Hoc vitium vulgò est ἀνώνυμον.

VI. *Mediocritas* { 1. Temperantia vicinior est defectui, qvàm excessui. Qvia è contrario, qvi circà voluptates corporis φίλαυτος est, magis hîc excedit, qvàm deficit.

2. Temperantia cupiditates { naturales, qvia indifferentes sunt, ad modum revocat. / voluntarias, qvia malæ sunt, planè exstingvit.

TAB. XVII. De Liberalitate.

Liberalitatis notetur

- I. *Homonymia.* Liberalitas in Ethicis sumitur
  - *latè*, ut Magnificentiam includat.
  - *strictè*, ut Magnificentiæ contradistingvatur. Et ita h. l.
- II. *Definitio.* Liberalitas est virtus mediocritatem servans circà pecunias modicas dandas & accipiendas: magis tamen circà dandas.
- III. *Objectũ*
  - *Externum*, pecuniæ seu opes modicæ, τὰ χρήματα μέτρια καὶ μικρά.
    - *Τῶν χρημάτων nomine h. l. non tantùm comprehenduntur nummi, sed etiam alia bona fortunæ, qvæ nummis æstimari solent.
  - *Internum*, cupitidas pecuniæ parvæ seu mediocris.
  - *Medium*
    - primarium
      - actus pecuniam modicam
        - dandi
          - sumptus faciendo,
          - gratis donando.
        - accipiendi.
    - secundarium
      - **Objectum medium etiam qværi potest in actibus contradictoriis*
        - *dandi*
        - *non dandi.*
- IV. *Extrema* in
  - excessu, *Prodigalitas.*
  - defectu, *Illiberalitas seu Avaritia.*
- V. *Mediocritas.* Liberalitas vicinior est excessui qvàm defectui. Qvia è contrario, qvi circà pecuniam modicam φίλαυτος est, magis in dando deficit, qvàm excedit.
- VI. *Cognatum* ratione Objecti
  - medii, qvod est dare, *Officiositas*, cujus species *Hospitalitas*. De qvibus in tractatu de Amicitiâ cognoscitur.
  - externi, qvod est pecunia, *Justitia particularis*, deqvâ suo loco.

TAB. XVIII. De Magnificentiâ.

Magnificentiæ notentur

- I. *Definitio.* Magnificentia est virtus mediocritatem servans in sumptibus magnis.
- II. *Objectum*
  - *Externum*, sumptûs magni, conferendi in opera vel actûs ipsi Reip. utilis aut honorificos: e.g. *in exstructiones templorum, arcuum, fundationes scholarum, ludos publicos, convivia nuptialia, pompas funebres, & similia.*
  - *Internum*, cupiditas pecuniæ, in sumptûs hujusmodi magnos conferendæ.
  - *Medium*, actus sumptûs magnos
    - faciendi.
    - non faciendi.
- III. *Discrimen à Liberalitate:* ex parte
  - *Objecti*
    1. Liberalitas cernitur in pecuniis *modicis*, Magnificentia in *magnis.*
    2. Liberalitas versatur in *donis gratuitis erga privatos*, Magnificentia in *sumptibus ergà Remp.*
  - *Subjecti.* Liberalitas cadit in *ut cunq; divitem*, etiam plebejum; Magnificentia non nisi in *valdè opulentum*, & alicujus inter cives dignationis hominem.
- IV. *Extrema*, in
  - excessu, *Laxus.*
  - defectu, *Sordities.*
- V. *Mediocritas.* Magnificentia vicinior est excessui, qvàm defectui. Causa è doctrinâ Liberalitatis facilè intelligitur.

TAB. XIX. De Modeſtia.

- Modeſtiæ notetur
  - I. *Definitio.* Modeſtia eſt virtus mediocritatem ſervans circa honores modicos.
  - II. *Objectum*
    - *Externum*, Honor modicus, i.e. parvus ſeu mediocris.
    - *Internum*, Cupidas honoris modici.
    - *Medium*, Actus honorem modium
      - ambiendi, petendi, accipiendi, ſuſtinendi.
      - non ambiendi, recuſandi, ſpernendi, deponendi.
  - III. *Extrema* in
    - excesſu, *Ambitio.*
    - defectu, *Inambitioſitas*, i.e. nimia modici honoris neglectio.
  - IV. *Mediocritas*
    1. Modeſtia vicinior eſt defectui, qvàm exceſſui. Qvia è cõtrario qvi circa honorem modicum eſt φίλαυτος, magis eum ambire, qvàm negligere ſolet
    2. Honor à viro bono appetitur non ut finis ultimus, ſed ut medium ſeu inſtrumentum ad actus virtutis in civili ſocietate meliùs exercendos.

TAB. XX. De Magnanimitate.

- Magnanimitatis notetur
  - I. *Definitio.* Magnanimitas eſt virtus mediocritatem ſervans circà honores magnos.
  - II. *Objectum.*
    - *Externum*
      - *primarium*, honores magni, i.e. ii, qvi in Rep. ſummi ſunt, aut ſummis proximi.
      - *ſecundarium*, cætera bona externa, qvatenus ea magnis illis honoribus ſubordinantur.
    - * *Honorem inter bona externa (qvæ qvidem ſuperiori poſſint ab inferiore tribui.) principem tenere locum, inde probaveris, qvia ab homine majus aliqvid honore nec DEO qvidem pro beneficiis reddi poteſt.*
    - *Internum*, Cupiditas honoris magni.
    - *Medium*
      - *proximum*, actus honorem magnum
        - ambiendi, accipiendi, gerendi.
        - denegatum ſpernendi.
      - *remotum*, actus aliarũ virtutum, prout in iis ſummus in Rep. virita gerere ſe poteſt, ut autoritatem ſuam atqve exiſtimationem tueatur.
  - III. *Diſcrimen à modeſtiâ*; ex parte
    - *Objecti*:
      1. Modeſtia cernitur in honoribus *parvis*; Magnanimitas in *magnis.*
      2. Modeſtia in *ſolis honoribus*; Magnanimitas in *cæteris etiam externis* occupatur *bonis.*
    - *Subjecti*; Modeſtia cadit in hominem *utcunq; virtutibus præditum*; Magnanimitas non niſi in *præditum virtutibus multis, & magnis*, atqve omnino talem, qvi ob merita in Remp. magnis eſſe honoribus dignus videatur.
  - IV. *Extrema* in
    - exceſſu, *inflatio*, ſeu *ſuperbia.*
    - defectu, *puſillanimitas.*
  - V. *Mediocritas*. Magnanimitas vicinior eſt defectui, qvàm exceſſui. Cauſa è doctrinâ modeſtiæ facilè intelligitur.

* *Sic exponenda eſt Magnanimitas, ne cum Chriſtianâ humilitate pugnet.*

TAB. XXI. De Manſvetudine.

- Manſvetudinis notetur
  - I. *Definitio.* Manſvetudo eſt virtus mediocritatem ſervans circa iram.
  - II. *Objectum.*
    - *Externum*, ea qvæ iram movent
      - *Res*, injuriæ, ut damnum, contumelia, contemtus.
      - *Perſonæ*, injuriâ afficientes.
    - *Internum*, Ira, qvæ eſt cupiditas vindictæ, ſeu, ut habet Ariſtoteles I. de An. 1. ἀνιπλυπήσεως, doloris reponendi.
    - *Medium* Actus vindictam
      - exercendi.
      - non exercendi.
  - III. *Extrema*: in
    - exceſſu, *Iracundia*, cujo tres ab Ariſtotele ſpecies numerantur
      1. *Excandeſcentia*, ἀκρεχολία, citò iraſcens, citò placabils.
      2. *Acerbitas*, πικρότης, tardè, ſed graviter iraſcens, placabilis tamen.
      3. *Atrocitas*, ſeu, *ſævitia*, χαλεπότης, graviſſimè iraſcens, nec niſi per atrocem vindictam placabilis.
    - defectu, Lentitudo.
  - IV. *Mediocritas*. Manſvetudo vicinior eſt defectui, qvàm exceſſui. Qvia è contrario φίλαυτον illatas ſibi injurias vindicare magis, qvàm condonare ſolent.

Virtu-

TAB. XXII. De Virtutibus Homeliticis: Veritate, Comitate & Urbanitate.

Virtutum Homileticarum notantur

I. *Etymologia.* Vocantur *Homileticæ*, qvia locum habent ἐν τῇ ὁμιλίᾳ, h.e. in colloqviis aut conversatione communi.

* τῶν ὁμιλιτικῶν ἀρετῶν *vocabulum non est ab Aristotele, sed ab Interpretibus.*

I. VERITAS. Cujus

1. *Synonymum.* Vocatur & *Veracitas.*

2. *Homonymia.* Veritas Ethica sumitur { *confusè* pro veritate Homileticâ & Justitiariâ simul: & sic ferè hoc loco à recentioribus. / *distinctè*, pro veritate { *Justitiariâ*, de qvâ Tab. seq. / *homeliticâ*, & ita h.l. à nobis.

* *Veritatem* Justitiariam (*sic appellare liceat*) *ab* homeliticâ *clarissimè distinguit Aristot. IV. Nicom. 7. his verbis:* ἀγὼ δ' ὅτι ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύουτ' ἂν λέγοιμι ἀδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν ταῦτ' ἀρετῆς. *Ut mirum sit, qvomodo confundere potuerint, hunc textum legentes. A qvibus tamen rectissimè secessionem fecit hodiè Celeberrimus Joh. à Felden, & homeliticam veritatem intrà terminos ab Aristotele positos se continere jussit. Neq; aliter potest refutari cavillum Grotii, carpentis Philosophum, qvòd veritati dederit opposita minimè ex æqvo respondentia.*

3. *Definitio:* Veritas h.l. est virtus servans mediocritatem circà dicendam de se in conversatione communi veritatem.

4. *Objectum* { *Externum*, Personæ in conversatione communi nobis oblatæ, qvatenus inde de nobis loqvendi occasionem nanciscimur. / *Internum*, cupiditas de se loqvendi. / *Medium*, actus de se aliqvid { fatendi. / non fatendi.

5. *Extrema* in { excessu *Jactantia* { qva qvis sibi ea { affirmat, qvæ non habet, aut majora { tribuit, qvàm habet. / defectu *dissimulatio* { bona esse { negat, qvæ habet, aut minora

6. *Mediocritas.* Veritas vicinior est *defectui*, qvàm excessui, qvia è contrario φίλαυτοι magis solent esse jactatores suorum bonorum, qvàm dissimulatores.

II. Species tres

II. COMITAS. Cujus

1. *Synonyma.* Vocatur etiam *Humanitas, Affabilitas.*

2. *Definitio.* Comitas est virtus, servans mediocritatem circà placendum aliis in conversatione seriâ.

3. *Objectum* { *Externum*, personæ nobis in conversatione seriâ oblatæ, qvatenus illis sermone aut gestu placere possum. / *Internum*, cupiditas aut torpor, aliis in eâ conversatione placendi. / *Medium*, actus { loqvendi / non loqvendi } aliis placentia.

4. *Extrêma* in { excessu, *Adulatio*, / defectu, *Morositas.*

5. *Mediocritas*, Comitas vicinior est *excessui*, qvàm defectui, qvia à contrario τοῖς φιλάυτοις magis adhæret morositas, qvàm assentatio.

III. URBANITAS. Cujus

1. *Definitio.* Urbanitas est virtus mediocritatem servans in jocando.

2. *Objectum* { *Externum*, personæ nobis in conversatione jocosâ oblatæ. / *Internum*, cupiditas jocandi. / *Medium*, actus { jocandi. / joco abstinendi.

3. *Extrema* in { excessu *Scurrilitas.* / defectu *Rusticitas*, qvæ nec jocari, nec jocos aliorum honestos placidè excipere potest.

4. *Mediocritas.* Urbanitas vicinior est *excessui*, qvàm defectui. Qvia è contrario φίλαυτοι in jocis deficiunt potius qvàm excedunt.

TAB. XXIII. De Justitiâ Particulari.

JUSTITIÆ notantur

I. *Homonymia.* Sumitur vox Justitiæ { *totaliter* pro Justitiâ *universali*: de qvâ Tab. seq. / *particulariter*, pro Justitiâ *particulari*: & ita h. l.

* *Totidem modis usurpatur & vox Injustitiæ.*

II. *Definitio:* Justitia particularis est virtus mediocritatem servans in bonorum externorum distributione aut commutatione jure stricto debitâ.

III. *Objectum.*
- *Externum* { *Reale*, bona vel mala externa (lucrum vel damnum,) qvatenus cadunt sub distributionem vel commutationem. / *Personale*, Personæ, qvatenus inter eas locum habet distributio vel commutatio.
- *Internum*, Affectûs varii in res vel personas, qvi si immoderati sint, impellere solent homines ad faciendam aliis injuriam.
- *Medium*, Actûs in illâ distributione vel commutatione assignandi { multum, / parum.

IV. *Species* duæ: qvarum

1. Nomina: *Distributiva*, *Commutativa*, qvæ ab Aristotele vocatur { Ἀναπεμπτικὴ, διορθωτικὴ, } à Grotio { *attributrix* / *expletrix*.

* 1. *Ut* commutativam *græcè* vertas συναλλακτικὴν (qvæ tamen vox ab Aristotele non est:) sic διορθωτικὴν *latinè* emendativam, vel correctricem.

2. *Grotius, tametsi easdem cum Aristotele species Justitiæ exponere vult videri; tamen, ut in iis definiendis ab Aristotele perperam intellecto prater rationem discedit: ita ne in ipsorum qvidem definitorum conceptibus cum eo per omnia consentire videtur.*

2. Comparatio.

(1) Justitia *Distributiva* officium suum facit *distribuendo* in singulos, qvod erat universorum, sive sit lucrum (v. g. honores, præda,) sive damnum, (v. g. onera.)

Justitia *commutativa* officium suum facit singulorum (vel certè ita consideratorum cum singulis commutationes. { voluntarias *dirigendo*: / invitas *corrigendo*.

Unde subdividitur in Justitiam { *directivam*, seu commutativam strictè dictam: / *correctivam*, seu emendativam.

* 1. *Commutatio vocatur etiam* contractus. *Estq; duplex è mente Aristotelis*
- { Voluntarius, *qvi utrinq; talis est: e. g. emptio & venditio: locatio & conductio.*
- { Invitus, *qvi sit alterâ parte, qvæ scil. injuriam patitur, invitâ ac nolente: sive fiat*
  - clam: *e. g. furtum, veneficium, falsum testimonium.*
  - palam: *& per vim manifestam: e. g. latrocinium, verberatio, convicium.*

2. *Contractus invitus prout hîc intelligitur, est injuria, seu actus injustitiæ: Et qvoniam injuria fieri alteri potest etiam mentiendo (ut per falsum testimonium,) patet, ad hunc locum pertinere* doctrinam de mendacio, *ut vocant*, pernicioso, *& oppositâ ipsi* veritate Justitiariâ.

3. *In hujusmodi contractibus invitis, sicuti ad eum, qvi patitur injuriam,* damnum *pervenit, v. g. circà opes, valetudinem, bonam famam, aut aliud bonum externum: sic injuriam faciens* lucrum *aliqvod involare censetur, dum se qvasi dominum constituit boni alieni, illud sive usurpando ut suum, sive corrumpendo.*

4. *Et qvoniam faciens injuriam ipso jure obligatur ad sarciendum alteri damnum, seu restituendam illi rem suam, aut ejus æqvivalens: ideò* emendativa *Justitia opus hîc suum facit inæqvalitatem illam reducendo ad æqvalitatem & justitiam.*

5. *Talis reductio, sive* exeqvatio *aut pensatio non debet confundi cum* irrogatione pœnæ propriè dictæ, *qvæ consistit in infligendo dolore, cujus metu restinguatur in hominibus libido peccandi.*

(2.) Justitia { *Distributiva* / *Commutativa* } observat proportionem { *Geometricam* / *Arithmeticam* } & exæqvat { rem personæ / rem rei.

* 1. *Proportio* { Geometrica *fit multiplicando & dividendo* / Arithmetica *fit subtrahendo & addendo* } *& usurpat particulas* { qvoties, toties: / qvantum, tantum.

2. *In commutativâ Justitiâ distinguenda est* exæqvatio *ipsa à præviâ æstimatione rerum vel actionum. In* illâ *observatur proportio, ut diximus,* Arithmetica: Huic *verò* Geometricam *inservire (sive persona personam, sive res rem aliqvoties metiatur, seu contineat,) non negatur.*

V. *Extremum* unicum, *Injustitia* particularis, cujus { *forma*: Injustitia simul in excessu & defectu peccat. *Ita* e. g. *qvi defraudat alterum, is sibi plus sumit, alteri minus relinqvit, ac par est.* / *species* similiter duæ, nempe Injustitia { *Distributiva.* / *Commutativa.* }

VI. *Mediocritas.* Sola inter morales virtutes Justitia posita est in mediocritate juxta sensum *effectivum* tantùm, non etiam *subjectivum.*

† *Johannes à Felden, harum literarum vir callentissimus,* tres *facit secundùm Aristotelem species justitiæ,* distributivam, correctivam, *&* retributivam, *negatq; posteriores duas rectè in unum genus Justitiæ commutativæ conflari, cùm correctiva proportionem sequatur arithmeticam, retributiva verò non minùs atq; distributiva geometricam. In hanc ejus observationem judicium hîc mihi non sumo. Placuit ergò interim retinere justitiæ receptam vulgò divisionem: sed eam tamen, maximè ad ductum pl. Rev. Durrii, sic elimatam, ut à Feldenianis rationibus minùs atq; olim abhorreat.*

JUSTI-

De Justitia Universali.

I. *Descriptio.* Justitia universalis nihil aliud designat, qvàm virtutem moralem sumptam cum relatione hominis cujusqve, tanqvam partis in societate civili rectè se habentis ad cæteros, cives, & ita, qvantum in se est, ad Beatitudinem totius Reip. communem, honestè vivendo, contribuentis. *Seu*: concipere Justitiam universalem, est concipere virtutem moralem, qvatenus ea hominem perficit in ordine ad alios homines. Repete Tab. XIII.

II. *Nomē.* Vocatur
- *Justitia*, qvia jus, (sicut & injuria) versatur inter hominem & hominem. Ergò & virtus, qvatenus hominem rectè disponit disponit ad alios homines, justitia meretur vocari.
- *Universalis*, ut distingvatur à Justitiâ particulari. Non enim significat certam *speciem* aut *partem* virtutis moralis, sed eam *totam*, seu *universam*. Nam & jura, sive leges, præcipiunt de omnibus virtutibus moralibus, non de unâ tantùm, aut alterâ.

* *Hinc patet, in Justitiâ Universali comprehendi duos conceptûs. Concipitur enim*
1. *ut* Justitia, *& sic implicat relationem* hominis unius ad alios homines.
2. *ut* universalis, *& sic implicat relationem* totius *sive universalis sive integralis* (*parum enim hoc referre dixerim*) ad suas partes *subjectivas vel integrales.*

III. *Divisio in partes*: ubi notanda — Justitiæ universalis considerētur

1. *Doctrina Aristoteles*: qvi partes ejus (*subjectivas*) fecit undecim virtutes morales particulares hactenus enarratas.
2. *Doctrina veterum ante Aristotelem*: qvi partes ejus [*integrales*) fecerunt tres reliqvas virtutes (ut hodiè vocamus) cardinales. Dividebant enim virtutem secundûm partes animæ, ita

ut	τῦ λογιςικῦ, seu partis rationalis	virtus esset	*Prudentia.*
	τῦ θυμοειδῦς, seu partis iracibilis		*Fortitudo.*
	τῦ ἐπιθυμητικῦ, seu partis concupiscibilis		*Temperantia.*
	ὅλης τῆς ψυχῆς, seu totius animæ		*Justitia.*

3. *Harum inter se doctrinarum collatio:* (qvò pertinent & qvædam ex Tab. XII.)
   (1.) Veteres numerum virtutum constituebant è *subjectis;* Aristoteles ex *objectis*, iisqꝫ non generalibus, sed *specialibus.*
   (2.) Itaqve & longè *major* huic, qvàm illis, *numerus* surrexit virtutum.
   (3.) Et *Temperantiæ* certè vocabulo plura significaverunt veteres, qvàm Aristoteles.
   (4.) Justitia universalis veteribus erat aliqvod totum ex virtutibus *partim moralibus* (Temperantiâ & Fortitudine,) *partim intellectuali)* Prudentiâ;) Aristoteli *non nisi ex moralibus.*
   (5.) Veteres eidem divisioni includebant virtutem *universalem* (Justitiam) *& particulares:* Id Aristoteles neutiqvam feciſſe deprehenditur.
   (6.) Veteres rationem Justitiæ universalis qværebant *in relatione hominis ad seipsum*, vel totius animæ (disputabant enim, hominem esse solam animam,) ad suas partes: At Aristoteles eam qværit *in relatione hominis ad alios homines.*

VI. *Oppositum*, Injustitia universalis. Qvâ voce nihil aliud designatur, qvàm vitium morale in genere sumptum cum relatione hominis, tanqvam partis in societate civili, inordinatè se habentis ad cæteros cives, & ita Beatitudinem Reip. turpiter vivendo, qvantum in se est, turbantis & corrumpentis.

V. *Principium dirigens actuale*, qvod Jus seu Lex. Tab. seq.

VI. *Conjugatum*, Justum, cum opposito Injusto. Tab. XXVI.

† *Discrimina qvatuor virtutum Cardinalium Scholastici aliâ ratione exponunt, & ita qvidem, ut in iis emergat* Justitia particularis, *qvanqvam & hîc alii aliter. Sed nos veterum explicationem sumus secuti, sine qvâ vix est, ut Aristotelem his rectè intelligas.*

TAB. XXV. De Jure.

Juris notetur

I. *Homonymia.* Jus inter alia significat { *dictamen rectæ rationis*, & ita hoc loco. / *actionem justam*, i.e. illi dictamini congruentem.

II. *Synonymia.* Græcè τὸ δίκαιον, item ὁ Νόμος, *Lex.*

III. *Definitio: Jus* est dictamen rectæ rationis, homines in societate constitutos ad honesta facienda, & turpia vitanda obligans. *Lex* Aristoteli est oratio à Prudentiâ & Intelligentiâ profecta, vim habens cogendi.

IV. *Divisio* in jus { *Politicum* seu *Civile*, / *Oeconomicum* seu *Domesticum*, } qvod locum habet { inter personas Societate } { civili / domesticâ } copulatas.

*1. *Hæc Divisio est* Generis Analogi. *Nam Jus* { *Politicum* / *Oeconomicum* } *est tale* { simpliciter. / secundùm qvid.

Ratio, qvia Societas { *civilis* / *domestica* } *copulat homines* { æqvales, *perfectos scil. cum perfectis.* / inæqvales, *perfectum scil.* (*h.e. patrem familias*) *cum imperfectis* (*uxore, servo, puero, de qvorum imperfectione qvod vim consilii & judicii locus egregius habetur I. Polit. 8.*) *Qvâ de causâ & Pater familias in domo* totius *vim habet; reliqvæ familiares personæ* partium *instar obtinent. Sed qvia tamen Mater familias qvàm proximè distat à perfectione Patris familias, adeò ut in qvalemcunqve cum eo participationem veniat imperii domestici: ideo viro cum uxore plus juris, qvàm cum servo aut filio intercedit. Perfectos autem homines Aristoteles sic circumloqvitur V. Nic. 6. qvod sint* Socii vitæ ad sufficientiam, liberi & æqvales, sive proportione sive numero.

2. *Ad Jus* Politicum *non illud modò spectat, qvod Civi* cum cive, *sed & qvod* cum peregrino *intercedit. Interim negari non potest, majorem esse nobis cum civibus, qvàm cum peregrinis communicationem Juris.*

V. Subdivisio Juris Politici in

Naturale, qvod ubiq; eandem vim habet, & non, qvia ita videtur, vel non videtur. Vocatur aliàs *Lex Naturæ*, e. g. Benè merenti gratiam refert: Neminem læde.

Legitimum, qvod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert, at postqvam constitutum est, refert. Vocatur aliàs *Jus voluntarium*, seu *positivum: Lex positiva.* Qvalis est, qvæ ad valorem testamenti reqvirit præsentiam septem testium.

*1. *De jure voluntario* humano *hîc loqvimur. Datur præterea & Jus voluntarium* divinum. *Sed hoc, qvia meræ est revelationis, à foro philosophico alienum censetur.*

2. *Differunt Jus Naturale & Legitimum multis modis, his verò præcipuè:*

1. J. *N. originem habet* à Deo & Naturâ; *J. L.* à voluntate hominis. *Itaqve*
2. *Illius obligatio est per se* interna & immutabilis; *hujus* externa & mutabilis.
3. *Illud innotescit nobis per* naturales notitias; *hoc per* promulgationem.
4. *Illud* unum *est per totum mundum; hoc tàm* varium, *qvam ipsæ Respublicæ.*
5. *Illud obligat* omnes homines; *hoc suos tantùm* cujusqve Reip. Cives.

3. *Non confundenda est Divisio Juris Civilis* apud Aristotelem *in Naturale & Legitimum, cum Divisione Juris* apud JCtos *in Jus Naturæ, Gentium, & Civile; nec cum Divisione* Grotii *in Naturale & Voluntarium.*

VI. Cognatum, Æqvum, Cujus

1. *Synonymia.* Græcè τὸ ἐπιεικὲς: ἡ ἐπιείκεια, *Æqvitas.*

2. *Homonymia.* Æqvitas interdum { significat idem qvod Jus: / distingvitur à Jure: & ita h. l.

3. *Definitio:* Æqvum est correctio (*i. e. juri naturali consentanea exceptio*) juris legitimi eâ parte, qvâ ob universalitatem deficit. E. g. *Legi de septem testibus adhibendis ad testimentum æqvitas addit exceptionem, qvòd tempore pestis etiam pauciores sufficiant.*

4. *Oppositum*, τὸ ἀκριβοδίκαιον, cùm literæ legis nimis rigidè inhæretur, neqve ulla exceptio in benigniorem partem admittitur. Cui Affinis est Συκοφαντία, *Calumnia*, cùm litera legis violenter detorqvetur in sensum à mente legislatoris alienum.

VII. *Oppositum*, Injuria, τὸ ἄδικον, qvatenus sumitur hæc vox pro dictamine corruptæ rationis, ut cùm dico: *Summum Jus, summa injuria.*

Justum

Justum & Injustum

- *usurpantur* duobus modis, nempe vel
  - *substantivè* qvasi, & genere neutro, & tunc {*Justum, τὸ ἄδικον* / *Injustum, τὸ δίκαιον*} idem est qvod {*Jus*, de qvo Tab. præc. / *Injuria, qvatenus Juri opponitur.*}
  - *adjectivè*, ad denotandam qvalitatem
    - *Actionis*, qvæ vocatur {*Justa, δικαιοπράγημα,* / *Injusta, ἀδίκημα.*} cùm Juri est {consentanea. / dissentanea.}

*1. Δικαιοπράγημα *vocatur &* δικαίωμα, *V. Nic. 7. sed* τὸ δικαιοπραγήμα] *vox huic loco aptior, qvia generalior est. Nam* δικαιοπραγεῖν *significat* in genere qvod justum est agere: *at* δικαιοῦν *propriè est* inæqvalitatem actionis injustæ *seu contractûs inviti* revocare ad æqvalitatem justitiæ. *Ergò* δικαίωμα *opus est propriè non cujusvis* justitiæ *sed* correctivæ solius, δικαιοπράγημα *verò* cujusvis: *nec solius particularis, sed &* universalis.

2. Ἀδίκημα *tametsi actionem notat cuilibet Justitiæ, etiam Universali, oppositam: frequentiùs tamen usurpatur pro* actione, qvâ Justitia particularis violatur. *Et huic sensui servit inprimis latina vox* Injuriæ.

3. *Qvæ tamen ipsa bifariam accipitur. Nam opponitur interdum* Juri, *ut Tab. præced. interdum* actioni justi *ut h. l.*

4. Ἀδίκημα *Justitiæ particulari oppositum est qvidem* βλάβη, *i.e.* læsio (*alii damnũ, Giphanius fraudem vertit,*) *sed tamen ex ab aliis duobus Læsionum generibus, qvæ sunt* ἀτύχημα & ἁμάρτημα, *distingvi debet* ut Actio spontanea ab invitis. *Est autem* ἀτύχημα, *seu* casus fortuitus, *cùm læsio planè est fortuita, seu humanæ provisioni exempta; ut, si ad scopum jaculans vulneret hominem subitò intercurrentem.* Ἁμάρτημα *seu* erratum, *cùm læsio qvidem non est planè fortuita, sit tamen absq; animo lædendi, ut si qvis aliqvem vulneret animo non vulnerandi, sed jocandi.*

5. Ἀδίκημα *ipsum qvoqve duplex est. Aut enim fit sponte* eo modo, qvo & bruta sponte agere dicuntur, *id est, ex affectu aliqvo subito absq; prævia consultatione, ut si qvis alium, ab eo irritatus in primo iræ fervore vulneret: aut sponte fit* modo homini proprio, *h. e. prævia consultatione, ut si qvis alium re secum prius deliberatâ lædat. Et hoc* ἀδίκημα *maximè propriè vocatur* Injuria.

6. Ac *definiri potest* læsio, qvam volens invito contra jus infert.

7. *Habet enim, si utriusq; personæ respectu injuria dici debet, hæc* tria requisita:
   1. *ut qvi lædit, lædat* volens. *Patet hoc è dictis.*
   2. *ut qvi læditur, lædatur* invitus. *Nam volens (voluntate* plenâ) *non patitur injuriam: Pati tamen sic potest rem injustam.*
   3. *ut, qvod fit,* in se repugnet æqvalitati, *seu juri particulari.*

8. *E duobus prioribus requisitis sequitur,* neminem à se ipso posse affici injuriâ.

Hominis, qvi vocatur {*Justus, δίκαιος*. / *Injustus, ἄδικος*.} cùm volens autor est actionis {justæ. / injustæ.}

Nam invitum egisse, aut per eam spontanei rationem, qvam & in bruta convenire diximus, non sufficit ad eam moralitatem, ex qvâ justum aliqvem aut injustum, h. e. *virum bonum aut malum*, philosophia denominat.

dividi possunt juxtà qvamlibet vocabuli usurpationem in *Universale & Particulare.*

Nam
- 1. Justum (*Injustum*) {*Universale* est omne jus (*omnis ἀνομία*) societatem civilem conservans (*turbans.*) / *Particulare* est omne æqvum (*iniqvum*) circà bonorum externorum distributionem aut commutationem.}
- 2. Actio justa (*injusta*) {*universaliter* / *particulariter*} {est qvævis actio secundùm justitiam (*injustitiam*)} {universalem. / particularem.}
- 3. Homo justus (*injustus*) {*universaliter,* / *particulariter*} {est homo vivens secundùm justitiam (*injustitiam*)} {universalem / particularem.}

Vir-

infimus est Semivirtus; cujus notetur

I. *Nomen.* Semivirtutis & Semivitii vocabula non leguntur in *abstracto* apud Aristotelem, sed apud expositores. In *concreto* tamen incontinentem ἡμιπόνηρον, semivitiosum vocat Aristoteles VII. Nic. 10.

II. *Synonymum.* Vocatur etiam virtus *imperfecta*.

III. *Descriptio.* Semivirtus est Dispositio ad virtutem communem tanqvam habitum suum.

IV. *Divisio.* Tot nominari possunt semivirtutes, qvot virtutes communes, nempe Semifortitudo, Semitemperantia, Semiliberalitas, & ita porrò. Aristoteles tamen in iis tantùm virtutibus gradum hunc consideravit, qvas Tab. XIII. præcipuè specificationem capere diximus *ab affectu*. Et qvia is duplex, circa *malum* unus, circà *bonum* alter; hinc Aristoteli & duplex Semivirtus, nempe

1. Circa malum *Tolerantia*, ἀνταρτερεία qvæ
   - nihil aliud est, qvàm *Semifortitudo*, vel *Semipatientia*.
   - opposita habet in
     - excessu *Semivitium* ἀνώνυμον.
     - defectu *Mollitiem*, μαλακίαν.

2. Circà bonum *Continentia*, ἐγκράτεια. Qvæ
   - sic dicitur vel
     - *simpliciter*. . . . nihilqꝫ aliud est, qvàm
       - *Semitemperantia*.
       - *Semiliberalitas & Semimagnificentia*.
       - *Semimodestia, & Semimagnanimitas*.
       - *Semimansvetudo*.
     - *cum appositô*, continentia
       - lucri,
       - honoris,
       - iræ.

   * *Continentiam lucri licebit & ad* Semijustitiam *certo modo extendere.*

   - opposita habet in
     - excessu *incontinentiam*, ἀκρασίαν. Qvæ duplex:
       - *Infirmitas*, ἀσθένεια
       - *Præcipitantia*, προπέτεια

       qvæ agit cum / absqve spatio deliberandi.

       * 1. *Divisio hæc, aut simili, potest etiam accommodari aliis Semivitiorũ generibus.*

       2. *Est autem tantùm* analogi, *ubi potiùs analogatum est* Infirmitas. *Nam* Præcipitantia *Lineam Moralitatis Ethicæ nondum attingit, neqve spontaneam edit actionem, nisi talem, qvalis & in bruta cadit.*

       3. *Ideò & Præcipitantia* minùs vituperatur, *qvàm Infirmitas.*
     - defectu Semivitium ἀνώνυμον.

Virtûs ratione *existentiæ* dividitur in tres *gradûs* vel *statûs*. Qvorum

V. *Oppositum*, Semivitium in genere.

VI. *Processus* Tab. seq.

medius, virtus communis: cujus notetur

I. *Synonymia.* Vocatur in contradistinctione ad
- Semivirtutem, virtus *perfecta*,
- Virtutem Heroicam, Virtus *humana*.

II. *Comparatio cum Semivirtute*, qvæ consistit in his duobus præcipuè:

1. Virtus communis cum Semivirtute *convenit* in eo, qvòd utrobiqve non modò recta ratio adest (id qvod & in Semivitio locum habet, & hinc licebit hæc tria simul à vitio communi distingvere,) sed & ei obeditur, (qvod non fit in Semivitio.)
2. Virtus communis à Semivirtute *differt* in eo, qvòd Semivirtus affectûs habet reluctantes, nec dum satis domitos; Virtus communis verò compositos & domitos.

* 1. Sano sensu *hoc capiendũ est, non, qvasi habitum virtutis communis adepti nullam habeant residuam pugnam rationis & appetitûs, aut uno altero qve surculo vitioso amputato amputati sint ilicò omnes, aut ipsa radix excisa. Nam ob depravationem Naturæ originalem nunqvam perfectè in hâc vitâ aboletur, ne à sanctissimis qvidem, nedum ab iis, qvi solis naturæ viribus nituntur, illa τῆς φιλαυτίας malignitas, qvæ omnium in appetitu vitiorum ultima radix est itaqve nec Heroum ullius memoratur, cui non suum adhæserit nevus, uqꝫ interdum satis enormis: ut si secundùm rigorem pronunciare velimus, nullus homo ultrà Semivirtutis terminos in hoc mortali corpore promovere dicendus sit. Sed qvia tamen sic rigorose accepta Semivirtus gradûs adhuc habet suos, ita, ut affectibus alius magis, alius minùs dominetur, prout rariùs aut sæpiùs in iis frenandis laboraverit: inde gradu ut eunqꝫ superior habitûs nomine donari, & si* non absolutè, *saltem* comparatè *perfecta virtus appellari solet.*

2. *Signum autem habitus istius modi acqvisiti est, siqvis cum voluptate, aut absqꝫ gravi molestiâ secundùm virtutem operetur.*

III. *Descriptio.* Virtus communis est habitus virtutis, dispositione seu Semivirtute perfectior, Heroicâ tamen virtute adhuc inferior. (meravimus Tab. XIII. & XIV.

IV. *Divisio.* Virtutes communes sunt undecim, qvot scil. species Virtutis qvoad essentiam consideratæ nu-

V. *Oppositum.* Vitium commune in genere.

supremus; Virtus Heroica: cujus notetur (genitos, ut essent qvasi *semidei*,

I. *Etymologia.* Sic dicitur ab *Heroibus*, qvos fingebant esse homines altero parente homine, altero Deo Deâve

II. *Synonymia.* Unde & appellatur Virtus *divina*, qvæ scil. in homine sit, plusqvam humana, i.e. communem vulgaremqve virtutis mensuram supergrediens.

III. *Distinctio vocis.* Gradus Heroicus considerari potest in virtute
- *infusa:* Qvalis v. g. erat Heroica fides mulieris Cananææ.
- *acqvisitâ*
  - *intellectuali.* Qvalis e. g. Heroica scientia Aristotelis.
  - *morali.* Et ita hoc loco.

IV. *Descriptio.* Virtus Heroica est habitus virtutis, virtute communi tùm perfectior, tùm illustrior, & rarior, ut ab extraordinariâ qvadam DEI cooperatione, & indolem & impetum solito nobiliorem largientis, profectus esse videatur.

V. *Divisio.* Virtus Heroica est vel Heroica Fortitudo, vel Heroica Temperantia, & sic deinceps, nisi qvòd in Homeliticis virtutibus ineptum videtur gradum Heroicum qværere velle. Certè Aristoteles eum vix in alio virtutis genere, qvàm in Fortitudine consideravit. (seu *bestiarum*, detrudi videtur.

VI. *Oppositum* Feritas. Cujus

1. *Etymologia.* Sic vocatur, qvia per eam homo in statum humano deteriorem, qvi est ferarũ.
2. *Synonymia.* Unde vocatur & *bestialitas*, item *immanitas*, græcè θηριότης.
3. *Distinctio vocis* feritas est duplex
   - *Involuntaria*, orta, v.g. ex morbo, qvalis est eorum, qvi carnem humanam comedunt ex phreneſi.
   - *Voluntaria*, orta ex voluntate, ut si qvis præ crudelitate cadaver hostis interfecti mordeat. Et hæc propriissimè virtuti Heroicæ opponitur, estqve hujus loci. (excedens & deficiens.
4. *Divisio.* Ut virtuti communi vitiũ duplex, sic virtuti Heroicæ *duplex feritas* opponitur,

TAB. XXIIX. Processus Actionum moralium in Statu Semivirtutis & Semivitii,

ostensus in exemplo objecti jucundi aut utilis, sed turpis, qvod sit v. g. pecunia aliena.

* *Declaratio qvorundam Terminorum, qvi in hâc tabulâ usurpantur:*

Transmissio *fit ab unâ potentiâ cognoscente ad alteram.*
Repræsentatio *fit à potentiâ cognoscente ad appetentem.*
Transitus *fit à potentiâ ad actum ejusdem generis.*
Imperatio, Prohibitio } *fit à voluntate ad alias potentias, qvæ possunt obedire.*

Objectum externum
sistit se
|
1.) Sensui externo.
Hic *transmittit*
|
2.) Sensibus internis, & maximè Phantasiæ.
Hæc

repræsentat | 3) Potentiæ Appetitûs sensitivi.
Hæc *transit* in
|
4) Affectum præcipitantiæ, seu motum primum, subitum, simplicem, qvi appetit, ut rem jucundam.

transmittit | 5) Potentiæ intellectivæ.
Hæc *transit* in
6) Contemplationem, & judicat, objectum esse
Bonum, qvia jucundum | Malum, qvia turpe.
Sic utrumqve *repræsentat*
|
7) Voluntati,
8) Apud qvam hinc oritur pugna
Sensus qvi dictat: Appete! | & | Rationis, qvæ dictat: Fuge!
9) Voluntas
utitur libertate suâ & adjungit se
vel

INITIUM MORALITATIS ETHICÆ

10) Sensui,
patiturqve hunc dominari Rationi.
Unde fit progressio ad vitium:
Voluntate scil.

transeunte in
|
11) Affectũ incontinentiæ (infirmitatis) seu motum secundum, præmeditatũ, mixtum (ex voluntate & appetitu sensitivo indomito) qvi appetit malum morale sub specie boni jucundi.

imperante: 12) Intellectui, ut cogitet de mediis adipiscendi. | 13) Locomotivæ, ut ministret, & exeqvatur.

14) Rationi,
& huic subjicit sensum.
Unde fit progressio ad virtutem:
Voluntate scil.

transeunte in
|
15) Affectum continentiæ seu motum secundum, præmeditatum, mixtum (ex voluntate & appetitu sensitivo aliqvantùm, licet nondum satis domito,) qvi fugit malum morale, non obstante, qvòd sit bonum jucundum.

prohibente: 16) Intellectui, ne cogitet de mediis adipiscendi. | 16 Locomotivæ, ne ministret, aut exeqvatur.

* *Apparet praterea ex hac tabulâ:*

1. Cur Affectûs præcipitantiæ, seu motûs primi (4) non sint in nostrâ potestate? *qvia scil. præcurrunt actum intellectûs* (6) *& voluntatis* (9). *Et hæc causa est, cur* Præcipitantia *minùs sit in vitio, qvàm* infirmitas (11) *qvia hanc præcedunt actus intellectûs & voluntatis.*

2. Qvomodo cum actu incontinentiæ conjungatur actualis insscitia rei, qvæ agitur, qvod ad moralitatem ejus attinet? *Nam de* præcipitantia, *qvia hæc actum intellectûs, ut diximus, antevertit, res clara. De* infirmitate *verò sic habendum, vehementiâ affectûs illius mixti percelli intellectum, ut immoretur contemplationi objecti, qvâ parte sensibus jucundum* (aut molestum) *est, & interim illud desinat contemplari, qvâ parte Rationi turpe* (aut honestum) *judicatur. Ac fit etiam, ut voluntas talem contemplanti continuationem, aut cessationem intellectui imperet. Porrò, post opus incontinentiæ perfectum, voluptate paulatim fatiscente, aut prorsus abeunte, redire solet intellectus ad speculationem veterem rectæ rationis. Hinc pœnitentia facti.*

3. Qvâ ratione Voluntas in actionibus humanis sit primum movens? *Est enim primum movens tùm primitate* ordinis *scil. in lineâ moralitatis Ethicæ: tùm primitate* dignitatis, *ob motûs præstantiam: movet enim imperando, non transmittendo, aut repræsentando.*

Virtu-

TAB. XXIX. De Prudentiâ & cæteris virtutibus Intellectualibus.

I. *Convenientia cum cæteris virtutibus intellectualibus.* Convenit autem *definitione generali*, qvæ est hæc: Virtus Intellectualis est habitus mentis, qvo illa affirmando vel negando verum enunciat.

II. *Discrimen à cæteris virtutibus Intellectualibus.* Id qvod intelligitur partim è Virtutum Intellectualium

Divisione. Virtutes Intellectuales sunt qvinqve:

1. *Intelligentia*, Νῦς,	qvæ est in intellectu	Theoretico	& versatur circà	prima principia complexa.
2. *Sapientia*, Σοφία,		——		contemplabile nobilissimum, qvod est Deus, & res divinæ.
3. *Scientia*, Ἐπιστήμη,		——		contemplabile minùs nobile, qvod sunt res creatæ.
4. *Prudentia*, Φρόνησις,		Practico		agibile nobilissimum, qvod est Bonum morale.
5. *Ars*, τέχνη,		——		agibile minus nobile, qvod est Bonum artificiale.

* *Bonum* Morale & Artificiale *præter ea, qvæ Tab. III. dicta sunt, etiam differunt hu modo:*

1. *Boni* { *Moralis* / *Artificialis* } *actio vocatur* { *speciali nomine* effectio *seu* ποίησις / κατ' ἐξοχὴν actio *seu* πρᾶξις } *& ipsum Bonũ* { τὸ ποιητὸν / τὸ πρακτὸν.
2. *Bonum Morale est bonum hominis* simpliciter, *& ex eo simpliciter appellantur viri boni. Artificiale verò est bonum hominis* secundumqvid, *neqve ex eo appellantur viri boni, sed e.g. boni Musici, boni Poëta, boni Rhetores, boni Grammatici, boni fabri, &c.*
3. *Bono Morali* abuti non possumus; *Artificiali* possumus.
4. *Bonum Morale ambitu suo ipsum hominis* finem ultimum attingit; *Artificiale* non attingit.

Definitionibus specialibus Aristotelicis: 1. INTELLIGENTIA est habitus Principiorum. 2. SAPIENTIA est scientia rerum honoratissimarum. 3. SCIENTIA (latius paulò accepta) est habitus demonstrativus. 4. PRUDENTIA est habitus cum verâ ratione activus circà ea, qvæ homini (*simpliciter*) bona & mala sunt: (*ea verò sunt honesta & turpia.*) 5. ARS est habitus cum verâ ratione effectivus.

Virtutes morales diriguntur à Prudentia: cujus notentur

III. *Discrimen à solertiâ seu ACUMINE.* (Græcè vocatur δεινότης, & est potentia qvædam (*naturalis*) ea, qvæ ad finem propositum faciunt, agendi & consequendi.) Differunt autem:

1. Prudentia est in *primâ* specie Qvalitatis: δεινότης in *secundâ*.
2. Prudentia est *determinata ad bonum*, nec prudens esse potest, qvi non sit vir bonus, (imò prudentia rigorosè in statu absolutè perfecto accepta omnes virtutes morales connectit ut, unam qvi habet, omnes habet;) Δεινότης autem est *indeterminata* caditqve etiam in homines improbos.
3. Prudentia *non potest esse* absqve δεινότητι: δεινότης autem *potest esse* absqve prudentiâ, qvando scil exit in πανουργίαν, seu versutiam.

IV. *Distinctio in modos considerandi.* Potest enim Prudentia *bifariam* considerari, in respectu scil.

hominis vel
1. *ad seipsum*, qvatenus scil. per eam homo sibi ipse consulit; vocaturq; Prudentia *simpliciter* absqve apposito.
2. *ad alios homines in societate civili*, qvibus unà secum prospicit; & tum vocatur cum apposito Prudentia *Politica*.

*1. Ut realiter *idem est virtus generatim accepta cum Justitia universali; Beatitudo hominis cujusq; cum beatitudine totius civitatis; virtus boni Nauta, qvâ seipsum, cum eâ, qvâ vectores cæteros, servat: Sic realiter idem est Prudentia, qvâ homo sibi ipsi & qvâ toti civitati rectè providet.* Modus *tantum* considerandi *est diversus.*

2. *Si finem ultimum familiæ statuimus eundem cum fine ultimo totius civitatis, prudentia qvoqve* Oeconomica (*qvâ Paterfamilias domui rectè consulit*) *idem est cum Prudentiâ Politica; si diversum, diversa.*

V. *Divisio Prudentiæ politicæ, seu Civilis in partes,*

Qvarum
- *una* vocatur δὲ χιτεκτονικὴ & νομοθετικὴ, *legislatoria*, qvia versatur circa universalia legibus ad totius civitatis salutem comprehendenda.
- *altera* vocatur tutius nomine πολιτικὴ, versaturqve circa singularia

futura deliberanda: / *præterita* judicanda: } unde subdividitur hæc pars in { βουλευτικὴν, *Consultatoriam*, seu Senatoriam, / δικαστικὴν, *Judicatoriam*, seu Judiciariam.

VI. *Cognata.* Habitûs politicæ Prudentiæ cognati ab Aristotele tres explicantur:

1. Εὐβουλία, *Bona Consultatio*, qvæ h. l. est. qvâ media legitima ad honestum ipsius prudentiæ finem facientia justâ celeritate inveniuntur.
2. Σύνεσις, *Sagacitas*, seu *Perspicacitas*, qvæ h. l. est, qvâ rectè intelliguntur ea, qvæ ab aliis prudentibus sancita sunt.
3. Γνώμη (al. Εὐγνωμοσύνη) *sententia*, qvæ h. l. est, qvâ rectè judicat vir æqvitatis amans (*ea, in qvibus lex ob universalitatem deficit.*)

VII. *Oppositum*, Versutia seu calliditas, πανουργία, qvæ definiri potest Habitus cum corruptâ ratione activus circà ea, qvæ homini simpliciter bona vel mala sunt.

* *Versutia Prudentiæ opponitur* contrariè. Privativè *illi Imprudentiam licet opponat.*

TAB.

TAB. XXX. De Voluptate.

De Voluptate notentur

I. *Homonymia.*

1. *Voluptas*, & oppositum ejus *Dolor*, accipiuntur bifariam,
   - vel *impropriè* pro affectibus in genere circà bonum & malum, qvi vocantur appetitus & fuga, seu prosecutio & aversatio, suntqve qvasi genera duo, (alii fontes vocant) omnium specialium affectuum, adeoq; & ipsarum actionum origines qvædam. Et hoc sensu exaudiendum est illud *Voluptatem & Dolorem esse communia objecta virtutum moralium*: de qvo II. Nicom. 3.
   - vel *propriè*, ut designent affectuum & actionum non causas & principia, sed effectûs & comites. Et ita h.l.

2. *Voluptas* sumitur
   - *strictè* pro solis voluptatibus corporis, & inprimis gustûs & tactûs. Sic ferè vulgò, qvia hæ notiores sunt, qvàm voluptates animi.
   - *latè*, ut voluptates etiam animi comprehendat. Et ita h.l.

II. *Qvid non sit?* Resp.

1. Voluptas non est *motus*. Qvia (1.) voluptas est actus perfectus; motus actus imperfectus. (2) Motus est ens successivum, & in partes dividuum; Voluptas non item. Unde (3.) motus unus alio dicitur tardior celeriorve; non item voluptas voluptate.

* *Hinc seqvitur, Voluptatem qvoqve non esse* actionem, seu operationem (ἐνέργειαν.) *Nam & operatio motus est qvidam.*

2. Voluptas non est *affectus*. Hic enim pertinet ad facultatem *appetentem*; Voluptas ad *cognoscentem*.

III. *Qvid sit?* Resp. Voluptas est operationis secundùm naturam *a)* non impeditæ *b)* ultrò superveniens finis seu perfectio, (*ad eum modum, qvo corporibus ad ætatis maturitatem perductis sponte naturæ accedere qvasi in cumulum solet sua venustas.*)

* *a) Operatio secundùm naturam hîc* vocatur, *qvæ convenit naturæ hominis* in statu recto *consideratæ. Ea* verò *duplex*, animalis & humana. *Qvarum illa sæpe* simpliciter Natura; *hæc* Ratio *appellatur. b) Impeditam actionem non* voluptas, *sed difficultas & molestia comitantur. Ac tales sunt actiones habitum* præcedentes. *Unde comparati habitus signum est* voluptas *actionem comitans.*

IV. *Requisita.* Ut operationem facultatis cognoscentis seqvatur hæc perfectio, qvam voluptatem vocamus, duæ reqviruntur aliæ perfectiones: *Una* ex parte facultatis *cognoscentis*. Vocatur autem perfectio sensuum qvidem εὐαισθησία, intellectûs autem habitus bonus, seu virtus. *Altera* ex parte objecti *cognoscibilis*. Talis perfectio in visibilibus est pulchritudo, in gustabilibus dulcedo, &c. in intelligibilibus veritas. Atqve ita fit, ut sanis oculis præditi rem pulchram videndo; sanis auribus, svavem concentum audiendo; sanâ mente, res veras intelligendo voluptatem capiant.

V. *Divisio.* Voluptas est vel
- *Corporis* seu sensus. Qvæ rursus *qvintuplex* pro numero sensuum: nempe voluptas ex visu, auditu, olfactu, gustu, tactu.
- *Animi* seu Mentis qvoad intellectũ
  - *Theoreticum*, ex contemplatione *veri*.
  - *Practicum*, ex conscientiâ actionis suæ *bonæ*
    - moraliter.
    - artificialiter.

* 1. *Ut actiones, seu operationes, sic & voluptates* specie *differunt.*

2. Dignitas *voluptatum æstimatur è dignitate actionum. Hæc autem pendet è dignitate facultatis & objecti. Ergo nobilior est voluptas* mentis, *qvàm sensus: & in mente Intellectus* Theoretici, *qvàm practici: & in intellectu Theoretico nulla nobilior, major, purior, qvàm qvæ oritur è contemplatione objecti nobilissimi, qvod est* Deus. *Vicissim in sensibus purior voluptas* oculorum & aurium, *qvàm odoratûs & qvàm gustûs & tactûs. Nam horum duûm objecta crassissima sunt: unde & ipsæ voluptates valdè crassæ & impuræ, nobisq; adeo cum brutis communes & necessariæ magis, qvàm honestæ ac liberales, sic ut homo perfectionis suæ studiosus eas fugiat potiùs ut nobiliorum actionum voluptatumq; impedimenta, qvàm sectetur.*

3. *Veruntamen cum omnimoda harum voluptatũ (qvæ καθ' ἕξιν* corporeæ *appellantur) aversatio nec* individuo, *nec* speciei *satis proficua sit, sapientissimè providit opifex natura, ut etiam primum earum experimentum (qvod secus evenit in voluptatibus cæteris)* dolor *ex indigentia rei ad conservandum individuum aut speciem necessariæ* antecedat, *qvi hominem excitet ad satisfaciendum etiam naturæ animali, & admittendã eam voluptatem, qvam ratio recta non tam ut rem jucundam, qvàm* utilem *sive ad bonum naturæ animalis consequendum, sive ad illud doloris privativi malum, ritu medicinæ sanandum, appeti debere dictat. Aristoteles talia ἰατρεύοντα vocat κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα, per accidens jucunda, VII. Nic. ult.*

4. *Etsi operationi animæ rationalis secundum virtutem nexu indissolubili adhæret voluptas animi: tamen* summum Bonum hominis non in voluptate istâ *comite* vel pedissequâ, *sed in ipsâ actione, principe* scil. *ac Domina qværi debet. Qvi autem summum Bonum ipsam voluptatem animi esse censuerunt, eâ re lapsi sunt ferè, qvod discrimen inter actionem & voluptatem (sunt enim harum naturæ copulatissimæ) pervidere non potuerunt. Qvod ipsi qvoq; Aristoteli VII. Nic. 12 & 13. evenisse dicas, ut opus fuerit διττῆς προπαιδείας qvas habemus X. 3. 4. 5.*

VI. *Distinctio æqvivoci.* Voluptas vel est
- *vera*
- *apparens*

qvam talem esse judicat sensus aut intellectus
- *rectè*
- *pravè*

conformatus.

Sic sano stomacho edere panem; corrupto (ut mulieribus picâ laborantibus) edere cretam volupe *est: Sanæ menti notitiæ* veræ; *corruptæ sui errores jucundi sunt: Rectè institutos actio secundum virtutem; depravatos exercitium vitiorum oblectat.*

TAB. XXXI. De Amicitiâ.

I. *Modus considerandi:* Amicitia hominum inter se potest considerari vel { *habitualiter* κατ' ἕξιν. / *actualiter*, κατ' ἐνέργειαν. Et ita maximè h. l.

II. *Definitio:* Amicitia est (1.) benevolentia (*bene velle alicui dicimur, cùm amamus eum primariò non propter nos, aut bonum inde ad nos perveniens, qui amor est* concupiscentiæ, *sed propter ipsum aut bonum, prout in ipso existit, & hunc vocant amorem* amicitiæ) (2) mutua, (3) non latens, (*i.e. officiis declarata.*) Implicat hæc Definitio tria amicitiæ requisita.

III. *Divisiones.*

1. *ab Objecto*, seu re amabili. Amicitia est vel { *Jucunda* / *Honesta* / *Utilis* } cùm amo alium primariò propter { honestatem, quæ est in ipso. / voluptatem, quam / commodum, quod } ab eo pollicetur mihi.

* 1. *Divisio hæc est* generis analogi: *ubi potius analogatum est amicitia* honesta, *quippe quæ verâ benevolentiâ constet, cùm cæteras duas non alius amor dirigat, quàm* concupiscentiæ. *Itaque & hæ imperfectæ sunt, & amicitiæ nomen tantùm ex similitudine merentur; illa* simpliciter talis *ac perfecta, omnibusque numeris absoluta; quandoquidem eum voluptas quoque & commodum, tametsi ab amante primariò non intendantur, ultrò sequuntur tamen.*

2. *Sunt & alia perfectam inter & imperfectam amicitiam discrimina. Cùm enim perfectæ fundamentum sit* virtus, *inde fit, ut ipsa non nisi inter viros bonos locum habeat, vixque unicum multis intercedat; at hæc perquam sit rara, tardè incipiens, sed constans, & quærelis vacans. Quorum omnium contraria in amicitiis imperfectis deprehendas.*

3. Differunt etiam inter se amicitiæ imperfectæ. *Nam* jucunda *similior est honestæ, quàm* utilis: *magis item querelis vacat, quia in ea ex mutuo consensu statim fit exæquatio voluptatis.* Jucundam *magis appetunt divites ac potentes,* utilem *egeni & imbecilles.* Jucunda *inter juvenes ferè;* utilis *inter senes coit: quandoquidem & senes libidinosos & avaros juvenes reperias.*

4. *Quòd si ergò in hoc genere alter lucrum: alter voluptatem ab altero captet (ut fit v.g. in conjugio egeni juvenis cum vetula dive) talem amicitiam solemus vocare* dissimilarem. *Nam* similaris *est, ubi uterque amicus idem bonorum genus appetit. Est autem amicitia dissimilaris opportunior querelis, quia facilius est lucrum lucro, aut voluptati voluptatem, quàm lucrum voluptati commensurare. Remedium tamen erit in pactis definitis.*

5. Utilis *amicitia vicissim subdividitur in* moralem & legitimam: Hæc *est, cùm certo pacto definitur, quid & quantum pro acceptæ reddendum sit.* Illa *cùm non definitur, sed hoc in accipientis æquitate relinquitur. Unde moralem amicitiam citiùs affligere possunt querelæ: quòd in re incertâ facilior sit discrepantia voluntatum.*

2. *A subjecto*, seu Personis. Amicitia est vel {
(1) { *Æqualis*, ἐν ἰσότητι / *Inæqualis*, κατ' ὑπεροχήν } quæ intercedit personis { æqualibus *e.g. duobus collegis.* / inæqualibus: *e.g. imperanti & parenti.* }
(2) { *Politica* seu Civilis / *Oeconomica*, seu domestica } quæ locum habet inter personas societate { Civili / domesticâ } copulatas.

De Amicitiâ notentur

1. Ubi & quatenus Jus, ibi & eatenus Amicitia locum habet. *Ut ergò Jus primariò intercedit personis æqualibus ac civilibus, secundariò inæqualibus & domesticis: sic & Amicitia. Unde dicas & has duas divisiones esse* generis analogi, *in quibus potiora analogata sint amicitia æqualis & civilis, (ad quam &* hospitalem *licebit referre.) Neque amicitia honesta ullibi perfectior est, quàm inter cives virtute æquales. Sed inæquales ac domesticas amicitias ferè utilitas conciliat, aut voluptas. Utiles certè indigentia facit mutuas, quæ non est sine qualicunque inæqualitate ac dissimilitudine.*

2. Æqualis & inæqualis Amicitia subdividi possunt *pro diversitate rerum, quæ æqualitatem aut inæqualitatem in personis faciunt. Faciunt autem virtus, ætas, sexus, dignitas, divitiæ, genus, vita &c.*

3. Sic & Civilis ac Domestica *pro diversitate Rerump. & Societatum domesticarum.*

4. *In amicitia* æquali *permutatio officiorum instituitur juxta proportionem* Arithmeticam; *in* inæquali *juxtà Geometricam, cujus ratio in eo posita est, ut persona inferior, quod in lucro non potest, reddat in honore.*

5. *Tametsi hominem & Ratio seu Voluntas, & Natura inclinat ad utrumque amicitiæ genus, civile ac domesticum, nec dubium, quin utrobique opus Rationis perfectius sit, quàm Naturæ: tamen* domesticæ *Amicitiæ* Naturâ, Civiles Ratione *magis constant.*

IV. *Mensura, Φιλαυτία,* seu *Amor sui ipsius.* Tum enim se quisque alteri verè ac bonâ fide amicum sciat, si eum illo amoris generis complectatur, quo per naturalem Φιλαυτίαν se ipsum. Amat enim se quisque naturaliter amore non *concupiscentiæ,* sed *amicitiæ.* Itaque 1. bene vult sibi propter se. 2. benefacit sibi propter se. 3. libenter secum degit. 4. secum consentit. 5. bonis suis delectatur, malis dolet: quæ aliàs solêt pro notis haberi veræ ac perfectæ amicitiæ.

* 1. *Φιλαυτία duplex est:* Naturalis, *quæ in omnibus hominibus, etiam pueris, eadem est:* & Acquisita, *quam aliam habent probi, longè aliam improbi: Illi* rectam, *dum se animi potiùs, quàm cæteris bonis ornare student, sensumque rationi subjicientes pace internâ secum fruuntur; Hi* perversam, *dum contrario modo se habent.*

2. Φιλαυτία recta *maximè digna est hoc nomine.* Perversa *odium potiùs hominis est versùs se ipsum.*

3. *Itaque* Φιλαυτία *recta non tantùm* mensura *est Amicitiæ veræ cum aliis, sed &* causa: *cùm è diverso* Φιλαυτία *corrupta & vitiet illam mensuræ rationem, & dissidiorum potiùs ac bellorum fons sit.*

V. *Theoremata*
1. Ut *voluptate* nullum post virtutem bonum est majus in bonis *internis:* sic *Amicitiâ* in *externis* (quæ quidem ab æqualibus ad nos proficisci possint.)
2. *Amare* præstantiùs est quàm *amari.*
3. Benefaciens magis *amat* eum, cui benefacit, quàm ab illo *amatur.*
4. Amicorum usus in adversis *utilior,* in prosperis est *honestior.*

Poli-

Politicæ notetur

I. *Homonymia.* Politica sumitur
- 1. *latè* apud Aristotelem pro *totâ* Philosophiâ practicâ.
- 1. *strictè* apud recentiores pro *parte* ejus tantùm posteriore { distinctâ ab Oeconomicâ. Oeconomicam comprehendente. Et ita h. l.
- 2. *habitualiter*, pro habitu
  - *perfecto*, qvi vel { comparatus est, non tantùm doctrinâ, sed & experientiâ. / constat non modò parte prudentiæ βελδπικῆ, aut δικαϛικῆ, sed etiam νομοθετικῆ.
  - *Imperfecto*, qvi vel { solâ doctrinâ, aut solâ experientia nititur, / solâ constat parte prudentiæ βελδπικῆ, aut etiam δικαϛικῆ.
- 2. *systematicè* pro systemate
  - *universali* { *improbo*, conscripto secundùm doctrinam { *Machiavellistarum.* / *Monarchomachorum.* / *probo* & à dictis duabus hæresibus Politicis abhorrente. Et tale speramus hoc nostrum fore.
  - *particulari*, in qvo certæ alicujus Reip. non imaginariæ tamen, jus sive *publicum*, sive *privatum* explicatur.

* 1. *Simul hinc discces, qvis perfectus, imperfectus, probus, improbus* Politicus *censeri debeat.*

2. Homo *Politicus æstimatur ex habitu aut systemate politico, qvo imbutus est*; Animal verò πολιτικὸν, *seu civile, ex potentiâ naturali ad societatem civilem.*

3. *Igitur omni qvidem homini convenit, esse animal politicum, non item esse hominem politicum.*

4. *Alio adhuc sensu* hominem πολιτικὸν, *i. e. aptum ad imperandum & parendum per vices cum aliis in Rep. populari, Aristoteles distinguit ab* homine βασιλικῷ seu Regio, *h. e. eo, qvi aptus est, ut solus & Continue imperet. Nimirum qvia* πολιτεία *interdum significat Remp. popularem in specie.*

5. *Ut in morali doctrinâ Epicurus, sic in civili* Machiavellus *invisum nomen est. Jure, an injuria non definio. Neq; id hujus est loci. Disciplina qvidem certe, qvæ utrumq; famosum fecit, execrabilis est. Scholam Machiavelli dum damno, nemo putet à me absolvi* Monarchomachos, *strenuos qvidem pestilentius illius secta impugnatores, sed studio in Θολερῷ, in alia doctrinæ Politicæ parte abreptos in alterum errorem, non minus pestilentem priore.* Est inter Tanaim qviddam, socerumq; Viselli.

II. *Etymologia.* Sic appellatur, qvia in eâ agitur περὶ τῆς πόλεως, de Civitate, vel περὶ τῆς πολιτείας, de Republicâ.

III. *Synonymia.* Unde latinè vocari solet doctrina *Civilis* seu *de Republicâ.*

IV. *Definitio:* Politica est posterior pars Philosophiæ Practicæ agens de summi Boni Civilis subjecto (*qvod est Civitas,*) & Medio, (*qvod sunt leges.*)

V. *Partitio.* Itaq; dividemus eam in duas partes:
- 1. de *Civitate*, cujus
  - genus: societas naturalis. Tab. XXXIII.
  - materia complexa { remota, Societates domesticæ. Tab. XXXIV. & seqq. / propinqva, Domus & Vicus, Tab. XXXVII. XXXIIX.
  - definitio. . . . . Tab. XXXIX.
  - materia simplex civis cujus { definitio / affectio, dignitas civilis, Tab. XL. / divisiones, Tab. XLI.
  - forma, Respublica, Tab. XLII. & seqq.
  - affectio, Majestas, Tab. XLVIII. & seqq.
  - mutationes & causæ corrumpentes, Tab. L.
- 2. de *Legibus*, Tab. LI.

* *Hæ duæ Partes his etiam inter se distinguuntur modis:* Prior *naturam Societatum definiendo, dividendo, affectiones & similia explicando declarat;* Posterior *modum eas instituendi & conservandi proponit, personis societatem qvamvis ingredientibus sua officia præscribit, vivendiq; normam, & agendi consilia suppeditat.* Illa *Theoriæ*, hæc *Praxi est vicinior.* Illa *plus scientiæ & certitudinis*, hæc *plus prudentiæ & variationis habet. Unde* illa *accuratiùs, qvàm* hæc *tradi potest.*

VI. *Modus tractandi.* Ubi duæ inprimis confusiones (nimis aliàs vulgò freqventatæ) vitari debent: nempe confusio
- Politicæ *Universalis cum Particulari*, sive publici sive privati juris.
- Partis in Universali Politicâ *Theoreticæ cum Practicâ*, h. e. prioris cum posteriore.

† 1. Oeconomicam, *secutus Jasonem Denores sub Politicâ comprehendo: nec cur divellerem, causa fuit. Domesticarum enim personarum natura in priore Politices parte; officia in posteriore commodum inveniet locum. Rem autem familiarem augendi & conservandi præcepta, qvæ fusissimis voluminibus exponi solent, ad artium systemata & disciplinas ποιητικὰς ablegenda sunt.*

2. Civitatem à Rep. *alii ut* materiam à formâ, *atq; adeo ut partem à parte, alii, ut* subjectum à medio *distinguunt. Sed hîc mirum in modum satisfacit mihi doctrina Summi Viri Herm. Conringii, illam ab hac, ut* totum à parte formali, *secernentis.*

3. *Eidem lubens assentior, leget methodi non observari ab illis, qvi qvicqvid de domesticis personis dici potest ad civilem faciens locum, inter initia doctrinæ Politicæ effundunt, h. e. ut ego interpretor, partem ejus* theoreticam cum practicâ *confundunt.*

TAB. XXXIII. De Societate humanâ naturali in genere.

I. *Descriptio:* Societas } est Status personarum consistens in { unione seu ordine earum.
II. *Oppositum:* Dissidium } { unionis hujus dissolutione.

* 1. Qua deinceps de Societate explicabuntur membra, Dissidio quoq; mutatis mutandis applicari queunt.

2. Si tali Dissidio Civitatis unius secum, aut plurium inter ipsas uni dissentur, famosâ quâdam notione Bellū, illud quidem Civile, hoc externum, vocamus. Posset alioqui bellum pro Synonymo dissidii haberi.

3. Societas per se; Dissidium nonnisi ex hypothesi bonum est.

III. *Materia simplex*, nempe *personæ* humanæ, ex quibus quælibet Societas conflatur: v.g. Conjugalis ex marito & uxore; Herilis ex domino & servo; Civilis ex Civibus multis.

* Hanc materiâ simplices Societates habent solâ. In composito verò præter ea reperitur materia complexa, seu composita, quæ est multitudo quadam societatum præcedentiū sive solo numero sive etiam specie diversarū.

IV. *Forma*, quæ est Ordo personarum: isque si personæ sint { *inæquales* / *æquales* } instituitur juxtà { *dignitatem*, ἀξίαν. / *numerum*, ἀριθμόν.

V. *Causa efficiens.* Natura humana. Hæc enim ad omne societatis genus & aptum hominem, & proclivem fecit.

* 1. Dum Naturam dico, DEUM ejus auctorem non excludo, sed præsuppono in iis omnibus, quæ non ex vitio, sed bonitate naturæ procedunt.

2. Neq; excludo voluntatem hominis, qui naturali ad quamlibet societatem inclinationi obsecundans arbitrio suo uti potest in eligendâ personâ unâ pluribusve, quibus se socium addicat. Paternam societatem excipio, quæ intra naturæ terminos manens non eligit liberos, sed accipit à natura.

3. Quia verò per lapsum corrupta sunt in nobis est natura: hinc sequitur

VI. *Status* duplex { *rectus* seu *naturalis*, / *aberrans* seu *legalis*, } qui sequitur naturæ { perfectionem & virtutem: / imperfectionem aut vitium.

* 1. Statum utrumq; Aristoteles disertè considerat tùm in Herili Societate, dum I. Polit. 3. & 4. inter servum φύσει & νόμῳ distinguit: tùm in Civili, ubi παρεκβάσεις à recto Reip. passim secernit.

2. Ne quis autem hanc distinctionem cùm illâ Juris in Naturale & Legitimum Tab. XXV. confundat, notanda sunt sequentia: Status naturalis τὸ ἁπλῶς δίκαιον rigorosè observat; Legalis aut negligit planè, aut rigorem istum admixtione τοῦ κατά τι δικαίου diluit. (τὸ ἁπλῶς δίκαιον, ne quis erret, hoc loco illud est, quod pretia personarum ex virtute; τὸ κατά τι, quod ex divitiis, numero, aut similibus primario metitur) Status Naturalis essentiæ & intellectui; Legalis existentiæ & sensui accommodatus est. Ille idealis, perfectus, & qualem optes; hic possibilis, imperfectus, & toto nunquam major, sæpe inferior. Ille invariabilis; hic variabilis. Mensura ille; hic mensuratum. Illius figuram Theoria delineat; Hunc praxis ad illius similitudinem aliquam (nam exactionem sperare materia vetat corruptio,) elaborat.

3. Habet hæc similitudo pariter & dissimilitudo suos gradûs. Unde fit, ut Status Legalis jam laudi, jam vituperio argumentum præbeat. Cùm enim similitudo vincit, comparatè rectus; Cum dissimilitudo, corruptus judicatur, salvo utrobiq; sive rectitudinis comparatæ, sive corruptionis gradibus. Huc faciunt, quæ de gradibus virtutis & vitii, perfectione item absolutâ & comparatâ Tab. XXVII. disseruimus. Ex hominū enim bonitate vel malitiâ pendet ipsarum societatum quantacunq; rectitudo vel corruptio.

4. Et quia Societatibus humanis nihil exitialius est dissidio, vitandi aut dirimendi dissidii causâ multa non tolerantur modò, sed connivente quasi naturâ juris etiam cujusdam auctoritate & licentiâ muniuntur, quibus aliàs aut nullus erat futurus locus, aut non perinde illustris.

5. Status Legalis seu aberrantis duo præcipuè videntur esse modi simplices. Aut enim materiæ, aut formæ ex parte aberratum est. Materiæ, si alia personæ copulentur in Societatem, quàm quas destinaverat natura; Formæ, si ordo personarum abeat à præscripto Naturæ.

6. Definitiones Societatum exaudiendæ sunt juxtà Statum Naturalem, nisi expressè restringantur ad Legalē.

VII. *Divisio.* Societas humana vel est
- *simplex* sive *minima*, vocaturq; Societas domestica { *Conjugalis.* Tab. seq. / *Herilis.* Tab. XXXV. / *Paterna.* Tab. XXXVI.
- *Composita* immediatè è Societatibus diversis { specie & numero / solo numero -- } { *mediocris* { *Domus.* Tab XXXVII. / *Vicus.* Tab. XXXIIX. } / *maxima*, *Civitas.* Tab. XXXIX.

* 1. Societates domesticæ vocantur simplices, non quòd omnem refugiant compositionem, (saltem enim componuntur ex personis unâ pluribus,) sed quia non componuntur ex aliis societatibus.

2. Societatum compositarum nomina, *Domus*, *Vicus*, & *Civitas* non usurpantur hîc pro continente seu loco, sed pro contento, id est, hominibus ipsis, & quidem in Societatem talem collectis.

3. Civitas est societatum maxima non absolutè, (major enim est Societas ipsarum inter se Civitatum, e. g. fœderе aut parte sibi nexarum,) sed comparatione societatum præcedentium.

IIX. *Differentiæ.* Singularum sex Societatum differentiæ *specificæ*, (per quas scil. una simplex ab aliis simplicibus, una composita ab aliis compositis distinguitur,) partim petuntur à *materiâ*, seu subjecto, partim à *fine*. Et quoniam à fine pendet determinatio materiæ (saltem quoad conditiones certas,) methodi legibus convenientissimum fuerit, ut in finem singularum priùs, quàm in materiam inquiramus.

† Hobbiana de Cive Philosophia πρῶτον ψεῦδος hoc esse videtur, quòd vir solertissimi alias ingenii Naturalis Status mensuram accepit à Legali, quod contrà factum oportebat.

De Societatibus hominū naturalibus in genere notetur earum

Socie-

TAB. XXXIV. De Societate Nuptiali.

Societatis Nuptialis

I. *Synonymia.* Vocatur & Societas *Conjugalis, Maritalis, Matrimonialis.* Græcè κοινωνία γαμικὴ.

II. *Definitio.* Societas Conjugalis est Societas naturalis simplex mariti & uxoris, procreandæ sobolis, & in negotio domestico auxilii gratiâ.

III. *Finis* { *primarius*, procreatio sobolis, seu conservatio *speciei* humanæ in statu *Physico*. / *secundarius*, auxilium in curatione domesticâ, in educandis scil. *liberis*, regendo *famulitio*, & administrandâ *re familiari*.

IV. *Materia simplex*, Maritus & Uxor, ille mas, hæc fœmina, uterq; ad conjugium habiles. Sexuum discrimen in personis hujus Societatis esse oportere, *probatur firmissimè à fine primario*, qvia sine utriusq; sexûs conjunctione propagari genus humanum non potest; *quodammodò & à secundario*, qvia in curatione domesticâ suæ utriq; sexui à naturâ partes sunt assignatæ, ut nempe in educandâ sobole vir præcipuè subeat curam *animi*, fœmina *corporis*; ille *foris* (*servos*, hæc *ancillas* regat; ille *foris acquirendo* (est enim naturâ audacior) hæc *domi rem custodiendo* (est enim subtimida) magis officium suũ impleat.

V. *Forma seu ordo personarum.* Est qvidem uxor marito causa socia: veruntamen tùm ob dignitatem animi & corporis, tùm ob operis præstantiã, vir naturâ magis imperat, qvàm fœmina, imò vir etiam fœminæ, tanqvam principio passivo activum, imperat.

VI. *Status Legalis seu aberrans* ex parte { *materiæ*, ut si conjugium sive utrinqve, sive alterâ ex parte ineatur ætate effœtâ. / *formæ*, ut si uxor ob divitias imperium sibi in maritum sumat.

TAB. XXXV. De Societate Herili.

Societatis Herilis

I. *Synonymia.* Vocatur Græcè κοινωνία δεσποτικὴ, id est Societas *Dominica.* (cessariarum gratiâ.

II. *Definitio*, Societas Herilis & Societas naturalis simplex Domini & servi, rerum ad vitam ne-

III. *Finis*, conservatio *individui* in statu *Oeconomico*, qvæ consistit in parandis rebus ad vitam tuendam necessariis. Eas Aristoteles I. Polit. 1. σωτηρίαν vocat.

IV. *Materia simplex*, Dominus & Servus. Ad rem enim acqvirendam ex dignitate naturæ est, ut concurrant duæ personæ, qvarum una sit causa *principalis*, altera *instrumentalis*. In principali requiritur vis *ingenii prudentis* potiùs, qvàm corporis robusti; in instrumentali contra *corpus laboribus aptum*, animi vis nõ major qvàm qvæ alienæ prudentiæ dicta possit capessere, qvasiqve ex alio qvod pariat, concipere, sicut in procreatione sobolis fœmina concipit è viro. Talis qvi est, eum Aristoteles *naturâ* servũ appellat, definitq; *instrumentum animatum, activum, separatum, rationis particeps, qvod secundùm naturam non suum ipsius sed totum est alterius*, id est, Domini *naturâ talis.*

V. *Forma seu ordo personarum.* Dominus, qvia est causa Principalis, imperat; Servus, qvia instrumentum, paret. Qværit autem in hoc herili imperio Dominus utilitatem suam.

* *Qvæ de Domino & Servo diximus, eadem suo modo & ad Heram atq; Ancillam pertinebunt.*

VI. *Status legalis seu aberrans* ex parte { *materiæ*: ut si Dominus pariter & servus servili sint ingenio, qvemadmodùm apud barbaros. / *formæ*, ut sæpè fit in servitute *legali*, puta, si herilis homo ingenii bello captus hebetis judicii Domino servire adigitur.

* 1. *Nulla Societas domestica magis ad* legalem statum *deducta est in praxi, qvàm herilis: idq; factum ob evitandas lites qvæ tùm de ingeniis herilibus & servilibus, tùm de dominiis rerum suboriri poterant.*

2. *Servitutem* naturalem *dari affirmat Aristoteles, JCti negant. Respexit ille ad statum naturalem, hi ad Legalem. Est ergo tantùm apparens contradictio.*

TAB. XXXVI. De Societate Paternâ.

Societatis Paternæ

I. *Synonymia.* Vocatur & Societas *Patria.* Græcè κοινωνία πατρικὴ. (Liberorum gratiâ.

II. *Definitio.* Societas paterna est Societas naturalis simplex parentum & liberorũ, educationis

II. *Finis*, Educatio sobolis: qvæ est ejus à primâ infantiâ ad maturitatem tùm corporis tùm animi conveniens perductio.

* *Hinc patet, in liberis, qvod ad statum naturæ attinet*, duo *tantùm* tempora *distinguenda esse*: unum, *ab infantiâ ad annos maturitatis*; alterum *ab his annis per reliqvum vitæ spatium. Ac durat qvidem per omnem ætatem debitum filialis obsequantiæ: sed cùm maturitatem parentum beneficio adepti sunt Liberi causa non est, qvin, egressi domo simul, &* huc restrictâ *societate paternâ, ipsi per se familiam novam auspicentur.*

IV. *Materia simplex*: parentes & liberi. Ut enim pomum naturaliter non alibi matureſcit, qvàm in eâdem, è qva efflоruit, arbore: sic ad infantum educationem nemo naturaliter nec aptior est nec obligatior, qvàm ejus parentes.

* *Servatur hæc Societas etiã altero parente mortuo (absente) inter parentẽ superstitẽ (præsentẽ) & sobolem.*

V. *Forma, seu ordo personarum.* Parentes, qvia maturæ sunt ætatis, imperant. Liberi, qvia per ætatem, nullo aut infirmo judicio, parent. Major tamen eorum versus patrem, qvàm matrem, obligatio est parendi

VI. *Status legalis seu aberrans* ex parte { *materiæ* deprehenditur in adoptionibus. / *formæ* ostenditur in nimiâ parentũ *indulgentiâ*, qva fit, ut nec penes ipsos imperium, nec penes liberos obsequium esse videatur. Item in nimiâ parentum *severitate*, si liberis utantur ut servis legalibus.

TAB. XXXVIII. De Domo, seu Familiâ.

Domûs notetur:

I. *Synonymia.* Vocatur & *Familia.* Græcè οἶκος vel οἰκία.

II. *Homonymia.* Domus seu Familia sumitur *latè*, pro complexione omnium personatum in domo, sive sint *causæ*, sive *effectûs*. Et sic familiæ partes sunt etiam Liberi.

strictè, pro complexione tantùm earum personarum in domo, qvæ sunt *causæ*. Et sic liberi (qvoniam qvà tales, non causæ sunt, sed effectûs; non cooperantur Patrifamilias ad finem, sed sunt finis ipse matrimonii juxta & patrimoni) excluduntur. Hæc significatio præcipuè est hujus loci.

* 1. *Hîc secernuntur* pueri *ab adultis*, effectûs *à causis ut paulatim elimetur hominum varietas ad civitatem. Qua adultorum est propriè, non puerorum, causarum Beatitudinis & sufficientiæ, non effectuum. Interim à spe Beatitudinis pueri non excluduntur.*

2. JCti Familiæ vocabulum, *ut patet è titulo de V. S. multis usurpant modus. Quorum nullus accuratè quadrat intentioni huic Philosophicæ. Cavendum ergò, ne cum Bodino hoc argumentum è JCtorum stilo judicemus.*

III. *Definitio.* Domus est societas naturalis prima (*id est, immediatè composita*) è societate nuptiali & herili, usûs qvotidiani gratiâ.

IV. *Finis.* Usus qvotidianus. Habet enim Paterfamilias qvotidiè, qvod domi curatum velit.

V *Materia*:
- *complexa*: Societas Nuptialis & Herilis conjunctæ, qvarum illa Patrifam. cum uxore, hæc cum servo intercedit. *Probatur à fine dicto*: qvem Paterfam obtinet mediantibus personis, sibi per modum causarum adjunctis, uxore nempe, & servo.
- *simplex*: personæ societatem nuptialem & herilem ingredientes, qvæ sunt Paterfamilias, Uxor, Servus. *Unde patet*, has tres personas minimùm constituendæ familiæ sufficere. Vocantur autem, qvatenus in Domum collectæ sunt, *Domestici*. Qvæ vox etiam suo modo ad Liberos extendi potest.

VI. *Forma seu Ordo Personarum*: Similis est *Monarchiæ*. Unus enim Paterfamilias imperat; reliqvi domestici subsunt: magis tamen servus, (cujus conditionem ob intellectûs imbecillitatem seqvuntur hîc & Liberi) qvàm Uxor. Qvia Uxor est causa patrifam. certo modo *coordinata*, servus tantùm *subordinata*. Itaqve & illa qvadantenus particeps est imperii domestici. Conf. Tab. XXV. memb. 4.

* 1. *Personas domesticas* Libertas *præcipuè &* Servitus *distinguit. Ac* Servitus *quidem haud dubiè servorum est. Cæteri* Libertate *gaudent aliquâ. Sed maximâ Paterfamilias; mediocri Materfamilias; minimâ (ob ætatem) Filiusfamilias. Eapropter solius Patrisfam. Libertas absoluta est; Uxoris verò & Filii cum aliquâ servitutis imagine permista.*

2. Patrifamilias *absolutam tribuo Libertatem. Talem enim hîc animo complector, qvalem Natura postulat, ingenio scil. sic pollentem, ut & domesticos suos* subditos *recte gubernare, &* rem *familiarem utiliter tractare qveat. Qua virtus omninò digna est Libertate, qvanta in domo cogitari potest maxima. Qua absolvitur partim* potestate in personas (*in Uxorem conjugali, in Servum Herili, in Filium Paternâ,*) *partim* Domino rerum *domesticarum. Unus qvippe Paterfam. Uxori maritus, Filio Pater, Servo & Opibus Dominus est.*

3. *Imò & egressa domo hæc libertas complectitur* potestatem seu jus cum aliis *Patribusfam.* contrahendi *affinitatem, paciscendi, emendi, vendendi, &c.*

4. *Hæc ergò* Libertas domestica *summa est potestas, sed in* domo, *non in* civitate. *Summa in Civitate Potestas, ut suo loco videbimus,* Majestas *vocatur, potestqve etiam appellari* Libertas Civilis, *ut ab hâc scil. Libertate* domestica, *qvam &* personalem *nuncupant qvidam, distinguatur.*

5. *Potest autem Libertas omnis, perinde ut servitus, non modò juxtà statum* naturalem, *sed &* legalem *expendi.*

VII. *Status legalis, seu aberrans.* Colligi potest è Tabulis præcedentibus. Juvat tamen hîc ponere exemplum peculiare aberrationis ex parte formæ: si sc. ob imbecillitatem Patrisfam. personæ domesticæ omnes relinqvantur plenæ libertati seu licentiæ, qvod velint, agendi.

TAB. XXXVIII. De Vico seu pago.

Vici notetur:

I. *Synonymia.* Vocatur & *Vicinia, Vicinitas, Pagus.* Græcè κώμη.

II. *Definitio.* Vicus est Societas naturalis prima (*i. e. immediatè composita*) è pluribus familiis, usûs non qvotidiani gratiâ,

III. *Finis.* Usus non qvotidianus. Evenit enim, licet non qvotidiè, ut Patrifam. sepes erigenda, fur, aut lupus arcendus sit; & si qvi sunt casûs similes, qvibus procurandis ipse cum familia solus non sufficit.

IV. *Materia*:
- *complexa*: Familiæ plures, numero in definitio, qvantus ad istos usus sufficit.
- *simplex*: Persona familiarum plurium: Qvæ qvatenus collectæ sunt in vicum, vocantur *Vicini.*

V. *Divisio.* Vicus est vel *prima* formæ, constans ex familiis cognatis, qvarũ unio reliqvæ omnes sunt coloniæ.
secunda formæ, constans ex familiis matrice familiâ destitutis, aut planè non cognatis.

VI. *Forma seu Ordo Personarũ*, in Vico:
- primæ formæ *similis* — *Monarchiæ*, qvia habet familiam matricem.
- secundæ formæ *dissimilis* — *Monarchiæ*, qvia non habet familiam matricem.

VII. *Status legalis seu aberrans* ex parte:
- *materiæ*: ut viciniam faciant fullones cum carbonariis.
- *formæ*: ut si in pago primæ formæ familiæ matrici debitum obseqvium denegent cæteræ.

Civita-

I. *Synonymia.* Vocatur græcè πόλις, latinè interdum *Respublica* per synecdochen formæ pro formato.

* Urbs & oppidum *synonyma civitatis sunt tantùm, cùm* locus continens *significatur. Quam significationem jam supra à Tab. XXXIII. membr. 5. annot. 2. exclusimus.*

II. *Homonymia.* Civitas sumitur interdum
- *partialiter*, pro parte tantùm integrali Societatis civilis perfectæ, oppido uno comprehensâ, qvalis e. g. Civitas Lipsiensis.
- *totaliter*, pro totâ Societate civili perfectâ, multis sæpè oppidis comprehensâ. Et ita h. l.

III. *Definitio:* Civitas est societas naturalis immediatè composita è pluribus vicis, omnis sufficientiæ, ipsiusq; adeò Beatitudinis gratiâ. *Brevius:* Civitas est Societas naturalis omnium perfectissima.

IV. *Efficiens,* Natura. Homo est animal naturâ civile, h. e. vi suæ naturæ 1. appetens Societatis civilis, eiq; 2. per naturam destinatum atq; aptum. *Probatur prius à fine:* Homo naturaliter appetit Beatitudinem, E. & illam Societatem, cujus Beatitudo finis est. *Posterius à materiâ:* Homo naturaliter aptus est ad Societatem domesticam, E. & ad Societates reliqvas, & maximam imprimis, qvæ præcedentium Societatum ultimum qvasi incrementum est.

* 1. Naturam *hominis sic intellige, qvâ parte* illæsa *est. Qvatenus enim* depravata, *non mirum, si in bellum, h. e. civilis Societatis internecionem, proclivem deprehendimus.*

2. *Ad hanc depravationem etiam referre licet* (*ad Naturam certè, prout ea distingvi solet à Ratione,*) *qvod VIII. Nic. 12. scribitur, hominem naturâ esse συνδυαστικὸν magis, qvàm πολιτικὸν, id est,* nuptialis Societatis appetentiorem, qvàm civilis. *Nempe corruptæ indoli major est libidinis cura, qvàm veræ Beatitudinis.*

3. *Rursus ad laudem nostram pertinet, qvòd* omni ape, omniqve animali congregabili civilior esse natura nostra *prædicatur I. Polit. 2. nimirum, qvia linguam nobis dedit, non jucundi tantùm & molesti, sed commodi & damni, qvodq; maximum hîc est, honestorum ac turpium interpretem.*

V. *Finis*
- *ultimus, εὐδαιμονία,* i. e. vera Beatitudo civilis, non uni homini, sed toti populo insinuanda.
- *subordinatus, αὐτάρκεια,* id est, bonorum ac præsidiorum externorum sufficientia: ut sc. paulò elegantiùs, qvàm in pago vivamus, nec furunculum modò nocturnum, sed & validam latronum manum arcere qveamus.

Civitatis consideretur

* 1. *Fines isti nondum obtinentur à pago.* Non prior, *qvia ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat, nullâ vici, qvà tali, conventione comprehenditur.* Non posterior, *ob unius pagi nondum justam πολυανθρωπίαν. E. naturæ ipsa perfectiorem adhuc societatem desiderat. Et hæc est Civitas.*

2. *Et qvia rebus humanis Beatitudine civili præstantior finis ac superior cogitari non potest: ideò Civitas Societatum omnium est* perfectissima.

VI. *Materia.*
- *Complexa,* Vici plures numero indefinito, qvantus ad dictos fines sufficiat.
  - * *Plures familiæ, qvàm pro uno vico, requiruntur,* ad priorem finem, *qvia sine justâ multitudine nec magistratûs varii, (qvos inprimis decet esse prudentes & eruditos, nam & juventutis formatores referendi huc sunt,) commodè haberi, nec legibus vis coactiva firmiter conciliari potest:* ad posteriorem, *qvia præter agricolas, qvi pago utcunq; sufficiunt, oportet esse Mercatores, opifices, milites.*
- *Simplex,* ipsi Patresfamilias, qvi qvatenus collecti sunt in Civitatem, vocantur *Cives.* Estqve adeò civis pars civitatis simplicissima.

* 1. *Civem hîc intellige* non secundùm qvid, *sed* simpliciter *ita dictum. Cujus requisita è V. Nic. 6. colligi duo possunt:* unum, *ut sit persona libera (non enim liberis & servis simul, ut domus, sed e solis liberis tanqvam partibus, ut ita loqvar, civitas, componitur civitas:)* alterum, *ut se cæteris præbeat socium ad justam αὐτάρκειαν & conseqventer Beatitudinem civilem.*

2. Prior conditio *excellenter inest patrifamiliis. Igitur à partium civitatis simpliciter dictarum censu submoventur hîc* fœminæ *&* servi, *sicut è partium familia simpliciter dictarum censu jam Tab. XXXVII. membr. 2. annot. 1. submovebamus* pueros.

3. Posterioris *autem* conditionis *defectu submoventur* Peregrini *&* Incolæ (*nudi*) *h. e. liberi homines: qvi in civitate degunt qvidem, aut in eâ familiam aluntetiam, sed cum veris ejus membris ad communem Beatitudinem aut αὐτάρκειαν non plenè conspirant.*

4. *Possunt interim matresfamilias, peregrini & incolæ appellari* cives secundùm qvid, *sinon aliam ob causam, saltem libertatis, qvam habent, contemplatione.*

5. Simpliciter dictus civis *definitur persona, qvæ cum cæteris in civitate communem habet consultandi, judicandiq; potestatem, III. Pol. 1. Ubi neminem offendat, qvòd hîc solum popularis Reip. civis definitus esse videtur. Est enim Civis, cùm in Monarchicum, Oligarchicum, & Democraticum dividitur,* analogum *genus, cujus in statu naturali potissimum analogatum est Civis Democraticus.*

6. *Affectio Civium est* dignitas Civilis, *de qvâ Tab. seq. XL.*

7. Divisiones *autem Civium exhibebit Tab XLI.*

VII. *Forma seu ordo personarum* in hâc Societate, vocatur Respublica, de qvâ Tab. XLII.

VIII. *Status legalis seu aberrans* ex parte
- *materiæ,* ut si è meris servis, qvemadmodùm apud barbaros nationes, civitas congregetur.
- *formæ* intelligetur è doctrinâ de Rebusp. aberrantibus seu corruptis.

I. *Synonymia.* Vocatur ab Aristotele ἀξία, subaudi πολιτικὴ. Grotii stilo diceres *aptitudinẽ* civilẽ

II. *Definitio*: Dignitas Civilis est mensura, juxta qvam cives in jure magistratûs adeundi æqvales inter se, vel inæqvales æstimantur.

III. *Objectum*, seu *Terminus* (possis & *Effectum* appellare) est Magistratus. Cujus

1. *Homonymia.* Magistratus sumitur per modum { *concreti* pro persona habente imperium. / *abstracti* pro imperio ipso. Ita sumemus hoc loco.

* *Qvale verò sit hoc imperium, sequentia dabunt. Ubi securus est Peripateticus de acceptione horum vocabulorum in Imperio olim Romano, aut apud JCtos.*

2. *Synonymia.* Vocatur & Imperium, Honor, Curatio. Græcè ἀρχὴ, τιμὴ, ἐπιμέλεια.

* *Latiùs tamen interdum* τῆς τιμῆς, *& magis insuper* τῆς ἐπιμελείας *vocabulum patet.*

3. *Distinctio vocis.* Magistratus seu Imperium est vel { Domesticum { Maritale. / Herile, ἀρχὴ δεσποτικὴ. } / Civile, ἀρχὴ πολιτικὴ. Et hoc est hujus loci.

4. *Definitio*: Et definitur III. Pol. 3. imperium in homines similes genere (*seu sexu, hinc distinguitur a maritali,*) & liberos, (*hinc ab herili.*)

* *Alia Definitio, sed ab enumeratione exercitiorum magistralium & in concreto, habetur IV. Pol. 15.* Magistratûs sunt, qvibus & consultandi de qvibusdam, & judicandi, & præcipiendi, atqve hoc qvidem maximè, collata est facultas.

5. *Divisiones*: sunt variæ: præcipuæ verò tres. Dividitur enim Magistratus

(1.) à gradibus in { *supremum* seu *summum*: ἀρχὴν κυρίαν πάντων. Hæc est ipsa Majestas. De qvâ suo loco. / *subordinatum* seu *inferiorem.*

(2) ab exercitiis in { *præcipientem* / *consultantem* / *judicantem* } ἀρχὴν { ἐπιτακτικὴν: / βουλευτικὴν: / κριτικὴν.

* 1. *Ex his generibus* Præcipiens κατ' ἐξοχὴν *vocatur magistratus, (confer definitionem ab exercitiis.) Unde juxta hunc sensum tres Reip. partes esse dicuntur*: Senatus (τὸ βουλευόμενον) Magistratus (αἱ ἀρχαὶ,) & Judicia (τὸ δικάζον.)

2. *Distinctionis etiam gratiâ consultantes & judicantes dicuntur fungi magistratu* in definito, (ἀρχῇ ἀορίστῳ) *præcipientes* verò definito (ἀρχῇ ὡρισμένῃ.)

3. *Definiti magistratûs ab objecto* subdividi *possunt in varia genera, qva licebit è IV. Polit. 15. & VI. 8. petere. Hic illud tantùm monere operæ pretium est, alios eorum artis & experientiæ plurimum (ut bellicos,) alios parum aut propè nihil postulare.*

(3.) à finibus civitatis, in eum qvi facit ad { *Sufficientiam* & esse / *Beatitudinem* & bene esse } Civitatis.

* 1. *Perqvam simile huic est distinctio VI. Pol. 8. in* ἀρχὰς ἀναγκαίας, *magistratûs* necessarios, *&* τὰς πρὸς εὐταξίαν χρήσιμον, qvi ad bonitatem ordinis & ornatum conferunt. *Qvo posteriori genere comprehendit etiam Philosophus curam ludorum, atqve adeò oblectationis honestæ.*

2. *Non autem dubium est, qvin ad Beatitudinem* Civilem *vel imprimis faciant Magistratûs* Scholastici.

3. Æternæ verò *Beatitudinis procuratio ad personas sacras seu (ut in Christianis Rebusp. vocamus)* Ecclesiasticas *pertinet. Qvia verò seculare Regimen ab Ecclesiastico decet esse distinctum: ideò Aristoteles ipse IV. Polit. 15. sacerdotalem ordinem diserte à Magistratibus Civilibus secernit.*

6. *Modus acquirendi*, duplex per { *Electionem* / *Sortitionem* } { qvâ determinatio personæ voluntati humanæ } { committitur: / eximitur.

* 1. *Acquiritur etiam Imperium Jure Belli. Sed hîc eos tantùm modos exhibeo, qvi* non *sunt* violenti.

2. *Ad sortitionem reducenda qvoq; est* successio, *quæ fit* jure natalium, *seu sorte nascendi.*

3. *Si determinantium civium justitiam cum determinandorum modestiâ conjunctam præsupponas, aptior est* Electio; *sin contrà horum ambitionem, illorum injustitiam aut ignorantiam,* Sortitio. *Atqve his nominibus Statui* naturali *Electio,* Legali, *sortitio accommodatior est.*

4. *Facit tamen etiam locum ut Electioni* inæqvalitas, *sic Sortitioni* æqvalitas *civium.*

5. Electio *ex parte tùm eligentium, tùm eligendorum dividitur in* liberam & restrictam.

6. *Si multitudinem prius restringat Electio,* (Sors) *ultimo determinandam sorte,* (Electione,) *modus uterq; misceri dicetur.*

7. *Modus administrandi* duplex, { ex / sine } *legibus præscriptis,* ut valeat in Rep. { restricta. / sibi relicta. } voluntas imperantium

* *Hi duo modi in Statu* naturali (*ubi voluntas imperantium paria semper cum lege facit*) *in unum coëunt; distincti sunt tantùm in* legali, *ubi hominem sibi relinqvere summi res periculi habetur. Itaq; hic prior modus, in Monarchiâ præsertim, antefertur posteriori: qvi aliàs Remp. extremè corruptam arguit.*

IV. *Divisio.* Dignitas civilis aut attenditur in Reip. Statu { Naturali, & est . . . . . *Virtus*, Ἀρετὴ. / Legali, estq; vicissim vel { Eminens, magistratum { inchoandi, *Divitiæ*, Πλοῦτος. / continuandi, *Nobilitas*, Εὐγένεια. } / Communis, personalis *Liberalitas*, Ἐλευθερία. }

* *Harum 4. Dignitatum uberiorem explanationem qvære Tab. seq. sub membr. 1.*

V. *Theoremata*
1. In Statu *Naturali* cives ex virtute alibi *aqvales*, alibi *inaqvales* cogitari possunt:
2. In Statu *Legali* ubiqve cives *aqvales* facit Libertas personalis; *inaqvales* Divitiæ & Nobilitas.
3. Æqvalibus / 4. Inæqvalibus } *in dignitate* tribuenda sunt { æqvalia / inæqvalia } *in honore.*

Dignitatis Civilis notetur

De Divisionibus Civium

I. *à dignitate Civili in* { *Optimates, γνωρίμας,* / *Plebejos, δῆμον,* } sub qvibus sunt: 1. { Virtute præditi. } 2. { Divites. } 3. { Nobiles, ἀγενεῖς, / Ignobiles, ἀγενεῖς. }
Pauperes.
carentes.

*1. Libertas *personalis qvoniam in omni Statu affectio Civium est* unita, *non præbet fundamentum eos dividendi ut Dignitates cæteræ,* Virtus, Divitiæ, Nobilitas, *quæ sunt affectiones* disjunctæ.

2. *Intelligitur autem hîc VIRTUTIS nomine* Prudentia Civilis, *h. e. habitus Magistratum aliqvem civilem rectè gerendi? potestq; iisdem modis dividi, qvibus Tab. præcedente divisus est Magistratus.* Primò *enim ad summum Magistratum apta erit Civilis Prudentia perfecta & absoluta; ad inferiorem verò Prudentia certi tantùm generis, ac ad bellicum bellica, ad literarium literaria, id est, Eruditio, qvam παιδείαν vocare in politicis amat Aristoteles.* Secundò *alteri Magistratûs divisioni inserviet qvodammodo divisio Prudentiæ è Tab. XXIX. in νομοθετικὴν, βουλευτικὴν, & δικαστικὴν: nisi qvod non à qvolibet præcipiente Magistratu, sed ab eo tantùm, qvi summum tenet imperium, flagitatur Prudentia νομοθετικὴ, cum hæc videatur ejus, qvam modò absolutam diximus, esse Pars præcipua. Substituatur ergò vox Prudentiæ ἐπιτακτικῆς. Et hanc tantò minutiorem esse sufficit, qvantò minùs experientiæ ad munus aliqvod exigitur.* Tertiò *alterius generis Prudentiâ ad αὐτάρκειαν, alterius ad εὐδαιμονίαν adjuvandam opus est.*

3. *Ad DIVITIAS qvod attinet, partes earum I. Rhet. 5. recensentur, nummi, amplitudo regionis, agrorum possessio, suppellex, pecora, mancipia.*

4. *Ad Virtutem & Divitias revocari etiam possunt* Beneficentia & Potentia [εὐεργεσία, καὶ δύναμις,) *V. Polit. 10. Dignitatibus civilibus annumeratæ. Ut enim* possis *benefacere, Divitiæ præstant; Virtus, ut etiam* velis.

5. *Qvòd si ergò Beneficiorum aut Potentiæ contemplatione deferatur alicui imperium placeatqvè, ut idem in familiam transeat, & hæreditarium fiat, NOBILITAS nascitur, qvam generis vocamus. eaq; duplex. Qvam enim Beneficia pepererunt,* ex Virtute; *qvam Potentia,* è Divitiis *magis esse censetur. His duobus Nobilitatis generibus tertium, si placet, adjice,* ex utroqve *simplici compositum. Qvanqvam autem omnis ex Nobilitate dignitas ad* legalem *pertinet statum, qvia non necessariam habet cum virtute propriâ connexionem:* naturali *tamen vicinior est, cujus origo penes virtutem, qvàm cujus penes divitias steterit.*

Dividuntur Cives

6. *Enim verò ex omnibus dignitatibus Civilibus* Virtus propria *juxta præscriptum Justitia distributiva ἀπλῶς meretur Imperium Civile; reliqva κατά τι. Illa enim Beatitudinem Civitati per se conciliat; ha cooperantur tantum aut rationem habent causæ sine qva non vel ornamenti magisq; secundarium civitatis finem, qvàm primarium attingunt. Itaq; virtutem in* Naturali; *Divitias, Nobilitatem, Libertatem in* Legali *statu attendi diximus. Licebitq; virtute præditos* simpliciter *Optimates vocare; Divites ac Nobiles Optimates* secundum qvid.

7. Optimates *voco, qvos Aristoteles græcè, ἀρίστους.* Nobilitatis *enim vocabulum Tab. præcedente jam occupârunt οἱ εὐγενεῖς. Ac servabo has notiones, vitandæ ambiguitatis causâ, in posterum qvoq;.*

8. *Jam ut* secundum qvid *Optimatibus hoc vitii solet adhærere, ut se* simpliciter *superiores seu* inæqvales *esse falsò existiment: ita* Plebejis, *ut (ob Libertatem personalem, & proportionem arithmeticam,) cæteris* simpliciter *pares seu* æqvales *perperam sibi videantur. Atqve* illis *fere honorum;* his *rei familiaris major appetentia est. Et qvoniam* simpliciter Optimates *amore virtutis malunt jure suo, qvod optimè habent cedere, qvàm dissidiis Remp. lacerare: inde fit ut his qviescentibus omne de Imperio certamen intra factiones hinc* Divitium, *inde* Pauperum, *vertatur.*

9. *Opponunt ergò in hoc Leg. Statu* Divites & Nobiles *factioni adversæ* Eminentiam *suam, & ob hanc* inæqvalitatem *sibi solis imperium deberi disputant. Enim verò* Divites *hoc ipso, qvia divites & late agrorum domini sunt, non modò plus contribuunt ad αὐτάρκειαν, sed & in majorem veniunt opinionem amoris in Remp. & Justitiæ, siqvidem & ipsorum magis interest servari Remp. & causa, cur aliis suum eripiant, abest. Est &* Nobilium *pratexus specioſus. Sive enim hanc dignitatem illis* Divitiæ *Majorum conciliarunt,* aqvum *videtur, ut jus semel prædiis alligatum ad prædiorum qvoqve transeat hæredes? sive* Virtus *eorum at Beneficentia, filiis etiam parentum merita imputare jubet Gratitudo. Accedit, qvod &* proborum *filios verosimile est probâ indole natos esse &* opulentorum *ad optima qvaq; feliciùs à teneris educari potuisse.*

10. *Diversâ è parte* Pauperum Ignobiliumqve *causam* communis *orat* Libertas, *&* æqvalitatis *jactatione Divitibus & Nobilibus aqviparare ipsos fas esse contendit. Enim, ut curam salutis publicæ, sic imperium civibus universis commune esse debere: illud in primis, qvod deliberando constet atqve judicando: plus oculos videre, qvàm oculum: nec omnibus modis inferiores esse qvi sint numero certè superiores: nam & salutem publicam è plurium potius, qvàm pauciorum commodis æstimandam videri.*

11. *Qvemadmodum igitur si* Divitiis & Nobilitate *civilis mensuretur dignitas,* Optimates *in his generibus pervenire imperium necesse est: ita vicissim si mensura loco substituatur* Libertas personalis, *qvoniam ea cives omnes inter se aqvat, nec tamen per se efficit, ut simpliciter sint pares: jus tandem à dignitate ad numerum à Geometrica proportione ad Arithmeticam, à qvalitate civium ad qvantitatẽ & multitudinẽ, qvodq; inde seqvitur, à melioribus ad deteriores, (horum enim seges ubiq; major,) hoc est, ab Optimatibus ad* Plebejos *deduci contingit.*

12. *Ab his æmulationibus minus est periculi in ea civitate, in qvâ hinc Optimates, illinc plebejis numero vincuntur à tertio qvodã & interjecto civũ genere, qvod opulentiâ, & nobilitate sit mediocre.* Medium *vocat Aristoteles.*

II. ab

II. *ab effectu dignitatis civilis* in
- *Imperantes*, seu *Magistratum*, (voce per modum concreti acceptâ)
  - *Summum.*
  - *Subordinatum.*
- * *Subordinati magistratûs sunt simul* comparatè *subditi.*
- *Parentes* seu subditos, *absolutè* dictos, omni imperio carentes.

* 1. *Imperantes vocantur & personæ* publicæ, *subditi* privatæ.

2. *Penes imperantes est* Libertas Civilis, (*cujus quidem* exercitium *ad subordinatos*, possessio *ipsa ad summos Magistratûs pervenit*; (*penes subditos verò* Servitus Civilis *manente interim penes utrosque* libertate personali.

3. *Supremi magistratûs imperium ad alios subditorum* mediatè, *ad alios* immediatè *extenditur.*

4. *Magistratûs alii* perpetui *sunt*, *alii* temporarii seu ambulatorii. *In ambulatoriis fit, ut eadem persona per vices nunc imperet, nunc pareat.*

Plura de Imperantibus & subditis ultrò intelligentur è Tractatu de Majestate.

III. à formis Rerump. in cives Reip. vel *rectæ* vel *aberrantis* & sic deinceps. Qvod ipsum qvoqve ultrò intelligitur è Rerump. divisionibus. Qvot enim modis Resp. totidem & Civis dividi potest.

* *In Rep. rectâ idem est* civis bonus & vir bonus *in absolutè perfectâ perfectus absolutè.*

IV. à relatione ad totam Civitatem. Qvæ, qvia similis est animali, dividi potest in

- partes *formales*, qvæ Remp. administrant
  - inter cives
    - in Templo, *Sacerdotes.*
    - in foro
      - *Senatores.*
      - *Magistratûs* (strictè dicti:)
      - *Judices.*
    - adversùs hostem, *Milites.*
- partes *materiales* Et hæ rursus subdividuntur ex variis vivendi generibus in *Agricolas*, *Opifices*, *Mercatores*, *Mercenarios*, & qvi his sunt cognati.

* 1. *Aristoteles in optimâ suâ Rep. Cives simpliciter dictos quærit tantùm in parte civitatis formali, iisq; omnia Reip. munera permittit, sed ætate dispari, militarem videlicet administrationem, Juvenibus, Viris forensem, senibus sacram.*

2. *Ex generibus vivendi non cives tantùm, sed certo modo* populi ipsi *dividi possunt. Alibi scil. maxima pars populi vivit ex agricultura, alibi opificiis, & ita porrò. Qvoniam autem & hæc populorum divisio conducit ad intelligenda suis locis Rerump. quædam discrimina: juvabit eam huic loco, à qvo non planè aliena est, attexere:*

populi pars maxima aut vivit artibus
- *Pacis*, adeoqve constat præcipuè ex
  - *Agricolis.* Qvibus affine est *Pastoritium* vitæ genus. 1.
  - *Opificibus.* . . . . . 2.
  - *Mercatoribus.* . . . . . 3.
  - *Mercenariis.* . . . . . 4.
- *Belli*, ex militiâ
  - terrestri
  - navali,

  adeoqve constat præcipuè ex
  - *Equitibus.* . . . . 1.
  - *Peditibus armatura*
    - *gravis.* 2.
    - *levis.* 3.
  - *Militibus classiariis.* 4.

3. *Inter causas horum discriminum non minima est ipsa* Regionum diversitas. *Fertilis enim terra faciliùs Agricolam alit, aut Pastorem; Sterilis civem cogit opere manuario, aut mercibus alibunde advehendis victum qværere. Sic regio campestris & plana oportunior Equiti est, montosa & confragosa, Pediti. Qvòd si maris accola sit populus, nova se ex Aristotele multitudinis descriptio aperit hæc:*

populi enim maritimi maxima pars aut exercet
- 1. *militiam*
- 2. *mercaturam*
- 3. *portitoriam.*
- 4 *piscatoriam.*

navalem.

V. à relatione ad Beatitudinem Civitatis æternam & temporalem in personas *sacras* seu religiosas & *profanas*, seu politicas.

* *In Christianorum Rebusp. vocantur* Clerici & Laici.

VI. à relatione ad patriam in *Indigenas* *Advenas* qvi sunt cives Reip. in qvâ nati sunt. non sunt.

Circà

circà doctrinam de Republicâ notetur

I. *Homonymia.* Resp. sumitur
- 1. pro *toto* composito, id est Civitate.
- 1. pro *parte* formali hujus compositi. Et ita h.l.
  - * *Pro toto composito sumit & Bodinus, sed si diversos ejus textûs inter se componas, sensu planè monstroso, ac propè inexplicabili.*
- 2. *latè*, ut Monarchiam comprehendat. Et ita h.l.
- 2. *strictè, ut* Monarchiæ contradistingvatur: *ut sermonem cùm ut populari Galliam Regnum esse non Rempublicam, dicimus.*

II. *Synonymia.* Qvandoqve vocatur *Imperium:* item *Status*, vel *forma* Civitatis, aut Reip. Græcè πολιτεία. Qvæ vox apud Aristotelem interdum *stricto* sensu solam popularem formam eamqve rectam designat.

III. *Definitio.* Respublica est ordo civitatis tùm aliorum Magistratuum, tùm præcipuè, qvi summam habet potestatem, L.I. Pol. 4. *Id innuit hæc definitio, Remp. esse ordinem non modò* imperantium & subditorum: *sed etiam, qvoniam hîc inter ipsos imperantes subordinatio est qvædam,* magistratûs supremi & inferiorum.

IV. *Termini ordinis*
- *Personales:* Imperantes & subditi.
- *Reales:* Majestas & Subditio. (de qvibus cognoscetur ex Tab. XLVIII.)

V. *Divisiones.* Dividitur Respublica secundum modos
- *essendi* 1. in *rectam* & *aberrantem.* 2. in Statum *popularem, Optimam,* & *Unius.* Harum Divisionum notanda
- (1.) *Delineatio:* Respublica
  - *recta* vel est
    - *Politia,* ubi penes populum
    - *Aristocratia,* ubi penes optimates
    - *Regnum,* ubi penes unum
    - est summa potestas, ita ut hâc potestate præditos primario teneat cura Boni — publici.
  - *corrupta* vel est
    - *Democratia,* ubi penes pauperes
    - *Oligarchia,* ubi penes divites
    - *Tyrannis* ubi penes unum
    - — privati.
  - * 1. *Complicatæ hîc sunt duæ Rerump. divisiones.* Prior à formis moralibus *in rectam, qvæstatum naturalem, & aberrantem, qvæ legalem repræsentat:* posterior *à numero imperantium,* (numericas formas *appellare liceat inposterum*) *in Monarchiam, Aristocratiam seu* (*qvod hîc perinde est*) *Oligarchiam & Democratiam.*
  - 2. Aristocratiæ, Oligarchiæ, & Democratiæ *vocabula jam latè, jam strictè capiuntur:* Latè, *cùm à moralitate abstrahunt;* strictè, *cùm eandem implicant. Latè usurpavimus annot. præcedente. strictè in Delineatione ipsâ.*
  - 3. *Præter numericas* tres formas *Josephus* qvartam θεοκρατίαν *in exemplo Reip. Judaicæ considerat lib. II. contrà Apion. Sed nos humanas non divinas Resp. animo concipimus.*
- (2.) *Theoremata.*
  - 1. Juxa statum naturalem perfectum divisio moralis est tantùm non distinctio æqvivoci. *Meritò ergò eâ in Theoriâ nostrâ cum Aristotele præmisimus.*
  - 2. Numerica verò fit in species analogas. *Qvarum potissimà est Resp. popularis, in qvâ scil. omnes cives virtute imperatoriâ sunt præditi. Qvis enim dubitet, hanc formam esse perfectiorem, qvam ubi pauci vel unus duntaxat, imperio digni reperiuntur? Qvare & κατ' ἐξοχὴν vocatur* πολιτεία.
  - 3. At juxta legalem statum, moralis divisio accidentalis, numerica verò essentialis habetur.
  - 4. Et hîc optima formarum est Monarchia. *Qvia facilius inter se dissident multi, qvàm unus à seipso.*
  - 5. In utroq; Statu Democratiæ fundamentum est dignitas aliqva communis cum Regulâ, qvæ æqvalibus æqvalia tribui postulat; Monarchiæ verò & Aristocratiæ dignitas eminens cum Regulâ: inæqvalibus inæqvalia tribui debere. *Juxta hæc si qvis numericam divisionem per* διχοτομίαν *exeqvi velit, sic progredietur: Imperium aut asseritur ab omnibus, ut in Democratiâ; aut à non omnibus, ut in Aristocratiâ & Monarchiâ. Vulgaris* διχοτομία, *qvæ Aristocratiam à Monarchiâ avulsam cum Democratiâ compingit, aliam sequitur hypothesin.*
  - 6. In rectis Rebusp. Φαλαυτία recta; in aberrantibus Φιλαυτία perversa imperantibus imperat. (privata per se qværitur.
  - 7. Ideò in rectis Εὐδαιμονία publica; in aberrantibus ἀυτάρκεια imperantiũ
  - 8. Et illic subditi ab imperantibus diliguntur amore amicitiæ; hîc amore concupiscentiæ.
- *existendi* in gradûs. Unde Resp. dicitur esse vel *simplex* vel *mixta.* De qvâ Divisione Tab. seq.

VI. *Comparatio Rerump.*
- *rectarum possibilium cum corruptis,* videlicet
  - *Regni cum Tyrannide,* Tab. XLIV.
  - *Aristocratiæ cum Oligarchiâ.* Tab. XLV.
  - *Politiæ cum Democratiâ,* Tab. XLVI.
- *cum societatibus personarum domesticarum* Tab. XLVII.

† *Machiavellistæ* (Monarchomachi) *sic disputant, qvasi omnes Respublicæ debeant esse aberrantes,* (populares) *Tollunt ergò* illi *Rerump. divisionem moralem;* hi *numericam, etsi id facere nolunt videri.* Secun-

I. *Delineatio.* A gradibus exiſtendi eſt, ut Reſp. dividi poſſit in *ſimplicem & mixtam.* Qvæ diviſio cum tàm moralibus, qvàm numericis formis applicari qveat, idq; diverſimodè, magnæ ambiguitati obnoxia eſt. A qvâ liberari meliùs non poteſt, qvàm ſi varii *miſcendi* R. emp. *modi* declarentur. Intelligitur ergò fieri mixtio vel penes

Secundũ exiſtentiã dividitur Reſp. in *gradûs.* Qvorum notanda

1. *dignitates civiles.* Et ſic Reſp. ſimplex, (*mixta*) vocatur cùm in conferendo magiſtratu, præcipuè ſummo, attenditur unum modò (*non unum modò*) dignitatis civilis genus. Et hoc ſenſu mixta iterum bifariam dicitur. Aut enim miſcetur dignitas

{ *legalis eminens cum communi* / *naturalis cum legali* } Et hanc mixturam { 1. 2. } { 1. *moralem* 2. *numericã* } *dignitatũ.*

* *Ubi magiſtratûs hæreditarii ſunt, ibi Nobilitas maximè attendi dicitur.*

2. *formam, & modum adminiſtrandi.* Qvi judicatur vel

ex parte { *legum.* Et cùm Reſp. ſimplex (*mixta*) vocatur, cùm à ſummo magiſtratu imperatur ſine (*ex*) præſcriptis legibus. Et hanc mixturam 3. / *formæ internæ & externæ.* Et tùm Reſpublica ſimplex (*mixta*) vocatur, cùm forma interna Reip. congruit (*non congruit*) cum externâ. Verùm eſt hîc ambiguitas in vocabulo formæ. Qvæ intelligi poteſt vel }

{ *moralis.* Atqve ſic Reip. ſimplicis exemplum eſt in *Tyrannide manifeſtâ*, mixtæ in *occultâ.* Nos hujuſmodi mixturam 4. / *numerica.* Atq; hoc ſenſu Reſp. *mixta* illa eſt, qvàm vulgò ſignificant, cum ajunt, aliam eſſe Reip. *formam*, alium *adminiſtrandi modum* (his ſc. vocabulis *ſtrictè* acceptis:) *Ut ſi v. g. forma ſit ariſtocratica, modus adminiſtrandi monarchicus.* Nos hanc mixturam 5. }

3. *formam & formam.* Ubi ſimiliter intelligi poteſt vel forma

{ *moralis.* Et tùm Reſp. ſimplex (*mixta*) vocatur, qvæ abſolutè (*comparatè*) eſt recta vel aberrans. Nos hanc mixturam 6. / *numerica.* Et tùm Reſp. ſimplex (*mixta*) vocatur, in qvâ majeſtas penes imperantes eſt indiviſim, (*diviſim:*) *puta e. g. ſi partem Majeſtatis habeat unus, partem Optimates, partem plebs. Qvo in caſu ex omnibus tribus formis* ſpecie *diverſis mixta dicetur Reſp. Qvanqvam & è pluribus* ſolo numero *diſtinctis formis mixtio fieri poteſt.* Nos hanc mixturam. 7. }

melioris diſtinctionis gratiâ vocabimus mixtionem { 3. *pacti.* { 4. *moralem.* 5. *numericã.* } *modi.* 6. *moralem.* 7. *numericã.* } *formæ.*

* *Juxta hunc ultimum mixturæ ſenſum, qvi hodie maximè celebris eſt in ſcholis Politicorum*, negant qvidam dari poſſe Remp. mixtam. *Qvorum præcipua ratio eſt, qvod diſputant*, Majeſtatem dividi realiter non poſſe. *Sed poſſe, planum fiet in doctrinâ de Majeſtate. E qvâ huic famoſo mixturæ genere plenior lux ſperanda eſt.*

II. *Theoremata*

1. Abſolutè recta Reſp. extrà ideam, poſitâ humani generis corruptione, dari non poteſt; abſolutè corruptæ dari poſſunt.
2. Et hæ ſunt exleges illæ, omni ſcil. mixturâ pacti carentes. *Qvarum tanta eſt corruptio, ut vix mereantur ſalutari Reſpublica. Faciunt enim è ſubditis*, perſonali *etiam* libertate (*cui aliàs per pacta & leges adminiſtrandi caveri ſolet*) *exutis, mera imperantium* mancipia. *Ideò Ariſtoteles eas appellavit* δεσποτείας, *h. e. imperia non* civiſia *ſed* herilia, *qvæ nimirum in* ſervos *eſſent, non in* liberos, *qvæ obtruderentur* invitis, *non accerſerentur à* volentibus.
3. Præter has ergò δεσποτείας, qvæ in hoc orbe reperiuntur Reſp. omnes moralem habent formæ mixturam. *Vocariq; adeò poſſunt, qvæ ab ideâ propiùs abſunt,* comparatè rectæ, *qvæ longiùs,* comparatè aberrantes. *De qvibusdam tamen dubites, in utram claſſem ſint potiùs referendæ. Hinc Ariſtotelem videmus Monarchias* Barbaricam & Æſymneticam *jam Regnis accenſuiſſe III. Pol.* 10. & 11. *jam Tyrannidibus, IV. Pol.* 10.
4. A formâ externâ ad internam non valet conſeqventia.
5. Ergò nec à mixturâ modi ad mixturam formæ. *Poteſt enim, ut alia taceam, & moralis & numerica modi mixtura procurata eſſe per ſophiſma, ut vocant, politicum.*
6. A mixturâ morali (*numericâ*) dignitatum ad mixturam moralem (*numericam*) formæ valet conſeqventia. *Itaq; divitias & libertatem miſceri idem eſt apud Ariſtotelem, ac miſceri Oligarchiam & Democratiam, IV. Polit. 8.*

† *Præmittenda fuit hæc de* gradibus *Rerump. doctrina, ut ſine qvâ Rerump. ſubdiviſiones Tabb. ſeqq. exhibendæ, & ad ſolam* exiſtentiam *reſpicientes, intelligi commodè non poſſunt.*

Re-

TAB. XLIV. De Regno & Tyrannide.

Regnum & Tyrannis

Conveniunt

I. *Appellatione generali.* Vocatur enim uterqve Status *Monarchia.*

II. *Qvantitate seu numero imperantium.* Utrobiqve enim *unus* imperat.

differunt

I. *Qvalitate seu dignitate civili imperantium.* Qvæ in Regno est *virtus.* Qvæ in Tyrannide sunt *divitiæ*, vel *potentia.*

II. *Fine primario, qvem intendunt Imperantes.* In Regno Is in Tyrannide est Bonum *publicum.* / *privatum.*

* *Ob hanc causam forma Regni est* recta, *Tyrannidis*, corrupta. *Et qvia geminum in modum res se habet in utroq; Rerump. paribus, ideò membrum hoc ibi omittemus.*

III. *Definitione.* Regnum / Tyrannis est Resp. in qvâ unus imperat ad salutem publicam. / commodum privatũ.

IV. *Definitione in gradûs possibiles.* Etenim

Regnum est vel potentiæ liberioris, . . . vocaturqve *Heroicum.*
maximè restrictæ ——— *Laconicum.*

Tyrannis est vel legibus obstricta electitia, vocaturq; Monarchia *Æsymnetica*
hæreditaria ——— *Barbarica.*
exlex occulta / manifesta . . . ——— *Despotica.*

* 1. Heroicæ, Laconicæ Æsymneticæ & Barbaricæ *Monarchia vocabula sunt ab historiis veterum, qvas hic non necesse est repeti. Distinguendus illis inter se sufficient ea nota, qvas delineavimus.*

2. *De* Heroico *tamen regno illud addendum, originem ejus olim fuisse ab* Heroicâ *unius* virtute, *& inde profectâ in populum* beneficentiâ *singulari. Cujus veneratione non Heroi tantùm illi, sed ejus familia imperium deferre placuit.*

3. Tyrannis occulta *potentiam suam exlegem simulatione Regni*, manifesta *grassationibus violentiùs stabilit.*

4. *Qvi Regno & Tyrannidi* Despoticum *imperium tanqvam medium interponunt, dum Bodinianas nomenclaturas seqvuntur, non possunt non tenebras offundere doctrinæ Aristotelis. Apud qvem certum est, Monarchiam Despoticam & Tyrannidem exlegem esse synonyma.*

TAB. XLV. De Aristocratiâ & Obligarchiâ.

Aristocratia & Oligarchia

conveniunt

I. *qvod appellationem generalem.* Potest enim uterqve Statûs etymologiâ favente vocari & *Aristocratia*, qvia utrobiqve imperant ἄριστοι, h. e. γνώριμοι seu optimates; & *Oligarchia*, qvia,

II. *qvoad qvantitatem seu numerum imperantium* utrobiq; imperant ὀλίγοι, i. e. pauci.

* 1. Paucos *hîc intellige, qvi sunt medio loco inter unum & omnes interjecti, cives videlicet uno plures, nondum tamen omnes. Seu, qvod idem est, paucos intellige* totius *multitudinis comparatione, non subditæ tantùm* partis. *Nam hoc ad essentiam harum formarum nihil attinet.*

2. *Contingit tamen ferè, ut imperantes in his duabus formis subditorum qvoqve collatione pauci sint.*

differunt

I. *Qvalitate seu dignitate civili imperantium.* Qvæ in Aristocratiâ est *virtus.* Qvæ in Oligarchiâ sunt *divitiæ*, vel *potentia.*

II. *Definitione* Aristocratia est Resp. in qvâ imperant virtute prædîti ad salutem publicam. / Oligarchia qvâ imperant divites vel potentes ad commodum privatum.

III. *Divisione in gradûs possibiles.* Etenim

Aristocratia rationem habet juxta virtutem divitum & plebis simul, vocabiturq; Aristocratia *prima:*
divitum tantùm, . . . ——— *secunda:*
plebis tantùm, . . . ——— *tertia:*

Oligarchia vel est legibus obstricta. Et hîc porrò numerus imperantium est vel determinatus, & in mortui locum substituitur alius per electionem Obligarcharum, vocabiturq; Oligarchia *prima:*
jure hæreditario, . . . ——— *secunda:*
indeterminatus, ut venire in Senatum liceat cuivis, dummodò censum habeat lege publica definitum ——— *tertia:*
exlex, vocaturqve δυναστεία, Obligarchia Despotica, pessima, & *ultima.*

* *Regio*, qvæ eqvitatu *inprimis valet, Oligarchiis valdè est opportuna. Eqvorum enim copiam, in qvibus simul est potentia militaris, alere divitum est, non pauperum. Idem de* gravis armaturæ peditatu *affirmat Aristoteles, tempora scil. sua respiciens.*

TAB. XLVI. De Politia & Democratia.

Politia & Democratia

- Conveniunt *appellatione generali.* Potest utraqve vocari, etymologiâ non repugnante, *Democratia,* vel Resp. *popularis.* Δῆμος enim seu populus jam totam civium universitatem, jam partem ejus plebejam solùm notat.
  * *Remp. popularem rectam, sive ob raritatem speciale vocabulum vulgo non invenit, sive ob excellentiam nomen generis κατ' ἐξοχὴν meruit, πολιτείαν constanter in Politicis vocat Aristoteles. In Ethicis lib. VIII. c. 10.* Δημοκρατίας vocem illi indit, qva qvidem statui ejus possibili *aptior est,* qvàm ideali.
- differunt
  - I. *Qvantitate seu numero imperantium.* Nam in
    - Politiâ imperat *tota* universitas.
    - Democratiâ civium *pars* tantum plebeja.
      * 1. *Habet hoc* Politia *peculiare, qvod in eâ idem sunt imperantes & subditi. Nempe qvia omnes imperio sunt apti. Imperant ergò in magistratibus qvidem* indefinitis *ut universi, obsequuntur, ut singuli. In magistratibus verò* definitis *imperant etiam qvoad ejus fieri potest, ut singuli, sed non eodem tempore.*
      2. *Habet hoc* Democratia *peculiare, qvod in eâ hypothesi aqvalitatis res deducatur ad inaqvalitatem, & ita geometrica rationi substituatur arithmetica, dignitati numerus. Qvod qvemadmodum eveniat, Tab. XLI. annot. 11. ad membr. 1. exposuimus.*
      3. *Atqve hinc fit, ut in popularibus Reip. genere statum rectum à corrupto* qvantitas *qvoq; imperantium distinguat. Nam & in tertia Democratia (de qva paulò post,) soli plebeji revera imperant, licet omnes cives imperare videantur.*
      4. *Hinc etiam fit, ut in hoc eodem Reip. genere* qvalitatem *imperantium non liceat in statu corrupto aqve ac recto* dignitatem *vocare. Qvis enim paupertatem (nisi perdita sint rerum vocabula.) dignitatem appellet?*
  - II. *Qvalitate imperantium:* Qvæ in
    - politiâ est *virtus,* aut non magis certè paupertas qvàm divitiæ.
    - Democratiâ est *paupertas.*
  - III. *Definitione.*
    - Politia
    - Democratia

    est Resp. in qvâ
    - cives universi ad salutem publicam imperant
    - plebeji ad commodum privatum.
  - IV. *Divisione in gradûs possibiles.* Etenim
    - *Politia* vel nascitur ex
      - æqvalitate virtutis. Qvæ qvidem in universum populum vix aliqva præter bellicam cadere videtur posse: vocabiturqve Plitia *prima.*
      - æqvatione divitum & pauperum geometricâ? —— *secunda.*

      * 1. De priore *gradu sonat locus III. Pol. 5. de* posteriore *IV. 8. ubi asseritur, in Politiâ esse mixturam qvandam Oligarchiæ & Democratiæ, nempe qvia penes divites juxta & paupores ibi imperium est.*
      2. *Uterqve verò magnam habet cognationem cum* Aristocratiâ *primâ & tertiâ. Est enim in his omnibus mixtura formæ optimatum & popularis. Sed, Aristocratiis accensentur illi gradus, qvi optimatibus potiores majestatis particulas largiuntur.*
    - *Democratia* vel est
      - legibus obstricta. Et hîc porrò admittuntur in Senatum cives vel
        - non omnes, sed soli pauperes, & qvidem sub contitione
          - census qvantillicunq; . . . . . Et vocatur hæc Democratia *prima*
          - natalium ex patentibus indigenis. —— *secunda?*
        - omnes, divites juxta cum pauperibus, sed sententiis viritim atqve adeò secundùm proportionem arithmeticam numerandis. —— *tertia,*
      - exlex. Et hæc vocatur Democratia Despotica, pessima, & *ultima.*

* *Populum* ex agricolis *præcipuè aut* pastoribus; *vel* opificibus mercatoribus *aut* mercenariis; *vel* peditibus *deniq;* levis armaturæ *aut* militibus classiariis *collectum Aristoteles, Democratia opportunum pronunciat, & prima qvidem eumqvem primo memoravimus loco.*

TAB. XLVII. Comparatio Rerump. cum Societatibus domesticis.

Comparatur

- *in genere* qvævis Resp.
  - *recta* conjugalis vel paternæ — Societati, ob imperantum in subditos amorem — amicitiæ: concupiscentiæ.
  - *corrupta* herili
  - *simplex* paternæ vel herili — Societati, ut in qva paterfamilias habet imperium — indivisum: divisum.
  - *mixta* conjugali
- *in specie*
  - *Regnum* / *Tyrannis* — Societati paternæ — rectæ, ob insignem virtutis & beneficientiæ gradum / corruptæ, nimisqve in filios severæ.
  - *Aristocratia* / *Oligarchia* — Societati conjugali — rectæ. / corruptæ, in qva uxor dives marito imperat.
  - *Politia* / *Democratia* — Societati — fraternæ rectæ ob æqvalitatem. / domesticæ corruptæ, in qva qvi parere debebant, pro lubitu vivunt.

* *Qvadrant hæ similitudines etiam retrô in Societates domesticas. Et hic imperium conjugale ab Aristotele jam Aristocratiæ, jam Politiæ confertur.*

Maje-

Majestatis notetur

I. *Homonymia.* Vox Majestatis sumitur pro
- *titulo* certo Monarchico.
- *personâ* monarchicâ: ut cum sacram Cæsaream Majestatem appello pro Cæsare.
- *termino reali ordinis*, in Rep. vel affectione { *plenâ.* Et ita h. l. / Civitatis { *non plenâ.*

* Plenam / Non plenam } *majestatem concipit*, qvi { omnes *ejus particulas inter se unitas* / unam alteramve *ejus particulam seorsim* } *concipit.*

II. *Synonymia.* Græcè vocatur τὸ πολίτευμα, τὸ κύριον τῆς πόλεως. Hugoni Grotio *facultas* Civitatis *eminens*: item *facultas moralis civitatem gubernandi.*

III. *Descriptio*: Majestas } h. l. nihil aliud est, qvàm { Libertas / Servitus } civilis.
IV. *Oppositum*: subditio }

V. *Modus considerandi*: duplex { ad intrà / ad extrà } in respectu ad { subditos suæ civitatis, tanqvam *inferiores* / aliarum civitatū majestates, tanqvā *pares* } & sic implicans { summitatē. / paritatem.

* 1. *Posterior modus advenit Majestati ex hypothesi coëxistentia aliarum Civitatum. Qva qvoniam simpliciter necessaria non est, sufficiet definiendo priorem seqvi modum, & summitatem, qvam habet majestas, exprimere: qvanqvam & ex altero modo per consequentiam summitas intelligitur.* Summum *enim sit oportet, qvod alteri* summo par *habetur.*

2. *Sub potestate in subditos concipe simul potestatem in res subditorum.*

VI. *Definitio*: Majestas est SUMMA *a*) CIVITATIS *b*) UBIQVE *c*) POTESTAS. In hâc definitione generis locum POTESTAS occupat. Qvo nomine statim *à dignitatibus Civilibus* distingvitur definitum. Est enim hîc potestas jus qvoddam, qvòd Græcè ἐξουσίαν, latinè ex Grotio facultatem diceres. Cætera verba duas conditiones formæ, gradum scil. *a*) ac plenitudinem, *c*) subjectum item commune *b*) tùm *magistratuum inferiorum civili, a*) & majestate *non plenâ c*) separant.

VII. *Forma.* Potestas, & ea qvidem si qværas de
- *gradu*, SUMMA. i. e. uti Grotius definit, *cujus actûs alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis arbitriô irriti possint reddi.*

* 1. *Qvoniam civilium inter se potestatum est subordinatio, necesse est, ad* summum *tandem aliqvod & & unum perventatur. Id hîc est, qvod majestatem vocamus.*

2. *Majestas ergò potestas summa est. Adde qvod mox seqvetur*, in civitate. *Non enim Deo, sed hominibus, neqve hus aliena, qvatenus aliena, sed suæ civitatu major est, qvi tenet majestatem.*

3. *Atqve hinc illud fluit, majestatem, seu personam eâ plenè pollentem*, solo Deo inferiorem *esse: Nam hominibus cæteris aut superior est, aut par.*

4. *Nec non illud, eam esse* solutam Legibus: Legibus *inqvam non pactis: & legibus* humanis ac positivis *non divinis & naturalibus. Nam has si violat, reatum utiqve incurrit & pœnam, sed à superiore sua, h. e. Deo, non est à subjecto sibi populo infligendam.*

- *plenitudine*, UBIQVE, i. e. in omnibus, seu sumpta cum complexione omnium majestatis jurium.

* *Ita qvidem, qvod est apud Aristotelem h. l.* τὸ πανταχῆ, *exponi ab aliis video. Eam particulam si in definitione omittas, definita erit majestas cum indifferentiâ ad plenam non plenam.*

IIX. *Subjectum* { *commune*, CIVITAS. / *proprium*, personæ imperantes una (ut in Monarchiâ,) plurésve (ut in Aristocratiâ & Democratiâ.)

* 1. *Similem in modum hoc intellige, atqve si qvis visionis commune subjectum animal, proprium oculos diceret.*

2. *Cave autem hîc cum Monarchomachis in omni Rep.* sine exceptione *subjectum Majestatis statuas* populum. *Sic enim funditus perierint nobis omnia Rerump. ab Imperantium seu majestate præditorum numero discrimina, neqve superfuerit in mundo forma civitatis alia præter popularem. At enimverò ut* personalem *suam libertatem qvisqve, sic* civilem *suam populus abdicare, & dominium sui paucioribus aut uni transcribere integrum potest. Porrò cur, qvod potest, etiam velit, causæ in rebus humanis ad statum legalem prolapsis compluscula eveniunt. Hæc Monachiarum, hæ Aristocratiarum fundamenta frustrà sunt, qvi convellere nituntur. Nam qvod Monarchis & Optimatibus relinqvere se dicunt Majestatem* personalem, reali *interim, qvæ personalem in ordinem cogere possit, ubiqve penes populum seu civitatem remanente: imperantibus verbo dant majestatem, re adimunt.* Personatam *ergò dixissent potiùs, qvàm personalem. Neqve enim majestas est, qvæ in suâ civitate superiorem habet: neque magis à duplici, qvod majestati dedimus, subjecto duæ illicò in eâdem Rep. majestates (realis & personalis) ab se realiter distinctæ, qvàm in eodem eqvo duæ visiones, alterâ oculorum, fingendæ sunt. Distinctio illa aut rejiciatur, aut conceptuum esto, non rerum.*

IX. *Divisio in partes.* De qvâ vide Tab. seq.

X. *Principium actuale dirigens.* Vide ibid. membr. ult.

De Divisione Majestatis in partes.

Circà Divisionem Majestatis in partes notetur.

I. *Quomodo appellentur partes sive particulæ majestatis?* Resp. jura Majestatis, item Regalia. Qvæ vox vi originis Grammaticæ solis Monarchicis apta formis, ad aliorum tamen Statum jura extenditur.

II. *Quænam sit harum partium respectu ratio totius in Majestate?* Resp. Majestas est totum.

1. *potestativum.* Nam ut anima in potentiam v.g. sentiendi, intelligendi, volendi: similem in modum (cave hoc simile nimis extendas,) majestas in potestatem summam ferendi leges instituendi magistratûs subordinatos, indicendi onera, &c. tanqvam in partes potestativas dividitur.

2. *integrale,* (ad hoc enim genus reducitur totum potestativum) sed *analogicum,* qvia incorporeum. Sanè verò vel uno regali ablato majestas non manet integra & plena.

3. *dissimilare.* Nam etsi partes ejus essentiâ *genericâ* conveniunt: (qvodlibet enim jus majestatis est potestas summa) differunt tamen objectis, & qvod inde seqvitur, essentiis *specificis.* Alia enim potestas circà sacra, alia circà magistratus alia circà bellum occupatur, & sic deinceps. Qvin & singulæ particulæ in novas varietates seu modos pro diversitate materiæ circà qvam specialioris, aut actuum exercendorum, communi possunt.

* 1. *Hæc jurium majestatus* dissimilitudo *facit, ut singulorum pretia non usq; adeò exactè definiri qveant.*

2. *In eadem Rep.* plures *esse potestates summas,* sed non plenas, *nihil habet absurdi.*

III. *An Majestas possit realiter dividi, per partes scil. suas, vel modos partium, in subjecta propria?*

Aff. Ratio qvia divisibilitatem istam ex naturâ rei nihil impedit. Qvod enim ad *materiam* attinet, est in majestate partium, in partibus modorum, in civitate personarum vel cœtuum capacium multitudo. Est in voluntate humanâ, qvæ *efficientis* causæ vim habet, dividendi potestas. Sunt *fines,* qvi voluntatem moveant, ut vel partes ipsas majestatis, vel partium præcipuarum modos non omnes uni sive homini, sive cœtui permissos velit. Atqve ita factum est hodiè in qvam plurimis, ac nescio annon in omnibus, qvæ qvidem non merè sint despoticæ, Rebuspublicis. Qvas ideò *numericè mixtas* vocamus

IV. *Qvot nam sint classes Regalium?* Resp. Duæ. Omne enim Regale vel est

{ *Immanens* / *Transiens* } & nititur relatione Majestatis { *ad intrà* & subditos suæ / *ad extra* & Majestatem alienæ } civitatis.

* 1. *Qvia Majestati subditi sunt* inæqvales, *alia majestates* æqvales, *possumus & prioris generis, Regalia Scholasticorum vocabulo* disqviparantiæ, *posterioris* æqviparentiæ *appellare. Nam & illa* supereminentem, *hæc* mutuam *potestatem includunt.*

2. Transeuntia *Regalia* vix, *opinor, plura tribus numeraberis. Qvorum unum jus est mittendi* Legati: *alterum sanciendi* fœderis: *tertium* Belli & Pacis.

3. Immanentium *longè major est numerus. Unde nostræ subdivisionibus opus fuerit. Qvarum aliæ ab* objecto *videntur peti posse, aliæ à* modo *circà objectum* versandi, Objectorum *discrimina sunt,* primum, *persona & res:* secundum, *sacra & profana:* tertium, *futura & præterita.* Modi *circà hæc objecta* versandi *tres:* Consultatio (*sub qva & Electio,*) præceptum (*in universalibus per Leges, in singularibus per Magistratus subordinatos,*) Judicium (*sive præmium sive pœnam res postulet.*)

4. *Ad hæc ergò capita speramus omnia majestatis jura revocari posse, uno excepto, qvod* extraordinarium *planè dixerim, majestatis in seipsum reflexa, & suam sibi libertatem adimentis, transferendo in alium civitatis Dominio.*

V. *Qvotuplex sit principium actuale, qvo exercitium Majestatis & particularum ejus dirigi debet?* Resp. duplex: nempe { Lex Naturæ. / Pacta Gentium }

Cum enim his solutam esse majestatem negaverimus, necesse est iis se dirigi patiatur.

† Doctrina de Jure Naturæ & Gentium *peculiares Tabellas postulat, huic loco non incommodè inserendas. Neqve enim tradi illa potest absqve præcedente societatum humanarum, & Civitatis imprimis ac Reip. notitiâ. Et est qvidem in hoc argumento totus Hugo Grotius de Jure Belli & Pacis scribens. Qvod opus doctissimum eoq; merito hactenus regnans in Tabellas contrahere non usqve adeò difficilè sit, ob observatum ineo diligenter si non optimum, certè nec pessimum ordinem, Verùm in rebus ipsis aliqva principia Philosophi, plura etiam fortasse, utique graviora, Theologi orthodoxi mutata & correcta velint. Liceat ergo hanc Philosophiæ practicæ partem tantisper hîc seponere, donec vel ab ulceribus istis senatus prodeat Grotius, vel ejus systemate ad demonstrandi methodum & veritatem castigatius aliqvod lucem aspiciat.*

Natu-

TAB. L. De Mutationibus Civitatum seu Rerump.

I. *Synonymia.* Vocatur & *corruptio*, item *solutio* vel *dissolutio* Civitatis aut Reip.

* 1. *Copiosa est Aristotelis phraseologia lib. V. Polit. de hâc re. Videas ibi passim mutationem corruptionemve Reip. sic enunciari:* μεταβάλλειν, μεθίστασθαι, ἐξίστασθαι, λύεσθαι, καταλύεσθαι, φθείρεσθαι τὴν πολιτείαν.

2. *Qvatenus unius generatio alterius est* corruptio, *mutari Remp. & corrumpi* synonyma *esse possunt. Qvatenus verò corruptionis vocabulum malitiam aliqvam implicat, sive ex parte termini ad qvem, sive respectu alterationis prævia violentæ,* differre *dicetur à mutatione* ut angustius à latiore. *Et ita corruptioni opponetur emendatio: utraq; verò mutationis voce designabitur.*

II. *Divisio* ex parte

1. *Termini ad qvem.* Mutatio Reip. contingit vel circà

formam, cùm nempe Resp. { recta, popularis, simplex } mutatur in { aberrantem, paucorũ aut unius, mixtam, } vel contrà.

gradum formæ, ut cùm oligarchia v.g. ex intensiore fit remissior, aut contrà.

modũ administrandi, ut cùm magistratus aliqvis novus inducitur, aut vetus aboletur.

personas vel familias imperantes: e. g. cùm qvis in Monarchiâ solium invadit Regis à se perempti, aut excussi.

2. *Causæ efficientis principalis.* Qvæ cùm Civitati mutandæ esse possit vel externa vel intestina & domestica: fit inde ut ipsa Resp. dupliciter mutari dicatur, nimirum vel

ab extrà, v. g. cùm hostis Reip. victæ novam formam imponit.

ab intrà, cùm scil. ipsi cives mutationem Reip. inferunt: idqve rursus vel

citrà violentiam { *cum fraude,* per sophismata Politica. / *sine fraude:* cujusmodi exemplum præbet Theopompus Lacedæmonum Rex, qvi, ut posteris suis regnum relinqveret stabilius, ipse suâ sponte constitutis ephoris de regiâ potestate multum remisit.

cum violentiâ, per seditiones ac bella intestina.

III. *Principia, causæ, vel occasiones,* respectu mutationis.

Mutationis Rerumpubl. notanda veniunt

ab extrà, culpa { *civitatis,* bellum externum suo sibi jumento accersentis. / *externi hostis,* nullâ injuriâ lacessiti.

ab intrà

in genere, vitium

formæ: in Rebuspublicis

simplicibus, nimia exerratio à statu naturali & Φιλαυτία rectâ, si sc. sepositâ virtute vel solæ divitiæ, vel sola libertas ἀπόθεσιν formæ faciat. Prioribus enim modo pauperes, posteriori divites ab ipsâ Reip. sic constitutæ formâ qvasi vim patiuntur, qvæ utriusqve partis animos bonâ fide coalescere vix unqvam sinit.

mixtis, non satis sapienter instituta ab initio mixtura dignatum civilium.

materia. Qvod vicissim duplex est, nempe vel

naturale, & remotius.

dissimilitudo ingeniorum, orta ex diversitate { *loci* seu regionis: / *nationum:* / *religionum:* }

nimium incrementum { *integri* alicujus in Rep. *ordinis.* / *unius* in Rep. viri, aut paucorum. / *facultatum totius civitatis,* legibus de censu non mutatis. }

morale & propinqvius:

Imperantium { *Injustitia.* Qvæ variis solet exerceri modis, dum nempe dignis præteritis indignos *munerum publicorum* participes faciunt. / vexant subditorum { *bona* seu opes. / *corpora,* per { libidines venereas. / ignominiosa verba } i. e. per ὕβριν. / *vitam.* / *conscientiam.* } / *Ignavia,* orta ex inobservantiâ vel contemptu rei { parvæ. / maximæ. }

Subditorum { *cupiditas* { *dominandi,* seu Ambitio. / *ditescendi,* seu Avaritia. } / *motus* pœnæ promeritæ. / *contemptus,* qvando scil. imperantium sive imperitiam, sive paucitatem, sive ignaviam, sive vilitatem despicatui habent. }

in specie qvoad Remp. { *populärem,* improbitas Demagogorum, seu assentatorum plebis. / *paucorum,* contentio ipsorum inter se Optimatum. / *Unius,* discordia Regiæ familiæ: item φιλοτιμία, de qvâ V. Pol. 10. }

IV. *Oppositum,* Conservatio Reip. Qvæ à bonis partim Legibus, partim consiliis pendet.

I. *Quid in hâc doctrinâ sit expectandum?* Resp. partim *Leges*, partim *Consilia*.

II. *Cur ergò non fiat inscriptio etiam de consiliis?* Resp. Qvia, si Legis vocabulum *latè* accipiatur, consilia qvoqve complectitur; si *strictè*, à potiori non absurdè fit denominatio.

III. *Qvot modis accipiatur vocabulum Legis?* Resp. duobus:

1. *latè*, ut comprehendat etiam consilia, ob convenientiam scil. eorum cum legibus strictè dictis.
2. *strictè*, pro jure habente vim obligandi, ut Tab. XXV. Et sic iterum usurpatur vel
   - pro Jure *Naturæ simplici*; ut Lex prohibens furtum.
   - pro Jure *positivo* *simplici*: ut Lex prohibens subditis venationem.
   - pro Jure *positivo* *mixto*: ut Lex prohibens furtum sub pœnâ servitutis, aut suspendii. Hîc enim prohibitio furti, juris est naturalis; determinatio pœnæ, positivi.

* 1. Jura { *Naturæ simplicia* / *Positiva certæ Reip.* } *describere munus est partim in* { *Politicâ* { *superioris: Vid. Tab. XLIX. in fine.* / *præsentis.* }

2. *Certæ inqvam Reip. sed ejus* imaginariæ, *qvam in materiâ corruptâ optimam, vel optimæ proximam fingere licebit. Non enim egredimur hîc limites* Universalis *Politicæ, intrà qvos & Aristotelis octo libri subsistunt: cujus tamen Optimam Remp. maximâ sui parte mutilam habemus. Aliud ejus opus fuit, majore tempore inter diâ planè nobis, imò ad paucula fragmenta, interceptum, qvo tantum non omnes sui ævi Respublicas veras describens* Particularem *Politicen attigit, à nobis qvoqve, ejus exemplo, separandam ab universali. Neqve enim historiam scribere, nec JCtorum circulos invadere cogitamus.*

IV. *Qvomodo conveniant inter se & rursus differant Lex & Consilium?* Resp. Conveniunt partim, partim differunt.

Circà doctrinam de Legibus in genere notetur:

1. *Fine.* Utrumqve enim ordinatur ad εὐδαιμονίαν & αὐτάρκειαν civitatis, tanqvam medium ad finem. *Leges* tamen propiùs attingunt εὐδαιμονίαν, (præcipiunt enim de omni virtute,) propiùs αὐτάρκειαν *Consilia*.

* 1. *Hinc* Leges *justum ab injusto*; Consilia *utile à damnoso, vel etiam magis decorum à minùs decoro, distingvere potissimum dicuntur.*

2. *Et ut ἡ αὐτάρκεια τῇ εὐδαιμονίᾳ, sic consilia legibus, maximè naturalibus imò &, nisi necessitas diversum præcipiat, positivis subordinanda sunt.*

2. *Formâ.* Consilium pariter, & Lex positiva, qvâ talis, determinationem qvandam addit rei vel actioni moraliter indifferenti, seu jure naturæ permissæ eamqve non impugnanti, ut in qvâ tanqvam in materiâ propriâ versentur. Hoc interest tamen, qvòd *Legi* vis inest obligandi eum, cui datur; *Consilio* non inest.

* 1. *Qvod dictum est, materiam positivam legis & consilii propriam esse actum juri naturæ non adversantem, id seqvitur qvodammodò è præcedente. Actus enim jure naturæ vetitos, si jubere Lex velit; aut consilium suadere, ad summum potiùs malum, qvàm bonum perveniet Civitas.*

2. *Est ergò de essentia legis & consilii, ut honestati ne repugnent; sed in statu* recto *& naturali; Nam in statu* corrupto *secus pronunciandum.*

3. *Similiter ad bonum Legislatorem aut Consiliarium* in Statu recto *hæc duo ante omnia reqviruntur*: Unum *conscientia de jure Naturæ sufficienter informata.* Alterum, *voluntas conscientiam rectam injustis legibus, aut perversis consiliis non vulnerandi.*

4. *Perversis Consiliis haud dubiè scatent scripta* Machiavellica, *qvæ scil. non curant, qvid consentaneum sit juri naturæ,* bonoqve *civitatis* verò & publico; *sed unicè, qvid ad potentiam imperantium, adeoqve* commodum *eorum* privatum *conducere videatur. Nimirum qvia doctrinam* de fine *civitatis pervertunt, eum in dominatione ac potentiâ despoticâ collocantes cum veteribus qvibusdam VII. polit. 2. ab Aristotele refutatis.*

5. *Licebit interim è stercore aurum, h. e. è scriptis Machiavellicis ea, qvæ honestati non repugnant, eligere, cæteris, aut neglectis, aut cum detestatione propositis eum in finem, ut cæteri melius possint.*

3. *Principio propinqvo.* Qvod utrobiqve est prudentia; sed in *Legibus* νομοθετικὴ, in *Consiliis* βουλευτικὴ.

4. *Principio remoto.* Qvod utrobiqve est cognitio historica, Legum variarum, ut *Leges*: factorum & eventuum, ut *Consilia* ferre possimus.

V. *In qvot partes hæc doctrina secari qveat?* Resp. in duas.

- Unam de *Legibus*. Ubi
  - Optima Resp. legibus ab ingenio informanda.
  - Leges aliarum Rerump. verarum, fictarum examinandæ.
- Alteram de *Consiliis* circa Reip.
  - opes ac divitias.
  - securitatem
    - ab hostibus externis.
    - à dissidiis & seditionibus intestinis.

† *Priorem* de optimâ Rep. *inscribere possis. Posteriorem* de Ratione Status. *Neutram hîc exeqvimur, tùm qvòd & fundamentum utriusqve, doctrinam de Jure Naturæ in aliud tempus sepositimus: tùm qvod conari hic aliqvid volentibus idonei Duces desunt. Nam de Optimâ Rep. qvæ scripsit Aristoteles, horum ad nos vix vestibulum pervenit. De Ratione verò Statûs commentarii qvidem multi, justum & accuratum systema, qvod scire liceat, exstat nullum.*

De

DEFINITIONES ARISTOTELICÆ,

Quarum quæ hoc signo † notantur, è diversis textibus conglutinandæ fuerunt.

ETHICÆ

E Libris Nicomacheorum.

Ad Tab.

III. Bonum. Ἀγαθόν.
ὃ πάντα ἐφίεται. lib. I. cap. 1.

IV. Intellectus Theoreticus. τὸ ἐπιστημονικόν.
ᾧ θεωρῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν. VI. 1.

Intellectus Practicus τὸ λογιστικόν.
ᾧ θεωρῦμεν τὰ ἐνδεχόμενα. ibid.

V. Summum Bonum Hominis. τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν.
ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην, ἐν βίῳ τελείῳ. I. 7.

VII. Virtus moralis. ἀρετὴ ἠθική.
ἕξις προαιρετικὴ ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. II. 6.

XI. Spontaneum. τὸ ἑκούσιον.
οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. III. 1.

Invitum per ignorantiam. τὸ δι' ἄγνοιαν ἀκούσιον.
† τὸ ἁπλοῦν καὶ ἐν μεταμελείᾳ, εἴς τις ἀγνοεῖ τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἡ πρᾶξις ibid.

Invitum per violentiam. τὸ βίαιον.
οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πραττων ἢ ὁ πάσχων. vel: οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιαζομένου.

XII. Voluntas. ἡ βούλησις.
ὄρεξις τῶν τέλους μᾶλλον, III. 2.

Consultatio. ἡ βούλευσις.
ζήτησις περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. III. 3.

Electio. ἡ προαίρεσις.
βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν. ibid. vel. ὀρεκτικὸς νοῦς, ἢ ὄρεξις διανοητική. VI. 2.

XV. Fortitudo. ἡ ἀνδρία.
μεσότης περὶ φόβους καὶ θάρρη. II. 7. III. 6.

XVI. Temperantia. ἡ σωφροσύνη.
μεσότης περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ὀλίγας πάσας, ἧττον δὲ περὶ τὰς λύπας. II. 7. vel: † μεσότης περὶ ἡδονὰς τὰς σωματικὰς, ὧν τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ, αὗται δ' εἰσὶν ἁφὴ καὶ γεῦσις. III. 10.

XVII. Liberalitas. ἡ ἐλευθεριότης.
† μεσότης περὶ δόσιν χρημάτων μικρῶν καὶ λῆψιν. II. 7. vel: † μεσότης περὶ χρήματα τὰ μέτρια καὶ μικρά. IV. 1. & 4.

XVIII. Magnificentia. ἡ μεγαλοπρέπεια.
† μεσότης περὶ τὰ χρήματα μεγάλα. II. 7. vel: ἀρετὴ δὲ περὶ πάσας τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ τὰς δαπανηρὰς μόνον, ἐν μεγέθει πρέπουσα. IV. 2.

XIX. Modestia. ἡ φιλοτιμία.
† μεσότης περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μικράν. II. 7. vel: † ἀρετὴ περὶ τὰ μέτρια καὶ μικρὰ ἐν τιμῆς ὀρέξει, IV. 4.

XX. Magnanimitas. ἡ μεγαλοψυχία.
† μεσότης περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεγάλην. II. 7. vel: † ἀρετὴ περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας ἐν μεγέθει, IV. 3.

XXI. Mansvetudo. ἡ πραότης.
μεσότης περὶ ὀργήν. II. 7. vel: μεσότης περὶ ὀργάς. IV. 5.

XXII. Veritas. ἡ ἀλήθεια.
μεσότης περὶ τὸ ἀληθές. II. 7. vel: μεσότης τις καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ τὰ ὑπάρχοντα εἶναι περὶ αὐτὸν, καὶ ὅτε μείζω, ὅτε ἐλάττω. IV. 7.

Comitas. ἡ Φιλία.
μεσότης περὶ τὸ λοιπὸν (ἔξω τῆς παιδιᾶς) ἡδὺ τὸ ἐν τῷ βίῳ. II. 7. vel: μεσότης περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας. IV. 6.

Urbanitas. ἡ εὐτραπελία.
Διάθεσις ἐν μεσότητι περὶ τὸ ἡδὺ τὸ ἐν παιδιᾷ. II. 7. vel: † μεσότης τις ἐμμελῶς παίζειν ἐν τῇ μὴ παιδιᾶς ὁμιλίᾳ, τῷ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὡς, ὁμοίως δὴ καὶ ἀκούειν. IV. 8.

XXIII. Justitia (in genere) ἡ δικαιοσύνη.
ἕξις ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι, καὶ βούλονται τὰ δίκαια. V. 1.

Injustitia (in genere) ἡ ἀδικία.
ἕξις, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. ibid.

Injustitia particularis. ἡ ἐν μέρει δικαιοσύνη, μεσότης περὶ τἀγαθὰ ἢ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία. ibid.

Injustitia particularis. ἡ ἐν μέρει ἀδικία. πλεονεξία περὶ τιμὴν, ἢ χρήματα, ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι ἔχομεν ἑνὶ ὀνόματι προσλαβεῖν ταῦτα πάντα. καὶ δι' ἡδονὴν τινα ἀπὸ κέρδους. V. 2.

XXIV. Justitia universalis. δικαιοσύνη ἡ ὅλη. ἀρετὴ τελεία, ἀλλ' οὐχ' ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον. V. 1. vel: τῆς ὅλης ἀρετῆς χρῆσις πρὸς ἄλλον. V. 2.

Injustitia universalis. ἀδικία ἡ ὅλη. κακία περὶ ἅπαντα, περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος. V. 2. Vel: τῆς ὅλης κακίας χρῆσις πρὸς ἄλλον: ib.

XXV. Lex. ὁ νόμος.
λόγος ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ, ἀναγκαστικὴν ἔχον δύναμιν. X. 9.

Jus naturale. τὸ δίκαιον φυσικόν.
τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν, ἢ μή. V. 7.

Jus legitimum. τὸ δίκαιον νομικόν.
ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐδὲν διαφέρει, οὕτως, ἢ ἄλλως: ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει ibid.

Æqvum. τὸ ἐπιεικές.
† ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. V. 10.

XXVI. Ca-

XXVI. Casus fortuitus. τὸ ἀτύχημα.
ὅταν παρὰ λόγως ἡ βλάβη γένηται. V. 8.
Erratum. τὸ ἁμάρτημα.
ὅταν μὴ παρὰ λόγως, ἀλλ' ἢ κακίας ἡ βλάβη γένηται ibid. vel: τὸ μετ' ἀγνοίας, ὅταν μήτε ὅν, μήτε ὡς, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ὑπέλαβε, ταῦτα πράξη. ib.
Injuria impropriè dicta: ἀδίκημα, δι' ὃ ἂν λέγονται ἄδικοι.
ὅταν εἰδὼς μὲν, μὴ παραβουλεύσας ἢ βλάψῃ. ibid.
Injuriam propriè dicta: ἀδίκημα δι' ὃ λέγεται ἄδικα καὶ μοχθηρός.
ὅταν ἐκ προαιρέσεως ἡ βλάβη. ibid.
XXIX. Virtus intellectualis. ἡ ἀρετὴ λογικὴ: vel τῆς διανοίας.
ἢ ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφᾶναι ἢ ἀποφᾶναι. VI. 3.
Intelligentia. ὁ νοῦς.
ἕξις τῶν ἀρχῶν. VI. 6.
Sapientia. ἡ σοφία.
νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων. VI. 7.
Sapientia. ἡ ἐπιστήμη.
ἕξις ἀποδεικτικὴ. VI. 3.
Prudentia. ἡ φρόνησις.
ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά. VI. 5.
Ars. ἡ τέχνη.
ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική, VI. 4.
Acumen. ἡ δεινότης.
δύναμις τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. VI. 12.
Bona consultatio. ἡ εὐβουλία.
ὀρθότης βουλῆς, ἡ μετὰ τὸ συμφέρον πρὸς τὸ τέλος, οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψίς ἐστι. VI. 9.
Sagacitas. ἡ σύνεσις.
κριτικὴ περὶ τούτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος. VI. 10.
Sententia. ἡ γνώμη.
κρίσις ὀρθὴ ἐξ ἐπιεικοῦς. VI. 11.
XXX. Voluptas. ἡ ἡδονή.
† τῆς ἐνεργείας τῆς κατὰ φύσιν ἀνεμποδίστου ἐπιγινόμενόν τι τέλος. VII. 12. & X. 1.
XXXI. Amicitia. ἡ φιλία.
ἕυνοια ἐν ἀνθρώποις ὑπὸ μὴ λανθανούσα. VIII. 2.

POLITICÆ
E Libris Politicorum.

Ad Tab.
XXXV. Servus naturâ. ὁ δοῦλος φύσει.
† ὄργανον ἔμψυχον, πρακτικὸν, χωριστὸν, μὴ αὐτῷ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, ἀνθρωπος ὤν, l. 3.
XXXVII. Domus seu familia. οἰκία, vel οἶκος,
† κοινονία πρώτη ἐκ τῶν δύο κοινωνιῶν, γαμικῆς, καὶ δεσποτικῆς, εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεσηκυῖα κατὰ φύσιν. I. 1.
XXXVIII. Vicus seu Pagus. κώμη.
κοινωνία πρώτη ἐκ πλειόνων οἰκῶν χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου. ibid.
XXXIX. Civitas. πόλις.
κοινωνία ἐκ πλειόνων κωμῶν τέλειος πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας. I. 2. vel: τὸ τῶν πολιτῶν πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς. III. 1.
Civilis simpliciter dictus. πολίτης ἁπλῶς.
ὁ μετέχων κρίσεως καὶ ἀρχῆς ἐν τῇ πόλει. ibid. vel: ᾧ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κριτικῆς ἐν τῇ πόλει. ibid.
XL. Magistratus, seu imperium civile.
ἀρχὴ πολιτική.
καθ' ἣν ἄρχει τῶν ὁμοίων τῷ γένει καὶ τῶν ἐλευθέρων. III. 3. vel: ἡ ἀποδέδοται βουλεύσασθαί τε περὶ τινῶν, καὶ κρῖναι, καὶ διατάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο. V. 15.
XLII. Respublica. πολιτεία.
πόλεως τάξις, τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. III. 4. vel: τάξις τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων. III. 1. vel: τάξις τῶν ἀρχῶν. IV. 3.
XLIV. Regnum. ἡ βασιλεία.
μοναρχία περὶ τὸ κοινὸν ἐπιβλέπουσα συμφέρον. III. 5.
Tyrannis. ἡ τυραννίς.
παρέκβασις τῆς βασιλείας. vel: μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τὸ ἑαυτοῦ μοναρχοῦντος. ibid.
XLV. Aristocratia. ἡ ἀριστοκρατία.
πολιτεία τῶν ὀλίγων μὲν, πλειόνων δ' ἑνός. πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς. III. 5.
Oligarchia: ἡ ὀλιγαρχία.
παρέκβασις τῆς ἀριστοκρατίας. vel: πολιτεία πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων συμφέρον. ibid.
XLVI. Politia. ἡ πολιτεία.
ὅταν τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον. III. 5.
Democratia. ἡ δημοκρατία.
παρέκβασις τῆς πολιτείας. vel: ὅταν τὸ πλῆθος πολιτεύηται πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τῶν ἀπόρων. ibid.
XLVIII. Majestas. τὸ πολιτεύμα.
τὸ κύριον πανταχοῦ τῆς πόλεως. III. 4.

FINIS.

M. JACOBI THOMASII,

Orator. Prof. Publ.

ANNOTATIONES

In Philosophiam Practicam suam

continuis Tabellis

comprehensam.

LIPSIÆ,

Impensis JOH. FUHRMANNI & Viduæ B. MATTH. RITTERI,

Typis CHRISTIANI SCHOLVINI.

ANNO M DC LXXXII.

M. JACOBI THOMASII,

Gymnas. Prof. Publ.

ANNOTATIONES

In Philosophiam Practicam Ethicam

Quibusdam Tabellis

Comprehensæ.

LIPSIÆ.

Typis CHRISTIANI GOTTLIEBII.

JUVANTE TRIUNO!

AD TAB. I.

De naturâ & constitutione Philosophiæ Practicæ.

ANNOTATIO I. ad lin. 6.

Vocatur ab Aristotele Politica.]

Lib. I. Nic. cap. 3. ubi ait, *juvenem non esse idoneum auditorem τῆς πολιτικῆς*, i. e. Philosophiæ Practicæ. Clariùs adhuc Lib. I. magn. moral. cap. 1. non longè ab initio, ubi expressè statuit, *doctrinam de moribus esse μέρ@ τῆς πολιτικῆς, partem Politicæ.* Qvo in loco qvin Politica pro totâ Philosophiâ Practicâ sumi debeat, non est locus dubitationi. Hinc & *Ethica* illi *est πολιτική τις*, Lib. I. Nic. cap. 2. sub finem, & *πολιτικὴ περὶ τὰ ἤθη*. Vid. Dreierus Disp. Metaphys. pag. 27. Et *σκέψις de virtute*, qvam nemo dubitat Ethices esse propriam, dicitur *esse τῆς πολιτικῆς*, Lib. I. Nic. cap. 13.

ANNOT. II. ad lin. 7.

A Stoicis Ethica.]

Stoici Philosophiæ (realis) tres faciebant partes, *Logicam, Physicam, Ethicam.* Vid. Laërtius in Zenone Cittico p.m. 276. Qvæ divisio passim & ab aliis comprobata si sufficiens esse debet, necesse est dicamus, Ethicæ nomine totam intelligi Philosophiam practicam.

ANNOT. III. ad lin. 8.

Vocatur etiam ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφία.]

Hinc ex aliqvâ parte intelligitur Definitio verus Philosophiæ, qvæ inter alias ejusdem Definitiones passim habetur hæc: *Φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων: Philosophia est scientia rerum Divinarum & humanarum.* Eam Pythagoræ tribuit Anonymus qvidam Scriptor Græcus *Μεθόδῳ εἰς τὰς τρόπους Φιλοσοφίας*, editus à Camerario cum Archytæ *δέκα λόγοις καθολικοῖς*. Complectitur autem ea definitio simul divisionem qvandam in partem *theoreticam*, qvæ circa *Divina*, & *practicam*, qvæ circa *humana*.

ANNNOT. IV. ad lin. 10.

Qværi debet in totâ Philosophia Practicâ.)

Qvæ enim de methodis, Syntheticâ & Analytica, docentur, ad dispositionem totarum Disciplinarum pertinent. Vid Zabarella Lib. II. de method. cap. 20. p. 220.

ANNOT. V. ad lin. 11. 12.

Ethica considerat finem; Politica subjectum & media.)

No. 1. Duo hîc expedienda: (1.) *An*, (2.) *Qvomodo Ethica & Politica* (nonnulli tertiô locô *Oeconomicam* addunt) *differant ut pars & pars?*

No. 2. Qvod ad *prius* attinet, fuerunt, qvi putarent differre eas non ut *partes*, sed ut *species* distinctas.

No. 3. Hæc opinio profecta est ex duobus erroribus: *primò* qvòd putârunt genus utriqve commune esse prudentiam, cujus illæ duæ sint species. Contrà hoc nos ad Tab. XXIX. declarabimus, prudentiam esse speciem infimam. Non ergò potest secari in alias species, benè tamen in partes.

No. 4. *Secundò* qvòd putârunt, hominem vitæ *solitariæ* qvidem institui ab *Ethicâ*, qvam ideo & Monasticam appellaverunt, (qvanqvam alii putaverunt, *Monasticam* esse planè peculiarem, & Aristoteli incognitam doctrinam, ab Ethicâ pariter & Politicâ atq; Oeconomicâ distinctam,) *sociæ* verò à *Politicâ*. Ut autem hæ duæ vitæ specie differunt: sic putârunt specie qvoq; differre illarum Disciplinas Contra: falsum est, qvòd Ethica, vel ulla Disciplina laudabilis instruat nos ad vitam solitariam, qvalem qvidem isti cogitatione comprehendebant. Nam solitaria vita est adversa naturæ, qvippe qvæ hominem esse voluit *ζῶον πολιτικὸν*, Tab. XXXIX. membr. 4. ac ne laudabilis qvidem, si homo illam absqve necessitate, aut miraculosâ vocatione, tanqvam meritoriam aut DEO placentem

centem, sibi eligat. Confer, qvæ dicemus Annot. XXVI.

No. 5. Non ergò differunt Ethica & Politica tanqvam *species* ejusdem generis, sed tanqvam *partes* integrantes ejusdem totius, qvod est Philosophia practica. Atqve sic sensisse Aristotelem probatur non modò ex textu magn. moral. sub annotat. I. sed etiam ex transitione ab Ethicis ad Politica cap. ult. Nic. ubi notatu digna sunt verba Philosophi, qvum ait p. 449. *dicendum qvoqve esse de Republica, ὅπως ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφία τελειωθῇ*, h.e. *Philosophia Practica* (vid. annotat. III.) *perficiatur, consummetur, integretur.*

No. 6. Venio ad alterum, ubi qværitur: *Qvomodo* ex ratione partis Ethica differat à Politica?

No. 7. Communis plerorumqve sententia est, qvòd Ethica sit pars *generalis* seu *communis*, Politica verò *specialis* seu *propria*: illa videlicet hominem in genere, hæc in specie Regem, consiliarium, subditum, civem bonis moribus informans.

No. 8. Sed verior est sententia eorum, qvos lin. 41. & 42. hujus folii cito, qvi distingvunt Ethicam à Politicâ, ut partem agentem de *fine*, à parte agente de *subjecto & mediis*. Vide *Jasonem Denores* p. 88. de constitut. partium civil. philosoph. *Philosophiam Altorfinam* p. 507. *Piccartum* cap. XVIII. Isagog. in lection. Aristot. p. 116. *Wichelmannum* Disput. I. de philosoph. (qvam non nisi manuscriptam vidi) theor. 18. qvibus adde *Dreierum* p. 27. Disput. Metaphys. Nec alia mens fuit *Averrois*, qvi ideò Ethicam comparat parti medicinæ, qvæ est de sanitate & ægritudine, Politicam verò parti, qvæ est effectiva sanitatis & destructiva ægritudinis, ad cap. ult. Nic. p. m. 160. & Tract. I. in Platon. de Republ. p. m. 336.

No. 9. Potest autem eodem argumentô & vera sententia comprobari & falsa convelli. Cùm enim methodus Philosophiæ Practicæ sit *analytica*, qvod passim conceditur: hæc verò à fine ad subjectum & media procedat, manifestum evadit, nostram sententiam, qvæ partes Philosophiæ Practicæ ex visceribus methodi analyticæ eruit, approbandam esse; contrariam verò, qvæ ab illa methodo abit in omnia diversa, improbandam. Qvid enim methodo analyticæ cum parte generali & speciali, communi & propriâ?

ANNOT. VI. ad lin. 13.
Media sunt leges.)

Pro hac re considera cap. ult. Nic. Cæterum leges virtutis gratiâ esse conditas etiam Platonis scitum est Lib. I. de legibus fol. 773.

ANNOT. VII. ad lin. 15.
Tertiam Philosophiæ partem Oeconomicam.)

His pro annotatione erunt Tab. XXIX. lin. 48. 49. & Tab. XXXII. lin. 57. & seqq.

ANNOT. VIII. ad lin. 20.
Tanqvam partem communem à propriâ.)

Repete annotationem V. no. 7. & seqq.

AD TAB. II.

De Ethicæ Naturâ & Constitutione.

ANNOT. IX. ad lin. 26.
Latinè Philosophia moralis.)

APud Ciceronem de Fato ab initio.

ANNOT. X. ad lin. 36.
Vulgo duas Ethicæ partes.)

No. 1. Ut res tota meliùs intelligatur, historiam Philosophicam præmitto. Certum est, qvòd Averroës Nicomachea qvidem Aristotelis viderit, non autem Politica: unde in illa tantùm, non etiam in hæc commentari potuit. Paginas ipsius Averrois, è qvibus probari hoc potest evidenter, citavimus annotat. VI. sub fin. n. 8. Sed ejus hanc in rem verba memineris qværenda tibi fore in Autore ipso. Perperam ergò Piccartus Prolegomenis in Politica Aristotelis pag. 15. inter Interpretes Politicorum Aristotelis memorat Averroëm, neqve hoc reperio apud Giphanium pag. 11. ad Politicam, qvem ibi citat.

No. 2. Jam cùm constet, primam operum Aristotelis versionem Latinam factam esse ex Arabico cum Commentariis Averrois, (vide Breviarium meum Ethicorum p. 106.) qvod hic Arabs non habuit, non potuit latinè verti. Prima igitur illa versio Politicô Aristotelis opere caruit. Consule Dn. Contingium Introduct. in Polit. Aristot. p. 559.

No. 3. Jam qvemadmodum probabile est, (conjecturas non jacto pro demonstrationibus,) hinc evenisse, ut in cursu secundùm Aristotelem Philosophico Politica planè in hunc usqve diem omittant Scholastici: ita indidem esse crediderim, qvòd Ethicam habuerunt pro disciplinâ in se integrâ & completâ, præsertim cùm postea, Libros etiam Politicorum nacti, viderent eos peculiari inscriptione gaudere.

No. 4. Hôc semel admissô consequens fuit, ut in Ethicâ qvoqve seorsim (per annot. IV.) qværerent

rent methodum Analyticam procedentem à fine ad media.

No.5. Atqve hîc plausibile fuit dicere, qvòd virtutes *habituales* habeant se ad Summum Bonum ut media ad finem. Summum enim Bonum formaliter consistit in operationibus virtutis, qvarum medium est virtus ipsa habitualis, cùm omnis potentia ordinetur ad suum actum tanqvam medium ad finem.

No.6. Hinc nata est illis partitio Ethicæ in Tractatum de fine, *Εὐδαιμονολογίαν*, & Tractatum de mediis, *ἀρετολογίαν*, tantô applausu ad nos usqve derivata, ut ipse qvoqve seqvutus illam fuerim qvondam in Dispositione breviarii Ethici.

No.7. Verùm gravissimis rationibus inductus mutavi sententiam in his Tabellis. Est enim Ethica non Disciplina separata, sed pars Philosophiæ Practicæ à Politica minimè divellenda per annotat. V. num. 5.

No. 8. Habitum virtutis concedo medium esse ad beatitudinem: nego autem esse *tale medium;* qvale postulat methodus analytica in oppositione ad finem, & qvale est, v.g. medicamentum respectu sanitatis. Vid Wichelman. Disp. II. de Philosophia thes. 3. Includitur enim in ipsâ Definitione finis, qvam respice Tab. V. lin. 28 & includitur non per modum medii ad finem, sed per modum conceptûs determinantis seu restringentis verba præcedentia. Non enim qvævis actio animæ rationalis est secundùm virtutem acqvisitam, qvalis ibi intelligitur, sed qvædam est secundùm potentiam naturalem, qvædam & secundùm vitium.

No.9. Itaqve sic statuendum est potiùs, qvicqvid de virtutibus ab Aristotele sanè qvàm prolixè disputatur in Nicomacheis, eò tantùm valere, ut explicetur accuratè Summi Boni Definitio. Igitur & post expositionem de virtute & connexis initiô cap.6. Lib. X. Nic. redit ad Summum Bonum in eoqve Nicomachea concludit, qvod aliàs esset contra Methodum Analyticam, qvæ facit circulum, nec uti à fine incipit, sic in eundem qvoqve desinit.

AD TAB. III.

De Bono hominis in genere.

ANNOT. XI. ad lin. 5.

Divisio Boni 1. in verum & apparens.)

No. 1.

HÆc Divisio est vocis æqvivocæ. Apparens enim bonum reverâ non bonum, sed malum est, qvoniam apparentia hîc sumitur cum exclusione veritatis.

No. 2. Bonum apparens etiam illud vocatur, qvod si maximè habeat veram bonitatem, habet tamen simul admixtam malitiam majorem, ut propterea à non eligatur à rectâ ratione: e.g. cibus svavis, sed insalubris; actio jucunda, sed turpis.

No. 3. Jam ut homo appetat bonum apparens h.e. verè malum, (licet non sub specie mali,) duabus è causis potest evenire; *aut* propter deceptionem facultatis cognoscentis, ut si qvis cibum occultè venenatum ex ignorantiâ veneni appetat; *aut* propter depravationem appetitus, qvi sciens fertur in bonum minus, conjunctum cum malo majore, ut si qvis cibum svavem, sed insalubrem appetat.

ANNOT. XII. ad lin. 7.

Divisio Boni 2. in honestum, jucundum & utile.)

No. 1. Hæc est Divisio analogi. Fit enim in per se & per aliud tale.

No. 2 Bonum honestum à jucundo etiam sic potest distingvere: honestum *(jucundum)* est, qvod appetitur ab homine ut homine *(animali.)*

No. 3. Membra hujus Divisionis semper differunt formaliter, sed non semper materialiter seu subjectivè. Potest enim dari exemplum rei, qvæ simul utilis & jucunda & honesta est. E.g. assumtio moderata cibi salubris & sapidi. Hæc enim jucunda est, qvia cibi sapidi; utilis, qvia cibi salubris; honesta, qvia moderata.

No. 4. Qvia jucundum & volupe sunt synonyma, & verò præter voluptatem corporis, qvæ homini ut animali competit, datur qvoqve voluptas animi (qvæ hominem ut hominem afficit) per Tab. XXX. membr. 5. ideo vox Boni jucundi ad illas qvoqve animi voluptates extendi potest. Qvo in sensu qvomodo tamen adhuc possit bonum jucundum sic latè dictum distingvi ab honesto, disces è Stahlio Tab. Metaph. XXIII. Divisione Boni 2.

ANNOT. XIII. ad lin. 16. & seqq.

Divisio Boni 4. in internum & externum.)

No. 1. Bonum internum concipe, qvod est intra essentiam hominis, externum, qvod extra.

No. 2. Et qvoniam essentia hominis duabus absolvitur partibus essentialibus, animâ & corpore: inde bonum internum subdividitur in bonum animi & corporis.

No. 3. Qvòd autem bona corporis interdum comprehenduntur sub bonis externis, ut Tab. XXIII. in Definitione justitiæ, id ab illis fortasse primò factum est, qvi putabant, corpus hominis non pertinere ad ejus essentiam, qvum crederent solam animam esse hominem, ut Plato. Sed nos illorum stylo h.l. non utimur.

No. 4. Bona animi optimè dividuntur juxta Prædicamenta, ut fecimus in Tabulâ. Notari potest interim & Aristotelis divisio Lib. I. magn. moral cap. 3. τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθὰ διώρισαι εἰς τρία, εἰς Φρόνησιν, εἰς ἀρετὴν, καὶ ἡδονήν.

No. 5. Circa bona corporis observetur scitum Hugonis Grotii, etiam B. Hülsemanno approbatum cap. XX. Breviarii Theologici, Th. 10. p.m. 436. *vitæ moram, qvæ spatium dat pœnitentiæ, inter bona corporis habere primum locum, & fundamentum esse aliorum bonorum ad corpus pertinentium.*

No. 6. Bona externa minimè omnium sunt in potestate nostrâ. Sunt enim vel ipsæ res extra essentiam hominis positæ: ut divitiæ (de qvibus plura Tab. XLI. * 3.) amici, conjux, liberi; vel connotant certè relationem ad res nobis extrinsecas. Ita *Nobilitas* connotat relationem ad Parentes vel Majores certâ qvalitate præditos; *Honor* ad honorantes; *Potentia civilis* ad alios, qvorum voluntas dependet à nostrâ; *libertas* (de qva plura Tab. XXXVII. sub memb. 6.) ad alios cum negatione in nos dominii conceptos; *Dominium* & *possessio* ad rem externam, cui dominamur, vel qvam possidemus; *Pax* ad homines cum negatione statûs contra nos bellici conceptos: *Securitas* ad res externas conceptas cum negatione nocivitatis respectu nostri.

ANNOT. XIV. ad lin. 36.

*Ad divisionem Boni 5. * 1. 2.)*

No. 1. Bonum morale & artificiale, qvà talia, differunt etiam ut honestum & utile vel jucundum: addidi jucundum, qvia in rebus artificialibus interdum nihil spectamus ultra voluptatem, ut in picturâ eleganti.

No. 2. Bonitas, tàm moralis, qvàm artificialis, pro subjecto habet illud, qvod est finis ultimus, illinc virtutis moralis, hinc artis cujusqve. Est autem finis ultimus virtutis qvidem ἐνέργεια; artium verò aliarum ἐνέργεια, aliarum ἔργον per theorema 3. hujus Tab.

No. 3. Juxta hæc de re artificialiter bonâ dicere solemus: *Opus laudat artificem.*

No. 4. Moralis bonitas est in actione secundùm virtutem moralem. Et qvia hæc est habitus proæreticus, proæresis verò seu electio est actus voluntatis: ideò bonum morale dicitur habere bonitatem suam in voluntate operantis. Hinc illud: *Si desint vires, tamen est laudanda voluntas.*

No. 5. Jam qvia voluntatis actûs per se sunt interni, sensibusqve impervii, & in humanis tamen judiciis de justitiâ vel injustitiâ actionum, h.e. bonitate vel malitiâ earum [illegible] pronunciandum est; inde moralitas subdividi debet in *Ethicam* & *Politicam.*

No. 6. Voco hîc *Ethicam* (ne qvis pravam interpretationem vocum sibi fingat, (juxta qvam Philosophi ethici intrinsecam actionum perfectionem intellectu metientes; voco *Politicam*, juxta qvam judices Politici in foro humano, (qvod ob defectum καρδιογνωσίας cogitur esse contentum sensuum judiciô,) de justo & injusto pronunciant. Vid. & Tab. X. lin. 21. & seqq.

No. 7. Et qvia status naturalis intellectui, legalis sensui est accommodatus per XXXIII. lin. 29. ideò moralitas ethica vocari qvoqve potest naturalis, & Politica legalis.

No. 8. Habuisse videtur hanc distinctionem in animo Tullius, qvum scriberet Lib. III. offic. p 65. *aliter leges* (ad moralitatem Politicam intentæ) *aliter Philosophi* (ad ethicam) *tollunt astutias. Leges, qvatenus manu tenere res possunt: Philosophi, qvatenus ratione & intelligentiâ.* Qvem locum Ciceronis profert etiam Grotius Lib. II. de jur. bell. cap. XII. §. 12. p. 214.

No. 9. A discrimine inter moralitatem Ethicam & Politicam est, qvòd Aristoteles fortitudinem civilem, qvam ex Tab. XV. lin. 31. depinximus, negat esse veram, subaudi *ethicè*; qvam sine dubio judicia humana haberent pro verissima sc. *politicè.*

No. 10. Atqve hinc est, qvòd Politica bonitas moralis tranqvillum reddit hominem in judicio humano, non autem statim etiam in foro conscientiæ philosophicæ.

ANNOT. XV. ad lin. 44.

Ad theorema 2.)

Præstantius est in actu signato (1.) bonum *honestum* jucundô, qvia appetitur à facultate nobiliore; (2.) *honestum* & *jucundum* utili, qvia propter se appetuntur; (3.) *qvod tantùm propter se appetitur*, cæteris, qvia qvà tale habet perfectionem puram absqve admixtâ imperfectione; (4.) *bonum animi* bonô corporis, qvia perficit partem hominis nobiliorem; (5.) *bonum corporis* bonô fortunæ, qvia perficit hominem ab intra; (6.) *superveniens* naturali, qvia habet se ad illud ut perficiens ad suum perficibile; (7.) *Theologicum* Philosophicô, tùm qvia provenit à lumine Gratiæ, qvod est nobilius lumine naturæ: tùm qvia ducit hominem ad vitam æternam; (8.) *theoreticum* practicô, propter causas è Tab. VI. lin. 15. & seqq. intelligendas. (9.) *morale* artificiali, qvia differt ab eo, ut honestum ab utili & jucundo per annot. XIV. num. 1.

ANNOT. XVI. ad lin. 48.

Ad theorema 3.)

Hac de re lege Lib. I. Nicom. cap 1. Exempla artium, qvæ in ἐνεργείᾳ tanqvam fine qvieſcunt, sunt

sunt saltatoria, eqvitatoria, nautica; qvæ in ἔργῳ externo, sutoria, figulina, sartoria. Falluntur, qvi putant de essentiâ artis esse, ut post se opus relinqvat.

AD TAB. IV.

De Potentiis animæ humanæ.

ANNOT. XVII. ad lin. 2.

Ad membrum I.]

DOctrina de potentiis animæ pertinet ad *Physicam* per modum theoriæ, & qvoad omnia scibilia; ad *Ethicam* verò per modum protheoriæ, & qvoad ea tantùm, qvorum cognitio utilis est ad doctrinam moralem, exclusis inutilibus, qvorum exemplum posui sub *. Cæterùm hanc totam Tabulam meliùs intelliget, qvi eam cum XXVIII. comparabit.

ANNOT. XVIII. ad lin. 11.

De Sensibus externis.]

No. 1. Pro usu ethico non incommodum videtur (mihi qvidem) qvinqve sensibus addere sextum tactûs venerei.

No. 2. Ita sensuum tres erunt *investigativi* objecti absentis, visûs, auditûs, odoratûs; totidem *fruitivi* objecti præsentis, gustus, tactus communis, & venereus. Voco absens (*præsens*) objectum, qvod sensorium non tangit (*tangit*) contactu corporeô.

No. 3. Singulis sensibus suæ sunt voluptates, sed trium investigativorum (in se consideratorum, non verò qvatenus sunt signa objectorum sensibus fruitivis percipiendorum,) hominibus propriæ, cæterorum communes cum brutis. Vide Gellium Lib. XIX. cap. 2. & qvæ dicentur infrà Annot. LXXXIV.

No. 4. Ex fruitivis tamen sensibus tactus communis datus esse animali videtur non tàm ad persequendas voluptates, qvàm fugiendos dolores corporis positivos, (qvid hi sint, docebitur Annot. LXXVII.) qvales causantur à vulneratione aliisqve læsionibus, ex qvibus ad mortem violentam gradus fieri potest.

N. 5. Gustus autem & tactus venereus ordinantur ad voluptatem sensitivam ex alimento & re venereâ oriundam: qvorum illud conservat individuum, hoc speciem.

No. 6. Hæc faciunt ad melius intelligendam Aristotelis de Fortitudine & Temperantia doctrinam. Fortitudo enim occupatur circa fugam dolorum tactu communi perceptibilium; Temperantia verò circa persequtionem voluptatum gustûs & tactûs venerei, qvæ aliàs communiter vocantur voluptates corporis. Utraqve verò circa objectum homini maximè ut animali bonum vel malum. Conf. Tab. XIII, * 4.

ANNOT. XIX. ad lin. 15.

Speciem rei bonæ vel malæ.]

Intellige ejus, qvod cadit sub cognitionem & appetitum hominis, ut est animal. Nam speciem boni, qvod homini, ut homo est, convenit, elicit intellectus.

ANNOT. XX. ad lin. 16.

De appetitu concupiscibili & irascibili.]

No. 1. De discrimine horum appetituum tres sunt opiniones famosæ. *Prima* Picolominei grad. I. cap. 13. qvòd bona pertinentia ad corpus, ut ea, qvæ gustum & tactum (venereum) afficiunt, item divitiæ respondeant appetitui concupiscendi, pertinentia verò magis ad animum, ut honor, gloria, victoria appetitui irascendi. *Secunda* Scholasticorum, objectum appetitûs concupiscibilis esse bonum & malum simpliciter; irascibilis verò eadem sub ratione ardui. *Tertia* Jasonis Denores p. 53. de constitut. Philos. civil. & Dn. Dürrii pag. 68. Disp. Philos. moral. per concupiscibilem nos ferri in bonum, per irascibilem averti à malo.

No. 2. Ex his *prima* opinio est ad mentem Platonis, ut intelligis qvodammodò ex Disputat. nostrâ I. de virtutibus cardinalibus Thes. 31. 32. 36. nec planè hinc abludit *secunda*. *Tertia* verò unicè ad mentem Aristotelis, ut clariùs exposui Disputat. II. de virtut. cardinal. §. 17.

No. 3. Nos, qvi seqvimur Aristotelem, debuimus hîc retinere tertiam expositionem, cujus illustrem usum aperient Tab. IX. membr. 3. & inde oriundum Tabulæ XIII. membrum 1. & Tab. XXVII. membr. 4.

No. 4. Et qvia bonum & malum objectum est appetitûs non modò sensitivi, sed etiam rationalis, h. e. voluntatis: transtulimus hanc distinctionem ad voluntatem qvoqve lin. 24. 25. Qvòd idem non faciunt Scholastici, inde est, qvia bonum & malum hoc in argumento restringunt ad sola sensitiva.

ANNOT. XXI. ad lin. 36.

Ejus defectum corrigere potest.]

No. 1. E.g. errorem sensûs, solem judicantis non majorem esse discô, corrigit intellectus; pravitatem appetitûs sensitivi, cibum svavem, sed insalubrem appetentis, corrigit voluntas rectæ rationi obsecundans.

No. 2.

No. 2. Addidi *in naturalibus & civilibus* : ne qvis lumen intellectûs naturale putet valere ad ſupernaturalia qvoqve fidei myſteria: aut vires liberi, arbitrii noſtri extendat ad bona qvoqve ſpiritualia.

ANNOT. XXII. ad lin. 45.

Comparatur imperio civili.]

No. 1. Depromta ſunt hæc ex Ariſtot. I. Polit. 3. ubi animæ imperium in corpus *herili* , in appetitum *civili* vel *regio* comparat. Ciceroni contrà illud *regio* ſimile eſt, hoc *herili*, in fragmento è III. de Republ. p. 37. edit. fragmentor. Ciceronis Andreæ Patricii.

No. 2. Sed hæc non pugnant. Omne enim ſimile eſt diſſimile. Ariſtoteles repugnandi *potentiam* reſpexit, Cicero *actum*. In appetitu ſenſitivo & potentia eſt repugnandi rationis imperio, & actus ſæpè. Nihil horum in locomotivâ. *Potentia* repugnandi libertas eſt qvædam. Libertas autem competit civibus. Hi reguntur imperiô civili. *Actus* repugnandi juſtis imperiis indicium eſt naturæ ſeqvioris, qvalis ſervorum: at hi coërcentur imperio herili. Invenit ergò & Ariſtoteles cauſam, cur imperium animæ in appetitum ſenſitivum compararet civili, & Cicero, cur herili.

ANNOT. XXIII. ad lin. 47.

Locomotivæ corporis.]

No. 1. Intellectus perſpicuè ſimilis eſt ſenſui, & voluntas appetitui. Locomotivæ vulgò nihil damus, qvod reſpondeat in animâ rationali.

No. 2. Juvabit tamen ad meliùs percipiendum Tabulæ XXVIII. punct. 12. & 16. item * 2. locomotivæ comparare illam intellectûs facultatem (eſto ea realiter non differat ab intellectu) ſecundùm qvam ad imperium rationis, ut pes jam movetur, jam qvieſcit, & ſi movetur, vel ad dextrum latus vel ſiniſtrum: ſic intellectus certæ rei ſpeculationem continuet vel non, item defigat ſe in objecti alicujus bonitatem vel adhærentem malitiam. Vide infrà Annot. XLVII. & qvæ diximus cap. XLIX. Phyſ. n. 23. 38. 43 p. 270. 276. 278.

ANNOT. XXIV. ad lin. 51.

Affirmatio ſimilis proſecutioni.]

Obſervavit Ariſtoteles Lib. VI. Nic. cap. 2. non longè ab initio. Sic autem explica: Sicut affirmatio (*negatio*) eſt compoſitio (*diviſio*) ſubjecti cum convenienti (*à disconvenienti*) prædicato; ſic proſecutio (*fuga*) eſt compoſitio (*diviſio*) cupiditatis cum convenienti (*à disconvenienti*) objecto.

AD TAB. V.

De Definitione Summi Boni Humani.

ANNOT. XXV. ad lin. 14.

Ad Qvæſtionem an ſit?]

No. 1.

INtelligitur qvæſtio vi lineæ 8. de Summo Bono hujus vitæ, & hoc ſenſu etiam affirmatur. Dubitare tamen aliqvis poſſit ex eo, qvia nullus homo in hâc vitâ habet virtutem perfectam i.e. perfectam ſapientiam, (videmus enim hîc res divinas in ænigmate tantùm 1. Cor. XIII. 12.) vel perfectam prudentiam per Tab. XXIX. lin. 25.

No. 2. Reſpondeo: nihil aliud probatur hôc argumentô, qvàm Summum Bonum non dari hâc in vitâ extra ideam. Sufficit, qvod datur interim (ut perfectus Orator, & elementum purum) in ideâ. Sumus enim hîc de eſſentiâ ſeu ideâ ſoliciti per lin. 33. qvia oportet eſſe aliqvam menſuram invariabilem, qvam in ſolâ ideâ deprehendimus.

No. 3. Certô tamen modô datur in hâc vitâ etiam Summum Bonum actu: qvia datur ſapientia & prudentia perfecta, ſi non abſolutè, ſaltem comparatè. Habet enim diſtinctio Tab. XXVII. lin. 50. etiam hîc locum.

ANNOT. XXVI. ad lin. 18.

Idem eſt Summum Bonum hominis unius & civitatis.)

Ταυτόν ὄϛιν ἀγαθὸν ἑνὶ καὶ πόλει, 1. Nic. 2. Notabis hoc contra eos, qvi diſputant, aliam eſſe hominis ſolitarii, aliam in ſocietate conſtituti Beatitudinem, eoqve putant dari etiam oportere peculiarem diſciplinam Monaſticam. Qvorum qvidem ſententiæ jam ſuprà contradiximus Annot. V. n. 4.

ANNOT. XXVII. ad lin. 28.

Ad Definitionem Summi Boni.]

No 1. Ariſtoteli Summum hominis Bonum eſt *operatio ſecundùm virtutem* (notavi hûc aliqvid annot. X. n. 8.) Intellexit autem haud dubiè operationem eam, qvæ fit *in hac vitâ*. Rectè. Nam etſi varia ſolent objici: parata tamen ex Tabulâ noſtrâ eſt reſponſio.

No. 2. Objiciunt autem Novatores Antariſtotelici 1. Summum Bonum non eſt actio virtutis, ſed gloria DEI: 2. nec in hac vitâ, ſed in æternâ.

No. 3. Reſpondeo ad 1, ex lin. 11. Summum Bonum

num hîc ſumi in conceptu non communi, ſed proprî. Vel ſic: nego actionem virtutis poſſe oppoſiti tendentiæ ad gloriam DEI: niſi enim pro fine ultimo habeat Gloriam DEI, non eſt actio virtutis ſed vitii. Qvòd autem lin. 11. dixmus, Summum hominis bonum eſſe Deum, ſeu potiùs gloriam DEI, id interpretationem capiet è dicendis annot. XXXIX. n. 2. & 3.

No. 4. Reſpondeo ad 2. ex lin. 6 nos cum Ariſtotele ut Philoſophi ſoliciti ſumus de Summo Bono non Theologico, ſed Philoſophico. Peccaret Philoſophia, ſi ſumeret ſibi partes Sacræ Theologiæ. Neqve merum naturæ lumen, qvo ſolo Philoſophia utitur, ducere nos poteſt ad vitam æternam. Qvæ tamen Philoſopho neganda non eſt, ſed tantùm diſtingvenda à vitâ ſeculi hujus tanqvam ſubordinans à ſubordinatâ. An eam negaverit Ariſtoteles, qvæſtio hiſtorica eſt. Si non negavit, benè; ſi negavit, abſit ut illum in eo ſeqvamur. Obſerva interim, poſſe Ariſtotelicam Definitionem ampliari ad Summum qvoqve Bonum æternæ vitæ, qvod concedunt etiã Theologi poſitum eſſe in viſione DEI beatificâ. Ergò & in operatione ſecundùm virtutem optimam, ſcilicet ſapientiæ. Qvæ ſapientia acqviſita ſit, an infuſa, hoc loco nihil refert.

No. 5. Eſt & alia objectio, ſed valdè frivola: Actio ſecundùm virtutem non expetitur propter ſe, ſed propter hominem agentem ipſum. Ergò non eſt Summum Bonum. Reſpondeo ex lin. 17. non expetitur propter ſe tanqvam finem ὡ, concedo; tanqvam finem ᾧ, nego. Adde, qvod hi duo fines ὡ & ᾧ non debent divelli, ſed conjungi, tanqvam unus integer finis cum Svarezio apud Stahlium parte I. Reg. pag. 234.

ANNOT. XXVIII. ad lin. 31.

In vitâ perfectâ.)

Vitam perfectam alii de maturâ ætate, alii, & magis opinor ad mentem Philoſophi, de morâ qvadam & continuatione vitæ exponunt. Utraqve expoſitio exiſtentiam Summi Boni tangit.

ANNOT. XXIX. ad lin. 35.

Nec eum determinant.)

Addidi hoc propter virtutem habitualem, de qvâ annot. X. n. 8.

ANNOT. XXX. ad lin. 36.

Jam inſtrumenta, jam cauſas, &c.)

Bona commemorata ſunt Summi Boni interdum 1. *inſtrumenta*, ut arma ad exercendam fortitudinem militarem; 2. *cauſæ ſine qvibus non*, ut valetudo ad eandem fortitudinem; favor apud Principem ad beneficium pro amico impetrandum; potentiæ naturales & voluptates animi, cum qvovis exercitio virtutis conjunctæ; 3. *ornamenta*, ut honor, pulchritudo, juxta illud: *gratior eſt pulchro veniens à corpore virtus*; 4. *objecta materialia*, ut divitiæ reſpectu liberalitatis, magnificentiæ, juſtitiæ.

ANNOT. XXXI. ad lin. 39.

Reſpondeo utriusqve.)

Eadem eſt ſententia Piccolominei grad IX. cap. 28. p. 84. & Gifanii ad I. Nic. 7. p. 55.

AD TAB. VI.

De Diviſione Summi Boni.

ANNOT. XXXII. ad lin. 1.

Summi Boni humani partes.)

No. 1.

PArtes, non ſpecies, voco cum Burgersdicio cap. IV. Philoſ. mor. §. 13. p. 49. qvem vide & cap. III. §. 21. p. 41. & 42. Vult enim DEUS nos in hac vitâ & ipſi cultum præſtare, & proximo officium. Unde & Decalogum ſuum tanqvam actionum noſtrarum regulam partitus eſt in duas Tabulas (ſimiliter tanqvam in partes non ſpecies,) qvarum prior ut more Philoſophico loqvamur, theoreticas qvoqve includit virtutes; poſterior eſt practicarum. Theoretica enim Philoſophia divinarum eſt rerum, Practica humanarum per annot. III.

No. 3. Qvi commenti ſunt vitam merè ſolitariam & ſpeculativam qvaſi ordinariam & ſpecie diſtinctam à practicâ, iis jam reſponſum eſt annot. V. n. 4.

No. 3. Qvas no. 1. *theoreticas* & *practicas* virtutes vocavi, eas Neoterici ferè, ut Timplerus p. 18 Eth. gener. diſtingvunt vocabulis *pietatis* & *probitatis*, inqꝫ has duas velut ſpecies virtutem moralem primò dividunt, ſicuti & Theologi Decalogum in duas Tabulas diviſum vocant Legem Dei moralem.

No. 4. Qvo pacto certum eſt, vocabulum virtutis *moralis* ſic extendi, ut præter officia versùs homines aut nos ipſos, in qvibus ſolis ſtrictus ſe ſenſus continet, qvem Tab. VII. ſecuti ſumus, complectatur & cultum Deo immediatè debitum.

N. 5. Alia vocabuli hujus extenſio eſt, cùm Scholaſtici de qvatuor virtutib9 cardinalibus agentes prudentiam qvoqꝫ, cùm ſubjectivè ſit virtus intellectualis, objectivè tamen dicunt eſſe moralem.

No. 6. Qvæ de vero DEI cultu moraliter præcipi poſſunt, indivulsô nexu cohærent cum principe virtutum theoreticarum, ſapientiâ. Neqve enim verè amari DEUS poteſt, niſi rectè agnoſcatur, nec agnoſci rectè, niſi verè ametur. Cumqve optima illa verèqve ad æternam cum DEO agendam vitam ducens pars ſapientiæ revelata propria ſit Theologorum, inde & his delegari ſolet accurata virtutum moralium ad immediatum DEI cultum pertinentium expoſitio.

ANNOT. XXXIII. ad lin. 2. 3.

Secundum virtutem optimam.)

No. 1. Qvid optimæ virtutis nomine in Definitione Summi Boni intelligi debeat, mirifica eſt interpretum diſſenſio. Exponunt eam vel 1. de ſapientiâ, vel 2. de prudentiâ, vel 3. de Juſtitiâ univerſali aut cumulo virtutum omnium moralium, vel 4. de fortitudine, vel 5. indeterminatè de qvavis virtute, qvâ qvis excellat præ cæteris. Si qvæ ſunt plures expoſitiones, ad has reduci poterunt non incommodè.

No. 2. Ex his *prima* & *ſecunda* opinio calculum noſtrum meruit ad eum modum, qvem expreſſimus hîc in Tabulâ. In ſubjectis aſteriſcis (qvos illuſtrabit Tab. XXIX. membr. 2.) fundamenta poſuimus refellendi expoſitiones *reliqvas*. Qvibus errandi occaſionem dedit præcipuè, qvòd & Definitionem Summi Boni putaverunt exaudiendam eſſe de ſolo practico, & virtutis vocabulum in eâ poſitum de ſolis moralibus.

No. 3. De *qvintâ* opinione adhuc in ſpecie moneo, qvòd illa Definitionem Summi Boni traxerit ad ſtatum exiſtentiæ, cùm ea rectiùs intelligatur de ſtatu eſſentiæ per lin. 33. Tab. præced.

ANNOT. XXXIV. ad lin. 15.

Beatitudo theoretica nobilior.)

No. 1. De præſtantiâ theoreticæ vitæ ſuper practicam multa ſunt apud Scholaſticos, qvi hûc trahunt illud etiam Chriſti Luc. X. 41. *Maria optimam partem elegit.* Ponunt enim typum eſſe theoreticæ vitæ Mariam, practicæ Martham. Poſſumus illorum inventis frui, dummodò meminerimus vitas illas duas non diſtrahendas eſſe ut ſpecies, ſed conjungendas ut partes, per dicta annot. XXXII. no. 1 & 2.

No. 2. Qvæ verè nos hac de re tradidimus in Tabulâ, Ariſtoteli debentur ex cap. 7. & 8. Lib. X. Nic.

ANNOT. XXXV. ad lin. 31.

Notitia DEI naturalis & revelata.)

Differunt hæ duæ notitiæ 1. *principiô*, qvod in naturali eſt lumen naturæ, in revelatâ lumen gratiæ. 2. *objectô*: naturalis (*revelata*) inſinuat nobis tantùm (*etiam*) cognitionem articulorum non meræ (*meræ*) revelationis: e.g. DEUM eſſe unum in eſſentiâ, (*trinum in perſonis.*) 3. *uſu.* Naturalis non poteſt Hominem perducere ad vitam æternam, poteſt revelata.

ANNOT. XXXVI. ad lin. 40.

Poteſtatem internam cum externâ.)

Interna competit Miniſtris Eccleſiæ, & conſiſtit in poteſtate docendi Verbum DEI, & adminiſtrandi Sacramenta: *externa* verò Magiſtratui Politico debita ponitur in Regalibus circa ſacra.

AD TAB. VII.

De Natura Virtutis Moralis.

ANNOT. XXXVII. ad lin. 2.

Ad Homonymiam.)

ALiam æqvivocationem pete ex annot. XXXII. no. 4. & 5.

ANNOT. XXXVIII. ad lin. 12.

In ſolo appetitu ſenſitivo.)

No. 1. Ita ſentiunt Piccolomineus grad. IV. cap. 8. & abreptus ab eo Jac Martini p. 98. Ethic. Burgersdicius item p. 117. Philoſ. Moral.

No. 2. Verùm hæc ſententia periculoſa eſt, qvatenus occultè qvodammodo patrocinatur Pelagianiſmo exaggeranti vires liberi arbitrii, & extenuanti labem peccati originalis. Qvod peccatum qvia Gentiles ignoraverunt, non mirum, ſi Ariſtotelis eadem fuit hac de qvæſtione opinio.

No. 3. Contrà ſic argumentor: non modò ſenſitivus, ſed etiam rationalis appetitus & qvidem in civilibus qvoqve, poſt lapſum à naturâ *magis* ad malum propendet, qvàm ad bonum. E. uterqve indiget habitu reflectente ad bonum, qvi nullus eſt alius, qvàm Virtus moralis. Valet hæc ſententia, etiamſi ponas, voluntatem habere ſe in civilibus *æqvaliter* ad bonum & malum.

ANNOT.

ANNOT. XXXIX. ad lin. 21.

Summum malum practicum.)

No. 1. Ut Summum Bonum, sic & Summum malum ambiguè dicitur: *absolutè*, & *alicui*.

No. 2. *Absolutè* Summum Bonum solus DEUS glorioſus: absolutè Summum Malum reverâ nullum datur, nec dari potest, tametsi gentiles persvasi fuerunt, tale qvid esse materiam primam DEO coæternam, sed ab eo independentem, & illi extremè contrariam. Qva de re vide, qvæ diximus in Dilucidationibus Stahlianis Disput. VII. Reg. 4. no. 34.

No. 3. Summum Bonum *alicui*, & qvidem homini est, qvod Tab. V. definivimus & Tab. VI. divisimus in theoreticum & practicum. Actio nimirum secundùm virtutem optimam, illinc theoreticam, hinc practicam.

No. 4. Unde vi contrarii seqvitur, Summum Malum homini esse actionem secundùm vitium pessimum, sive theoreticum, qvod sapientiæ; sive practicum, qvod prudentiæ opponitur. Ut adeò ipsum qvoqve sit duplex: theoreticum & practicum.

No. 5. Sapientiæ opponitur error habitualis de DEO, rebusqve divinis, ut si qvis putet (qvod abhorret scribere calamus) DEUM esse injustum. Prudentiæ oppositum versutia est, de qva Tab. XXXIX. in fine.

ANNOT. XL. ad lin. 23.

Mediocritas.)

No. 1. Aristotelis doctrina, qvòd differentia specifica virtutis moralis sit *mediocritas*, varios nacta est adversarios. Sed horum argumenta præcipua facilè resolves ex asteriscis nostris, ubi prius observaveris, conclusiones earum esse *trium* generum. *Aut* enim concludunt, non omnem; *aut*, nullam virtutem esse mediocritatem; *aut*, si fatentur, omnem virtutem esse mediocritatem, negant tamen, mediocritatem esse differentiam specificam, & in locum ejus substituunt τὴν ὀρθότητα, rectitudinem.

No. 2. Contra *primum* genus conclusionis notabimus aliqvid annot. seq. no. 3. & 4. Cæterùm pro eâ conclusione probandâ solent Justitiam objicere, qvæ ex ipsius Aristotelis confessione unicum tantùm habeat extremum, eoqve non sit inter duo extrema mediocris. Respondeo ex *. 2. Justitia non est mediocris, subjectivè concedo, effectivè nego.

No. 3. Idem responderi posset illis etiam, qvi, ut *secundam* conclusionem evincant, cæteras qvoqve virtutes omnes ajunt uni tantùm extremo opponi, non duobus, e.g. liberalitatem avaritiæ soli, non etiam prodigalitati; huic enim opponi parsimoniam à liberalitate realiter distinctam. Verùm ne hoc qvidem concedendum illis est, duas hîc esse distinctas realiter virtutes, qvum unius ejusdemqve opus sit disponere ad contradictoria per *. 4. v. g. ad dandum, ubi opus est, & non dandum, ubi ratio dissvadet. Actus qvidem contradictorios realiter inter se differre necesse est; sed non item talium actuum potentias (qvalis est virtus habitualis,) ut patet exemplô voluntatis, qvæ habet libertatem contradictionis Tab. IV. lin. 26. Et qvidem hujus ipsius libertatis conservatrix est virtus, sicut è contrario vitium est ejusdem destructivum (Conf. Tab. X. in fine.) Unde simul intelligis, cur in virtute res procedat, ut duæ virtutes in unam coalescant, in vitio non procedat.

No. 4. Pro *tertiâ* conclusione urgere solent, negativum, qvale qvid est mediocritas, (qvippe qvæ significet negationem extremorum,) non esse formam specificam rei positivæ. Respondeo ex *. 1. mediocritas virtutis potest hîc, & debet etiam, exponi positivè. Virtus est mediocritas inter vitia, negativum qvidem, si formale objecti spectes, participativum verò, si materiale per Tab. VIII. lin. 12, 13.

No. 5. Qvod autem ὀρθότητα seu rectitudinem substituunt, sciendum, in vocabulis discrimen esse, in re nullum. Vult enim Aristoteles mediocritatem illam esse definitam ratione viri prudentis, h. e. rectâ. Hinc virtus illi est ἕξις κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. Lib. VI. Nic. Cap. 13. Et Lib. X. Cap. 8. ait: τὸ ὀρθὸν τῶν ἠθικῶν κατὰ τὴν Φρόνησιν. Qvid autem sit ὀρθότης in virtute, explicat Lib. IV. Cap. 1. circa liberalitatem. *Liberalis*, inqvit, *dabit honesti gratiâ, & ὀρθῶς, rectè: dabit enim & qvibus oportet, & qvantum, & qvando, & sic in cæteris, qvi rectam dandi rationem consequuntur*, ὅσα ἕπεται τῇ ὀρθῇ δόσει. Qvid hoc aliud est, qvàm illa mediocritas, qvam *. 3. diximus pro circumstantiis sua dictamina variare?

No. 6. Imò verò mediocritatis vocabulum adhuc significantius est, * 5. Ex eo enim simul intelligitur, virtutem affectûs non tollere penitus (Tab. VIII. lin. 24.) ut voluerunt postea Stoici, sed eos tantùm revocare ad temperamentum seu mediocritatem. Qvæ significatio non est in voce ὀρθότητος. Clamabunt enim Stoici suam qvoqve ἀπάθειαν esse ὀρθότητα.

Ad Tab. VIII.
De Objecto virtutis moralis.

ANNOT. XLI. ad lin. 5.
Affectus aliqvis indifferens.)
No. 1.

RAtio, cur materiale virtutis objectum sit affectus (qvod de affectu dicimus, ad actionem qvoqve externam pertinet per lin. 7.) indifferens, est hæc: qvia si affectus jam determinatus est ad Bonitatem moralem, e.g. amor honesti, hôc ipso complectitur etiam objecti formale: at nos solùm materiale hîc investigamus; sin autem ad malitiam moralem, ut invidia, non potest illi, qvà tali, induci forma bonitatis moralis, sicut invidia non potest fieri bona.

No. 2. Qvòd si maximè in objectum determinatæ jam moralitatis agere jubeatur virtus, non tamen cupiet in illud mediocritatem seu temperamentum aliqvod introducere, sed illud aut planè tollere, si malum est, (exemplum suppeditabit Tab. XVI. lin. 21. 24. 46.) aut in infinitum augere, si bonum est, v.g. amorem honesti. Atqvi nos objectum materiale illud hîc vocamus, in qvod virtus formam mediocritatis inter nimium & parum consistentes introducere cogitat.

No. 3. E dictis intelliges, qvid respondendum sit Hugoni Grotio in proleg. de jure bell. ut doctrinam Aristotelis de mediocritate virtutis everteret, post alia hoc etiam proferenti, qvòd recta ratio in qvibusdam modum seqvendum dictet, in qvibusdam autem ad summa incitet. *Nam DEUM*, inqvit, *nimium colere possumus.* Etenim ut omittam exemplum hoc esse virtutis moralis laxiore sensu, qvàm hîc secundùm Aristotelem facimus, usurpatæ: (Vid. annot. XXXII. no. 4.) Respondeo, cultus DEI actio est, non indifferens, sed moraliter bona & debita: qvali Aristoteles nunqvam voluit mediocriratem induci.

No. 4. Aliter adhuc responderi potest, si vocabulum divini cultûs capias indifferenter: nam colere dicuntur & qvi perversè colunt, vel ipso fatente Grotiô. Enimverò jam dicemus, à pietate seu virtute colendi Deum reverâ mediocritatem qværi, ut scilicet nec excedamus colendô Deum aliter, qvàm Ipse voluit, nec deficiamus cultum Ejus negligendô. Qvo pacto extrema pietatis erunt in excessu superstitio, in defectu irreligiositas.

ANNOT. XLII. ad lin. 7.
Medium.)

Actiones externas hominis medium objectum voco inter internum & externum. Habent enim qvasi punctum inchoans in homine, punctum finiens extra hominem. Vincentius Bellovacensis Lib. I. speculi moralis part. III. distinct. 48. fol. m. 326 sic rem enunciat: *Operationes exteriores mediæ sunt qvodammodo inter res exteriores, qvæ sunt earum materia, & inter passiones interiores, qvæ sunt earum principia.*

Ad Tab. IX.
De Affectibus humanis.

ANNOT. XLIII. ad lin. 38.
Assentior Cl. Durrio.)

QVem vid. pag. 67. Disp. Philos. mor. Sententiam autem meam sic expono, qvia virtutis moralis, ut qvæ pro subjecto habet voluntatem qvoqve, (per Tab. VII. lin. 9.) officium est frenare & appetitiones voluntatis: has ergò appetitiones affectuum vocabulô hîc comprehendo, qvod & infra facio Tab. XXVIII. punct. 11. & 15. Si qvis hîc dissentit, cum eo, dum rem ipsam teneo, de vocabulis non litigabo.

ANNOT. XLIV. ad lin. 45.
Jason Denores.)

De Constitut. civ. Philos. p. 55. Favet Definitio iræ apud Aristotelem Lib. I. de anima cap. I. ὄρεξις ἀντιλυπήσεως, cupiditas doloris reponendi vel rependendi, ut vertunt Seneca Lib. I. de ira cap. 3. & Lactantius cap. 17. de ira DEI. Concupiscibilem autem affectum hîc interpretare sensu non Platonis, sed Aristotelis, de qvo annot. XX. no. 3. Stoici qvoqve iram subjiciebant libidini teste Cicerone Lib. IV. Tuscul. p. 212. Et Hugo Grotius Lib. II. de jur. bell. cap. 20. §. 29. p. 307. Iracundiam complectitur sub appetitu ad bonum tendente.

Ad

AD TAB. X.
De Actionibus humanis.

ANNOT. XLV. ad lin. 9.

Artificiales, qvâ tales.)

E.g. actio pictoris eleganter imaginem ex arte pingentis, artificialiter bona est; moraliter, si in se spectetur, indifferens; per accidens tamen v. g. si actionem hanc suam alteri ex lege justitiæ commutativæ elocaverit, potest fieri moraliter qvoqve bona, si talem ex pacto imaginem debens, talem pingat; vel mala, si contra pactum pingat qvid pro qvo, v.g. caprum, licet naturalissimè delineatum, pro angelo, vel contra.

ANNOT. XLVI. ad lin 21.

Ut omnes circumstantiæ morales.)

In his est & circumstantia finis seu potiùs intentionis ad certum finem, qvæ intentio, qvum in se sit actio interna, eamqve ab extrà callidi homines efficaciter dissimulare qveant, ideò ad Politicam moralitatem sæpè justitia intentionis non exigitur, ut in bello politicè justo. Plura vid. annot. XIV. no. 6. & seqq.

ANNOT. XLVII. ad lin. 30.

Et locomotivæ.)

Locomotivam hîc intellige non corporis modò, sed animi, de qva annot. XXIII. Distingve autem hanc locomotivam intellectûs à potentiâ ejusdem cognoscitivâ. Differunt perinde ut potentia oculi locomotiva & visiva. Illa libera est, hæc naturalis seu necessaria; illa voluntatis imperio subjecta, hæc exemta.

ANNOT. XLVIII. ad lin. 37.

Sed non contra.)

E.g. actio locomotiva animi. Hæc sensibus obvia non est. Hinc qvid alii versent animô, vel cogitent, qvamvis ipsi præsentes sint nobis, tamen non ita videre possumus, ut actiones eorum ex locomotivâ corporis prodeuntes.

ANNOT. XLIX. ad lin. 44.

Omissionis seu negativum.)

No. 1. Talis actus erat Luc. X. 31. 32. Sacerdotis & Levitæ prætereuntium & vulnerato nihil officii præstantium.

No. 2. In his actibus pura est negatio, si actum externum; non pura, si internum illum elicitum spectes. Qvi & ipse negativus est qvidem ratione objecti seu termini, positivus interim in se. Est enim, si accuratè loqvimur, actus volendi non facere.

No. 3. Et hanc ob causam culpa (qva de re Grotius Lib. II de jur. bell. cap. XVII. §. 1. 6. 8. 20.) contrahi potest etiam non faciendô, h.e. volendô non facere: qvod non esset, si actus ille omni ex parte & in solidum esset negativus.

ANNOT. L. ad lin. 48.

Gradum Libertatis minimum.)

Vitiis enim habitualibus corrupti sunt suarum libidinum servi, non Domini. Appositè Augustinus Lib. VIII. Confess. cap. 5. *Ex voluntate perversâ facta est libido, & dum servitur libidini, facta est consvetudo, & dum consvetudini non resistitur, factâ est necessitas.*

AD TAB. XI.
De Spontaneo & Invito.

ANNOT. LI. ad lin. 3.

Aliqvid homini cum Brutis commune.)

TAle spontaneum est in actionibus eorum, qvi non agunt per actum secundum voluntatis, sed vitam tantùm animalis vivunt, ut infantes, furiosi, & qvi ex affectu præcipitantiæ agunt, qvem delineavimus Tab. XXVIII. puncto 4. & lin. 47. de qvibus & Tab. XXVI. *. 5.

ANNOT. LII. ad lin. 10.

Principium primum morale.)

Pro Commentario erit Tab. XXIII. * 3.

ANNOT. LIII. ad lin. 27.

Non judicatur causa sed comes.)

Ignorantia vel causa est facti sine qvâ non, vel comes tantùm. Cùm causa (*comes*) est, habet se ad factum, ut oris apertio ad actum loqvendi (*audiendi;*) sine oris enim apertione non loqvimur, (*benè tamen audimus.*)

ANNOT. LIV. ad lin. 29.
Ignorantia vincibilis.)

Vocatur & affectata theorem. 5. hujus Tab. qvia, qvi sua facta per talem ignorantiam excusant, ii volunt ignorantes aut *esse*, aut saltem *videri*. *Esse*, ut illi, qvi lectioni legum Academiæ, in qvâ degunt, de industriâ se subtrahentes earum ignorantiam apertè qværunt. *Videri* saltem, ut qvi legis alicujus humanis mentibus naturaliter insculptæ, vel circumstantiæ certæ moralis à se non ignoratæ, inscitiam simulant.

ANNOT. LV. ad lin. 60.
Ad ultimam specificationem actûs.)

Ut venator ille, de qvo lin. 18. volebat cædem, sed non hominis.

ANNOT. LVI. ad lin. 63.
Saltem mediatè.)

Homo enim talis volebat immediatè ignorantiam. Mediatè ergò & actum ab illâ ignorantiâ utcunqve dependentem. Applicari hæc possunt & ad actûs summè ebriosorum, qvid agant, nescientium, qvum planè in statum brutorum se tradiderint. Hi si immediatè volunt ebrietatem, rei qvoqve sunt aliqvo saltem modô, in judicio ethico, eorum, qvæ hanc ebrietatem conseqvuntur. Qvi enim consentit in periculum, consentit certô modô in effectum vel eventum periculi, juxta illud: *qvi vult antecedens, vult etiam consequens.*

ANNOT. LVII. ad lin. 75.
Saltem habitus.)

No. 1. Sub habitu volendi comprehendo, ut amicitiam habitualem Tab. XXXI. lin. 1. sic & habituale odium in aliqvam personam, ut illius hominis, de qvo lin. 45. in novercam.

No. 2. Et hic habitus volendi actionem, de qva jam sermo, facit spontaneam, qvatenus ea consideratur adhuc ut præsens, etiam ante cognitionem erroris.

No. 3. Post eam verò cognitionem, accedente ipso volendi, vel complacendi actu, actus hic illam actionem magis adhuc tingit aliqvâ spontaneitate, vel hominem potius, si actio fuerit malitiæ moralis capax, reum facit, eo modô, qvo qvis aliena qvoqve peccata præterita participare potest. Vid. Dilucidationes nostras Stahlianas ad Disput. V. Reg. 4. No. 24.

ANNOT. LVIII. ad lin. 66.
Qvo magis sunt spontaneæ.)

Magis spontaneæ actiones sunt 1. qvæ sunt spontaneæ modô homini propriô, qvâ de re vide annot. LI. 2. qvæ non habent gradum aliqvem spontanei & inviti intermedium. Hinc Lib. III. Nic. Cap. 12. ab initio, magis illa dicuntur spontanea esse, qvæ ex voluptate fiunt, qvàm qvæ ex dolore. Ex dolore enim qvæ fiunt, actiones mixtæ sunt. Atqve his, si malæ sunt, in foro saltem politico, non planè denegatur omnis venia.

Ad Tab. XII.

De Principiis actionum humanarum.

ANNOT. LIX. ad lin. 5.
Repete Tab. X. lin. 40.)

Cæterùm nota, non negari, qvòd ipsæ qvoqve potentiæ animæ rationalis sint principia actionum externarum, sed de iis tamen hîc agere propositi nostri non esse. Qvod dici de illis in hanc rem potest, hauriatur è Tab. IV. Potentiæ verò illæ comparatione actuum internorum, ut principiorum *propinqvorum*, vocari possunt principia *remota*.

ANNOT. LX. ad lin. 10.
(*Conscientia rei factæ vel faciendæ.*)

No. 1. Conscientia significat vel *potentiam* animæ, vel *actum*, h. e. certam propositionem in mente formatam & ita h. l.

No. 2. Utroqve modô sumta est vel rei *factæ* (subaudi tantùm) vel (etiam) *faciendæ*. Depromsi hanc distinctionem ex Horneji Lib. III. Philos. mor. Cap. IV. No. 3. p. 318. Illa vocari qvoqve potest singularium, hæc universalium.

No. 3. Utriusqve conscientiæ opus spectatur in Syllogismo practico, qvo homo sibi benè vel malè conscius seipsum vel absolvit, vel damnat.

No. 4. Exemplum petamus à Caine fratricidâ. Cum eo sic agebat conscientia mala: *Qvicunqve fratrem occidit, ille peccat, & reus est supplicii. Tu Cain fratrem occidisti. E. Tu Cain peccavisti, & reus es supplicii.*

No. 5. In tali Syllogismo Major Propositio (*Minor & Conclusio*) semper est actus conscientiæ universalium (*singularium*) ipsa qvippe universalis (*singularis.*)

No. 6. Conscientia *universalium* sumta pro *potentiâ*, est habitus intellectûs practici, versans circa discrimen honestorum & turpium in universali, sive discrimen illud manifestetur in principiis primis practicis, qvorum habitus speciali nomine voca-

vocatur *συντήρησις*, sive in Conclusionibus, qvæ inde possunt elici.

No. 7. Sumtam verò hanc conscientiam pro *actu* definivimus lin. 13. & sic nihil est aliud, qvàm Propositio Major Syllogismi mentalis practici, cujus exemplum dedimus no. 4.

No. 8. Conscientia *singularium* sumta pro *potentiâ* est ipsa memoria intellectiva, restricta ad cujusqve hominis facta moralia propria.

No. 9. Eadem conscientia sumta pro *actu* nihil aliud est, qvàm minor Propositio, vel Conclusio Syllogismi, qvalem modò memoravimus.

No. 10. Conscientiæ *universalium* officium est facta hominis cujusqve moralis, futura qvidem dirigere ad normam rectæ rationis, præterita verò judicare, sed utrumqve in universali.

No. 11. Conscientiæ *singularium* officium est in singulari, sola facta præterita, si moraliter bona (*mala*) sunt, defendere (*accusare*) per Minorem Propositionem, & hominem ipsum absolvere à culpâ (*condemnare*) per Cnnclusionem Syllogismi Practici.

No. 12. Juxta hæc dividitur talis conscientia singularium in *bonam*, qvæ testimonium perhibet de facto morali præterito bono, & *malam*, qvæ de malo tanqvam de objecto suo.

No. 13. Itaqve conscientia talis bona & mala vocatur *objectivè*. Adde & *effectivè*: bona enim conscientia parit rem bonam, voluptatem, (Tab. XXX. lin. 39.) mala rem malam, dolores & cruciatus animi.

No. 14. Interim utraqve conscientia præsupponendô, qvòd testimonium ejus sit verum, *formaliter* bona est. Bonitas enim formalis cujusqve Propositionis consistit in ejus veritate. Et hôc sensu in judiciis qvoqve testis verus & bonus Synonyma sunt, & vicissim falsus & malus.

No. 15. Similem in modum conscientia universalium dividitur *formaliter* & analogicè in bonam & malam, seu, qvod idem est, veram & falsam, rectam & errantem. Vid. lin. 16. & seqq.

No. 16. His duabus speciebus vulgô tres alias addunt, conscientiam videlicet *probabilem, scrupulosam* & *dubiam*, simulqve præsupponunt conscientiam *rectam* & *certam* esse Synonyma.

No. 17. Verùm ut à *posteriori* incipiamus, *recta* & *certa* conscientia perperàm habentur pro Synonymis. Potest enim esse *recta*, qvæ non est *certa*, sed probabilis tantùm, ut si qvis idiota subditus credat summæ potestati, etiam injustè agenti, non esse rebellandum, sed patiendam potiùs injuriam: non qvòd possit hoc effatum ex suis principiis demonstrare, sed qvòd assentiatur hominibus doctis hoc subinde inculcantibus.

No. 18. Qvod ad *prius* verò attinet, sciendum, illam qvinqve membrem divisionem esse simul & confusum chaos multarum divisionum, & membris qvibusdam mutilam, ut patebit è dicendis. Etenim si membra illa omnia rectè volumus explicare, à seqve discernere, sic procedendum est.

No. 19. *Primò.* Actus conscientiæ universalium vel *positivus* est vel *negativus*. Positivum (*negativum*) voco, qvi qvæstionem propositam moralem affirmat vel negat (*nec affirmat nec negat, sed suum de ea judicium planè suspendit.* Et actus negativus est ille ipse, qvem vocant conscientiam *dubiam.* Possit etiam vocari *suspensa*, & positivæ indere licebit nomen conscientiæ *decidentis.*

No. 20. *Secundò.* Decidens conscientia in ordine ad rem ipsam extra intellectum humanum subdividitur in *rectam* & *errantem* definitam à nobis in Tabella. Qvæ duæ species qvia differentiis contradictoriis separantur, tertiam non admittunt.

No 21. *Tertiò*, aliâ ratione eadem conscientia decidens in ordine ad *modum intelligendi* & qvidem æstimato à parte *principii* subdividitur in *certam*, qvæ oritur ex *scientiâ*, & *probabilem* seu opinativam, qvæ ex opinione. Facient hûc qvæ diximus no. 17. De probabili conscientia celebris hodie est illa, qvam vocant, *Probabilismi* controversia.

No. 22. *Qvartò*, si verò ex parte *formæ* modus intelligendi æstimatur, conscientia decidens vel conjuncta est cum aliqvo metu oppositi & vocatur *scrupulosa*; vel non conjuncta, & vocari potest *non-scrupulosa.*

No. 23. Plura de conscientiâ repetantur à Theologis casuistis. Unum adhuc addo: conscientia dubia similis est testi *nescienti*, recta *vero*, errans *falso*, certa *oculato*, probabilis *aurito*, scrupulosa *varianti.*

ANNOT. LXI. ad lin. 30.

Inefficacem.)

Talis voluntas est impossibilium ut sic. Vid. Stahl. part. I. Disp. X. Reg 3. 4. th 8. seqq. sæpè etiam difficilium tantùm & laboriosorum, sicut ignavi homines volunt qvidem eruditionem, sed non item ejus instrumenta, labores & vigilias.

ANNOT. LXII. ad lin. 46.

Extra potestatem deliberantis &c.)

Illud *&c.* sic explè è præcedentibus; *vel in cujus gratiam deliberatur.*

ANNNOT. LXIII. ad lin. 53.

Aristoteles Lib. III. Nicom.)

No. 1. Fecit hoc Aristoteles capitibus prioribus qvinqve, singula videlicet è commemoratis singulis capitibus persequens, eo ordine, qvem hîc expressimus.

No. 2. Qvòd scopus Aristotelis ibi fuerit, definitionem virtutis declarare ex parte differentiæ *generica*, observatum & Gisanio p. 151. ad Nic. & Go-

& Goclenio p. 17. Exercit. Ethic. & probatur ex ipsis definitionis viscеribus cum exegesi Aristotelis comparatæ.

No. 3. In Definitione virtutis, qvæ Lib. II. Nic. cap. 6. legitur, ad tria vertendus imprimis est animus. Definitur enim ea, qvòd sit 1. *habitus*, 2. *electivus*. 3. positus in *mediocritate*. Horum primum *genus* est, secundum differentia *generica*, tertium *specifica*. Ad *generis* declarationem pertinet cap. 5. dicti libri; ad differentiæ *specificæ*, cap. 7. 8. 9. seu ultimum; ad differentiæ *genericæ*, capita qvinqve priora Lib. III ut diximus.

No. 4. Igitur hæc tria commemorat qvoqve in recapitulatione, qvæ habetur prope finem cap. 5. ubi ait, dictum à se esse, ὅτι μεσότητές εἰσιν, (hoc est illud *tertium*,) καὶ ὅτι ἕξις, (hoc est *primum*,) & post pauca: ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, qvod referendum est ad *secundum* τῆς προαιρέσεως seu *electionis*, qvippe qvæ est aliqvid οἰκειότατον τῇ ἀρετῇ, initiô cap. 2. Lib. III. res virtuti conjunctissima, & definitur ibidem, qvòd sit ἑκούσιον προβεβουλευμένον spontaneum prædeliberatum. Qvæ ipsa definitio, ut rectiùs intelligeretur, de *spontaneo* qvoqve & deliberatione seu *consultatione* agendum fuit. Et hæc tractatio ob argumenti affinitatem excurrit qvoqve ad doctrinam de *voluntate* & *libero arbitrio*.

No. 5. Qvæ cùm ita sint, nihil minus cogitavit Aristotel. in his capitibus initialibus Lib. III. qvàm ut illa qvinqve consideraret sub eâ ratione, qvâ sunt, vel haberi possunt, principia humanarum actionum. Id qvod ulteriùs sic ostendi potest, qvia cùm vocabulum ἀρχῆς seu principii in illis qvinqve capitibus decies septies usurpet, nullibi tamen adhibuit illud ad significandum ullum ex istis qvinqve conceptibus, exceptô solo actu voluntatis, qvi ἀρχῆς nomine venit cap. 1. in Definitione spontanei (vid. Tab. XI. lin. 10.) qvatenus spontaneum restringitur ad id, qvod homini est proprium.

No. 6. Ex eâdem spontanei Definitione efficaciter probari potest, qvòd Aristoteles spontaneum saltem non consideraverit per modum principii, sed principiati. *Spontaneum* enim, inqvit, *est, cujus principium est in agente*. Sanè id, cujus est principium, qvà tale, non est principium, sed principiatum. Et verò per spontaneum intelligitur certa qvædam actionis externæ species, Tab. X.* 2. actionem autẽ externam omnes habent pro principiato. Hujus ergò actionis differentia qvædam, non principium efficiens, est spontaneum.

No. 7. Patet è dictis, qvi fuerit scopus Aristotelis. Qvem si seqvi voluissemus, principium actionum spontanearum potuissemus nominare non nisi unicum, primum nempe illud, actum voluntatis, sumtæ cum respectu ad finem & media simul; præsertim cùm in hoc actu unicè moralitas actionum qviescat, per annot. XIV. n. 4.

No. 8. Ut tamen condescenderemus qvalitercunqve receptæ doctrinæ, qvatuorqve principia numeraremus, distinximus hunc actum ratione objecti in actûs duos, unum circa finem, qvi est *Voluntas* stricte dicta, alterum circa media, qvi est *Electio*: hisqve duobus præposuimus totidem actus intellectûs, circa finem *conscientiam*, circa media *consultationem*.

No. 9. Porrò qvanqvam ex his nihil Aristoteles egit de conscientiâ: de hac tamen egit Hornejus pag. 317. Phil. moral occasione spontanei, qvod ipsi est principium actionis, & Hornejum seqvuti alii qvidam, ut Cellarius.

No. 10. Verùm rectiùs Itterus Lib. II. Synopseos Phil. moral. cap. 3. §. 5. p. 56. exclusô ex principiis spontaneo, qvod ante ipsum jam & Stahlius fecerat Lib. II. Ethic. sect. 1. cap 3. & 4. conscientiam substituit in ejus locum, qvem sumus in Tabula hâc seqvuti.

Ad Tab. XIII.

De Divisione Virtutis Moralis.

ANNOT. LXIV. ad lin. 2.

Ut genus in species.)

No. 1.

QVæri potest, an hæc prima Divisio virtutum fiat in species, an in partes? Respond. in *species*, si supponas, virtutes non esse connexas; in *partes*, si connexas. Qvo è fundamento etiam annot. XXXIII. n. 1. definivimus, beatitudinem theoreticam & practicam differre ut partes, non ut species, qvia connecti debent non divelli in statûs separatos.

No. 2. Partes autem hîc intellige *integrales*, licet analogicè sic dictas, qvales exhibebit & Tab. XLIX. lin. 10.

No. 3. Porrò qvia partes hæ integrales simul sunt *dissimilares*, nova qvâdam ratione ipsa hæc divisio in partes simul est in species, qvatenus pars qvævis dissimilaris ab alterâ parte specie differt, qvod & Galenus observavit Lib. VI. de decretis Hippocratis & Platonis cap. 2. Nimirum qvia partes dissimilares, tametsi connectuntur in toto, disjunguntur à se tamen per proprias essentias, qvod in partibus similaribus non procedit.

No. 4. Vicissim qvæ specie differunt, etiamsi non connectuntur in eodem subjecto, vocari tamen

men ſolent partes, ſed ſubjectivæ, qvod & nos fecimus Tab. XXIV. lin. 18.

No. 5. Verùm qvia tota hæc controverſia theoretica eſt magis, qvàm ad praxin ſcitu neceſſaria, non opus eſt, ut in eâ ſe qvis angat. Ea propter Tabulâ dictâ lin. 10. promiſcuè loqvi voluimus.

No. 6. Elegimus autem ſpeciei hîc potiùs nomen, qvàm partis, qvia ſolet in Definitionibus ſingularum virtutum ſpecialibus poni locô generis virtus in caſu recto: qvod aliàs deberet poni in caſu obliqvo De partibus enim integralibus diſſimilaribus nomen totius non prædicatur propriè in caſu recto.

ANNOT. LXV. ad lin. 3. & 4.

Ab objecto præcipuè interno.)

Fundamenta qvædam hujus prædiviſionis jecimus Tab. VIII. theorem. 3. (qvò refer & obſervationem Strigelii, de qvâ in fine Tabulæ: locus autem Strigelii eſt pag. 126. & 137. ad Ariſtotel. Nicom.) & Tab. IX. Diviſ. I.

ANNOT. LXVI. ad lin. 21.

Gradum dignitatis exilem.)

No. 1. Homileticæ virtutes, comparatione juſtitiæ & ſimilium virtutum majoris momenti, ſunt exiles, qvia vitia iis contraria, modò non conjuncta ſint cum vitiis gravioris ſubſellii, non reddunt hominem ſtatim politicè malum ſeu improbum, pœnæqve civili obnoxium.

No. 2. Nam neqve leges civiles ſolent de virtutibus homileticis præcipere, ſed hoc munus eſt alterius doctrinæ, qvæ dat præcepta de civilitate morum. Hæc præcepta ſi qvis violat, non improbus ſtatim aut neqvam vocatur, ſed incivilis, aut barbarô vocabulô grobianus.

No. 3. Atqve hûc tendere videtur Ariſtoteles Lib. IV. Nicom. c. 7. p. 180. cujus judiciô jactator eſt potiùs *vanus* (μάταιος) qvàm *malus* (κακός.)

No. 4. Cæterùm hinc eſt, qvòd Strigelius, pag. 216. & 217. ad Ethica Philippi, virtutes homileticas cæteris opponit tanqvam non-neceſſarias neceſſariis; Jaſon verò Denores pag. 47. de conſtit. Phil. civil. ornamenta virtutum eas vocat potiùs, qvàm virtutes.

ANNOT. LXVII. ad lin. 25.

Moralium particularium.)

Notanter ita dico, ut excludam prudentiam, qvæ non eſt *moralis*, & juſtitiam univerſalem, qvæ non eſt virtus *particularis*, qvarum utraqve interim annumeratur virtutibus cardinalibus.

ANNOT. LXVIII. ad lin. 30.

Τὰ πρῶτα τῆς φύσεως.)

No. 1. Vocantur & τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, latinè *prima natura* apud Cicer. Lib. III. de finib. pag. 94. qvi & mox *initia*, item *principia naturæ*, alibi & aliter appellat.

No. 2. Neqve enim horum infreqvens eſt apud ipſum in libris Philoſophicis mentio. Meminit & eorum Auguſtinus Lib. XIX. de Civ. D. cap. 1. ſeqq. Gellius item Lib. XII. c. 5. Ex recentioribus inveni ea apud Camerarium p. 38. in Nicom. Lipſium Lib. II. manuduct. ad Stoicam Philoſoph. Diſſert. 18. Hugonem Grotium Lib. I. de jure Belli cap. 2. §. 1. p. 14. Seldenum de jure naturæ c. 1. & Hieron. Wolfium, qvem citavi th. 18. Diſput. de Φιλαυτία lit. n. Puto autem appellationes illas primum prodiiſſe è ſcholâ Stoicorum.

No. 3. Per prima verò naturæ intellige illa bona, qvæ homo naturaliter, ut *animal*, appetit, ſive *poſitiva*, qvalia ſunt voluptates ex cibo, potu, venere, ſanitas, vita: ſive *privativa*, qvalia ſunt indolentia, incolumitas membrorum, evitatio vulneris & ſimilia bona corporis & jucunda.

No. 4. Inde autem vocantur *prima* naturæ, qvia prius homo vivit vitam animalis, qvàm hominis.

No. 5. Ab his contradiſtingvuntur ea bona, qvæ homini *ut homini* expetenda ſunt, qvalia ſunt honeſtum, & bona animi: ut virtutes, qvæ licebit nobis appellare *ſecunda* naturæ, non dignitate, ſic enim prima ſunt, ſed tempore, qvo ſolent appeti.

No. 6. Cæterùm ut intelligas, qvomodo fortitudinem & temperantiam ad τὰ πρῶτα τῆς Φύσεως retraxerit Ariſtoteles, obſerva, qvicqvid eſt moralium virtutum particularium, comprehendi poſſe nominibus Temperantiæ & Fortitudinis, ſi latè accipiantur: ut Temperantiæ ſc. officium ſit moderatio in proſeqvendis bonis; Fortitudinis autem in fugiendis malis Hinc & Epictetus duobus præceptis omnem complexus eſt moralem doctrinam, *ſuſtine*, (in malis per Fortitudinem) & *abſtine* (in bonis per Temperantiam.) Ac tametſi Plato duas has Cardinales virtutes non ſeparaverat his diſcriminibus, probabile tamen eſt id alios feciſſe, etiam ante Ariſtotelem.

No. 7. Jam bona & mala homini alia qvà tali, alia qvatenus animali objiciuntur. Inter bona hominis *ut hominis* eſt, v. g. honor, cujus oppoſitum infamia fugitur ab homine. Unde & pudor, qvem infamiæ timorem definiunt, eſt effectus homini proprius. Bruta certè nihil pudet. Nimirum qvia nec honorem appetunt, ſi propriè loqvimur, imò ne divitias qvidem.

No. 8. Qvòd ſi ergò qvis ab objecto Temperantiæ ac Fortitudinis excludat bona ac mala hominis *ut hominis*, ſicut Ariſtoteles fecit, is profectò virtutes illas cenſendus eſt reſtringere ad bona & mala hominis *ut animalis* h. e. ad τὰ πρῶτα τῆς Φύσεως. Et hoc ſatis clarè facientem Ariſtotelem in materia Temperantiæ videbimus annotat. LXXXIII.

No. 9. Sed ut mens Philoſophi adhuc clariùs pateat, obſerva, Summum Bonum *animalis ut ſic*

puta, qvòd ab animali sub formâ propriâ cognosci & appeti potest, esse positum in voluptatibus corporis positivis, & Summum Malum in doloribus corporis positivis, & inde oriundâ morte violentâ, ut qvæ terribilium est terribilissimum, per annot. LXXVIII. n. 5. Jam cùm in his duobus neqvaqvam consistat hominis qvoqve ut hominis Summum Bonum & Malum, necesse est, ut in eorum appetitione & fugâ servet aliqvod temperamentum, in eoqve dictamini rectæ rationis obsecundet. Appetitionem ergò voluptatũ corporearum moderatur Temperantia; fugam verò mortis violentæ, & qvæ illi viam præparant, Fortitudo, sed utraqve pressiùs accepta, qvàm factum fuit à Veteribus. Cũ his confer, qvæ diximus annot. VIII. n. 4. seqq.

ANNOT. LXIX. ad lin. 31.

Cui soli Plato.)

Puta in doctrinâ de qvatuor Virtutibus Cardinalibus.

ANNOT. LXX. ad lin. 38.

Non sufficit ratio magni & parvi.)

Sensus est: discrimen specificum inter Liberalitatem & Magnificentiam, ac similiter inter Modestiam & Magnanimitatem non potest firmiter probari ex eo, qvòd objecta earum, pecunia & honor, differant magno & parvo. Seqveretur enim aliàs pari modô potentias videndi, (*numerandi*) montem (*numerum*) magnum & parvum specie differre, qvod absurdum.

Ad Tab. XIV.

Synopsis omnium virtutum & vitiorum moralium.

ANNOT. LXXI. ad lin. 4.

Excessui an defectui sit propior.)

PRout scilicet nomen ejus excessui vel defectui curavimus è regione poni.

ANNOT. LXXII. ad lin. 34.

Nomina peculiaria.)

No. 1. Conqveritur hâc de re Aristoteles freqventissimè in Ethicis, inprimis plus vice simplici Lib. II. Nic. c. ult. ubi & jubet ὀνοματοποιεῖν, i.e. nomina facere nova, vel potiùs, Veteribus novum sensum dare. Atqve sic fecit ipse.

No. 2. Videtur autem hæc ὀνοματοποιία in Ethicâ Aristotelis *tres* habere modos.

No. 3. Qvorum *primus* est, cum privationis alicujus nomen transfertur ad habitum moralem, ut cùm ἀναίσθητος vocatur ille, qvi circa Temperantiam deficit.

No. 4. *Secundus*, cùm vitii vocabulum transfertur ad virtutem, ut cùm φιλοτιμία, qvæ apud Græcos vulgò ambitionem, h. e. vitium in appetendis honoribus excedens designat, significat ipsam qvoq; circa objectum illud mediocritatem. In sensum bonum etiam Paulus id vocabuli trahit, qvum ait 1. Thess. IV. v. 11. φιλοτιμεῖσθε ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια.

No. 5. *Tertius* modus, cùm nomen unius virtutis transfertur ad aliam, sive re sive solô conceptu differentem. Qvod ipsum qvoq; *trifariam* fieri, observes, 1. transferendô nomen generis ad speciem, qvomodo ἀλήθεια, qvæ in genere significat veritatem qvamvis, usurpatur pro solâ veritate homileticâ. 2. transferendô nomen speciei vel qvasi ad speciem, qvomodo Φιλία, cùm amicitiam propriè denotet, (qvæ aut virtus qvædam est, aut virtuti conjuncta Lib. VIII. Nic. c. 1. p. 316.) usurpatur pro comitate. 3. transferendô nomen qvasi speciei ad genus, vel partis ad totum, qvomodo Liberalitatem, qvam vulgò tantùm in officiô dandi, & qvidem gratis, spectant, Philosophus trahit ad officium non dandi qvoqve, sed & accipiendi, & faciendorum sumtuum, ut Tab. XVII Annot. 88. intelligemus.

ANNOT. LXXIII. ad lin. 39.

Tametsi Liberalitati.)

Opus fuit hâc observatione, ut specificatio virtutum ex objectis, qvæ est in hac Tabulâ, concilietur cum specificatione Tabulæ præcedentis.

ANNOT. LXXIV. ad lin. ult.

Hominum perversè Φιλαύτων.)

Si comparentur sc. cum objecto singulis virtutibus proprio. Atqve ita fecimus in singulis Tabulis specialibus sub membro mediocritatis. De Φιλαύτοις verò vide Tab. XXXI. membr. 4.

Ad Tab. XV.

De Fortitudine.

ANNOT.

ANNOT. LXXV. ad lin. 4.

Et sic Aristoteles.)

AGnoviſſe hoc videtur & Gaſſendus Lib. II. Ethic. cap. 3 Tom. II. Oper. f. 765.

ANNOT. LXXVI. ad lin. 6.

Circa metum propriè sic dictum.)

No. 1. Metum hunc propriè dictum declarant ea, qvæ poſtea lin. 10. & 21. proferuntur, qvibus junge, qvæ diximus, annot. XVIII. n. 4. & 6. & annot. LXVIII. n. 9. & 10. Atqve in his omnibus præcipuè notanda venit diſtinctio inter id, qvod metuit homo *ut animal*, & *ut homo*.

No. 2. Eam ſic effert Philoſophus Lib. III. Eudemior. c. 1. cùm dicit, formidabilia qvædam eſſe *ſimpliciter* (ἁπλῶς,) qvædam *alicui* (τινί:) priora mox etiam vocat τὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φοβερά, *formidabilia naturæ humanæ*, puta non qvatenus humana eſt, ſed qvatenus animalis. Nam & hæc in omnibus hominibus eſt eadem. Hujus autem generis formidabilia ſunt proprium fortitudinis objectum. His opponuntur formidabilia non omni homini, ſed alicui, qvalia ſunt dedecus, paupertas & ſimilia. Nec enim ea metuit homo qvatenus eſt animal, ſed qvatenus ſic vel aliter moratus. Itaqve alius ea metuit, alius non metuit; ut paupertatem, cujus metus ſolicitat avarum, prodigum non ſolicitat.

ANNOT. LXXVII. ad lin. 12.

Dolorem poſitivum.)

No. 1. Diſtinctio inter dolorem *poſitivum* & *privativum* notanda eſt, ut Fortitudo eò meliùs poſſit diſtingvi à Temperantiâ, qvæ & ipſa verſari dicitur circa dolorem, ſed privativum Tab. ſeq. lin. 25.

No. 2. Licebit autem dolorem *poſitivum* in genere definire, qvi naſcitur è rei moleſtæ præſentiâ: & *privativum*, qvi è rei jucundæ abſentiâ.

No. 3. Similem in modum poſſis & voluptatem diſtingvere in poſitivam & privativam; ut *illa* ſit, qvam rei jucundæ præſentia; *hæc*, qvam moleſtæ rei abſentia gignit. Conf. annot. LXVIII. n. 3.

ANNOT. LXXVIII. ad lin. 18.

Mortem terribilium terriliſſimum.)

No. 1. Paſſim decantatum eſt illud Ariſtotelis Lib. III. Nic. c. 6. p. 119. φοβερώτατον ὁ θάνατος. Sed hoc, ut rectè intelligatur, cautionibus ſuis muniendum eſt.

No. 2. Limita ergò *primò* ex parte prædicati: mors eſt terribiliſſimum inter ea, qvæ ſunt homini formidabilia *ut animali*, per annot. LXXVI. no. 2.

No. 3. Planè ergò ineptus fuit Monachus ille de qvo Weſſelus Gronigenſis Tractat. de Providentiâ Dei p. 724. Oper. edit. Amſtelodam. Anno 1617. hunc in modum ſcribit: *Frater Johannes Aqvisgrani tàm plenis & immoderatis verbis auxit illius* (mortis) *dolorem, ut ſuo mendacio reſuſcitatum induceret, aſſerentem, ſe malle omnem purgatorii pœnam, imò omnem inferni pœnam usqve in noviſſimum diem perferre, qvàm denuò mori.* Confudit ille formidabilia *animali* cum formidabilibus *homini*.

No. 4. Cæterùm hæc eadem diſtinctio ipſi qvoqve Weſſelo eſt opponenda, qvi dictô loco p. 725. negat ſimpliciter verum eſſe, qvod de morte diximus. *Nam*, inqvit, *unicuiqve ſui amoris jactura terribiliſſima eſt: avaro pecuniæ, ambitioſo gloriæ jactura, crudeli potentiæ, ſapienti ſapientiæ jactura.* Tales enim jacturæ omnes formidabiles ſunt homini, *ut homini*, non ut animali; formidabiles aliqvibus, non toti humanæ naturæ.

No. 5. Limita *ſecundò* ex parte ſubjecti, de morte non qvavis, ſed *violentâ:* qvalis eſt *bellica*. Mors enim naturalis ſine dolore, eſt, uti probant Conimbricenſes ad Lib. II. de generat. & corrupt. c. 10. q. 1. art. 3. p. 485. *Neqve veriſimile eſt* (inqvit Wilhelmus Pariſienſis Tractatu cur DEUS Homo Tom. II. Oper. t. m. 74.) *naturam brutalem invitam atqve repugnantem mortem accipere, niſi fortè violenta ſit ei illata, ſed ſi ſenio & naturali reſolutione adveniat, omninò eam nihil moleſti habere veriſimile eſt.* Conf. qvæ diximus annot. LXVIII. no. 9.

ANNOT. LXXIX. ad lin. 29.

Sicut cujuslibet virtutis veræ.)

No. 1. Diviſio virtutis in veram & apparentem, qvam ex III. Nic. 8. ſoli Fortitudini hîc applicuimus, haud dubiè cadit in cæteras virtutes omnes.

No. 2. Veram autem Fortitudinem ab apparente diſtingvunt non *externæ* actiones, hæ enim utrobiqve ſimilimæ eſſe poſſunt, & hoc ipſo faciunt illam apparentiam; ſed *internæ*, ac maximè intentio *plenæ* voluntatis in finem *ultimum*.

No. 3. Qvem ſi animus veram honeſtatem proponit, vera virtus eſt; ſin qvid aliud præter honeſtatem, puta gloriam, lucrum, aut qvid tale; aut ne plenâ qvidem voluntate operatur: non vera, ſed apparens, in forô ſc. Ethicô. Vid. annot. XIV. n. 9.

No. 4. Cæterum qvod in Fortitudine præivit Ariſtoteles, id Scholaſtici in abſtinentiâ qvoqve, qvæ Temperantiæ ſpecies eſt, imitati ſunt. Diſtinctionem ejus in veram & apparentem hic verſic. exhibet:

Abſtinet æger, egens, cupidus, gula, ſimia, virtus.

No. 5. Eum ſic interpretatur Pelbartus de Themesvvar Serm. 7. Qvadrageſimali. Expone: *abſtinet æger*, vel qvi non poteſt comedere, vel propter medicinam; *egens*, qvi non habet; *cupidus*, qvi non vult expendere; *gula*, ut pòſt avidius comedat; *ſimia*, i. e. hypocrita, ut laudetur; *virtus*

i. e. virtuosus, ut mereatur. Rectè cætera, & ad mentem Aristotelis Lib. I. magnor. moral. c. 22. malè hoc ultimum & planè ex more Pontificiorum, qvi virtutibus suis cœlum mercari cupiunt. Vera virtus non mercede ducitur, sed purô amore DEI, h.e. non utili, sed honesto.

Ad Tab. XVI.

De Temperantia.

ANNOT. LXXX. ad lin. 2.
Ad Homonymiam.)
Consule annotat. LXVIII. no. 6. seqq.

ANNOT. LXXXI. ad lin. 6.
Gustu & tactu venereô.)
No. 1. Vid. ibid. & annot. XVIII. no 6.
No. 2. Qvòd autem *tactûs* nomine in Definitione Temperantiæ solum venereum intellectum voluerit Aristoteles clarissimè docent verba ultima cap. 10. Lib. III. Nic. cùm ait: *Non enim intemperantis hominis tactûs per totum corpus sparsus est, sed qvibusdam partibus circumscribitur, p. 135.*

ANNOT. LXXXII. ad lin. 9.
Per unitatem objecti.)
No. 1. Qvia virtutes specificantur objectis materialibus per theor. 1. & 2. Tab. VIII. ideò & unitatem suam qvælibet virtus accipit ab unitate objecti.
No. 2. Jam cùm objecta Temperantiæ specialissima tria sint, unde & in totidem specialissimas species dirimemus eam membro IV. hujus Tab. (v. & Tab. XIII. *. 6.) ut nihilominus ipsa retineat rationem justæ speciei, saltem intermediæ, à tribus illis objectis abstrahenda est communis natura.
No. 3. Id ita fiet non incommodè, si dicas objectum Temperantiæ esse voluptatem *tactûs in corporis parte determinatâ tantùm se exerentis*. Per hæc enim distingvitur ista voluptas à reliqvorum sensuum omnium voluptatibus. Per vocabulum *tactûs* qvidem à voluptate visûs auditûs & odoratûs; per cætera verò (*in corporis parte determinatâ tantùm se exerentis*) à voluptatibus tactûs communis per totum corpus sparsi.
No. 4. Ubi observa, vocabulum tactûs hôc locô sic ampliari, ut significet omnem sensum, qvi objectum suum non aliter percipit, qvàm si per contactum corporeum illi jungatur: unô verbô, sensum omnem fruitivum, uti vocavimus annot. XVIII. no. 2. Unde sub hoc tactu est & gustus.
No. 5. Egregius in hanc rem locus est Philosophi III. Nic. 10 p. 134. Ubi de ἀπολαύσει seu fruitione (tali videlicet, à qvâ ipse I. Nic. 5. vitam eorum, qvi præter ventrem & ea, qvæ sub ventre, nihil curant, βίον ἀπλαυστικὸν denominaverat,) sic scribit: ἡ γένεται πᾶσα δι' ἁφῆς, καὶ ἐν σιτίοις, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις. Apertè ait, omnium harum rerum fruitionem esse in *tactu*, unde & mox tactum vocat *communissimum sensuum, in qvibus per intemperantiam peccari possit.*
No. 6. Qvem locum planè non intellexerunt, qvi tactum ideò putaverunt ab Aristotele *communissimum sensuum*, h. l. dici, qvia sit per totum corpus diffusus, ut Velstenius Disp. VIII. Eth. q. 3. Christianus Matthiæ, lib. III. System. Eth. p. m. 162. Magirus Commentar. in Nicom. p. 291. Balfoureus ibid. p. 190. & alii. Ab objecto enim Temperantiæ tactus ille, qvi per totum corpus diffusus est, planè exulat per annot. præced. n. 2.
No. 7. Ergò alium tactum intellige, qvi sit communis gustui, & sensui venereo. Tangunt enim & qvi Como, & qvi Veneri litant. Vid. & Disp. de Temperantiâ th. 48. seqq. Et verò Aristoteles tactum illum communissimum vocavit, non sensuum *simpliciter*, & omnium, sed eorum tantùm, *in qvibus per intemperantiam peccari posset.* Qvæ verba ejus restrictiva, qvasi supervacanea essent, prætervidisse illi aut nullo habuisse numero videntur.

ANNOT. LXXXIII. ad lin. 15.
Qvæ homini competunt ut animali.)

Hoc jam sæpiùs inculcatum, imprimis annot. LXVIII. no. 8. Hîc monstro tantùm Aristot. locum III. Nic. 10. statim, ubi tactum dixisset communissimum esse sensuum in hoc argumento, subjicientis: *Jure igitur vituperari intemperantiam, ὅτι οὐχ ᾗ ἄνθρωποί ἐσμεν ὑπάρχει, ἀλλ' ᾗ ζῶα, qvia nos afficiat, non qvatenus homines sumus, sed qvatenus animalia: omninò autem his talibus gaudere eaq; habere in deliciis, esse belluinum, θηριώδες.* Plura dixi in Disp. de Temperantiâ, th. 43. & seqq.

ANNOT. LXXXIV. ad eand. lin.
Nisi ex obliqvo.)

No. 1. Qvæ visu, auditu, odoratu, adde & tactu communi à cæterisqve tactuum generibus separato, percipimus, ea Temperantiæ objectum externum aut sunt, aut non sunt.
No. 7. Si *non sunt*, & tamen delectant, sicuti visui gratum est ædificium pulchrè exstructum, auditui concentus harmonicus, *per se* & *directè* delectare

lectare dicuntur. Atqve talis voluptas non cadit in bestias, nec est objectum temperantiæ.

No. 3. Si verò *sunt*, & hoc ipso delectant, qvia spem aut imaginationem faciunt fruendi talibus objectis, sicut impudici delectantur adspectu fœminæ, qvamvis non formosissimæ, & parasiti strepita veruum licet incondito, dicuntur *per accidens* & *obliqvè* delectare. Ac talis voluptas cadit in bruta etiam, & fit Temperantiæ objectum saltem obliqvum. Atqve ex his pleniùs intelliges, qvæ annot. XVIII. no 3. diximus.

ANNOT. LXXXV. ad lin. 21.
Præter hanc datur etiam.)

No. 1. Distinctio hæc cupiditatum est Aristotelis initio cap. 11. lib. III. Nicom. Ubi *communes* illi κοιναὶ, *propriè* ἴδιοι καὶ ἀπήγετοι.

No. 2. Est autem distinctio cupiditatum *necessariarum*, h.e. earum, qvæ sunt objectum Temperantiæ, ut clarè habes VII. Nic. 4. p. 280. Nam cupiditas victoriæ, honoris, divitiarum & similium rerum ibid. vocantur *non-necessariæ*, puta qvia sine his rebus & vivi, & genus humunum propagari potest.

ANNOT. LXXXVI. ad lin 25.
Dolor privativus.)
Repete qvæ diximus annot. LXXVII.

AD TAB. XVII.
De Liberalitate.

ANNOT. LXXXVII. ad lin. 8.
Bona fortunæ.)

No. 1.

NUmmis æstimari solent non modò bona *fortunæ*, ut vestis, pileus, cibus, potus; sed etiam qvædam bona *animi*, qvæ scilicet sunt in Prædicamento Actionis per Tab. III. lin. 19. ut praxis artis medicæ, scientiæ juridicæ, Philosophicæ, qvæ fit præscribendô medicamenta, patrocinandô in judiciis, docendô in Scholis; imò praxes etiam artium manuariarum, qvandoqvidem & hæ, qvoniam sunt species artis, virtutibus intellectualibus accensendæ veniunt, nec minùs operas suas pro pecuniâ elocant, qvàm ars Medici, Causidici aut Ludimagistri.

No. 2. Notanter igitur dixi, bona *fortunæ*, ne qvis confundat Liberalitatem cum Officiositate. Cùm pauperi vestem, pileum, cibum, potum, dono, liberalitas est; cùm eundem gratis curat Medicus, gratis coràm judiciô defendit Causidicus, lavat gratis Balneator, Officiositas est. De qva plura mox annot. LXXXIX.

No. 3. Inter æstimabilia nummô bona fortunæ & animi hoc interest, qvòd illa sint entia *permanentia*, hæc *successiva*, actiones qvippe vel operæ.

ANNOT. LXXXVIII. ad lin. 12.
Accipiendi.)

No. 1. Vapulat à multis novatoribus Aristoteles, qvòd Liberalitatem exerceri statuerit etiam *accipiendô*, unde scilicet oportet: de qvô vide ipsum IV. Nic. 1. prorsus contra stylum vulgarem, qvo liberalem in accipiendô non nisi per Ironiam aliqvem dicimus, significaturi, eum minimè liberalem, sed avarum esse potius.

No. 2. Verùm facilè est Philosophum tueri. Distingve inter Liberalitatem *vulgariter & philosophicè* acceptam. Philosophus loqvendi leges non patitur sibi præscribi ab imperitiâ vulgi, sed hâc in re partim seqvitur dictamen rationis, partim utitur liberalitate suâ, & à plebe acceptam vocem novô sensu donat, pro significando conceptu, qvem intellectus vulgi nunqvam attigerat.

No. 3. Tali conceptu omnino hîc opus fuit in argumento præsenti. Φιλοπλουτία, i.e. amor divitiarum (de qvâ peculiaris exstat Libellus Plutarchi Tom. II. moral. p. m. 320.) seu, ut alii vocant, Φιλαργυρία, specialis est affectus, in qvô sunt, qvi excedant, ut avari, sunt & qvi deficiant, ut prodigi. Postulat igitur & virtutem specialem, qvam placuit Philosophis vocare Liberalitatem, voce à triviô qvidem petitâ, sed philosophicè ampliatâ, ut jam præmonuimus in fine annot. LXXII.

No. 4. Etenim cùm affectus hic exerat se non modò in dandis, sed etiam accipiendis pecuniis, adde etiam in non-dandis; item donandô pariter & sumtus faciendô: consequens est, ut in his omnibus ponamus officium Liberalitatis. Repete hîc, qvæ diximus Annot XL. n. 3.

No. 5. Probatur hoc ipsum & aliâ ratione. Debet enim qvælibet virtus occupari circa idem objectum materiale cum vitiis sibi oppositis per theor. 1. Tab. VIII. h. e. in iisdem, in qvibus peccant extrema, rectè agere. Jam verò prodigalitas & avaritia, qvæ sunt extrema Liberalitatis, peccant, illa qvidem non donandô tantùm, sed & sumtibus faciendis, hæc verò non-dandô, item accipiendô. E. Liberalitas in his ipsis actionibus, sive positivæ sint, sive negativæ, debet servare mediocritatem.

ANNOT. LXXXIX. ad lin. 19.
Officiositas.)

No. 1. Timplerus lib. III. Eth. c. 9. q. 2. p. 295. reprehendit Aristotelem inter alia, qvòd objectum Liberalitatis fecerit partim nimis amplum, cùm Liberalitatem velit etiam versari in accipiendis divitiis, partim nimis angustum, cùm eam restringat ad solas divitias, nec extendat ad spontaneam bonorum cum aliis communicationem. Priori accusationi satisfecimus annot. præced. hîc satisfaciemus posteriori.

No. 2. Qvâ in re rectè fecit Aristoteles: Aliàs enim confudisset distinctissimas virtutes, Liberalitatem cum Officiositate. Qvas tamen ipse Timplerus distingvit, & ab Aristotele tantùm ferè circa nomenclaturas discedit. Qvod enim Aristoteles Liberalitatem vocat, Timplero est Munificentia. Liberalitas verò Timpleri stylo genus est Officiositatis & Munificentiæ.

No. 3. Distinctam esse oportere à Liberalitate Officiositatem, patet ex objectis internis. Moderatur enim affectum certum, Liberalitas qvidem circa rem, puta divitias, per num. 3. annot. præced. Officiositas verò circa personam. Qvi enim alios homines, ut qvemqve decet, amat, leges Officiositatis custodit; qvi verò nimis amat, excedet in officiis; qvi parciùs, qvàm decet amat, in iisdem deficiet. Qværenda sunt igitur præcepta Officiositatis in Tractatu de Amicitia lib. IX. Nic. c. 2.

ANNOT. XC. ad lin. 21.
Justitia particularis.)

No. 1. Cognata Liberalitati etiam est Justitia particularis, propter Objectum externum. Sed differt ab eâdem iterum objectô internô, qvod Liberalitatis qvidem est unicè Φιλοπλουτία, ut diximus, Justitiæ verò affectus varii, per Tab. XXIII. lin. 10.

No. 2. Est & aliud discrimen circa medium objectum. Nam Liberalitas etiam donat, qvod suum est; qvod non facit Justitia, nec distributiva, nec commutativa.

No. 3. Imò etiam in sumtibus faciendis, h.e. expensis non gratuitis licebit observare discrimen inter Liberalitatem & Justitiam commutativam. Illa facit, ut homo velit sumtûs impendere, ubi opus est, nolit, ubi non est: hæc verò posteaqvam decretum est sumtûs facere, curat, ut justa sit pretii cum merce commutatio.

Ad Tab. XVIII.
De Magnificentia.

ANNOT. XCI. ad lin. 31.
Discrimen à Liberalitate.)

No. 1.

Doctrina de discrimine inter Liberalitatem & Magnificentiam egregiè potest illustrari à simili de Prudentiâ Oeconomicâ & Politicâ.

No. 2. Fuerunt, qvi putarent, Prudentiam Oeconomicam à Politicâ non specie, sed solâ Objecti amplitudine distingvi. Patrem enim familiâs paucis, Regem plurimis impetrare. Verùm rectè hoc negat Aristoteles Lib. I. Polit. c. 1.

No. 3. Enimverò Oeconomica & Politica, si consideres eas, non ut subordinata, sed coordinata (Conf. Tab. XXIX. lin. 49.) differunt etiam fine. Qvi Oeconomices est πλοῦτος divitiæ lib. I. Nicom. c. 1. Politices verò Εὐδαιμονία, h.e. operatio secundùm virtutem, per Tab. XXXIX. lin. 26. & Tab. V. lin. 18.

No. 4. Similem igitur in modum, si qvis putet, Liberalitatem à Magnificentiâ non aliter, qvàm objecti parvitate distingvi, is credat, eas esse unam specie virtutem, per annot. LXX. Verùm est omninò & aliud discrimen à fine, discriminibus in Tab. positis addendum. Pro fine enim Liberalis propositam habet utilitatem hominis privati, Magnificus verò decorem totius Reipublicæ.

No. 5. Enimverò toti civitati honorificum est, si sint in eâ structuræ sumtuosæ, atqve elegantes, si ludi publici, convivia nuptialia, pompæ funebres suum habeant splendorem. Ac solent etiam peregrinatores hæc talia observare & inter alia ex his qvoqve Rempublicam Reipublicæ anteponere.

No. 6. Transferri hæc possunt qvodammodò & ad discrimen inter Modestiam & Magnanimitatem enunciandum. Homines enim non maximis virtutibus præditi per Modestiam tendunt ad honores qvoqve non maximos, sed tales tantùm, qvibus uni alterive privato, aut etiam parti Reipublicæ commodari possit, non autem universæ, & omnium partium contemplatione æstimatæ. Hoc enim potiùs est eorum, qvi maximis virtutibus præditi digni sunt, ut totam Rempublicam administrent.

AD TAB. XIX.
De Modestia.

ANNOT. XCII. ad lin. 11.
Ut medium seu instrumentum.)

No. 1.

HOnor est in genere bonorum externorum, dividiturqve in *internum* & *externum*.

No. 2. *Internus* est bona existimatio de alterius virtute sive intellectuali, sive morali.

No. 3. *Externus* est hujus æstimationis externum signum, sive laudando, sive aliis modis aut gestibus editum.

No. 4. Ad honorem externum refer & collationes munerum publicorum, item graduum Academicorum. Talia enim qvi confert, hôc ipsô testificatur, dignum se alterum habere ob virtutes ipsius, qvi tali munere præsit, aut præesse possit.

No. 5. Jam uterqve honor potest esse *medium*, vel *instrumentum*, vel *causa sine qvâ non* exercendarum feliciter virtutum, inprimis Beneficentiæ, seu Officiositatis ac Justitiæ, item Sedulitatis, qvâ qvisqve facit opus suæ vocationis.

No. 6. Internus qvidem honor ideò dictis finibus inservit, qvia ad exercitium artis v.g. Rhetoricæ opus habemus auditorum credulitate: Credimus autem facilius iis, qvos bonos esse arbitramur, qvàm qvorum suspecta nobis est probitas. Unde & Rhetores jubent Oratorem id agere, ut vir bonus videatur.

No. 7. Externus verò, qvia tales honores utplurimum conjuncti sunt cum facultatibus certis aliqvod imperandi (in qvo est & civilis potentia, de qva annot. XIII. n. 6.) vel faciendi: sicuti Magistratus habent potestatem jubendi, Magistri Academici docendi. Hâc ergò potestate prædita non dubium est, qvin possint esse majori cum effectu officiosi, qvàm eâ qvi carent. Adde qvòd nemo est, qvi non malit beneficium debere viro in Republ. honorato, qvàm infami carnifici.

No. 8. Hæc cùm ita sint, modestus, qvanqvam honor in se jucundus est, tamen in hâc jucunditate ultimò acqviescere tanqvam in summô fine non debet, sed honorem appetere tanqvam utilem, perinde ut temperans cibum & potum per Tab. XXX. lin. 52. qvanqvam hujus etiam fruitio jucunda est.

No. 9. In hanc rem legi potest elegans Epistola Augustini ad Dioscorum, qvæ est 56. Tom. I. Oper. fol. 252. seqq. Notetur & Dictum Bernhardi Serm. 83. Tom. II. Oper. f. 248. *Est qvum utiliter humanas laudes recipimus, fraternæ duntaxat intuitu charitatis, & ad salutem eorum, qvi nobis propterea facilius acqviescunt.* Item illud Plutarchi libellô de sui laude Tom. II. mor. p. m. 208. *Gloriam civilis vir non ut præmium, aut solatium virtutis exigit, aut amplectitur suis actionibus comitantem: sed qvòd credi & haberi pro probo causam & occasionem ipsi plurium pulchriorumq; parit facinorum.*

No. 10. Contra Modestiam ergò peccant, qvi appetunt honores primò tanqvam ultimum bonum, eoqve tantùm propter se; secundò tanqvam aliqvid utile, non tàm ad virtutem, qvàm ad parandas opes, in qvibus ipsi locant S. B. & in his ambitio est symptoma avaritiæ.

AD TAB. XX.
De Magnanimitate.

ANNOT. XCIII. ad lin. 19.
Qvæ qvidem superiori.)

No. 1.

LAtet hîc distinctio, cujus alterum membrum habes infra Tab. XXXI. lin. 66. inter bonum videlicet externum, qvod superiori potest ab inferiore tribui, & qvod ab æqvalibus ad nos proficiscitur.

No. 2. Opus autem fuit hâc distinctione ad conciliandos duos Aristotelis textus, ἐναντιοφανῆς Lib. IV. Nic. c. 3. p. 161. & Lib. IX. c. 9. p. 389. qvorum ille *honori*, hic *amicitiæ* tribuit principatum inter bona externa.

No. 3. Sic ergò distingve: honor est maximum bonum externum in iis, qvæ dat inferior superiori: amicitia in iis, qvæ dat æqvalis æqvali.

ANNOT. XCIV. ad lin. 23.
Ambiendi.)

Si sc. per Leges Reipubl. fundamentales ambiri potest. Non autem potest ambiri v.g. Regnum in Republ. qvæ successionem Regiam natalibus defert. Hîc ergò magnanimi erit, regnum tale, nisi ad ipsum successio spectet, habere pro sibi denegato, illudqve spernere.

ANNOT.

ANNOT. XCV. ad lin. 28.

Discrimen à Modestiâ.)

Plura vide annot. XCI. no. 6.

ANNOT. XCVI. ad lin. 37.

Ne cum Christianâ humilitate pugnet.)

No. 1. Expendant Theologi, an qvicqvid est in Charactere viri magnanimi apud Aristotelem Lib. IV. Nic. c. 3. satis conveniat humilitati Christianæ: ut, qvod ait, pudere magnanimum, si ab alio beneficium accipiat pag. 165 meminisse qvos beneficiô affecerit, non meminisse, à qvibus acceperit: igitur sua beneficia libenter audire, aliena gravatè, ibid. eum alterius arbitratu vivere non posse, nisi amici p. 166. seqq. Eqvidem mirari non debemus, si Aristoteles Ethnicus ad leges Christianæ humilitatis & charitatis non respexit.

No. 2. Interim nec dubitamus posse Magnanimitatem Regum cum humilitate consistere: cujus connubii haud dubiè præclarum specimen exhibebit in Sacris Historia Davidis.

Ad Tab. XXI.

De Mansvetudine.

ANNOT. XCVII. ad lin. 40.

Injuriæ.)

No. 1.

UT jus, sic & oppositum ejus injuria locum habet non nisi inter utentes ratione.

No. 2. Itaqve in civili societate constitutis nobis injuria inferri non potest à bruto aut re inanimatâ, sed tantùm ab homine alio & qvidem agente per voluntatem injustam. Unde injuria definitur, *læsio, qvam volens invito contra jus infert*, infra Tab. XXVI. *. 6.

No. 3. Infertur autem vel *re* vel *verbô*. Unde distinctio inter injuriam *realem* & *verbalem*. Realis fit per *damnum*; *contumelia* & *contemtus* ad verbalem injuriam referri possunt.

No. 4. Atqve hôc sensu *damnum* à volente sc. illatum, species est injuriæ. Nonnunqvam tamen *damni* & *injuriæ* vocabula inter se distingvuntur, nimirum cum damnum denotat læsionem aut qvalemcunqve (vid. Tab. XXVI. lin. 20.) aut illam tantùm, qvæ nobis infertur vel ab homine absqve voluntate injustâ nocendi, vel à bruto, aut re inanimatâ.

No. 5. Aristoteles Lib. II. Rhet. c. 2. ubi de irâ disputat, eam ait provenire ex ὀλιγωρία seu *contemtu*. Qvô ergò locô nos *injuriam* hîc habemus, ipse illîc habet *contemtum*, & species ejus facit tres, καταφρόνησιν, ἐπηρεασμὸν & ὕβριν, despectionem, incommodationem & contumeliam. De qvibus vid. Vossius Lib. II. Instit. Orat. c. 2. sect. 6. p. m. 211.

ANNOT. XCVIII. ad lin. 42.

Ira est cupiditas vindictæ.)

No. 1. Hinc annot. XLIV. deduximus, iram pertinere Aristoteli ad facultatem concupiscibilem. Et verò qvanqvam ira mixtus est affectus ex *dolore* (ob injuriam illatam) & *cupiditate* (vindictæ,) è qvibus dolor ad irascibilem pertinet facultatem: tamen prædominatur cupiditas. Unde & iram consequitur voluptas qvædam teste Aristotele Lib. II. Rhet. c. 2. qvi & versum Poëtæ affert, iram melle dulciorem appellantis.

No. 2. Cæterùm ut Tab. XVI. *. 1. & 2. in materiâ temperantiæ distinximus inter cupiditates communes & proprias: ita & hîc distingvere possis inter iram communem & propriam. *Communis* est, qvæ in hominem fertur; *propria*, qvæ in rem inanimam, qvæ, qvia damnum tantùm, non etiam injuriam inferre potest, non est objectum irâ nostrâ dignum. Itaqve communem iram mansvetudo temperat, propriam, qvia complicatam habet malitiam, exscindit.

Ad Tab. XXII.

De virtutibus homileticis veritate, comitate & urbanitate.

ANNOT. XCIX. ad lin. 3.

Homileticæ.)

DE virtutibus homileticis aliqvid in genere diximus annot. LXVI.

ANNOT. C. ad lin. 8. & 9.

Veritas ethica.)

Distingvi solet inter veritatem Metaphysicam, Logicam & Ethicam. *Metaphysica* habetur affectio En-

&io Entis; *Logica* Propositionis; *Ethica* species virtutis moralis.

ANNOT. CI. ad lin. 12.

Lib. 4. Nic. c. 7.)

No. 1. Vidit hunc textum & Grotius allegatqve Lib. III. de jure belli c. 19 §. 1. p. 523. Sed non satis intellexisse eum, argumento est, qvòd in prolegomenis ** p. 1. carpit Aristotelem, qvasi qvi *dederit veritati opposita minimè ex æqvo respondentia, jactantiam & dissimulationem.*

No. 2. Nimirum decipi se passus est, à vulgo Ethicorum, qvi ab homileticâ & justitiariâ veritate naturam communem (qvàm rectè, hîc non disputo, abstrahentes, genus hoc pro ipsâ illâ veritate Aristotelis homileticâ credulis obtruserunt. Huic generi haud dubiè ex æqvo oppositum est, mendacium ab omnibus mendaciorum sive homileticorum, sive justitiariorum speciebus abstractum. Unde seqvitur, sola homiletica mendacia, jactantiam & dissimulationem, si maximè conjungantur, *nondum* tamen *ex æqvo opponi* veritati illi generali: hoc est latitudine suâ *non exhaurire ambitum oppositionis* contra veritatem illam generalem faciendæ. Sicuti si qvis animantia homini ut rationali opposita memorare volens, solas aves & pisces nominaret: hæc enim duo sunt opposita minimè ex æqvo respondentia. Atqve sic certum est, jactantiam & dissimulationem non *opponi ex æqvo* veritati generali ethicæ. Datur enim mendacium huic veritati oppositum, qvod nec jactantia est nec dissimulatio, nempe mendacium justitiarium. Omnis enim jactantia vel dissimulatio peccat de se loqvendô. At mendacium qvoddam justitiarium peccat loqvendô de altero, ut si qvis loqvatur falsum testimonium contra proximum suum.

No. 3. Hæc fuit mens Grotii: qvam planè non intellexit ejus adversus Feldenum Hyperaspistes Grasvvinckelius, dum p. 31. Stricturarum *opposita ex æqvo respondentia* interpretatur *adverso ex diametro.* Rectè autem Grotium intellexit Feldenus in Adnotationibus A. 11. edition. Amstelod. A. 1653. Rectè contusas ab eo (licet non omnium primô) contra mentem Aristotelis veritates duas distinxit. Nec dici qvicqvam potest, cur jactantia & dissimulatio non ex æqvo sint opposita veritat s, sed *homiletica.*

ANNOT. CII. ad lin. 47.

Τοῖς Φιλαύτοις.)

No. 1. Φιλαύτων alii robusti, *bellicosi,* viribus suis præsidentes; alii imbecilles, ignavi, *timidi.*

No. 2. *Bellicosi* sunt cupidiores gloriæ, qvam inter homines in statu legali summam parant facinora militaria. In qvibus & mortem oppetere pulcherrimum habetur. Vid. Lib. III. Nic. c. 6. & hæc facta præcipuè omnium gentium consensu Nobilitatem pariunt. Qvare & belluarum nobilissimæ censentur eædem, qvæ bellacissimæ, inter volucres aqvila; inter qvadrupedes leo: dignæ habitæ, qvibus præcipuè ad insignia uteretur Nobilitas. Nam leporem nemo temerè gestat in galeâ.

No. 3. De bellicosis Φιλαύτοις intellige, qvæ hîc diximus. Tales enim morosi sunt, & in hoc putant autoritatem suam & honorem versari. Itaqve vel levissimô vocabulô offenduntur, & ad rixas, jurgia, verbera deniqve descendunt.

No. 4. Timidorum Φιλαύτων contrario est ratio. Itaqve honori suo non student magnoperè, curant ea potius qvæ rumen aut bulgam implent. Qvò fit, ut dummodò bolum aut beneficium ab aliqvo exspectent, ad gratiam illi loqvantur omnia; catellis Melitæis similes, qvi cùm ipsi venari non didicerint, hero miris gestibus offulam eblandiuntur; sicuti contra cum bellicosis æqvè svave est conversari, atqve cum leone vel tigride.

ANNOT. CIII ad lin. 57.

Φίλαυτοι *in jocis deficiunt.*)

Etiam hoc de *bellicosis* illis intellige, qvi, qvum sint honoris appetentissimi, metuunt videlicet, ne nimiâ familiaritate contemtum sibi pariant. *Timidi* contra & parasiti non dubitant scurras agere & moriones.

AD TAB. XXIII.

De Justitia particulari.

ANNOT. CIV. ad lin. 4.

Bona vel mala externa.)

No. 1.

BOnorum externorũ nomine hîc etiam bona *corporis* comprehendi jam monitum nobis Ann. XIII. n. 3. Ratio verò, cur in his etiã Justitia Particularis vesetur est, qvia objectum hujus justitiæ haberi debet, in qvocunqve homo hominem defraudare vel lædere per injustitiam potest. Potest autem non modò in bonis fortunæ, ut in pecuniâ per furtum; in bonâ famâ per mendacium: sed etiam in bonis corporis, ut in integritate membrorum per vulnerationem, in vitâ per cædem. Imò bonis corporis hîc adnumerantur certâ qvadam ratione bona animi, qvæ Tab. III. lin. 19. locavimus in Prædicamento actionis, qvatenus scilicet fiunt externa, perqve mem-

bra corporis exercentur, qvalia ſunt v.g. actus docendi, patrocinandi, ſcribendi medicamenta. Nam & hæc nummis æſtimantur, ut indicavimus Annot. LXXXVII. eaqve ſub commutationem cadunt, conſeqventer & fraudi obnoxia ſunt, ſi conducens alterius operam non præſtet viciſſim præſtanda.

No. 2. Diſcriminus autem gratiâ tales actus poſſunt vocari bona externa *transeuntia*, cætera, *permanentia*.

No. 3. Bona externa *permanentia* iterum dividi poſſunt in *errantia* & *fixa*, Errantia (*fixa*) voco, qvæ transire poſſunt (*non poſſunt*) ab eo, cui eripiuntur ad eripientem & hæc poſſunt (*non poſſunt*) eripi, etiamſi non (*niſi*) corrumpantur ſeu aboleantur, e.g. pecunia, veſtis, (*bona fama, integritas membrorum.*) Nam pecuniam, (*integritatem membrorum*) alter alteri ſic (*non ſic*) eripere poteſt, ut eam ad ſe transferat, eqve paupere (*mutilo*) fiat nummatus (*integer*)

No. 4 Jam qvia omnia bona externa corrumpi ſeu aboleri poſſunt: inde ſit, ut interdum ipſa qvoq; errantia bona non transeant ad eripientē, ut ſi qvis ſegetem alterius incendat. Sufficit interim, qvòd tranſire poſſunt, ut ſi qvis ſegetem alterius abſcindat & in ſuum horreum convehat, qvale qvid circa bona fixa fieri non poteſt.

No. 5. Omnia qvidem bona *corporis* ſunt *fixa*, ſed non omnia bona *fortunæ* ſunt *errantia*, ut patet exemplo bonæ famæ.

No. 6. Inter bona errantia ſunt bona fortunæ, non modò *mobilia*, ut pecunia, ſed & *immobilia*, ut domus, agri Poteſt enim homo alteri erepta talia in ſe transferre, ſi dominium eorum vel poſſeſſionem invadat: niſi qvis fortè diſtingvere hîc velit inter dominium boni immobilis & bonum ipſum immobile. Sed hîc neceſſe non eſt, ut ſubtilitatibus nimium vacemus, modò, qvid velimus, intelligi poſſit.

No. 7. Inter bona *fixa* qvædam ſubjectum, à qvo tolluntur, ſublata *non planè deſtruunt*, ſed tantùm aliqvâ noxâ afficiunt, ut valetudo, bona fama: qvædam verò *planè deſtruunt*, ut vita; hâc enim ſublatâ homo deſinit eſſe homo, tametſi anima ejus eſt ſuperſtes.

No. 8. Itaqve & *vita* meritò primum locum habet inter bona corporis, per Annot. XIII no. 5. & mors violenta terribilium terribiliſſimum pronunciatur Annot. LXXVIII.

No. 9. Bonorum fixorum, qvæ ſubjectum non deſtruunt, qvædam ſemel ablata *reparari poſſunt*, ut valetudo, bona fama; qvædam *non poſſunt*, ut oculus, virginitas.

No. 10. Hæc de *bonis* externis. Mala externa ſunt, qvæ bonis externis vel ſaltem eorum poſſeſſioni aut dominio (nam & poſſidere aliqvid boni externi externum bonum eſt) opponuntur, ut valetudini invaletudo, integritati membrorum mutilatio, vitæ mors, bonæ famæ infamia, poſſeſſioni pecuniæ ejusdem ereptio. Qvod autem additur in Tabulâ de *lucrô & damnô*, intelligetur ex Annot. CVII. no. 28.

ANNOT. CV. ad lin. 10.

Affectus varii.

No. 1. Non poteſt hîc unus aliqvis accertus affectus determinari, ideò, qvia ut qvis alteri injuriam faciat, jam ex *cupiditate pecuniæ*, qvæ fures ferè ſtimulat; jam ex *libidine venereâ*, qvæ adulteros jam ex *odio perſonæ*, qvod calumniatores; jam ex *irâ*, qvæ homicidas ferè, jam ex alio aliqvo affectu provenire poteſt.

No. 2. Itaqve ſpecificatio virtutis hujus non tàm ab objecto *interno* peti potuit, qvàm *externo*, Vid. Tab. VIII. theor. 3. Qvod tamen ſpecificandum fuit ulterius vi objecti *medii*, h.e. actionis diſtribuendi vel commutandi. Nempe objectum Juſtitiæ particularis ſunt bona vel mala *externa*, qvatenus poſſunt *diſtribui* vel *commutari*.

ANNOT. CVI. ad lin. 12.

Aſſignandi multum, parum.)

No. 1. Juſtitia *efficit*, ut in actionibus commutandi diſtribuendiqve obſeqvamur rationi. In his autem actionibus tanta rerum, qvæ commutari diſtribuive poſſunt, eſt latitudo, ut locum in iis omninò inveniant *multum & parum*. Ubi autem multum & parum, ibi & *æqvale* habet locum, qvod utriusqve comparatione eſt *medium*.

No. 2. Atqve hinc efficitur, ut hæc etiam virtus habeat *mediocritatem effectivam* in actionibus, de qva Tab. VII. *. 2. licet deſtituatur mediocritate *ſubjectivâ* per membrum 6. hujus Tabulæ.

ANNOT. CVII. ad lin. 14. & ſeqq.

Ad membrum IV. de Speciebus.

„No. 1. Species juſtitiæ particularis duæ ſunt, *diſtributiva* & *commutativa*, qvarum hæc iterum ſubdividitur in *directivam* & *correctivam*.

No. 2. *Diſtributiva* officium ſuum facit diſtribuendô.

No. 3. *Diſtributio* fit inter partes ejusdem totius, qvà tales, inter cives puta ejusdem Reipubl. inter milites ejusdem exercitûs.

No. 4. Diſtribuuntur autem *bona* vel *mala*.

No. 5. Per *bona* hîc intellige non gradûs Academicos, vel ſimilia præmia virtutum: itemqve per *mala* non-pœnas, h.e. mercedem vitiorum præteritorum, vel potiùs medicinam futurorum criminum.

No. 6. Qvanqvam enim vulgò dicuntur & honores iſtiusmodi ac pœnæ *diſtribui*; tamen diſtributio, qvæ præſentis eſt loci, non eſt boni vel mali *indiviſibilis*, ſed *diviſibilis* puta ex eo genere diviſibilitatis, ex qvo eſt lucrum vel damnum in ſocietate mercatoriâ.

No. 7.

No. 7. Hæc rectè ut intelligas, sic age: Finge tres Mercatores iniisse societatem, qvorum primus contulerit 100. secundus 200 tertius 400. florenos, ut adeò universorum sors sit florenorum 700. Hi ergò si sorte suâ, sive lucrum, sive damnum faciant 70. florenorum, lucrum illud vel damnum est bonum vel malum inter ipsos divisibile. Ac justa qvidem fuerit divisio, si hoc in casu è 70. florenis ubi *lucrum* sit factum, primus accipiat 10. secundus 20. tertius 40. florenos; ubi verò *damnum* sit acceptum, qvò sors reparetur, primus denuò conferat 10. secundus 20. tertius 40 florenos, suo qvisqve loco commune onus bajulans.

No. 8. Est igitur *divisibile* bonum vel malum h.l. tale qvid, qvod divisum in partes ita distribui potest in personas multas, ut, qvam boni partem capit unus, eandem non capiat alter, & qvam mali partem fert unus, eandem non ferat alter, ut ita totum bonum (*malum*) percipiatur (*toleretur*) ab universis, partes verò boni (*mali*) singulæ à singulis partibus illius universitatis pro ratâ. Qvô fit ut qvantò plures sunt personæ participantes, tantò minorem qvisqve boni malive partem, si cætera sunt paria, expectare habeat.

No. 9. Talia bona & mala divisibilia non sunt *illa præmia & pœnæ*, de qvibus no. 5. sed potius juxta hunc sensum *indivisibilia*. Nam e.g. in promotionibus Academicis (*in puniendis latrociniis*) sive 100. sint Candidati (*latrones*) sive duo tantùm, unusqvisqve eorum nanciscitur per se totum præmium (*totam pœnam*) nec qvod uni accedit, decedit alteri. Atqve hanc ob causam talia præmia, talesqve pœnas ab objecto Justitiæ hujus particularis excludimus.

No. 10. Dantur tamen nihilominus *præmia* qvædam *certi generis*, atq; his bonis opposita qvædam *mala*, qvæ huc pertineant, ea nempe, qvæ sunt divisibilia, e.g. in *bonis* Magistratûs civilis definiti, de qvibus ad Tab. XL. lin. 30. agendum fuerit (atqve hos *bonorum* nomine intellige lin. 22. non Academicos illos,) item præda; in *malis* onera civilia, ut tributa & similia.

No. 11. De præda & tributo facilè res intelligitur. Nec aliter se habet de Magistratibus civilibus, nisi qvòd certi Magistratus ex lege positivâ sunt *indivisibiles*, h.e. non nisi uni personæ (perinde ut in matrimonio una sponsa uni sponso, (applicabiles, ut apud Romanos Dictatura. Qvod in prædâ scimus aliter evenire. Finge enim eqvum unum qvatuor militibus obvenisse: tametsi ipsum eqvum secare in qvatuor partes consultum non est, vendi tamen is potest & pretium dividi. Non ita dividi qvoqve potest Dictatura, aut qvilibet Magistratus indivisibilis: alioqvi enim nulla esset causa, cur indivisibilem appellaremus.

No. 12. Verùm qvicqvid hujus sit, ipsa tamen *tota*, ut ita loqvar, *massa civilium Magistratuum*, (ex qva hîc judicium fieri debet, non ex uno aliqvo solo Magistratu) qvoniam multa officiorum genera, alia aliis majora complectitur, *divisibilis* est haud dubiè sic, ut uni civium Consulatus, alteri Prætura, tertio Ædilitas, qvarto munus Scribæ, & sic deinceps, possit deferri ac debeat.

No. 13. Atqve hunc in modum, qvæ distributivæ justitiæ objiciuntur bona & mala, *divisibilia* sunt. Objiciuntur autem illi, qvatenus sunt *communia*, h.e. talia, ut ante distributionem nulla pars dicere possit, hoc totum est meum, & non tuum: sed sic potius, hoc totum est meum & tuum & reliqvorum simul.

No. 14. Jam qvoniam recta ratio postulat, ut *præda* dividatur inter milites secundùm *merita* cujusqve, & *onera* inter cives secundùm *facultates* ipsorum (qvanqvam & hîc meritorum aliqva interdum potest haberi ratio,) *Magistratus* autem secundùm eorum *dignitatem*: & verò miles militem meritis: civis civem facultatibus, aut dignitate superat (nec enim constat civitas ex similibus Lib. II. Polit. c. 1. nec alibi qværimus justitiam distributivam, id qvod inprimis observari velim, nisi ubi qvid inter *inæqvales* est distribuendum,) necesse est, si servari Lex justitiæ debeat, ut hoc pacto *inæqvalibus* dentur *inæqvalia*, h. e. in distribuendo observetur proportio non *Arithmetica* sed *Geometrica*, qvæ rationem habeat *personæ* juxta valorem ipsius.

No. 15. Simile qvid in functionibus animæ per corporis organa distribuendis deprehenditur. Nam & hîc inæqvalibus inæqvalia dividuntur, & qvantum qvodqve membrum alterô nobilius est, tanto nobiliori officio destinatur, ut oculus officiô videndi, auris audiendi, ventriculus concoqvendi &c. Unumqvodqve videlicet membrum illi, cui sustinendo idoneum est.

No. 16. Jam qvod in corpore humano facit natura vel potius divina Sapientia, id in Republica (qvam Menenii Agrippæ fabula scitissimè comparabat humano corpori) debet æmulari recta ratio, ut, cui qvisqve civis aptus est muneri, illi admoveatur, Senatorio puta, qvi consultatoriâ; præturæ qvi judicatoriâ prudentiâ pollet; concionatorio, qvi eloqventiâ; professorio, qvi eruditione; bellico, qvi fortitudine militari, & sic deinceps. Atq; ita facit secundùm statum naturalem justitia Distributiva. Qva de re vid. Tab. XLI. *. 2. & 6.

No. 17. Tantum de Distributivâ justitiâ. Progrediamur ad *Commutativam*. Hæc officium suum facit *æqvaliter commutandô*, vel aliorum commutationes *inæqvales* ad æqvalitatem *reducendô*.

No. 18. Unde ipsa subdividitur in *Directivam* & *Correctivam*. Qvarum utraqve qvoniam in Commutationibus occupatur, generali vocabulo *commutativa* solet appellari. Qvanqvam Aristoteles nullibi usus est vocabulo δικαίᾳ συναλλακτικῇ, ut observat Dn. Felden. ad Grot. Lib. I. c. 1. p. 10. & Dn. Dürrius Disp. Ethic. 137. th. 15.

No. 19. *Commutationis & contractûs* vocabula apud Philosophos in hoc argumento Synonyma sunt, tamqve latè patent, ut etiam facta, qvæ fiunt alterâ parte invitâ, comprehendant, h.e. *injurias*, vid. lin. 30. & seqq. Si fortè non idem obtinet apud JCtos non in rebus ea lis est, sed in verbis tantùm, de qvibus facilè conveniri poterit. Veruntamen Dn. Jo. Casp. Pfaum / Disp. de Just. commut. §. 15. seqq. docet hîc JCtorum & in vocibus consensum.

No. 20. Commutatio sive voluntaria sit, sive invita, fit inter distincta *tota*, h.e. inter homines non consideratos ut sunt membra ejusdem societatis, (qvomodo fiebat in Justitiâ distributivâ) sed ut ipsi sunt singuli aliqvod totum ab alterô distinctum, v.g. inter duos Patresfamilias qvà tales. Habet enim qvisqve vim totius, Tab. XXV. lin. 17.

No. 21. Ubi nihil refert, an illi commutantes sive contrahentes sint *personæ singulæ*; an *integræ societates*; an ex unâ parte *singula persona*, ex alterâ *societas integra*: dummodo conferantur ad se mutuò tanqvam duo distincta *tota*. Et hoc insinuare volui lin. 25. verbis: *vel certè ita considerato-rum*. Potest enim v.g. emtio & venditio intercedere, vel Cajo cum Titio, vel societati sutorum cum societate cerdonum, vel societati sutorum cum Titio.

No. 22 Porrò ea, qvæ commutantur, *bona* sunt & *mala*. Ad illa, qvid sint, intelligenda sufficere jam possunt, qvæ annot. CIV. commentati sumus.

No. 23. Objiciuntur autem bona hæc mala justitiæ commutativæ, qvatenus *propria* sunt, h. e. talia, ut ante commutationem dicere possim: hoc totum est meum, & illud totum est tuum.

No. 24. Ulterius qvia commutantes qvà tales, sunt *æqvales*, tanqvam duo tota per num 20. & 21. (huc refer & Tab. XXV. lin. 14. Tab. XXXI. lin. 37. Tab. XXXVII. *. 4. Tab. XLVIII. lin. 15.) & verò præsupponuntur hîc commutationem instituere velle, saltem debere, ex regulâ non *liberalitatis* aut *officiosîtatis*, sed *juris strictè dicti*: necesse est, ut si servari lex justitiæ debeat, *æqvalibus dentur æqvalia*, h.e. in commutandô observetur proportio *Arithmethica*, qvæ personarum, qvippe æqvalium, respectu insuper habitô simpliciter exæqvet rem unius rei alterius.

No. 25. Atqve hoc qvando fit utrâqve parte consentiente absqve fraude aut vi injustâ, nascitur commutatio *voluntaria* seu *spontanea*; sin verò fraus vel vis intercedat, qvam nemo volens pati præsumitur, *invita* ex parte patientis. Si cætera qvoqve rectè habeant, omnis commutatio voluntaria est *justa*, & omnis invita est *injusta* ex parte injuriam facientis.

No. 26. Commutatio *invita* subdividitur in *clandestinam* & *manifestam*, ut habes in Tab. lin. 33. 34. seu ut Dn Dürrius distingvit p. 269. Instit. in invitam per *ignorantiam* & per *violentiam*. Ad *clandestinam* refer emtiones qvoqve fraudulentas, in qvibus v.g. alter alterum persvasiones callidas adhibendô læserit ultra dimidium. Qvanqvam enim emtio hæc videtur esse spontanea, talis tamen verè non est, qvoniam qvi sic læditur, agit ignorans & errore cognitô dolet. Sic & invita commutatio est, si v.g. venditor tradat rem venditam, emtor pretium dictô tempore deneget. In hanc enim denegationem utiqve venditor non consenserat.

No. 27. In omni commutatione *justâ lucrum* utriusq; personæ *æqvatur* ipsius *damnô*, e.g. emo librum pretiô justô 10. grossorum, patior hîc damnum 10. grossorum, vicissim & facio lucrum æqvivalens, augeo enim librô tantii pretii Bibliothecam, qvantum è marsupiô erogavi. Similem in modum apud venditorem meum rationes lucri vel damni, accepti & dati paria faciunt. E contrariô in omni commutatione *injustâ*, qvi facit injuriam *lucrum* habet, hactenus qvidem, *sine damnô*; qvi patitur, *damnum* habet *sine lucrô*. Et ex hoc ipso commutatio talis, nisi alter jure suo volens decedat, censetur injusta: non enim æqvatur damnum lucrô in eâdem personâ.

No. 28. Dicitur autem lucrum facere injustus, non modò circa bona *errantia*, ut vocavimus annot. CIV. no. 3. sed etiam *fixa*. Qvanqvam enim ipsa bona fixa, v.g. valetudo, non transeunt de subjectô in subjectum, sed alteri non nisi corrumpendo eripi possunt; tamen qvatenus aliqvis potestatem boni talis pro libitu corrumpendi, h. e. qvalecunqve *dominium* in illud sibi rapi, (conf. n. 10. dict. annot.) eatenus lucrum facere dicitur phrasi philosophicâ, cui nobis hîc est assvescendum.

No. 29. Qvi alteri bonum suum per injuriam eripuit, obligatur ad id, vel saltem æqvivalens, illi reddendum. Dixi *æqvivalens*, qvia evenire potest, ut rem ipsam reddere sit impossibile, sive *simpliciter*, ut ereptam virginitatem, sive ex hypothesi, ut cantharum vini ebibitum, aut librum, qvem fur denuò alienaverit, nec possit ipse recipere.

No. 30. *Æqvivalens* illud tale dicitur valore vel *naturali* vel *positivo*, & ex conventione hominum constituto. Naturali (*positivo*) si id, qvod redditur, cum eo qvod ereptum est, sit (*non sit*) idem specie: ut si qvis alteri pro cantharo vini ebibito reddat ejusdem bonitatis vini cantharum alium, (*pecuniam, qvâ vinum illud æstimatur.*)

No. 31. Jam si qvis injustus ipse ultro faciat alteri restitutionem, injuriamqve illatam justitiâ qvâdam correctivâ deleat, suumqve adeò factum ipse emendet, benè est: sin detrectet, judicia constituta sunt, qvæ cogere possunt etiam nolentem. Atqve tum judicis erit justitiâ *correctivâ* seu *emendativâ* uti. Atqve hoc vocamus administrare alteri justitiam.

No. 32. Qvod si qvis à judice condemnatur in resti-

restitutionem rei ablatæ, sive in se, sive in suo æqvivalente: qvanqvam condemnatio talis *pœna* vocari solet, æqvivocè tamen sic dicitur, debetqve à pœnâ propriè dictâ distingvi, utut vulgo passim confundant. Observavit ambiguitatem vocabuli Dn. Felden tùm alibi, tùm ad Grot. c. 20. Lib. II. p. 92. Etiam Dn. Dürrius compensationem seu restitutionem damni à pœnâ propriè dictâ distingvit Disp. 9. Philos. Moral. th. 32. seqq. p. 147. & Instit. Ethic. p. 281. 282.

No. 33. Melioris intelligentiæ gratiâ *pœnam* propriè dictam vocabimus *medicinalem*, alteram verò illam, qvæ sic dicitur æqvivocè, *compensatoriam*. Differunt autem hæc duo genera præcipuè *finibus*. Medicinalis enim qværit *futuram* hominis peccantis vel aliorum peccaturorum, nisi pœnæ terrerent, emendationem: qvæ obtinetur, dum libido peccandi restingvitur dolore talis pœnæ. Compensatoria verò qværit *præteriti* damni, qvod qvis ab altero per injuriam passus est, restitutionem. Medicinalis tendit ad εὐδαιμονίαν *totius civitatis*. Compensatoria tendit ad ἀυτάρκειαν *singulorum*.

No. 34. Jam ut certum est *compensatoriam* pœnam objectum esse justitiæ *commutativæ*; sive valdè dubitatur, cujusnam justitiæ munus sit pœnam *medicinalem* peccantibus irrogare: aliis ad distributivam, aliis ad commutativam referentibus. Vid. Hornej. Lib. III. Philos. Moral. c. 13. no. 8. p. 492. seqq. Dn. Dürrius officium hoc delegat *universali* justitiæ p. 146. Disp. & p. 289 Instit. Verùm nihil horum satis commodè dici nobis videtur, & contra primam sententiam jam supra no. 9. disseruimus aliqvid. Qvid autem nobis videatur, aperiemus volente DEO in Tabulis ad c. 20. Lib. II. Grotiani. Qvod autem de pœnâ *medicinali* dicitur, idem valebit de honoribus talibus, qvos delineavimus supra no. 5. seqq.

No. 35. Nunc pergendum est in commutativâ justitiâ. In qva lin. 53. distinximus insuper, idqve cum Dn. Dürrio p. 272. Instit. & p. 140. Disp. inter *exæqvationem* seu commutationem ipsam & prævium *æstimationem*: qvarum in illâ locum habeat proportio Arithmetica, in hac Geometrica. Sed hâc de re plura dicimus no. 41. & 42.

No. 36. Atq; hoc illud est, qvod lin. 67. scripsimus, nos receptam justitiæ divisionem ad ductum Dn. Dürii sic elimasse, ut à Feldenianis rationibus non valdè abhorreat. Fecerat enim Dn. Feldenus ad c. 1. Lib. I. Grot. p. 10. & 11. tres species justitiæ: *distributivam*, *correctivam* & *retributivam*, & hanc ultimam scripserat fieri secundùm proportionem Geometricam. Verùm ipse jam in Elementis juris universi annô 1664. vulgatis qvodammodo corrigit sententiam, nec nisi *duas* agnoscit justitiæ species: distributivam & commutativam p. 8. *Retributivam* autem illam p. 12. & 13. parùm referre scribit, *utrum peculiarem dicas justi speciem, utrum actum qvendam in justo correctivo observandum.* In hac celeberrimi Viri doctrinâ illud adhuc desideramus, qvòd justitiam commutativam nimis coarctet. Hoc enim nomine sola ipsi venit correctiva: qvo pacto directivam videtur planè præteriisse.

No. 37. His ita expositis, justitiæ distributivæ & commutativæ discrimina sub uno conspectu ponamus. Differunt 1. *objecto medio*, qvod in Distributivâ est actus distribuendi, in Commutativa commutandi, vel iniqvas commutationes emendandi per num. 2. & 17. Differunt 2. *Objecto externo personali*, qvod illic sunt partes ejusdem totius, hîc duo tota per num. 3. & 20. Differunt 3. *Objecto externo reali*, qvod illic sunt bona & mala externa, qvatenus communia, hîc qvat. propria per num. 13. & 23. Differunt 4. *mensurâ actuum*, qvæ illic est proportio Geometrica, hîc Arithmetica per num. 14. & 24.

No. 38. Qvod de duabus proportionibus dicitur, id alii aliter, nos n. 14. & 24. sic exposuimus, ut *Geometrica* sit proportio, qvæ inæqvalibus tribuit inæqvalia: viciſſim *Arithmetica*, qvæ æqvalia tribuit æqvalibus. Si terminos ex Arithmeticis adhibere velis, dices cum Dn. Feldeno ad Lib. I. Grot. p. 11. Geometricam *multiplicandô* & *dividendo* absolvi: Arithmeticam *addendô* & *subtrahendo*. Si adhiheas etiam particulas: *toties, qvoties: tantum, qvantum*, ut lin. 51. & 52. monstravimus, facilè fuerit processum totum declarare exemplis.

No. 39. De justitiâ *Distributivâ* proportionem geometricam adhibente sit hoc exemplum:

Qvoties virtus (*facultates*) Lælii superat virtutem (*facultates*) Catonis: toties honor tribuendus (*onus imponendum*) Lælio debet superare honorem tribuendum (*onus imponendum*) Catoni.

Sed virtus &c. superat sexies (sic enim fingam 9.)

E. &c. & per conseqvens, si Lælio debetur Consulatus, Catoni debetur Qvæstura, ponendô Consulatum esse honorem sextuplo digniorem qvæsturâ: item si tributum Lælii est 60. florenorum, tributum Catonis erit florenor. 10.

No. 40. De justitiâ commutativâ tam directrice, qvàm correctrice, proportionem Geometricam adhibente, esto exemplum seqvens:

Qvanti æstimatur malum seu damnum, qvod patior per voluntariam traditionem (*per invitam amissionem*) meæ mercis: tanti debet esse & bonum seu lucrum, qvod capiam per reciprocam exhibitionem tuæ mercis (*per correctivam restitutionem*) à te faciendam.

Sed malum meum æstimatur thaleris 30. (sic enim ponamus.)

E. &c.

No. 41. Jam si circa minorem Propositionem h. e. circa æstimationem damni suboriatur, ut solet; aliqva controversia: instituendæ ex æqvo

æstimationi inserviet per num. 36. proportio iterum Geometrica, in hunc vel similem modum. Fingo contractum intercedere pistori cum rustico. Ille panes, hic gallinam permutaturit. Gallinæ pretium esto 2. gr. unius panis pretium 3. &. Syllogismus erit talis:

Qvoties gallinæ valor superat valorem unius panis, tot panes æstimabuntur pro unâ gallinâ.

Sed valor gallinæ octies superat valorem unius panis.

E. Octo panes æstimabuntur pro unâ gallinâ.

No. 42. Qvadrat hoc exemplum ad actum justitiæ *directivæ*. In *correctivâ* res est plenior salebris. Qvanqvam autem & hîc inveniri possit exemplum: tamen ne directivam qvidem sectantibus ad æstimationem rerum permutandarum, semper opus esse videtur proportione Geometricâ. Ut fortasse satius sit de illo actu æstimandi planè hîc tacere; de discrimine autem inter utramq; justitiæ speciem id unicè observare: distributivam justitiam Geometricâ proportione gaudere: commutativam arithmeticâ: esse autem opus geometricæ qvidem proportionis, inæqvalibus tribuere inæqvalia, arithmeticæ verò æqvalibus dare æqvalia, ut explicuimus supra.

No. 43. Hunc in modum sive exposita sive limata de duabus justitiæ speciebus Aristotelis doctrina facilè non modò intelligetur, sed etiam sustinebit impetum accusationum Grotianarum, qvæ habentur Lib. I. de jur. bell c. 1. §. 8. simul patefaciet, qvemadmodum Grotius utriusqve justitiæ formas planè novas confinxerit, qvod proderit ad intelligenda ea, qvæ lin. 18. seqq. diximns. Nos operam dabimus, ut in hac disputatione & Grotii obscuræ phrases intelligantur.

No. 44. Omittemus autem, qvæ ille absqve causa novat in vocabulis. Omittemus & alias minutias. Summa rei hæc est: negat Grotius distingvi duas justitias duobus proportionum generibus. *Qvia*, inqvit, *sæpè locum hoc habet qvidem, non tamen semper. Nam in contractu societatis, cum videlicet partiendum est lucrum vel damnum, observatur proportio Geometrica, & res tamen ipsa spectat ad justitiam commutativam seu expletricem.* Respondeo: imò verò ad distributivam spectat illa partitio, siqvidem collationes fuerint inæqvales, per tradita no. 7.

No. 45. Addit Grotius *aliud exemplum, ubi justitia distributiva observet proportionem Arithmeticam, puta, si unus tantùm apius inveniatur ad munus publicum.* Resp. justitia distributiva æstimanda est, non ex uniùs muneris publici ad unam solam personam applicatione, sed ex distributione totius massæ, ut ita loqvar, officiorum inæqvalium inter personas inæqvales, per tradita no. 12. & 14.

No. 49. Etiam hoc urget Grotius *duas justitias per se non differre usu proportionum, sed materiâ circa qvam seu objectô.* Resp. neqve nos sumus objectorum obliti: repete num. 37.

No. 47. Sed audiamus, qvomodo ab objectis differentias arcessat Grotius. Statuit *facultatem respici à justitiâ commutativâ, aptitudinem verò à distributivâ.* Est autem illi *facultas* jus propriè aut strictè dictum, *aptitudo* verò id, qvod Aristoteli ἀξία seu dignitas, de qva nos Tab. XL. lin. 1. Patet autem, nihil aliud ipsi esse aptitudinem, qvàm jus aliqvod laxè dictum, in qvo versatur liberalitas & virtutes similes: qvalis aptitudo est in probo paupere, ad excipiendam divitis munificentiam sibi convenientem. Igitur &, cùm *commutativam* propriè aut strictè dictæ justitiæ nomine dignatus esset, *distributivam* comitem facit earum virtutum, qvæ aliis hominibus utilitatem afferunt ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis.

No. 48. Verùm planè aberrat à januâ. Differunt qvidem duæ justitiæ objectô personali: sed personæ minimè distingvendæ hîc sunt *aptitudine* & *facultate*, verùm eô potius, qvod una se ad alteram habeat, vel *ut pars ad partem inæqvalem*, vel *ut totum ad totum æqvale.* Repete, qvæ diximus n. 3. & 14. item n. 20. & 24. Cæterùm in omni specie justitiæ personæ considerantur ut habentes *facultatem*, & jus, ut ita loqvar, qvæsitum, aut certè strictè dictum, non verò ut nudâ præditæ *aptitudine.* Qvamobrem & utraqve justitia *stricti* juris est observatrix, neqve commercium qvicqvam habet cum *laxo* jure. Aliàs magna fieret confusio distinctissimarum virtutum. Nec mihi qvis hîc objiciat, nemini strictô jure deberi Magistratum in Republ. Dicam enim imò verò debetur *dignitatem* sive *naturalem* sive *legalem* habenti, sed *illi* (puta, qvi *naturalem* habet dignitatem,) debetur in statu *naturali*, huic (qvi *legalem*,) in *legali*, & qvatenus ferunt utriusqve Reipubl. leges.

No. 49. Apparet autem è dictis, verum esse qvod diximus lin. 20. ne ipsorum qvidem definitorum conceptibus per omnia consentire Grotium cum Aristotele. Atqve hinc est, qvod divisiones in contractu qvolibet *societatis* instituendas alligat justitiæ *commutativæ*, qvia nimirum exigi debeant ad jus strictum, cùm potius debuisset *distributivæ*, ut monuimus no. 44. Indidem est, qvod eum, qvi de re suâ *legare* velit, iis puta, qvibus aliàs *stricto jure nihil debebatur, distributivâ justitiâ* jubet uti, cùm nullius planè justitiæ sit opus illud futurum, sed *liberalitatis.*

No. 50 Qvod autem addit *civitatem, qvæ de communi reddit, qvod civium qvidam in publicum impenderunt, justitiæ commutativæ officiô fungi*, verum est sanè, sed recte sententiæ non adversatur per num. 21. ubi ostendimus nihil referre, si maximè ex una parte contrahentium sint privati, ex altera societas integra.

AD

Ad Tab. XXIV.

De Justitia Universali.

ANNOT. CVIII.

Ad Tabulam in genere.)

No. 1.

ARistoteles cùm ad justitiam particularem perveniſſet Lib. V. Nicom. monuit ſtatim c. 1. p. 188. vocem Juſtitiæ eſſe ambiguam (ἔοικε δ' πλεοναχῶς λέγεσθ ἡ δικαιοσύνη) ſumi enim jam pro *univerſali*, jam pro *particulari* juſtitiâ. Mox initio c.II. declarat, ſolicitum ibi ſe eſſe tantùm de juſtitiâ particulari. Atqve hanc homonymiam breviter tetigimus Tab. præcedenti membr. 1.

No. 2. Verùm qvia Scholaſtici tùm ex ignoratione hiſtoriæ philoſophicæ, tùm aliis de cauſis mentem Ariſtotelis de univerſali juſtitiâ perverterunt, ut Annot. ſeq. docebitur, viſum eſt nobis faciendum, ut de juſtitiâ univerſali particularem Tabulam traderemus, cujus cum præcedentibus connexionem docebit Tab. XIII. membr. 2.

ANNOT. CIX. ad lin. 1.

Virtutem moralem ſumtam cum relatione.)

No. 1. Tractanda hîc eſt qvæſtio: *an diviſio, qvâ juſtitia dividitur in univerſalem & particularem, ſit nominis, an rei?* Qvæ etiam ſic proponi poteſt: *an juſtitia univerſalis à particulari differat tanqvam genus à ſpecie, vel totum à parte, an tanqvam ſpecies à ſpecie, vel pars à parte:* Poſterius affirmaverunt Scholaſtici ferè, qvam ſententiam è noſtris defendit qvoqve Stahlius Lib. II. Ethic. ſect. 2. cap. XI. p. 198. Sed qvi Ariſtotelem rectè intuetur, dubitare vix poteſt, qvin ſecundùm ipſum prius ſit affirmandum, poſterius verò negandum. Et ita pronunciat etiam Hornejus Lib. III. Philoſ. Moral. c. II. no. 4. p. 430.

No. 2. Nam ut omittam locum Philoſophi, Annot. præced. citatum, qvi homonymiam illam ſatis apertè profitetur, nihil clarius his ejus verbis, cùm de juſtitia univerſali ait c. 1. Lib. V. p. 192. αὐτὴ μὲν ὖν ἡ δικαιοσύνη ὰ μέρ@ ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλη ἀρετή ἐστιν. Qvare &c. ſeq. p. 195. vocatur ipſi ἡ πρὸς τὸν ὅλην ἀρετὴν τεταγμένη δικαιοσύνη.

No. 3. Neqve alia Veterum fuit ante Ariſtotelem ſententia, qvod vel iſte Verſiculus Theognidis manifeſtat. Ariſtoteli qvoqve c. 1. citatus (non enim ex Heſiodo ipſum protulit Philoſophus, ut Carpentarius part. II. ad Alcinoum p. 124. lapſus memoriâ tradit, cùm ſit apud Theognidem verſiculus 147.)

Ἐν δ' δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'ſτι.

Neqve Ariſtoteles doctrinam Veterum caſtigat in eo, qvòd juſtitiam univerſalem comparatione particularium virtutum voluerint eſſe aliqvod totum, ſed in alio qvodam, ut annotat. CXI. no. 6. declarabitur.

No. 4. His authoritatibus accedat etiam ratio. Juſtitia enim univerſalis eſt illa juſtitia, qvâ præſtatur bonis legibus ſeu juribus perfecta obedientia, unde & *legalis* ſolet vocari. Jam verò leges præcipiunt non modò de ſervandâ in contractibus æqvalitate, qvod eſt juſtitiæ particularis, ſed etiam de non deſerendo loco in acie, qvæ eſt fortitudinis, de non adulterando, qvod temperantiæ, & ita de cæteris, ut Ariſtoteles d. l. p. 192. obſervat. E. juſtitia Univerſalis non ſignificat unam tantùm ſpecialem virtutem, ſed omnes univerſim, unde & *univerſalis* appellatur.

No. 5. E qvo ſimul patet, *juſtitiam univerſalem à virtute morali generatim acceptâ* realiter non differre. Etenim virtus moralis eſt habitus electivus operandi ſecundùm rectam rationem Lib. II. Nicom. c. 6. Operari autem ſecundùm leges eſt operari ſecundùm rectam rationem, ſiqvidem jus ſeu lex nihil aliud eſt, qvàm dictamen rectæ rationis per Tab. ſeq. Membr. 3. E. juſtitia legalis, qvæ operatur ſecundùm leges, nihil aliud eſt, qvàm virtus moralis, qvæ operatur ſecundùm rectam rationem.

No. 6. Eſt tamen inter univerſalem juſtitiam & virtutem moralem *diſcrimen* aliqvod *rationis*, fundatum in duplici conceptu ſeu relctione hominis; uno *ad ſeipſum*, altero *ad alios homines*. Etenim cùm ſecum ipſo comparatur homo, perfectio ejus moralis vocatur *virtus*, ſiqvidem natura virtutis eſt, ſubjectum illud, qvod virtutem dicitur habere in ſeipſo, perficere aptumqve reddere ad opus ſuum rectè faciendum, qvemadmodum e.g. virtus oculi eſt, qvâ oculus & opus ejus rectè ſe habent, Lib. II. Nic. c. 6. ab initio. Si autem homo unus cum aliis comparatur, perfectio ejus moralis vocatur *juſtitia*. Eſt enim juſtitia πρὸς ἕτερον Lib. V. Nic. c. 1. p. 191. & jus item atqve injuria neceſſariò ſemper eſt in pluribus, ibid. c. 11. p. 232. Atqve hoc diſcrimen innuere voluimus verbis hujus Tab. initialibus. Repete & Tab. XIII. membr. 2.

No. 7. Poſſumus & de alio diſcrimine cogitare, qvod conſpicitur in relatione ad particulares virtutes. Ad has enim comparata virtus moralis (*juſtitia univerſalis*) magis videtur habere rationem generis ad ſpecies (*totius integralis ad ſuas partes.*) Cùm enim definimus virtutem aliqvam ſpecialem, generis loco ponimus virtutem, non verò juſtitiam univerſalem. Viciſſim cùm ſub univerſali juſtitia virtutes omnes comprehendi dicuntur, ſenſu eſt, comprehendi eas ut partes ipſius inte-

integrantes. Verùm hoc non eſt magni momenti, cùm & virtus comparatione ad virtutes particulares totum aliqvod integrale, & juſtitia univerſalis ſeu legalis totum aliqvod univerſale vocari poſſit, qvod monitum jam alibi mox repetam.

ANNOT. CX. ad lin. 10.

Certam ſpeciem aut partem.)

Hæc verba expoſui Annot. LXIV. No. 5. ubi oſtendi, parum referre, ſive dicas, cùm virtus in fortitudinem, temperantiam, liberalitatem, &c. dividitur, hanc diviſionem fieri in ſpecies, ſive in partes, qvod & hîc repeto lin. 16. Igitur & qvanqvam membr. 3. hujus Tab. ſect. 1. & 2. oſtendi, ex doctrinâ Ariſtotelis eam fieri in *ſpecies*, ex Veterum verò in *partes*, tamen mox ſect. 3. ubi ex profeſſo diſcrepantias utriusqve doctrinæ expendo, hanc diſcrepantiam tanqvam nullius momenti *omitto*.

ANNOT. CXI. ad lin. 26.

Harum inter ſe doctrinarum collatio.)

No. 1. De qvatuor Virtutibus Cardinalibus exſtant Diſputationes noſtræ duæ. Si Deus voluerit, legentur & ſuo tempore cæteræ. Hîc ea tantùm proferemus breviter, qvæ ad juſtitiam ſpectant. Sed præmittenda ſunt tamen generatim qvædam.

No. 20. *Plato* animæ humanæ *tres* fecit partes, in Capite λόγον, in pectore θυμὸν, in abdomine ἐπιθυμίαν. Cui ultimæ ob cauſam, qvam §. 29. Diſput. I. de virtut. Cardinal. expoſui, non dedit virtutem propriam ac ſpecialem, ut cæteris duabus. Sed cùm diſcipulis ejus inconveniens videretur, ſententiam ejus hîc mutaverunt, & unamqvamlibet animæ partem peculiari virtute inſtruxerunt, *intellectum*, ſc. ſeu rationem (λόγον) *prudentiâ*, facultatem *iraſcibilem* (θυμὸν) *fortitudine*, *concupiſcibilem*, (ἐπιθυμίαν) *temperantiâ*. Qvòd ſi qvælibet pars ſuam haberet virtutem, complexionem virtutum omnium vocaverunt *juſtitiam*. E qvo intelligis, juſtitiæ nomine, non *particularem* illis juſtitiam veniſſe, ſed *univerſalem*.

No. 3. Secundùm hæc dicebant, qvatuor in universum eſſe virtutes humanas, Prudentiam, Fortitudinem, Temperantiam, atqve Juſtitiam. Atqve hæ à temporibus Ambroſii *Cardinales* appellatæ ſunt in Scholis. Hæc autem doctrina, ſi cum Ariſtotelicâ comparetur, qvod ad juſtitiam attinet, *tria* habet incommoda, qvæ Artic. 4. 5. & 6. hujus ſectionis expreſſimus.

No. 4. *Primum* incommodum eſt, qvòd juſtitiam, qvæ propriè loqvendô eſt virtus merè moralis, faciebant totum qvoddam partim ex moralibus, partim ex intellectuali virtute compoſitum.

No. 5. *Secundum* incommodum eſt, qvòd juſtitiam, qvæ eſt totum, connumeraverunt ſuis partibus: qvod vitium diviſionis ſimile eſt illi, ſi qvis v. g. dicat, primas qvalitates eſt has qvinqve: calidum, frigidum, humidum, ſiccum, & temperamentum. Temperamentum enim non eſt particularis qvalitas, ſed omnium qvatuor qvalitatum complexio.

No. 6. *Tertium* incommodum eſt, qvòd formalem rationem juſtitiæ univerſalis ponebant in relatione animæ, totius ad ſuas partes, vel partium animæ ad ſe mutuò, adeoqve in reſpectu hominis ad ſe ipſum: cum debuiſſent potius in reſpectu hominis ad alios homines, per ea, qvæ diximus Annot. CIX. num. 6. Nam huc inprimis pertinent verba Lib. V. Nic. c. 1. p. 1. p. 191. de juſtitiâ univerſali: ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον, qvibus videtur Ariſtoteles Platonicam illam interpretationem caſtigaviſſe. Vide & Hornejum Lib. III. Phil. mor. c. 11. no. 10. p. 441. 442. ac Zvvingerum in Scholiis ad Lib. IX. Nicom. cap. 8. p. m. 399.

ANNOT. CXII. ad lin. 50.

Scholaſtici aliâ ratione exponunt.)

No. 1. Diximus Annot. præced. no. 5. vitium eſſe diviſionis, ſi eidem diviſo ſubjiciatur & totum & partes ipſius, atqve in hoc vitium incurriſſe Veteres, qvi juſtitiam univerſalem annumeraverint virtutibus particularibus. Hoc vitium ſalvô totius diviſionis fundamento corrigi meliùs non poteſt, qvàm ſi univerſalem illam virtutem expungamus ex Catalogo virtutum particularium. Qvo pacto tres tantùm remanebunt virtutes Cardinales, neqve plures poſtulabat fundamentum diviſionis, cum animæ qvoqve partes non plures, qvàm tres, agnitæ fuerint à Veteribus.

No. 2. Qvi verò diviſioni mederi voluerunt, ita ut nihilominus retinerent juſtitiam & numerum qvaternarium virtutum; ii coacti fuerunt ex univerſali juſtitia facere particularem & ſimul aliqvid mutare in fundamento dividendi vel etiam planè novum fundamentum ſubſtituere.

No. 3. Fecerunt hoc partim *Veteres* qvidam ante Scholaſticorum ætatem, partim *Scholaſtici*: de qvibus dicta jam nobis ſunt qvædam Diſp. II. de qvat. virt. Card. §. 30. & ſeqq. ſed horum omnium qvot capita, tot ferè ſententiæ fuerunt.

No. 4. Ex Veteribus *Proclus* mutavit aliqvid circà fundamentum. Retentâ enim animæ diviſione in partes, τὸ ἐπιθυμητικὸν ſeu concupiſcibilem appetitum ſubdividit in τὸ φιλήδονον & τὸ φιλοχρήματον, h. e. in cupiditatem voluptatum & divitiarum; ac prioris moderatricem ſtatuit eſſe temperantiam, poſterioris verò juſtitiam; in duabus virtutibus cæteris nihil mutavit. Vide ipſum εἰς τὴν πολιτείαν. p. m. 490.

No. 5. Novum planè fundamentum qvæſiverunt illi, qvi dicebant, qvatuor eſſe virtutes pro

qvater-

qvaternio affectuum numero: Affectus illi sunt circa bonum præsens *lætitia*, circa malum præsens *tristitia*, circa bonum futurum *spes*, circà malum futurum *timor*. Fortasse disputaverunt hi ex principiis Stoicis. Sed de hac expositione nihil habeo compertum amplius, qvàm qvod scribit Hieronymus in c. 1. Ezech. Tom. V. Oper. f. m. 177. *Audisse me memini, qvatuor perturbationes, de qvibus plenissimè Cicero in Tuscul. disputat, gaudii, ægritudinis, cupidinis, & timoris, qvorum duo præsentia, duo futura sunt, per qvatuor significari animalia* (Ezechielis) *de qvibus & Virgilius breviter:* hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq;: *qvæ regi debeant ratione & potentiâ DEI, qvibusq; oppositæ sint, imò impositæ virtutes qvatuor, prudentia, justitia, fortitudo, temperantia, ut harum gubernentur arbitrio, qvæ qvomodo vultibus hominis, leonis, vituliq; & aqvilæ coaptentur, omninò tacuerunt.*

No. 6. E Scholasticis *Thomas* cum asseclis mutavit leviter aliqvid in fundamẽto divisionis, duobusq; Platonis appetitibus, concupiscibili & irascibili adjecit tertiô locô appetitum rationalem. Sunt enim apud Aristotelem Lib. 1. Magnor. moral. c. 3. ὀρέξεως εἴδη τρία, ἐπιθυμία, θυμὸς, βούλησις. Igitur ex mente Thomæ intellectum gubernat prudentia, appetitum irrascicilem fortitudo, concupiscibilem temperantia, rationalem justitia. Hanc expositionem seqvuntur & Conimbricens. Disputat. Ethic. VII. qvæst. 6. Artic. I. p. m. 709.

No. 7. Majorem fundamenti mutationem reperio apud *Scotistas*, ut Claudium Frassen Part. IV. Philos. Academ. p. 123. qvi ita differit: *omnis virtus moralis vel pertinet ad rationem formandam, vel ad appetitum regulandum. Si ad rationem, est prudentia, si ad appetitum, vel eum inclinat ad alienum bonum, & sic est justitia: vel ad proprium, idq; dupliciter; nam vel illi bona adversatur appetitus concupiscibulis, & circa illud occupatur temperantia, vel eidem bono adversatur appetitus irascibilis, & circa hoc versatur fortitudo.*

No. 8. Adhuc aliter *Nominales*, ut Buridanus Lib. III. Eth. qvæst. 20. qvem ut alibi passim, ita hîc etiam, licet illius nomine tacitô, seqvitur Joh. Gvernerus Geisius in prodromo Viridarii Moralis qv. 53 p. 330. Summa expositionis hæc est: Virtus cardinalis alia est intellectualis nempe prudentia, alia moralis. Et hæc versatur vel circa bonũ utile nempe justitia, vel circa delectabile, temperantia vel circa honestum, fortitudo.

No. 9. *Joh. Gerson* seu qvicunq; Autor est Compendii Theol. qvod legitur part. II. Oper. Gersonis Tract. IV. illi 9 Compend. qvi est de septem virtutibus, planè novũ qværit fundamentũ. Præsupponit enim ut in virtutibus tribus Theologicis amor hominis se rectè habet ad Creatorẽ, ita in 4. Cardinilibus amorẽ illũ rectè se habere ad creaturã. Creatura verò vel sub nobis est, ut caro, vel juxta nos, ut proximus, vel contra nos, idq; rursus vel insidiandô, vel molestandô. Amorem ergò carnis dirigi existimat à temperantiâ, proximi à justitiâ, creaturæ insidiãtis à prudentiâ, molestãtis à fortitudine.

AD TAB. XXV.
De Jure.

ANNOT. CXIII. ad lin. 6.

Lex Aristoteli est Oratio,)

LOcus Philosophi est cap. ult. Lib. ult. Nic. p. 442. Ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ.

ANNOT. CXIV. ad Membr. lin. 8.

Divisio in jus Politicum & Oeconomicum.)

No. 1. De hac Divisione inprimis consulatur c. 6. Lib. V. Nicom.

No. 2. Fundamentum ejus est varietas societatum. Qvot enim humanarum societatum tot etiam juris possunt esse species, siqvidem omne jus locum habet inter homines plures aliqva societate copulatos. Hinc Aristoteles L. II. Magn Moral. c. 11. f. 141. lit. F. τὸ δὴ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην, καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην, καὶ πολίτῃ πρὸς πολίτην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἁπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίαι ἔνεισιν ἑκάστοις τούτων.

No. 3. Jam cùm magna sit humanarum societatum varietas, juvat eam colligere in membra qvàm pauciss ima, h. e. duo. Id commodè fiet, si dicamus, in qvavis societate copulari perfectum aut cum *imperfecto*, aut cum *perfecto* alio. Voco perfectum eum, qvi ob prudentiam res suas administrandi sui est juris, qvalis qvilibet paterfamiliàs personali libertate præditus. Societas ergò perfecti cum imperfectis est *domestica*, cum perfectis *civilis*. Unde & jus aliud *domesticum*, aliud *civile*.

N. 4. Jus *domesticum* intercedit Patrifamiliâs tanqvam perfecto homini cum servo, uxore, & filio, qvorum trium imperfectionem his verbis depingit Arist. Lib. I. Polit. c 8. p. m. 55. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος (intellige servum naturalem, de qvo Tab. XXXV. Membr. 4. (ὅλως γὰρ οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικὸν· τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν ἀλλ' ἄκυρον· ὁ δὲ παῖς (vides filium hic considerari, qvamdiu est puer tantùm, & consequenter sub potestate patriâ,) ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελές.

No.5. Jus *civile* intercedit propriè *civi cum cive.* Sunt enim hi non modò perfecti homines, sed etiam perfecti socii, ut qvi unà degant in societate perfectissimâ h. e. civitate. Atqve secundum hæc intelligi debet Locus, qvem*.2. protulimus ex Lib. V. Nic. 6. Dum enim ibi dicitur, qvòd jus civile sit *sociorum vitæ ad sufficientiam*, in eo describuntur socii perfecti; dum additur, *liberorum*, in eo describuntur homines perfecti. Vid. & Tab.XXXIX. Membr.6.*1.2.3.

No.6.Secundariò tamen jus civile extendit se ad societatem *peregrini cum peregrino.* Etsi enim hi non sunt socii perfecti, sunt tamen homines perfecti, h. e. uterqve liber ac sui juris, deguntqve ambo in eâdem civitate saltem ut *cives secundùm qvid*, licet non ut cives *simpliciter* dicti. Vid. Tab. XXXIX. Membr. 6.*.4. Imò Aristoteles jus qvoqve *hostis cum hoste* ad civile jus retulit. Cap. enim 7.Lib. V. Nicom.cùm jus Politicum seu civile divisisset in naturale & legitimum, mox legitimi exemplum facit τὸ μνᾶς λυτρῶσθαι, minâ captivum redimere.

No.7. Qvod si qvis nolit jus peregrini cum peregrino aut hostis cum hoste reducere ad jus civile, poterit ille *tres* juris pariter & societatis species constituere, jus nempe *domesticum, civile* & *gentium* similiterqve societatem *domesticam, civilem*, & *mundanam*, è qvibus civili latior qvidem est mundana, angustior verò domestica. Cons. qvæ de triplici jure voluntario humano differit Grotius Lib. I. de jur. bell. c. 1. no. 14.

No.8 Qvòd divisio juris (perinde ut infra Tab. XXXI. Membr.3.*. 1. divisio amicitiæ) in civile & domesticum, sit *analogi* in analogata, probatur *primò* authoritate Aristotelis, qvia jus civile τὸ πολιτικὸν δίκαιον expressè vocat jus simpliciter τὸ ἁπλῶς δίκαιον, Lib. V. Nic.c.6. p.212. reliqvum jus δίκαιον καθ' ὁμοιότητα, ibid.213. & ,ὅμοιον p. 214. κατὰ μεταφορὰν καὶ ὁμοιότητα c. 11. p. 233. Hûc refer & locum Lib.I. Magn. Moral. c. 34. f. 122. lit. H. ἔστι δὲ δίκαιον οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα (atq; hoc jus est domesticum) τὸ δ' ἐν τούτοις δίκαιον ὁμωνύμως ἂν δόξειεν λεγεσθαι τῷ πολιτικῷ δικαίῳ. Solent enim interdũ *analoga* qvoq; vocare *homonyma.*

No.9. *Deinde* idem probatur ratione. Jus enim propriè est ad alterum, per Annot. CIX.no.6. Domestici autem non alterum sunt qviddam à patrefamilias, sed certô modô partes ejus. Hanc rationem urget Aristoteles' Lib. V. Nic.c. 6. p.214.

No.10.Interim jus illud nec planè æqvivocè tale est: siqvidem domestici absolutè considerati utiq; sunt distincti à Patrefamilias homines. Et in talibus intercedit omninò jus aliqvod imperanti & parenti Lib. V. Nic. c.11. in fine. Distinctio inter servum *ut servum* & *ut hominem*, expressè habetur Lib. VIII. Nicom.c.11.p. 348.

ANNOT. CXV. ad Membr. V. lin. 26.

Subdivisio juris politici in naturale & legitimum.)

No.1. De hac subdivisione consulatur inprimis c.7.Lib.V. Nicom.

No.2. Fundamentum ejus qværendum est in *objecto.* Actus enim sunt per suam naturam *determinati* ad moralitatem, aut *indifferentes.* Priores ad jus *naturale*, posteriores ad jus legitimum seu *positivum* pertinent.

No.3. Qvod alio sensu Aristoteles, aliô *Jureconsulti* usurpent vocabula juris *naturalis* & *civilis*, ut alia omittamus, vel ex eo abundè patet, qvod jus naturale Aristoteli qvidem est species, Jureconsultis verò conspecies juris civilis.

No.4. Qvamvis *Grotius* Lib I. de jur. bell. c. 1. §.9. dum profitetur, optimam esse juris partitionem, qvæ apud Aristotelem extet, in *naturale* & *voluntarium*, eamq; suam facit, videri qveat iisdem sensibus cum Aristotele indulgere voluisse: tamen inter utriusq: divisionem plurimum interest. Nam primò Aristoteles jus civile tantùm Grotius verò jus generalissimè sumtum dividit in naturale & voluntarium. *Secundò* Grotius §.13. voluntarium subdividit in humanum & divinum (cujus exemplum potest esse lex ceremonialis & forensis in Republica Judaicâ;) At Aristoteles jus voluntarium Divinum, ut qvod meræ fuit revelationis, ignoravit. Neqve adeò pertinet illud ad Respublicas humanas, sed ad Divinam, qvam Tab. XLII. lin. 34. ex Josepho θεοκρατίαν vocavimus. *Tertiò* Grotius §.14. Voluntarium humanum subdividit in civile, gentium, & domesticum, atqve adeò jus civile, qvod Aristotele est genus juris voluntarii, constituit ejus speciem, magis hâc in re Jureconsultorum, qvàm Aristotelis lingvâ loqvens.

ANNOT. CXVI. ad membr. VI. lin. 45.

Cognatum æqvum.)

No.1. De æqvo inprimis consulatur c.10. Lib. V. Nicom.

No.2. *Æqvum* à *jure* differt tanqvam propositio debitam limitationem habens expressam à non-habente. Cùm enim jura seu leges scribi soleant formâ propositionum universalium, sed qvæ tamen in casibus qvibusdam raris aut improvisis exceptiones certas patiantur, si talis exceptio vel explicatio debita additur, æqvum solet vocari.

No.3. Sit e.g. lex in aliqvâ civitate: *peregrinus si murum adscendat, capite plectatur.* Eveniat casus, ut in publico ab hostibus murum invadentibus periculo dejiciendorum illorum gratiâ conscendat murum & peregrinus. Svadet heîc æqvitas, ut hoc factum peregrini non modò sit impune, sed vel præmiô afficiatur. Nec enim præsumitur mens alia fuisse legislatoris, qvàm curiositati aut animo proditorio peregrinorum ponere obicem. Limitata ergò lex juxta dictamen æqvitatis sic sonabit: peregrinus, si murum adscendat lc. *curiositatis aut prodendæ urbis gratiâ*, capite plectatur. Sic limitata vocabitur æqvum.

No.4. Si de sensu legis oritur controversia, statum ejus Rhetores vocant περὶ ῥητῆς καὶ διανοίας turpi-

No. 5. Æqvitati duo opponuntur, τὸ ἀνεξίκακον & Sycophantia. Utriusqve exemplum dabimus accommodatum ad legem illam de peregrino. Exemplum igitur ἀνεξικακίας fuerit, si qvis peregrinum ejusmodi, qvalem dedimus no. 3. postulet ad supplicium capitis. Exemplum συκοφαντίας, si civem, cui nomen proprium sit Peregrinus (sicut nomen hoc fuit Philosophi cujusdam apud Gellium, Lib. XII. c. 11.) cùm murum adscendisset, accuset aliqvis ex dictâ lege. Manifestum enim est, peregrini vocabulum in eâ lege appellativum esse, non proprium.

AD TAB. XXVI.

De Justo & Injusto.

ANNOT. CXVII. ad lin. 21.

Ab aliis duobus læsionum generibus.)

No. 1.

DE *tribus læsionum generibus* consulendus inprimis Locus Lib. V. Nic. c. 8. satis prolixus, à verbis τῶν δ' ἑκουσίων &c. p. 219. usqve ad fin. capitis, qvem totum latinè qvoqve vertit Grotius Lib. III. de Jur. bell. c. 11. no. 4. Brevior harum læsionum expositio habetur Lib. I. Rhet. c. 13. no. 30. Qvam ipsam qvoqve d. l. transtulit Grotius.

No. 2. Utrobiqve autem tria tantùm numerantur læsionum genera. E qvibus ἀτύχημα Grotius vertit *infortunium*, ἁμάρτημα, *culpam aliqvam*, ἀδίκημα, *injuriam*: sicuti βλάβην interpretatus erat, *damni dationem*. Satis expressa in hanc sententiam verba sunt Nicomacheorum: τριῶν δ' ὄντων βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις.

No. 3. Sed qvia tamen in iisdem Nicomacheis ipsum ἀδίκημα non obscurè duplex constituitur ab Aristotele (ὑποδιαίρεσιν agnoscit & Giphanius in Comment. pag. 413. qvam & nos exsecuti sumus *. 5.) non planè rejicio sententiam Dn. Dürrii, qvi p. 309. Instit. Ethic. unicâ divisione rem omnem complexus *qvatuor* numerat læsionum genera. Imò verò qvalemcunqve qvadripartitionem eo loco instituere maximè proficuum est ad melius intelligendas ambiguitates vocabulorum ἁμάρτημα & ἀδίκημα, qvas in binis illis textibus, uno Nicomacheorum, altero Rhetoricorum observabiles explicare hâc occasione libitum est.

No. 4. Divisio ergò læsionum in *qvatuor* membra, qvam Nicomachea qvodammodo intricatam suggerunt, commodissimè videtur institui posse hoc modo: Læsio vel *invita* est, vel *spontanea*: Invita vel prævideri aut præsumi non potest, & vocatur ἀτύχημα *infortunium*; vel præsumi potest, & vocatur ἁμάρτημα *erratum*. Utriusqve exemplum dabimus ex Græco Scholiaste Michaële Ephesio ad h. l. f. 135. Nam si qvis in loco deserto jaculetur, qvà nullus transire consuevit, casuqve aliqvem intercurrentem vulneret, *infortunium* est: in loco enim tali præsumi non potest fore, ut aliqvis lædatur. At si idem contingat jaculanti in loco aut viâ, ubi multi versari consveverunt, non infortunium erit, sed *erratum*: potest enim ac debet præsumi, fieri facilè posse, ut emissum tali loco jaculum feriat aliqvem. Interim utraqve læsio *invita* est, qvia præsuppono, neutrum habuisse lædendi ullius hominis voluntatem. *Spontanea* læsio similiter est duplex: aut enim non fit ex præviâ deliberatione, sed ex subito affectu, ut ex irâ, aut fit ex deliberatione præviâ. Utraqve ἀδίκημα vocatur; sed illa secundùm qvid & impropriè, hæc simpliciter & propriè: illa *non plena*, hæc *plena*. Illius exemplum, si qvis aliqvem vulneret ex irâ subitâ, absqve spatio deliberandi: hujus, si vulneret ex præviâ deliberatione. Utraq; spontanea est qvidem (ἀυτοχειρία per iram commissa spontanea agnoscitur V. Nic. XI. p. 231.) qvia fit cum animo lædendi: sed illa tamen levior, hæc gravior, ob hoc ipsum, qvia illam deliberatio non præcesserat, hanc præcesserat. Hæc de Divisione qvadrimembri in usum Loci ex Nicomacheis.

No. 5. At verò Rhetoricorum locus divisionem flagitat non nisi trimembrem, eaqve ex ipso textu facillimè fluit hunc in modum: læsio *aut* præsumi non potest, nec fit cum malitiâ: *aut* præsumi qvidem potest, sed ipsa qvoq; tamen caret malitiâ: *aut* & præsumi potest & fit cum malitiâ. *Prima* vocatur ἀτύχημα, *secunda* ἁμάρτημα, *tertia* ἀδίκημα, Si qvis hominem vulneret, jaculans in loco solitario (retinebo enim exempla superiora) ἀτύχημα est, si jaculans in loco non solitario, aut etiam ex itâ subitâ, ἁμάρτημα; si verò deliberato, ἀδίκημα.

No. 6. Ex his intelligitur, ἀτύχημα qvidem in utroqve loco sumi eodem sensu: ἁμάρτημα in Rhetoricis patere latiùs, qvàm in Nicomacheis: comprehendit enim Nicomacheorum etiam ἀδίκημα non plenum. Unde porrò sequitur, ut ἀδίκημα Rhetoricorum strictiùs sumatur, qvàm Nicomacheorũ: siqvidem solum plenum ἀδίκημα significat. Atqve hæc facilè intelliguntur è nostris exemplis.

No. 7. Ut autem ad ipsius Aristotelis mentem de hac homonymiâ vocis ἁμάρτημα præcipuè (qvam nescio an qvis alius observaverit) liqvidius constet, ipsa philosophi verba inter se comparabimus. Ἁμαρτήματα in Rhetoricis ita definiuntur, ὅσα (1) μὴ διὰ λόγου καὶ (2.) μὴ ἀπὸ πονηρίας. Hanc definitionem ajo competere qvoad utrumqve reqvisitum non modò ἁμαρτήμασι Nicomacheorum, de qvo nemo dubitare potest, sed

etiam ἀδικήμαλι non pleno: de hoc enim ita ibi loqvitur Philosophus: *si verò* (lædat qvis alium) *sciens qvidem*, (εἰδὼς μὲν, ergo μὴ παραλόγως, qvod erat reqvisitum primum, iratus ἀπροαιρέτως qvidem occidit alterum, sed non παραλόγως, ait Lambinus in Commenta. ad Nic. p. m. 235.) *sed absq; prævia deliberatione, est* ἀδίκημα (non plenum) *qvalia sunt qvæcunq; vel per iram, vel per alios affectus necessarios & naturales eveniunt hominibus: sic enim nocentes & errantes* ἁμαρτάνοντες: ergo ipsum tale ἀδίκημα rectè vocabitur ἁμάρτημα qvoqve, (ut in Rhetoricis) *injuriam qvidem inferunt & eorum facta sunt* ἀδικήματα (saltem aliqvo modo) *sed ipsi propterea nondum injusti aut mali* (πονηροὶ) sunt (vid. lin. 45. hujus Tab.) *neq; enim læsio illa facta est per malitiam* (διὰ μοχθηρίαν, qvod potuisset etiam πονηρίαν dicere, sicuti qvem paulo ante πονηρὸν, mox eum vocat μοχθηρὸν. Ecce igitur alterum qvoqve reqvivisitum.)

No. 8. Patet è dictis ἀδίκημα non plenum habere convenientiam non modò cum ἀδικήματι pleno, sed etiam cum ἁμαρτήματι, adeoqve, ut in Nicomacheis constituitur species ἀδικήματος latè dicti, sic in Rhetoricis posse constitui speciem ἁμαρτήματος latè dicti, hôc modô: ἁμάρτημα latè dictum duas habet species, nempe ἀμάρτημα strictè dictum, de qvo in Nicomacheis, cujus exemplum est in jaculante per viam publicam: & ἀδίκημα non plenum, cujus exemplum in vulnerante per iram præcipitem.

No. 9. Hæ duæ species in eo conveniunt, (1.) qvòd neutra fiat cum malitiâ, h. e. ex proposito prædeliberato nocendi, qvòd item (2.) neutra sit παράλογος seu inopinabilis: differunt autem, qvòd ἁμάρτημα strictè dictum fit animo non lædendi cupido, sed qvidvis intendente potius; ἀδίκημα verò non plenum fit animô lædendi, licet absqve prævia deliberatione. Interim cuicunqve generi proximo τὸ ἀδίκημα non plenum subjicias, certum est, qvod ipsum unâ cum ἁμάρτηματι strictè dicto, tanqvam læsiones nec planè spontaneæ nec prorsus invitæ, eòqve veniâ pariter & animadversione aliqvâ dignæ, medio loco interjectæ sint qvasi inter ἀτύχημα & ἀδίκημα plenum, veluti duo extrema, qvorum illi ceu perfectè invito nulla, huic tanqvam perfectè spontaneô maxima debeatur pœna. Etiam Grotius agnovit inter plenam injuriam & verum infortunium intercedere medium ἁμάρτημα.

No. 10. Cæterùm inter exempla ἁμαρτημάτων haut dubiè referendum est, si qvis vellicandi tantùm animô aliqvem vulneret: præsumi enim utiq; & caveri talis eventus potest. Et in ipso Nicomacheorum textu clarissimè hoc est inter exempla, de qvibus præcesserat: τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστι. Neqve aliter accepit Giphanius p. 413. ad Nicom. ubi ἁμάρτημα explicat. Qvid ergò est, qvod totum illum locum Dn. Dürrius p. 309. Instit. Ethic. qvasi ex ipsius Aristotelis mente ad ἀτύχημα seu infortunium trahit? Nempe non ipsius errorem ibi, sed Grotii legimus, (hujus enim versionem ibi retinet.) qvi autin codice suo habuit: τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἀτυχήματά ἐστι, aut lectioni vulgatæ hanc suam substituit. Planè enim secundum hanc scripturam vertit.

No. 11. Sed miror, Grotium, qvi in illum locum vertendum eo majore cum curâ incubuit, qvia, ut ipse loqvitur, minus rectè verti, ideoqve nec satis intelligi soleat, non animadvertisse, saltem illud de vellicaturiente exemplum magis ἁμάρτημα qvadrare, qvàm ad ἀτύχημα: neqve enim eventus ille vulnerationis merum est infortunium, sed prævideri utiq; potest ac debet, planè ut in exemplo Michaëlis Ephesii, qvod Grotius qvoqve affert de eo, qvi in publica viâ jaculatur. Itaqve aut retinenda est lectio illa vulgata, aut qvod Matthias Bergius vult in variis ad Nicomach. lectionibus p. 458. vox ἁμαρτήματα nullâ planè aliâ substitutâ eradi debet, ut totus ille textus declaret in genere tantùm, qvid sit ἄγνοια, qvæ certo modo in utroqve genere læsionum, sive ἁμαρτήματα sint, sive ἀτυχήματα, locum habet.

No. 12. Unum adhuc addo, qvatuor illa læsionum genera, qvæ supra no. 4. è Nicom. explicuimus, singula nominibus singulis appellat Dn. Durrius, nempe ἀτύχημα, ἁμάρτημα, ἀδίκημα & ἀδικίαν. Est autem illi ἀδίκημα, qvod nobis cum apposito ἀδίκημα non plenum. ἀδικία verò, qvod nobis ἀδίκημα plenum. Videntur occasionem præbuisse ei verba Nicom. p. 220. qvibus ira nasci dicitur, ὅτι φαινομένη ἀδικία h. e. ex eo, *qvod qvis injuriosè factum existimat*, uti Grotius vertit. Interim certum est, qvod ἀδικήματος vox Aristoteli pag. seq. plenas etiam injurias notet, cùm ait: καὶ κτ' αὐτὰ ἤδη τὰ ἀδικήματα τῶν ἀδικῶν ἀδικος, imo in Rhetoricorum loco ἀδικήματα illi plane nihil aliud sunt, qvàm injuriæ plenæ, uti docuimus no. 6. Placet interim omninò consilium doctissimi Viri, cogitantis. qvemadmodum suum cuiqve speciei vocabulum reperiret.

ANNOT. CXVIII. ad lin. 35.

Hæc tria reqvisita.)

No. 1. *Injuria* particularis propriè dicta seu *plena tria* habet reqvisita (1) ut lædens agat volens (2.) ut læsus patiatur invitus. (3.) ut læsio ipsa sit contra jus seu legem. Fluunt hæc reqvisita ex tribus conceptibus, qvibus definiri potest injuria, qvod sit actio 1. *moralis*. 2. *mala*. 3. *lædens alterum*. E Primo conceptu fluit reqvisitum primum, è secundo tertium, ex tertio secundum. Etenim moralis esse non potest, nisi fiat à volente (maximè enim ex voluntate æstimatur moralitas, conf. lin. 46. hujus Tabulæ;) nec mala, subaudi moraliter, nisi contra legem: nec læsio, nisi inferatur invito.

No. 2. Hoc ultimum (cætera enim facilia) sic persva-

perſvadebis. *Lædere* nihil aliud eſt, qvàm alteri bonum aliqvod *ſuum* (de qvo Annot. CIV. no.1.) eripere. Jam qvia unicuiqve licet bonum ſuum abdicare & alteri concedere, ſi in ipſo eripiendi actu is, cui qvid eripitur, rem ereptam eripienti donet (hoc autem facere cenſetur, ſi damnum illud patiatur volens,) bonum illud hoc ipſo deſinit eſſe *ſuum*, adeoqve vim læſionis & conſeqventer injuriæ amittit: ut ſi qvis amicus librum ex armario meo ſpectante me, & vel riſu juſti in donationem conſensûs ſignum edente auferat, proq; ſuo abſportet, non furtum hoc erit, ſed ablatio rei donatæ. Qvare & Jureconſulti in definitione furti reqvirunt, ut qvod autertur, auferatur *invito*.

No. 3. Sed hîc obſerva, *voluntatem* patientis, ſi ceſſare debeat injuria, oportere eſſe *plenam*. Voluntas enim *non plena* (de qva Tab. XI. lin. 52.) mixturam habet inviti. E. hâc exceptione non potuiſſet excuſare Tarqvinius ſtuprum Lucretiæ volenti qvidem, ſed voluntate non plenâ, illatum. Fuit enim utiqve atrox injuria.

No. 4. Sicuti contra ſtuprum qvod laſciviæ puellæ ultrò invitanti eoq; plenam patiendi voluntatem habenti infertur, injuria non eſt, puta *particularis*, & pro qvâ ſibi tanqvam vere læſæ ſatisfieri coram judice poſſit flagitare. Interim tamen graviter peccavit ſtuprator, ſi non contra juſtitiam *particularem æſtimatam ex parte meretricis*, certè contrà *univerſalem* eoq; & ipſe fecit, & illa paſſa eſt *rem injuſtam* (qvam ab *injuria* cautè diſtingvit Philoſophus Lib. V. Nic. c. 9. p. 233.)

No. 5. Imò verò injuriam qvoqve *particularem* intulit, ſed, *familiæ*, cui nolenti eripuit honorem, in incorruptis familiæ virginibus ſitum: ac præterea *Reipubl.* cujus intereſt talia non perpetrari, ſed honeſtatem ac decus ſervari. Cujus rei ratio eſt, qvia boni illius, qvo homo talis eripi ſibi patitur, ipſe non pleno jure Dominus eſt, ſed partem ejus Parentes, partem Patria vendicat. Itaqve ſi maximè ipſe propter inordinatæ voluntatis conſenſum injuriam non patiatur, patiuntur tamen Parentes, Amici, Patria. Atqve ex hoc fundamento intelligis qvoqve, verum eſſe, qvod diſputat Ariſtoteles Lib. V. Nic. c. 11. ſub init. illum, qvi contra leges eſt ἀνυπόχειρ, injuriam facere non ſibi qvidem, benè tamen Reipublicæ.

No. 6. Cæterùm ex duobus illis injuriæ reqviſitis, *unô*, qvòd agens ſpontè agere, *alterô*, qvòd patiens invitus pati debeat, ultrò ſeqvitur, *neminem à ſeipſo poſſe affici injuriâ*: Seqveretur enim eundem ejusdem reſpectu ſimul velle & nolle, qvod implicat. Itaqve injuria ſemper eſt in pluribus per annot. CIX. num. 6.

No. 7. Inſuper de duobus his reqviſitis ex profeſſo egit Ariſtoteles lib. V. Nic. de *priore* qvidem c. 8. de *poſteriore* verò c. 9. Atqve eadem duo conjungit Lib. I. Rhet. c. 13. no. 9. & 10. p. 79. Ubi cùm definiiſſet, qvid ſit injuriam pati, nempe τὸ ὑπὸ ἐκόντων τὰ ἄδικα πάσχειν, mox conjungit: ἀνάγκη τὸν ἀδικούμενον βλάπτεσθαι καὶ ἀκουσίως βλάπτεσθαι.

No. 8. *Tertium* reqviſitum, ut *læſio ſit contra jus*, expreſsè qvoqve habetur in Definitione, qvæ exſtat I. Rhet. c. 10. no. 2. p. 58. Ubi ἀδικεῖν injuriam facere definitur τὸ βλάπτειν ἑκόντα παρὰ τὸν νόμον, *ſi qvis lædat* (alterum) *volens adversûs legem*. Qvæ definitio rotundiſſima pariter, & tum illi, qvam dedimus in Tab. *. 6. tum alteri, qvam ſuprà no. 1. tradebamus, planè gemina eſt. Læſio enim, niſi ab invito excipiatur, læſio non eſt per num. 2.

No. 9. Porrò reqviſitum hoc, ut læſio ſit *legibus adverſa*, vel ideò neceſſarium fuit, qvia multi (v.g. fures ducendi ad patibulum) jus ſuum patiuntur admodum inviti (ἔνιοι δικαίως ἄκοντες, inqvit Philoſ. V. Nic. 9. p. 222.) qvibus tamen ob hoc ipſum injuria non fit, licet maximè & inviti & à volente lædantur. Imò propriè loqvendo ne *læſio* qvidem iſthæc fuerit. Lædi enim eſt *ſuum* amittere per num. 2. qvod autem talibus ex juſtitiâ vindicativâ eripitur, *ipſorum eſſe* (de jure qvidem, ſi maximè non de facto,) *deſiit*, qvo primum tempore inciderunt in reatum.

AD TAB. XXVII.

De Semivirtute, Virtute communi & Heroicâ.

ANNOT. CXIX. ad prima verba Tab.

Virtus ratione exiſtentiæ &c.)

No. 1.

DE hac diſtinctione virtutis conſulendus Ariſtot. lib. VII. Nicom. capp. prioribus 10. Ne autem confundas eam cum aliis duabus, qvarum una fit in *ſpecies*, altera in *modos concipiendi*, repete, qvæ dicta ſunt Tab. XIII.

No. 2. Hæc præſens fieri dicitur in *gradus exiſtendi*. Qvod ut rectè intelligas, animadverte, nullum eſſe hominem in hac mortalitate, qvi habeat virtutem eo gradu perfectionis, qvem idea comprehendit. Talis enim perfectio excludit omne vitium. Nemo autem vivit, qvin habeat ſuos nævos: cujus rei ratio qværenda eſt in peccato originali, vid. lin. 44. hujus Tab. Qvod peccatum, qvia non ſatis exploratum habuere gentiles, non mirum, ſi Stoici eò arrogantiæ pervenerunt, ut crederent, ſe ad ſtatum abſolutæ perfectionis in hâc etiam vitâ pervenire poſſe. Similem deceptionem paſſi ſunt in Eccleſiâ qvoqve οἱ πελαγιανίζοντες

μανίζοντες Monachi, qvum peccati originalis vires extenuâssent.

No. 3. Secundùm hæc ergò, qvicqvid est inter homines virtutum moralium, imperfectum est. Sed qvia tamen hæc ipsa imperfectio suos gradus habet, hinc est, ut virtutum alia *perfecta* possit appellari, alia *imperfecta*; perfecta inqvam non *absolutè*, sed *comparatè* per lin. 50. hujus Tab.

No. 4. Comparata hæc perfectio tripliciter æstimari videtur posse 1. intra hominem ex diversitate *principii dirigentis*: 2. iterum intra hominem ex diversitate *materiæ obsequentis*: 3. extra hominem ex diversitate *influxus divini*. Unde necesse est divisionem virtutis qvoad existentiam consideratæ in pertectam & imperfectam, *tribus* modis exponi posse.

No. 5. Juxta *primam* expositionem virtus perfecta est *Christianorum*, imperfecta *gentilium*. In gentilibus enim principium dirigens sola est *prudentia humana*; in Christianis verò insuper *fides salvifica*. Hæc distinctio non valdè absimilis est illi, qva distingvimus inter virtutem *veram & apparentem*, qva de re Tab. XV. membr. IV.

No. 6. Juxta *secundam* expositionem virtus perfecta est, qvæ contra *semivirtutem* tanqvam imperfectam, ut *habitus* contra *dispositionem* distingvitur. In semivirtute enim propter affectuum renitentiam materia non satis est obseqvens; obseqventior in virtute hoc sensu perfecta.

No. 7. Juxta *tertiam* expositionem virtus perfecta est *heroica*, imperfecta, qvam humanam sive *communem* vocamus. Ad heroicam enim virtutem DEUS *extraordinariè*, ad communem *ordinariè* concurrit.

No. 8. Ex tribus his distinctionibus Aristoteles primam ut ignotam sibi, qvi de fide salvificâ nihil haberet compertum, præteriit, è secunda verò & tertia conflatis unam fecit trimembrem.

No. 9. Clara mens ejus est ex initialibus verbis Lib. VII. ubi expresse rerum circa mores fugiendarum, h. e. vitiorum, tria constituit genera: *vitium* (commune) cui virtutem (communem;) *incontinentiam*, cui continentiam, (semivitio sc. semivirtutem;) & *feritatem*, cui virtutem heroicam opponit. Atqve hanc rationem trimembrem secuti nos qvoqve sumus in Tabulâ: sed à semivirtute tamen, ut gradu infimo, incipiendum putavimus.

No. 10. Fatendum interim, si accuratè loqvi velimus, duas esse distinctiones, qvæ qvidem aptissimè ad Christianam Philosophiam explicabuntur eo modo, qvem no. 6. & 7. proposuimus. An idem per omnia voluerit Aristoteles, non curamus.

No 11. Duci tamen potest una distinctio in alteram hoc modo: Virtus vel *humana* est vel *divina*. *Humana* vel habitus in suo genere *perfectus*, vel dispositio tantùm seu habitus *imperfectus*.

ANNOT. CXX. ad lin. 9.

Aristoteles tamen in iis.)

No. 1. In virtutibus Veterum Cardinalibus solæ *duæ* sunt morales particulares, *Temperantia* videlicet ac *Fortitudo*, Nam *Prudentia* non est moralis, sed intellectualis, *Justitia* verò non particularis, sed universalis per Annot. CXI. no. 2.

No. 2. Jam cùm Temperantia *concupiscibilem* appetitum in appetendis *bonis*, Fortitudo *irascibilem* in fugiendis *malis* gubernet, (pro qvibus intelligendis repete præter Annot. modò citatam Annot. XX. no. 1. 3. & 4. & verò virtus moralis omnis occupetur aut in prosecutione *boni*, aut fugâ *mali*: dubium non est, qvin omnes species virtutis moralis his duabus cardinalibus debito modo extensis comprehendantur, *Temperantiâ* nimirum voluptatum, & *Fortitudine* in perferendis doloribus. Atqve hoc voluit Epictetus qvoqve, cùm omne officii genus complexus est hoc præcepto ἀνέχου καὶ ἀπέχου *sustine* (per fortitudinem) & *abstine* (per Temperantiam).

No. 3. Porrò cum *continentia* & *tolerantia* sint illud ipsum in semivirtutibus, qvod in virtutibus perfectis vocamus Temperantiam & Fortitudinem: seqvitur omnes qvoqve semivirtutes Continentiæ & Tolerantiæ vocabulis posse comprehendi.

No. 4. Aristoteles tamen non applicuit hæc vocabula ad dispositiones *Justitiæ* & *homileticarum virtutum*, sed reliqvarum tantum septem, qvæ maxime specificantur ab affectu, sicuti patet ex nostra delineatione; qvam profitemur debere Josoni Denores de constitutione Philosophiæ civilis p. 43. & 111. Ipsum autem Aristotelem vide inprimis cap. 4. Lib. VII. Nicom.

No. 5. Et *homileticas* qvidem virtutes hîc præteriisse videtur propter earum exilitatem, de qva Annot. LXVI. *Justitiam* verò propter varietatem affectuum, qvorum alii ad concupiscibilem, alii ad irascibilem facultatem pertinent, ut intelliges ex Annot. CV. no. 1. Igitur lin. 22. hujus Tab. diximus continentiam lucri posse qvidem extendi ad semijustitiam, sed *certo* tantùm *modo*, qvatenus sc. justitia moderatur cupiditatem lucri, non autem qvatenus occupatur circa aliqvem affectum, qvi ad irascibilem appetitum pertineat.

ANNOT. CXXI. ad lin. 21.

Continentiæ iræ)

Qvoniam Aristoteles Lib. VII. Nic. c. 4. semivirtutem, qvæ circa *iram* occupatur, manifestè retulit non ad tolerantiam, qvæ in doloribus, sed continentiam, qvæ in voluptatibus & conseqventer in appetitu *concupiscibili* cernitur: inde non malè concludit Jason Denores p. 55. de constituti Civil. philos. iram secundùm Aristotelem in concupiscibili potius, qvàm irascibili facultate locandam esse. Qva de re plura Annot. XLIV.

ANNOT.

ANNOT. CXXII. ad lin. 3. 24.

Infirmitas : Præcipitantia.)

His duobus gradibus vicem Commentarii 'præbere possunt, qvæ leguntur Tab. præced. * 5. &. Tab. seq. No. 4. & 11.

ANNOT. CXXIII. ad lin. 10.

Virtus communis est habitus virtutis.)

No. 1. Disputat Aristoteles II. Nic. 5. virtutem esse *habitum*. Dubitant Philippus Melanchthon Tom. I. Oper. f. 359. & alibi, Giphanius item ad Nicom. p. 112. aliiqve, an rectè. Ratio dubitandi est, qvia virtutes hominibus, præcipuè non renatis, valdè *infirmiter* insunt : habitus autem sunt qvalitates perfectæ & *firmiter* inhærentes.

No. 2. Sed Resp. 1. si Aristotelem II. Nic. exponamus de virtute qvoad *essentiam* & idealiter consideratâ, objectio hæc, qvoniam virtutem qvoad *existentiam* sumit, illi non contradicit. 2. Positô, virtutem ibi qvoad existentiam sumi, tamen & sic accepta definiri debet per habitum, & ita nos fecimus locô præsente. Ratio, qvia non mutantur Definitiones, cùm in statu essentiæ ad existentiam res deducitur, sed commoda interpretatio est addenda. Hîc ergo intellige habitum, qvi sit qvalitas perfecta, sc. *comparatè*, lin. 51. in contradistinctione ad *semivirtutem*, tanqvam dispositionē. Experiuntur autem utiqve homines post diuturnam virtutis exercitationem, difficultatem paulatim minui, & ejus in locum succedere facilitatem qvalemcunqve, cum gaudio conjunctam, qvod signum est comparati habitûs, lin. 52. ex Lib. II. Nic. c. 3. ab init. 3. Philippus ipse Lib. I. Dial. p.m. 24. Virtutem definit per habitum, & Tom. I. Oper. eâd pag. qvâ supra, propè finem, concedit, qvalemcunqve firmitatem in cogitatione & corde nominari habitum.

ANNOT. CXXIV. ad lin. 63.

Virtute communi tum perfectior.)

No. 1. Per hoc innuitur, Heroicam virtutem à communi non *specie* differre, sed *gradu perfectionis*. Probatur ex mente Aristotelis : sic enim differt heroica virtus à communi, qvemadmodum hæc à semivirtute; hoc autem discrimen graduale esse omnes concedunt; ergò & illud. Probatur Major, qvia eâdem distinctione Aristoteles tria hæc omnia complectitur.

No. 2. Aberrant ergò à mente Philosophi, qvi virtutem ejus *heroicam* interpretantur de *sanctitate, pietate*, aut virtutibus *Theologicis*, sic enim specie differret. Plura diximus Disp. II. de virtute Heroica. §. 19. seqq.

No. 3. Qvod si gradu tantùm differt qværes: an non graduale hoc discrimen exponi fortè possit è qvatuor gradibus virtutum Platonicis, sic, ut *communes* sint, qvas Platonici *Politicas* vocant, *Heroicæ* verò *purgatoriæ*; consistunt autem ex mente Platonicorum politicæ qvidem in μετριοπαθείᾳ, purgatoriæ verò in ἀπαθείᾳ: vide Porphyrium part II. sentent. ab Holstenio editarum ab init. Verùm & hæc planè dissentiunt tùm à mente Aristotelis, ut ostendo §. 28. seqq. Disp. II. de Virtute Heroic. tùm ab historia Heroum à qvibus hæc virtus denominationem accepit, qvi non memorantur fuisse ἀπαθεῖς.

No. 4. Optima expositio, si dicamus, gradum illum æstimari debere ab actionibus mirabilibus, communem operandi sortem ita excedentibus, ut ab *extraordinario* DEI concursu profectæ videantur,) vide qvæ diximus Annot. CXIX. No. 7.) qvales fuerunt actiones secundùm fortitudinem Heroicam in Alexandro M. Julio Cæsare, & similibus. Neqve enim dubium est, qvin DEI extraordinariâ operâ habeant aliqvid perfectionis ultra naturam communem. Sic (ut aliqvâ similitudine à *Physicis* miraculis petitâ rem declaremus,) modicos panes, qvibus per miraculum saturata sunt tot hominum millia, elevavit DEUS ad facultatem pascendi perfectiorem, qvàm qvæ communiter deprehenditur. Sunt autem Heröes nihil aliud, qvàm miracula DEI *ethica*.

ANNOT. CXXV. ad lin. ult.

Duplex feritas.)

Observetur hoc contra Ethicorum vulgus, qvi disputant, *feritatem* heroicæ virtuti opponi in *excessu* tantùm, alterum in *defectu* extremum summam *inhabilitatem* ad omnem virtutis impetum, vocantes. Contrarium demonstravimus §. 86. Disp. II. de virtute Heroicâ.

AD TAB. XXVIII.

De Processu Actionum Moralium.

ANNOT. CXXVI. ad totam Tabulam.

No. 1.

PRocessum ipsum puto facilem esse ac perspicuum. Sed observa, qvod & titulus indicat, accommodatum eum esse 1. ad statum *semivirtutis* aut *semivitii*, non virtutis aut vitii perfecti, 2. ad exemplum tale, in qvo conjunctio hominis cum objecto. e. g. *apprehensio pecuniæ alienæ*, ab appetitu *sensitivo* qvidem *bona* judicatur, ob jucunditatem vel utilitatem, *rationali* verò *mala* ob turpi-

turpitudinem. Itaqve si intra has restrictiones non maneatur, mutanda qvædam leviter fuerint in ipso processu.

No.2. Et qvidem, ut à *posteriori* incipiamus, si offeratur objectum, cujus conjunctionem nobiscum appetitus qvidem *sensitivus* molestam ac *malam*, *rationalis* verò honestam ac *bonam* judicet, qvale qvid v.g. est *vulnus ab hoste fortiter pugnandô patiendum*, scribendum erit, ut seqvitur:

Momentô 4 *qvi fugit ut rem molestam.*
6. *objectum esse malum, qvia molestum: bonum, qvia honestum.*
8. *qvi dictat: fuge, qvæ dictat: appete.*
11. *Affectum mollitiei, qvi fugit bonum morale sub specie mali molesti.*
12. & 16. *de mediis fugiendi.*
15. *Affectum tolerantiæ, qvi appetit bonum morale non obstante, qvod sit malum molestum.*

No.3. Si verò delineandus sit processus in statu *virtutis perfectæ*, momenta qvædam planè fuerint omittenda, in qvibusdam verò aliqvid mutandum.

No.4. Etenim in statu perfectæ virtutis, ubi præsupponitur, affectus appetitûs sensitivi esse domitos sub jugum rationis (qvod tamen intelligetur cum *ἀπειθείᾳ*, qvam Tab. præced. lin. 42. seqq. audivimus) tollenda sunt momenta 3. 4. & 8. qvia in hoc ipso consistit coërcitio appetitûs sensitivi, ut iste nec præcurrat actum intellectûs & voluntatis, nec bellum seu pugnam moveat rationi. In momento 15. processus ita concipi debet: *in affectum temperantiæ, puta cardinalis* (de qva anno CXX. No.2. (*seu motum secundum, præmeditatum, mixtum ex voluntate & appetitu domito, qvi appetit bonum morale, non obstante, qvod sit malum molestum.*

No.5. In statu autem *vitii perfecti*, ubi præsupponitur & ipsam rationem esse corruptam, & voluntatis libertatem esse afflictissimam per lin. 48. Tab.X. locus est omninò momentô 3. & 4. Momentum autem 6. ita concipiatur: *judicat objectum esse bonum, qvia jucundum sit pariter & honestum vel saltem non inhonestum.* In hoc enim consistit corruptio intellectûs, qvod actionibus verè turpibus honestatem tamen affingit, & contra turpitudinem honestis vel indifferentiam utrisqve, per Tabul. XII. lin. 22. Sed qvia tamen igniculi rectæ rationis non possunt planè exstingvi, inde fit ut in hoc momento 6. ratio contradicat sensui, similiterqve in momento 8. pugna qvædam sensûs & rationis oriatur. Sed neqve semper hoc fieri judicandum est, (unde momentum 8. alicubi planè cessabit) & eô tamen eventu, ut in momento 9. voluntas suâ libertate uti non possit, sed ab appetitu victa sensui se adjungat in momento 10. transeatqve per momentum 11. in affectum intemperantiæ.

Ad Tab. XXIX.

De Prudentia & cæteris virtutibus intellectualibus.

ANNOT. CXXVII. ad lin. 6.

Virtutes intellectuales sunt qvinqve.)

No.1.

Differunt virtutes intellectuales ex parte tum *subjecti*, tum *objecti*.

No.2. Ex parte *subjecti*: sunt enim priores tres species in intellectu *theoretico*, Posteriores duæ in *practico*, sicuti tenet sententia communis, qvam sumus hîc secuti.

No.3. De *Intelligentiâ* tamen dubites, annon poni debeat potius in intellectu *simpliciter* considerato cum præcisione theoretici & practici. Ratio, qvia occupatur illa non modò circa theoretica, sed etiam practica principia prima, fatentibus Hornejo p. 559. & Dürrio p. 163. Philosoph. moral. aliisqve. Unde & lex, cujus dictamen utiqve practicum est, definitur *oratio à prudentia & intelligentiâ profecta* Tab.XXV.lin.6.

No.4. Ex parte *Objecti*. Circa *prima* enim *principia* versatur intelligentia, circa *principiata* habitûs reliqvi, ita ut *contemplabile nobilissimum*, qvod unicum est DEUS, Sapientia; *minus nobile*, h.e. creaturas, Scientia; similem in modum *agibile nobilissimum*, qvod ipsum qvoqve unicum est, nempe bonum morale, Prudentia; *minus nobilia*, h.e. artificialia bona, Ars sibi vendicet. Atqve ex his licebit divisionis hujus sufficientiam qvodammodò demonstrare.

No.5. Per *Sapientiam* nihil aliud intelligitur, qvàm Theologia (est enim habitus theoreticus de DEO) qvam Veteres etiam Metaphysicam appellârunt, ut alibi ostenditur. *Scientiæ* autem vocabulo tùm Mathematicæ Disciplinæ veniunt, tùm Physica. Per *Prudentiam* verò intellige habitum philosophiæ practicæ. *Artium* varietas nota est.

No.6. Cæterum qvoniam ex *objectis* habituum circa principiata occupatorum unum nobilius est alterô, *DEUS* videlicet creaturis, bonum *morale* artificialibus: nobilitas hæc in ipsos etiam habitûs qvippe qvi ex objectis sua pretia sortiuntur, transit. Unde Sapientia scientias, Prudentia artes nobilitate vincit. Est enim nobilissima theo-

theoreticarum *Sapientia*, practicarum *Prudentia*. Unde in harum duarum exercitio sita est beatitudo, illinc practica, hinc theoretica per Tab. VI. Membr. I.

No. 7. Hinc porrò seqvitur, Sapientiam & Prudentiam esse habitus *principales* (de principatu earum lege cap 12. Lib. VI. Nic.) scientias verò & artes *minus principales*, qvas etiam *instrumentales* vocare possis. Habitus enim principalis (*minus principalis*) est, cujus exercitium propter se tantùm (*non propter se, sed propter aliud*) expetitur. Qvæ consentanea sunt illi, qvod docuimus Tab. V. sub membro 4. Reqvisito Definiti 2. Qvod autem *Zabarella* disputavit Lib. I. de Natur Log. c. c. 11. *omnes illos qvinqve habitus esse principales*, curandum non est, qvia veram discrimen habitum principalium & instrumentalium ipse ignoravit.

No. 8. In specie qvod ad *Sapientiam* attinet, eam *solam* ex theoreticis habitibus esse *principalem* satis apertè fatetur Aristoteles I. Metaph. 2. dum de ea inqvit: *μόνη ἐλεύθερα τῶν ἐπιστημῶν, μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἕνεκά ἐστι*. Seqvitur ergò, cæteras scientias non esse sui ipsarum gratiâ, qvod sanè verum est. Tametsi enim non ordinantur per se ad praxin, qvam ob causam theoreticæ vocantur: tamen ordinantur ad contemplationem altiorem, DEI nimirum, cùm omnis creaturæ cognitio tendere debeat in meliorem cognitionem ipsius DEI. Vide Scherbium p. 5. Comment. ad Piccartum c. 29. Isagog. p. 207.

No. 9. Qvod autem ad *Prudentiam* attinet, certum est, qvòd ea ipsam attingat beatitudinem practicam. Id autem artes non faciunt. Sunt enim *ἕξεις ποιητικαὶ* Lib. VI. Nic. c. 4. p. 241. Atqvi *ἕνεκά τῦ ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ ὁ τέλεος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι*, ibid. c. 2. p. 239. Prudentiæ igitur ut *principali* famulantur artes.

No. 10. Cæterùm qvia pars beatitudinis theoretica præstantior est parte practicâ per Tab. VI. lin. 15. Hinc ipsa *Prudentia qvodammodo inservit Sapientiæ*, & illius gratiâ imperat, Lib. VI. Nic. cap. ult. in fine Vid. & Lib. I. magn. moral. in fine.

No. 11. Deniqve cum finis ultimus non sit nisi unus, intermedii autem plures esse qveant: inde est ut *Sapientia* sit *unica* tantùm, scientiæ multæ: similiter & *Prudentia una*, artes multæ. Unde intelligis Sapientiam & Prudentiam esse *species infimas*, scientiam verò & artem intermedias. Possunt tamen infimæ illæ species dividi in *partes*, Sapientia qvidem in naturalem & revelatam Tab. VI. lin. 31. Prudentia verò in legislatoriam, consultatoriam & judicatoriam Membr. 5. hujus Tab.

ANNOT. CXXVIII. ad lin. 20.

Neqve ex eo appellantur Viri Boni.)

Sic è contrario nec à defectu aut imperitia boni artificialis appellamus virum malum, sed tantùm v. g. malum Musicum, malum Poëtam: *κακὸν ἰατρὸν, κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακὸν*, uti loqvitur Philosophus Lib. VII. Nic. c. 4. p. 283.

ANNOT. CXXIX. ad lin. 22.

Bono morali abuti non possumus.)

Ratio, qvia usus & abusus propriè est *mediorum*, qvibus *uti* dicimur, cùm ea in finem debitum, *abuti*, cùm in finem indebitum ordinamus. Fine enim propriè non *uti* dicimur, sed *frui*. E. qvia bonum morale finem ipsum hominis ultimum complectitur, nec uti eo nec abuti propriè possumus.

ANNOT. CXXX. ad lin 35.

In statu absolutè perfecto.)

De qvo Tab. XXVII. lin. 48.

ANNOT. CXXXI. ad lin. 49.

Si diversum.)

Finem *Oeconomicæ* diversum à fine Politicæ videntur illi statuisse, qvi *divitias*, ei proposuerunt pro fine, qvorum è sententiâ loqvitur Aristoteles Lib. I. Nic. c. 1. non longè ab init.

ANNOT. CXXXII. ad lin, 50.

Divisio in partes.)

De hac Divisione consulendus Aristoteles Lib. VI. Nicomach. c. 8.

ANNOT. CXXXIII. ad lin. 65.

Versutia prudentiæ opponitur contrariè.)

Philoponus ad Lib. I. Arithmetices Nicomachi Gerasseni §. 97. prudentiæ opponit *πανουργίαν* ut excessum, *ἀπλότητα* ut defectum.

AD TAB. XXX.

De Voluptate.

ANNOT. CXXXIV. & Tabulam hanc & seqventem in genere. No. 1.

QVæritur: *qvare in Ethicis agatur de voluptate & Amicitiâ?* Respondet Jason Denores p. 30. de const. civil. philos. de *Amicitia*

agi tanqvam de *instrumento*, de *voluptate* tanqvam *comite* felicitatis seu beatitudinis.

No. 2. Non planè reprehendo hanc responsionem, ac seqvor potius de *voluptate*: sive enim comitem eam appelles beatitudinis, cum Jasone, sive adjunctum, uti nos fecimus in Tabulâ Tabularum, perinde est. Ad memoriam tamen commodius est, si *amicitiam* qvoqve adjunctum summi Boni seu comitem voces, à voluptate autem distingvas tanqvam *externum* bonum ab *interno* per Tab. III. lin. 18. & 25.

No. 3. Ubi simul hoc & memoriæ inservit, & jucundam habet contemplationem, qvod post S. Bonum in internis qvidem voluptate, in externis verò amicitiâ *nullum* reperiatur *majus* bonum.

No. 4. Ac de *Amicitia* qvidem vide Tab. seqq. theor. 1. de *Voluptate* verò adeò verum est hoc, ut sive *magnitudine* bonitatis, qvæ est in voluptate, sive *connexione ejus cum S. Bono* decepti qvidam, (ut Eudoxus,) putarent *ipsam voluntatem esse S. Bonum* qvam opinionem Aristoteles profert ac refellit Nic. Lib. X. cap. 2. & 3. unà cum alterâ, qvæ statuebat *voluptatem ne qvidem bonum esse*, sed malum. Inter has duas extremas sententias media qvædam eaqve vera locum habet, qvæ voluptatem bonum esse fatetur, summum negat.

ANNOT. CXXXV. ad lin. 43.

Qvæ oritur ex contemplatione.)

No. 1. Subaudi *verâ* & *Christianâ*. Qvòd autem voluptas hæc sit maxima & nobilissima, probatur 1. *ratione*, qvam vide in Textu. Cui hanc adde, qvòd ipsius DEI Beatitudo in contemplatione sui consistit. 2. *Autoritate* eorum omnium, qvi Beatitudinem æternam ponunt in visione, hoc est, contemplatione, DEI beatificâ, 3. *experientiâ* piorum hominum, qvi in hâc etiam vitâ interdum ineffabile gaudium, qvasi gustum qvendam æternæ vitæ, sentiunt in piis de DEO meditationibus.

No. 2. Nec obstat, qvòd non semper meditantes de DEO sentimus voluptatem maximam. Id enim est ex depravatione nostræ naturæ, adeoqve ex defectu reqvisiti primi, lin. 30. hujus Tab. similem in modum atqve iis, qvi nondum adepti sunt habitum eruditionis, studia sua solent esse non jucundissima.

No. 2. Cæterùm qvi tali experientiâ destituuntur, illis voluptatis hujus magnitudo non satis persvaderi potest, qvia est ex earum genere, qvas dolor non antecedit. Sic idiotæ non credunt tantam esse in literis voluptatem, qvia ipsi non sunt eam experti, nec tanguntur dolore ignorantiæ suæ.

ANNOT. CXXXVI. ad lin. 46.

Nobisqve adeo cum brutis communes.)

No. 1. Hac de re aliqvid diximus annot. XVIII. no. 3. & annot. LXXXIV. no. 2.

No. 2. Voluptas, qvæ ex visu & auditu, *per se* delectat, ut cum effigiem pulchram spectamus, aut svavem concentum audimus, homini propria est ideò, qvia proportio partim in rebus pulchris, & sonorum in concentibus harmonicis intellectu percipiuntur. Unde & major est delectario harum rerum penes eruditos, pictoriæqve aut Musicæ peritos, qvàm idiotas.

ANNOT. CXXXVII. ad lin. 50.

Dolor antecedat.)

No. 1. Distinctio *voluptatum* in eas, qvarum primum experimentum dolor antecedit, & qvarum non, haberi potest ex Aristotele lib. VII. Nic. c 12. & 14. item ex Platone L. IX. de Republ. f.m. 736. lit. E.

No. 2. *Prioris* generis voluptates sunt corporeæ, & homini cum brutis communes; *posterioris* voluptates animi & homini propriæ, si non omnes, saltem qvædam. Nam & primum scientiæ certè experimentum interdum non antegreditur dolor, interdum antegreditur ex cupiditate sciendi ortus ad eum modum, qvo ex fame & siti solet nasci certi generis dolor.

AD TAB. XXXI.

De Amicitia.

ANNOT. CXXXVIII. ad lin. 5.

Qvi amor est concupiscentiæ.)

No. 1.

PAssim obvia est distinctio inter amorem *concupiscentiæ* & *amicitiæ* seu (ut Augustinus Niphus cap. 72. de amore p. 203. & alii vocant) *benevolentiæ*: qvemadmodum & Catullus Epigrammate qvodam ad Lesbiam distingvit inter *amare & bene velle*, ubi vide Muretum p.m. 228.

No. 2. Sed hanc distinctionem video non ab omnibus eodem modo explicari, unde magna ejus est *ambiguitas*, qvam hâc occasione breviter exponemus. Sunt autem *tres* expositiones.

No. 3. *Prima* communissima est, qvam & nos seqvimur, petiturqve à fine. Amor enim *concupiscentiæ* tendit in bonum ipsius *amantis*, *amicitiæ* verò in bonum rei *amatæ*, tanqvàm ultimum finem.

No. 4. *Secunda* petitur ab Objecto. Et sic amor *concupiscentiæ* est, qvo appetimus *jucunda* & *utilia*;

utilia; amicitiæ verò, qvò *honesta.* Sic explicat Casmannus cap. VI. Psycholog. Qvæst. 2. p. 135.

No. 5. *Tertia* petitur à conditione qvadam. Atqve sic amorem *concupiscentiæ* vocant, qvem præcedit *alius* amor, *amicitiæ*, qvem *nullus.* Hæc est Occami & Bielis apud Stahlium part. I. Reg. Disput. VIII. Reg. V. no. 3. p. 231. de qva aliqvid monuimus in Dilucidat. Stahlian. ad eam Reg. no. 13.

No. 6. *Prima* expositio *commodissima* est, & secundùm hanc optimè ostendi potest, qvemadmodùm in homine amor amicitiæ melior sit atqve perfectior amore concupiscentiæ. Oritur enim ex cupiditate boni sui effundendi ad alios qvoqve, cùm amor concupiscentiæ oriatur ex cupiditate boni alieni trahendi ad se, qvorum illud φιλαυτίας rectæ est, hoc corruptæ.

ANNOT. CXXXIX. ad lin. 32.

A Subjecto seu personis.)

Ad has duas Divisiones meliùs intelligendas multa conducent, qvæ disseruimus Annot. CXIV.

ANNOT. CXL. ad lin. 47.

Natura inclinat ad utrumqve amicitiæ genus.)

Vide Tab. XXXIII. membr. 5. & Tab. XXXIX. Memb. 4.

ANNOT. CXLI. ad lin. 49.

Domesticæ naturâ; civiles ratione.)

Recipiunt enim *domesticæ* societates formam, h. e. ordinem personarum à naturâ, *civiles* autem à voluntate hominis, & conseqventer à ratione. Itaqve & ordo personarum in *domo* secundùm statum naturæ non nisi *uniformis* est, cum omnis domus gubernetur monarchicè; at in *civitate tres* formæ locum habere possunt, Monarchia, Aristocratia, Democratia. Natura enim sibi similis est semper, non item voluntas.

ANNOT. CXLII. ad lin. 52.

Qvo per naturalem φιλαυτίαν.)

De φιλαυτίᾳ legatur Disputatio à nobis habita Anno 1661.

ANNOT. CXLIII. ad lin. 66.

Qvæ qvidem ab æqvalibus.)

Resume Annotat. XCIII.

AD TAB. XXXII.

De Politicæ Natura & Constitutione.

ANNOT. CXLIV. generalis.

MUlta hujus Tabulæ declarationem capient è Tab. I. & Annotationibus ad eam.

ANNOT. CXLV. ad lin. 6.

Post habitu perfecto.)

No. 1. Perfectionem Metaphysici faciunt duplicem, unam *graduum*, alteram *partium.* Secundùm hæc igitur perfectio qvoqve habitûs Politici duplex constitui potest, *graduum & partium.*

No. 2. *Graduum* perfectione perfectus ille est habitus politicus, qvem sibi qvis comparavit nec solâ doctrinâ, nec solâ experientiâ, sed utrisqve junctis.

No. 3. Qvanqvam enim certo modo perfectio hæc videatur posse *partium* qvoqve appellari, puta si qvis Politicum habitum notitiâ debitâ certorum tum universalium, qvæ doctrinâ, tum singularium, qvæ experientiâ comparantur, tanqvam partibus qvibusdam dicat conflari: tamen si accuratiùs rem intueare, magis est, ut ista perfectio *graduum* dicatur.

No. 4. Etenim veræ partes hujus habitus non sunt illæ duæ, sed tres, de qvibus paulò post. Sic Grammatici habitûs partes sunt non notitia universalium, & singularium, sed notitia orthographica, prosodica, etymologica & syntactica. Et similiter de aliis habitibus practicis.

No. 5. Divisio habituum in *partes* desumenda est ab objecto. Jam in Objecto Politices realiter distincta non sunt universalia & singularia (seqvor doctrinam Nominalium ut verissimam. E. nec habitum possunt distingvere in partes integrales, qvales sc. hîc intelliguntur, qvæ utiqve debent esse realiter distinctæ. E contrario realiter distingvuntur Legislatio, Deliberatio, Judicium; itaqve non repugnat ab his desumi partitionem politici habitûs.

No. 6. Accedit, qvod nec sola universalia doctrinæ, nec sola singularia experientiæ debemus, (licet non negetur, majores in universalibus protectûs facere non posse per doctrinam, & in singularibus per experientiam.) Possunt enim singularia utcunqve hauriri ex Libris etiam, puta historicorum, Geographorum, ex Itinerariis & novellis. Experientia verò dum multorum singularium notitiam suppeditat, hoc ipso nos qvasi ultrò ducit ad conclusionem universalem, inductionis cujusdam beneficiô eliciendam.

No. 7. Atqve hinc fit, ut nec nullam habeant ſingularium notitiam, qvi ſolâ doctrinâ, nec nullam univerſalium, qvi ſolâ experientiâ nituntur. Verùm non tàm perfecta ea eſt, qvàm in iis, qvi utrumqve medium conjunxerunt, h. e. non tam expedita, ſolida, demonſtrativa. Unde intelliges, meritò perfectionem illam fuiſſe à nobis appellatam *graduum*.

No. 8. De *partium* perfectione res facilis eſt. Qvoniam enim haud dubiè patres Prudentiæ politicæ ſunt illæ tres, de qvibus Tab. XXIX. Membr. 5. Legislatoria videlicet, conſultatoria & judicatoria: ſeqvitur, qvi in omnibus illis virum præſtare ſe poteſt, eum perfectione partium gaudere; qvi non in omnibus, ſed in unâ tantùm vel duabus, hoc ipſo imperfectum posſidere habitum.

ANNOT. CXLVI. ad lin. 12. & 13.

Secundùm doctrinam Machiavelliſtarum & Monarchomachorum.

No. 1. Duæ ſunt extremæ ſectæ fugiendæ in Politicis, una *Machiavelliſtarum*, altera *Monarchomachorum*.

No. 2. *Machiavelliſtæ* nomen adepti ſunt à Nic. Machivello, qvi habetur vulgò pro doctrinæ peſtilentis non autore qvidem primo (diu enim ante ipſum ſuos ea Magiſtros habuit) ſed inſtauratore præcipuo. Jure an injuriâ, ad hiſtoriam pertinet, qvam hîc, perinde ut lin. 25. hujus Tab. non exſeqvor.

No. 3. *Monarchomachi* verò nomen ab ipsâ doctrinâ ſuâ ſunt ſortiti, qvæ præcipuè exitium minatur Monarchiis. Atqve horum agmina inprimis eruperunt ſuperiori ſeculo, poſt truculentas illas nuptias Pariſienſes Anni 1572. cùm Carolus IX. Rex Galliæ, Machiavellicis conſiliis ſeductus facinore ſe ad ævum omne infami polluiſſet.

No. 4. *Primum principium Machiavelliſmi* eſt, finem ultimum Reipublicæ eſſe debere non beatitudinem eam, qvam ex virtutum exercitiis metimur, ſed imperantium potentiam & commodum privatum, qvantum eſſe poteſt maximum. Breviter: non honeſtum, ſed utile. Unde ad hunc finem per fas & nefas, nullo diſcrimine, contendere docent. Et qvoniam hunc ſcopum ſibi jam tum ſuo tempore qvasdam Reſpublicas præfixiſſe obſervavit Ariſtoteles, patet, inventum hoc non eſſe novum. Imò qvidam à Nimrodo usqve deducunt. Atqve Ariſtotelis qvidem verba ſunt Lib. VII Polit. c. 2. p. 43. Edit. Conringian. παρ' ἐνίοις ἢ καὶ τῆς πολιτείας ἅτ@ ὅρος τῶν νόμων, ὅπως διασώζωσι τῶν πέλας.

No. 5. *Monarchomachiæ* verò *principium ultimum* eſt, ubiqve & ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe populi, ita ut ei Reges, qvoties imperio ſuo malè utuntur, & coërcere, & punire liceat: qvibus ipſis verbis hâc in re utitur Grotius Lib. I. de jur. bell. c. 3. no. 8. ubi hoc principium rectè convellit.

No. 6. Atqve hæc qvaſi commentarii vicem eſſe poſſunt ultimis verbis Tab. XLII. ubi dixi, *Machiavelliſtas* ſic diſputare, qvaſi omnes Reſpubl. debeant eſſe *aberrantes*; *Monarchomachos*, qvaſi omnes *populares*. Unde qvidem patet, qvòd in his ipſis principiis hæ duæ ſectæ nondum ſibi è diametro contradicant. Nec enim Reſpubl. aberrantes popularibus, ſed rectis; nec populares aberrantibus, ſed Monarchiis & Ariſtocratiis opponuntur. Contradicunt ſibi nihilominus in conſeqventiis & effectis.

No. 7. Etenim Machiavelliſtæ conſiliis ſuis eò tandem deducunt Reges, ut putent, ſibi in ſubditos licere omnia, dummodo inde potentiam confirment ſuam aut commodum procurent. Viciſſim præcepta Monarchomachorum licentiam dant populo, etiamſi ſit Regi alicui ſubjectus, Regem vocandi ad tribunal, & ſi minus rectè videatur imperio præfuiſſe, capite puniendi. Itaq; ſectarum diſcrimina libenter ſic enunciare ſoleo: *Machiavelliſtæ faciunt è Regibus Tyrannos: Monarchomachi è ſubditis Regicidas.* Illi ex ſubditis mancipia Regum: hi ex Regibus faciunt mancipia ſubditorum.

No. 8. Verùm cùm in utroqve jus enormiter violetur, ambæ ſectæ cane pejus & angve fugiendæ, & inprimis earum principia elidenda ſunt. Contra Machiavelli principium faciet Tab. XXXIX. Membrum 5. contra Monarchomachorum Tabulæ XLVIII. Membrum 8.

No. 9. Caveant ergò civilis prudentiæ ſtudioſi Politica Syſtemata *Johannis Althuſii* & *Philippi Hænonii*, & ſimilia, niſi venenum Monarchomachicum imbibere velint. Eandem hæreſin non occultè ſapiunt Inſtitutiones Politicæ *Boxhornii*, qvod in ſuâ editione Lectorem monuit conjunctiſſimus Collega Franckenſteinius. E contrario *Thomæ Hobbeſii* elementa Philoſophica de cive ſi qvis Machiavellicum Syſtema Politices vocare velit, non valdè repugnem. Certè talia ponit ſuæ doctrinæ fundamenta, è qvibus ultro ſeqvatur non Machiavelliſmus modò, ſed Atheiſmus. Qvare & cautè legendi ſunt illi, qvi Hobbeſiana principia ſua ſapiunt alicubi in ſapientiâ Civili.

No. 10. Suſpectum *Ariſtotelem* faciunt qvidam ſectæ Monarchomachorum, ſed injuria. Multa qvidem leguntur apud illum in favorem Democratiarum, ut erāt ejus tempore populares ferè Reſpubl. ut omittam pervidiſſe illum, in ſtatu naturali optimam Rerumpublicarum eſſe popularem, vid. Tab. XLII. lin. 39. Verùm nullibi affirmat, in qvâvis Republica ſummam poteſtatem eſſe populi: qvin potius tria Rerumpubl. genera paſſim ita, ut oportet, diſtingvit. Interim non nego, ut Machiavelliſtæ habent, qvò abuti poſſint è Lib. V. Pol. c. 11. ſic & à Monarchomachis textûs ejus qvosdam pertrahi poſſe in ſententiam ſuam. Et ita fecit jam Ludovici Bavari tempore *Marſilius Patavinus* in Defenſore pacis.

pacis. Unde & hanc ſectam *intelligis* non demum cœpiſſe poſt Pariſienſes nuptias.

ANNOT. CXLVII. ad lin. 22.
Alio adhuc ſenſu.)

Locum *Ariſtotelis* vide Lib. I. Polit. c. 1.

ANNOT. CXLVIII. ad lin. 53.
Duæ confuſiones.)

No. 1. Duæ ſunt confuſiones, de qvibus hîc eſt ſermo. *Prior* confundit *univerſalem* Politicam cum *particulari*, idqve iterum bifariam: aut enim cum particulari Juris Romani *privati*, qvâ confuſione nihil freqventius occurrit apud Libenthalium in Collegio Politico: aut cum particulari juris *publici*, ut apud Schönbornerum & Daniel. Ottonem. Qvorum ille ex profeſſo ſcribens Politica, jus publicum admiſcuit; hic ex profeſſo Scriptor juris publici admiſcuit Politicam Univerſalem. Hoc dum fideliter in uſum diſcentium moneo, nolo Viris illis cætera doctis ſuam in hoc literarum genere laudem ademptam.

No. 2. *Altera* confundit partem theoreticam cum practica. Et hæc confuſio tam freqvens eſt, ut vix reperiatur, qvi eam animadvertat, nedum evitare conetur.

No. 3. Animudvertit tamen Dn. Conringius, cujus verba † 3. protuli, qvæ legi poſſunt c. 4. Introduct. in Polit. Ariſt. p. m. 594.

No. 4. Ita rectè qvoqve priorem confuſionem in Daniele Ottone caſtigavit Limnæus p. 1 not. ad Jus ejus publicum his verbis: *in præfatione promittit ſe ſpecialia de jure publico allaturum, & tamen ubiqve qvæſtiones Politicas generales intermiſcet, confuſione non admodum probandâ.*

ANNOT. CXLIX. ad lin. 57.
Sub Politica comprehendo.)

Habitus *Oeconomices* aut artem notat *rem* familiarem comparandi, adminiſtrandi, conſervandi, augendi; aut prudentiam, qva Paterfamiliàs *perſonas* domeſticas ſibi ſubjectas rectè gubernat ad beatitudinem. Priore modô ad artes referendus eſt, poſteriori ad Politicam reducendus eô modô, qvem hîc deſcripſimus. Conf. Tab. XXIX. Membr. 4. *. 2.

ANNOT. CL. ad lin. 62.
Summi Viri, Hermanni Conringii.)

No. 1. Verba ejus ſunt c. 4. Introduct. p. 597. *Non verum eſt, qvod multi ſcribunt, civitatem eſſe materiæ inſtar, cui Reſpublica ſit pro animâ. Civitas enim ſignificat totum qvid, ſicut animal ſignificat integram ſubſtantiam animatam.*

No. 2. Accedit ratio certiſſima. Civitas enim definitur per ſocietatem tanqvam per genus, & qvidem eo ſenſu, qvo vox ſocietatis capitur in definitionibus minorum qvoqve ſocietatum, qvæ ſunt conjugalis, herilis, paterna, domus, vicus. In his omhibus ſocietas notat non ſolam materiam, ſed totum compoſitum ex perſonis certis tanqvam materiâ, & certo earum inter ſe ordine tanqvam formâ. E. neceſſe eſt eadem ſit ratio civitatis qvoqve.

AD TAB. XXXIII.

De Societate humana naturali in genere.

ANNOT. CLI. ad lin. 3.
Oppoſitum diſſidium.)

No. 1.

CIcero ſocietati *diſtractionem* opponit his verbis: *nulla nobis cum Tyrannis ſocietas eſt, ſed potius ſumma diſtractio*, III. Offic. pag. 58. Nobis tamen vox *diſſidii* tanqvam in vulgus uſitatior placuit.

No. 2. Potuiſſemus etiam *bellum* vocare. Solemus enim qvodlibet diſſidium etiam privatum, ut qvod conjugibus inter ſe, aut domino cum ſervis, aut ſervis filiisve inter ipſos, aut aliàs membris ejusdem ſocietatis intercedit, bellum appellare. Imò Grotius qvoqve vocem belli ad privatum extendit lib. I. de J. B. cap. 1. n. 2. ſuas qvasdam rationes ſecutus.

No. 3. Veruntamen, qvia Bellum propriâ ſui ſignificatione publica tantùm diſſidia civitatum, ſive inteſtina, ſive externa notat, malumus bellum habere pro ſpecie diſſidii, qvàm Synonymô. Vid. *. 2.

No. 4. Notabis interim, ſive pro Synonymo diſſidii, ſive pro ſpecie qvis capiat bellum, accipi eam vocem ſic debere ut *ſtatum* notet (nam & diſſidium per ſtatum definitur) non verò *actionem*. Qvam ambiguitatem aliàs notavit & Grotius dictô locô.

ANNOT. CLII. ad lin. 14.
Cauſa efficiens natura humana.)

N. 1. Pro ſubjecto operationis ſeu objecto Politica habet civitatem. Hanc autem eſſe ſocietatem ab ipsâ naturâ inſtitutam plurimum refert. *Si enim*

enim inqvit Dn. Felden Analyſ. Polit. Ariſtot. p. 8. *ſocietas civilis non eſſet à naturâ, ſed à placito & inſtituto hominum penderet, tum nullam haberemus circa civitatem ſcientiam, qvippe omnis ſcientia verſatur circa objectum naturale: Ubi enim objectum naturale non eſt, ibi nec naturalia & certa principia ſe offerunt. Ubi verò hæc deſunt, ibi omnis ſcientia deficit.*

No. 2. Civilem autem ſocietatem eſſe naturalem, probat Philoſophus ex eo, qvia & minores ſocietates ſunt naturales: πᾶσα πόλις, inqvit, φύσει ἔστιν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι, Lib. I. Polit. c. 2. p. 12. cumqve, ut dictum eſt, hac in re multum ſitum ſit momenti, ideò magnam Libri I. portionem abſumit in probandâ ſocietatum variarum naturalitate.

ANNOT. CLIII. ad lin. 23.

Status duplex.)

No. 1. Neſcio an in totâ Philoſophiâ Practicâ ulla ſit majoris momenti diſtinctio, qvàm hæc inter *ſtatum naturalem & legalem.* Itaqve nobis ea debet eſſe inprimis commendata.

No. 2. Status *naturalis* ſeqvitur naturam hominis, qvanta cogitari poteſt perfectisſima, labis omnis atqve vitii tùm moralis, tùm phyſici expers. *Legalis* verò æſtimatur juxta naturam hominis & phyſicè & moraliter corruptam. Poſſis igitur dicere, ſtatum naturalem accommodatum eſſe homini ante lapſum, legalem verò poſt lapſum conſiderato.

No. 3. Tametſi autem nec integritas hominis, nec lapſus ſatis fuit cognitus gentilibus: patefecimus tamen *. 1. diſtinctionem hanc ſtatuum ipſam Ariſtoteli non fuiſſe ignotam.

No. 4. Atqve hûc eum ducere potuit ſana ratio. Cùm enim qvævis theoria, ſi qvidem certam illam eſſe velis, fundata eſſe debeat ſuper aliqvo, qvod reliqvorum reſpectu ſit menſura; menſuram verò oporteat eſſe primum qviddam atqve invariabile: neceſſe eſt theoria imperfectionem illam inſtabilitatis pleniſſimam, qvæ ſe in rebus humanis offert, relinqvat & ideam concipiat hominis, qvantum poteſt, perfectiſſimi.

No. 5. Dices: has ſpeculationes prorſus eſſe vanas atqve inutiles, cùm ad hanc ideæ perfectionem nunqvam ulla poſſit pertingere ſocietas. Sed Reſp. Satis eſſe, qvod ex tali idea æſtimare poſſumus gradûs perfectionum in rebus extra mentem exiſtentibus. Prout enim qvidqve magis minusve ad illam ideam accedit, eò magis perfectum aut imperfectum eſſe cenſendum eſt. Ita Cicero qvoqve perfectum Oratorem animô non inutiliter cogitavit, tametſi nullum talem demonſtrare digito poſſet. Sic Medicus qvoqve perfectam ſanitatem mente complectitur.

No 6. Neqve verò ſtatus ille idealis eum in finem affertur in Politicis ut qvaſi per carnificinam qvandam ipſum introducamus in ſocietates humanas, qvod impoſſibile eſt: ſed ut ratione cujusqve ſocietatis habitâ illam, qvantum per imbecillitatem humanam fieri poteſt, conformemus ad qvalemcunqve ideæ ſimilitudinem.

No. 7. Itaqve boni Politici eſt, altero oculo ſtatum naturalem, altero vires ſubjecti præſentis intueri, ut pro diversâ ſubjecti diſpoſitione, aut, ut ita loqvar, patientiâ rigorem illum ſpeculationum temperet.

No. 8. Atqve ex his intelligis qvodammodo, cur. 30. lin. ſtatum naturalem intellectui & *eſſentiæ*, legalem ſenſui & *exiſtentiæ* accommodatum dixerim. *Eſſentiæ* enim rerum invariabiles ſunt & in maximâ perfectione concipiuntur: at *exiſtentiæ* variis corruptionibus obnoxiæ. Conf. etiam, qvæ Annot. XIV. no. 6. ſeqq. dicta ſunt.

No. 9. Cæterùm qvanta ſit diſtinctionis hujus in ſolvendis qvoqve Controverſiis maximè agitatis utilitas, docere poſſunt exempla longè plurima, è qvibus in ipſis Tabb. qvædam ſe offerent. Vid. Tab. XXXV. *. 2. Tab. XLII. theor. 1. 2. 3. 4. Tab. LI. Membr. 4. *. 2.

ANNOT. CLIV. ad lin. 40.

Juris etiam cujusdam autoritate.)

No. 1. Libet etiam hoc *exemplis* qvibusdam confirmare.

No. 2. *Primum* eſto de *Uſucapione* ſeu *Præſcriptione*, ut vocant, qvæ jus aliqvod parit à Legali potiùs, qvàm naturali ſtatu oriundum. Tametſi enim diuturnitas poſſeſſionis ex injuſto dominio juſtum facere non poteſt: tamen ut obex ponatur litibus aliàs in infinitum facilè proceſſuris, placuit præſcriptioni vim juris indulgere. Confer Grotium Lib II. de jur. bell c. 4. no. 1.

No. 3. *Alterum* de *pluralitate votorum.* Natura cupit ponderari potius vota, qvàm numerari. Sed qvia lites hinc perpetuæ metuendæ ſunt, placuit, in ſuffragiis numeri potius & qvantitatis, qvàm qvalitatis haberi rationem. Cauſa eſt, qvia qvantitas qvaſi palpari poteſt, eoqve materiam litigandi ſubſtrahit: qvalitas verò ob hoc ipſum, qvia intellectu magis, qvàm ſenſu deprehenditur, litigioſis hominibus anſam præbet altercandi.

No. 4. *Tertium* de *Primogenitis.* Natura ſuccedere vult in imperiis eum potiùs, qvi ſit maximè idoneus, qvàm qvi primus maternorum viſcerum clauſtra ruperit. Status tamen legalis primogenito defert ſucceſſionem, tanqvam controverſiis ita minus expoſitam.

ANNOT. CLV. ad lin. 45.

Niſi expreſsè reſtringantur ad legalem.)

Tab. XLII. lin. 28. dicetur, legalem ſtatum à formis Rerumpublicarum aberrantibus repræſentari. Cùm ergò formæ illæ aberrantes definiuntur

untur, meminerimus definiri Rempublicam *non statû* naturalis, sed legalis.

ANNOT. CLVI. ad lin. 52.

Vocantur simplices.)

Sic in Physicis elementa vocantur corpora *simplicia*, non qvòd respuant compositionem qvamvis, componuntur enim ex materiâ & formâ, ex partibus item integrantibus; sed qvia non componuntur ut mixta ex Elementis.

ANNOT. CLVII. ad lin. 56.

Societatum maxima, non absolutè.)

No. 1. Civitas, h.e. societas civilis perfecta, potest unâ urbe, potest etiam pluribus contineri, ut dicemus ad Tab. XXXIX. membr. 2. Certum est autem, in orbe terrarum satis multas esse civitates & Respublicas.

No. 2. Jam duæ pluresve civitates aut fœdere sibi copulatæ sunt, aut non sunt. Si priùs, nascitur societas qvædam, qvam possimus vocare *confœderationem Rerumpublicarum*. Si posterius, nihilominus inter diversarum Rerumpublicarum cives societas illa est, qvam vocare solemus *generis humani* vel totius orbis terrarum. Postulat enim illa inter se omnium hominum per primum parentem cognatio, ut homo homini amicum se præbeat. Atqve hæc jussio, qvæ legis ipsius naturalis est, nullius religionis præceptis magis adjuvatur, qvàm Christianæ, ut qvæ inimicos etiam diligere jubet. Interim etiam jure gentium societatis hujus vis spectatur in bellis qvoqve, nec in illis desinit. Vid. Grot. Lib. III. de Jur. bell. c. 19. no. 1. & 2.

No. 3. Planum autem est utramqve societatem, tam confœderationis illam, qvàm hanc orbis terrarum, esse majorem civitate. E. Civitas non est maxima societatum *absolutè*.

No 4. Qværes: cur autem in politicis non progredimur usqꝫ ad absolatè maximam societatem? Resp. qvia societates illæ reliqvæ, tametsi sunt civitate majores, sunt tamen eâ minùs perfectæ, ut intelligetur è Tab. XXXIX. Membr. 3. In statu autem naturali satis est progredi usqve ad perfectissimum.

No. 5. Illud hîc insuper annotari potest; fuisse, qvi in his societatum gradibus à civitate statim ad orbem terrarum prosilirent, omissâ confœderatione, sicuti iidem pagum omittunt; fuisse vicissim, qvi ultra orbem terrarum adscenderent.

No. 6. De prioribus Augustinus lib. XIX. de C.D. c. 7. ab initio: *post civitatem*, inqvit, *vel urbem sequitur orbis terræ, in qvo tertium gradum ponunt societatis humanæ, incipientes à domo, atqve inde ad urbem, deinde ad orbem terræ progrediendo venientes.*

No. 7. Ex posterioribus autem fuit Varro, qvi ultra orbem progrediens qvartô locô nominabat *Mundum*, qvi censetur nomine cœli & terræ in eoqve societatem cogitabat Deorum & hominum, ut intelligitur ex eodem Augustino libri dicti c. 3. Hinc Ciceroni qvoqve alicubi *Mundus* est *civitas communis hominum & Deorum*. Sic Stoicis κόσμος est πόλις ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνεστῶσα. ap. Eusseb. lib. XV. Verùm ista societas ad vitam cœlestem potius, qvàm civilem spectat. Vid. Tab. VI. lin. 33.

ANNOT. CLVIII. ad lin. 26.

Hobbesianæ de cive Philosophiæ.)

No. 1. Hobbesii verba præfat. ad Lect. Element. de cive ** 4. hæc sunt: *Immoto, qvod jeci, fundamento ostendo primò conditionem hominum extra societatem civilem, qvam conditionem appellare liceat statum naturæ,) aliam non esse, qvàm bellum omnium contra omnes, atqꝫ in eo bello jus esse omnibus in omnia.*

No. 2. Hîc falsum est, conditionem hominum extra societatem civilem esse statum naturæ. Status enim naturæ est perfectissima hominis conditio, extra verò societatem civilem imperfectè vivitur.

No. 3. Falsum est qvoqve, conditionem hominum extra societatem civilem esse bellum omnium contra omnes: homo enim homini naturaliter est amicus, non inimicus.

No. 4. Falsum deniqve est, in eo bello jus esse omnibus in omnia. Si enim verum esset, non aliam ob causam verum esset, qvàm qvia bellum tale ex parte omnium belligerantium justum esset, neqve id non vult Hobbesius. Atqvi impossibile est, bellum duorum inter se, nedum omnium inter omnes, justum esse ex parte omnium belligerantium.

No. 5. Dicet aliqvis fortè: tamen esse hominem homini naturaliter qvoqꝫ inimicum ex pravitate naturæ & φιλαυτίᾳ corrupta: in bello item juris gentium esse, ut hosti in hostem liceant omnia. Resp. Falsissimum est, qvod putat Hobbesius talem conditionem humani generis, qvalem ita descripsit, esse statui naturæ consentaneam. Status enim naturæ sequitur naturæ perfectionem & virtutem: qvòd autem homo homini inimicus est, qvòd in bello in hostem omnia licent ex utraqve parte, id non est ex perfectione naturæ, sed ex imperfectione & corruptione. E. ad statum aberrantem referenda hæc erunt potius, nisi per statum naturæ intelligere velit Hobbesius statum naturæ corruptæ.

No. 6. Verùm hæc qvidem mens ipsius esse non videtur, qvum ita passim disputet, ut illam infinitam licentiam rectæ rationi consentaneam statuat, & justam non extrinsecâ tantùm justitiâ, qvæ solam impunitatem in humano judicio dicit, sed etiam intrinsecâ. Qvâ qvidem in re impia ejus & planè exsecranda est sententia.

No. 7.

No. 7. Ponamus tamen ſtatûs naturæ vocabulo intelligere ipſum velle ſtatum naturæ corruptæ, ne ſic qvidem elabi poterit. Peſſimè enim civilem ſcientiam docet, qvi talem ſtatum naturæ, reverâ maximè (ſive hoc fateatur Hobbeſius ſive neget) aberrantem, ſupponit pro fundamento. Atqve hoc eſt, qvod dixi, πρῶτον ψεῦδος Hobbeſii videri, qvòd naturalis ſtatus menſuram acceperit à legali, h. e. menſuram recti ab aberrante.

Ad Tab. XXXIV.
De Societate Nuptiali.

ANNOT. CLIX. ad lin. 13.
Eſt enim naturâ audacior.)

IN hanc ſententiam, qvod virum audacia, fœminam timiditas naturalis officio ſuo aptiorem faciat, duo habentur egregii loci: alter Xenophontis in Oeconomicis, qvem à Cicerone latinè redditum exhibet Columella præf. Lib. XII. de re ruſt. alter Ariſtotelis Lib. I. Oeconom. Cap. 3.

Ad Tab. XXXV.
De Societate Herili.

ANNOT. CLX. ad lin. 25.
Σωτηρίαν *vocat I. Polit. I.*)

No. 1.

DIſtingvit ibi Philoſophus ſocietatem conjugalem ab herili à finibus, & ait p. 9. marem fœminamqve naturaliter combinari τῆς γενέσεως ἕνεκεν; Dominum autem & ſervum Διὰ τὴν σωτηρίαν.

No. 2. Qvòd hîc σωτηρία ſignificet, ut ſumus interpretati, res ad vitam neceſſarias, patet ex loco qvadantenus parallelo lib. VIII. Nicom. c. 12. p. 352. ubi ſic legimus: οἱ δ' ἄνθρωποι ἀ μόνον τῆς τεκνοποιΐας χάριν συνοικοῦσιν (hoc in Politicis dixerat τῆς γενέσεως ἕνεκεν) ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον (hoc in Politicis eſt Διὰ τὴν σωτηρίαν.)

No. 3. Nec malè Golius Lib. I. Epit. Doctr. Polit. c. 1. p. 10. τὸ Διὰ τὴν σωτηρίαν ſic circumloqvitur: ἕνεκα τῆς κτήσεως τῶν πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀναγκαίων. In eo tamen fallitur, qvod ait, tres ſocietates in illo Politicorum loco diſtingvi, & illud ἕνεκα τῆς γενέσεως ad paternam qvoqve ſocietatem trahit, cui tamen γένεσις non eſt pro fine, ſed pro primo momento ingreſſionis, finis autem ejus eſt educatio.

No. 4. Cæterùm illa vox τῆς σωτηρίας eodem ſenſu occurrit qvoqve lib. V. Nic. c. 2. p. 194. ubi juſtitia particularis dicit, verſari περὶ τιμὴν ἢ χρήματα, ἢ σωτηρίαν. Ubi Giphanius pag. 345. ſic commentatur: *vocat* σωτηρίαν *omnia ad vitam tuendam neceſſaria: qvæ hujus verbi notio*, inqvit, *ut rarior, obſervatu eſt digniſſima.* Vid. & Dn. D. Dürr. Diſp. IX. Eth. th. 6. p. 132.

ANNOT. CLXI. ad lin. 34.
Qværit Dominus utilitatem ſuam.)

No. 1. Subaudi *primariò*: ſecundariò enim ſervi qvoqve commodis proſpicit. Et hæc cauſa eſt, cur herili ſocietati ſimilia ſint omnia Deſpotica imperia. Nam & in illis imperantes primariò ſuam, ſecundario ſubditorum ſalntem curant, Tab. XLVII. lin. 52.

No. 2. Seqvitur hinc porrò, ſervos à Domino non diligi amore *amicitiæ*, ſed *concupiſcentiæ*, & per conſeqvens, amicitiam perfectam Domino cum ſervis non intercedere, per Tab. XXXI. lin. 11. ſeqq. Sed limita, *qvatenus ſunt ſervi.* Qvatenus enim ſunt homines, utiqve verâ amicitiâ & poteſt & debet Dominus complecti ſervum.

No. 3. Atqve hoc voluit Ariſtoteles lib. VIII. Nic. c. 11. p. 348. dicens: ἡ μὲν ἓν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτὸν, ἡ δ' ἄνθρωπος. Ubi vides apertè, diſtingvi inter ſervum ut *ſervum*, & ut *hominem*.

No. 4. Atqve hâc diſtinctione videmur etiam occurrere poſſe objectioni, qvam qvis moveat ex verbis Auguſtini, Lib. XIX. de C. D. c. 14. fine. *In domo juſti, viventis ex fide, & adhuc ab illâ cœleſti civitate peregrinantis, etiam qvi imperant, ſerviunt eis, qvibus videntur imperare. Neqve enim dominandi cupiditate imperant, ſed officio conſulendi; nec principandi ſuperbiâ, ſed providendi miſericordiâ.* Serviunt enim, inqvam, non ut ſervis, ſed ut hominibus.

No. 5. Regeres ex Cap. ſeq. Auguſtini: *Nomen iſtud* (ſervi) *culpa meruit, non natura:*

qvibus

qvibus innuitur in ſtatu naturali, qvalem hîc conſideramus, non dari ſervitutem; unde & per conſeqvens malè diſtingvi putes hoc in ſtatu inter hominem qvatenus homo & qvatenus ſervus. Sed Reſp. videtur qvidem Auguſtinus ſervitutem naturalem negare, ſed non negat. Eodem enim modo conciliari poteſt ſententia ejus cum Ariſtotelicâ, ut JCtorum, de qvibus Annot. CLXIII.

ANNOT. CLXII. ad lin. 41.

Nulla ſocietas domeſtica, &c.

No. 1. Duo hîc expedienda, 1. *qvòd*, 2. *cur* ſocietas naturalis hoc in genere maximam paſſa ſit à ſtatu naturæ aberrationem.

No. 2. *Prius* illud intelligitur è menſuris, qvæ perſonas in qvamlibet ſocietatem conjungendas juxta ſtatum naturæ metiri debent. Hæc menſura in conjugali ſocietate eſt diſparitas ſexuum; in herili diſparitas ingenii herilis & ſervilis; in paternâ derivatio immediata ſangvinis ex ſangvine.

No. 3. Ubi obiter obſerva pulchram comparationem Domini cum Marito, ſervi cum uxore. Qvantum enim diſcrimen eſt ex parte corporis inter ſexum maris & fœminæ: tantum ex parte animi inter ingenium herile & ſervile. Mas ex ſe, fœmina ex mare gignit: ita Dominus naturalis ex ingenio ſuo, ſervus naturalis ex ingenio Domini opus qvaſi gignit ſuum. Qvare & mas ac Dominus habent ſe activè, fœmina & ſervus qvodammodò paſſivè.

No. 4. Jam certum eſt, in praxi ſtatûs legalis menſuram dictam in conjugio ſemper, in ſocietate paternâ ſæpiſſimè (nam adoptiones rarò fiunt,) uſurpari. At verò Dominia, ſervitutesqve planè non menſurantur ex ingenio herili aut ſervili, ſed ex divitiis aut paupertate, item ex eo, qvòd in bello alter cepit, alter captus, vel à captore venditus, aut è ſervo natus eſt, vel è ſimilibus menſuris. Atqve ſic patet omninò, ſocietatem herilem in ſtatu legali vehementer aberrare à præſcripto naturæ.

No. 5. Videamus nunc hujus rei, qvod erat *alterum*, etiam cauſam. Ea verò eſt evitatio litigiorum tùm circa *ingenia*, tùm circa *dominia*.

No. 6. Circa *ingenia*. Non enim ut ſexus, ut partus, ita ingenium qvoqve herile vel ſervile deprehendi ſenſibus poteſt. Eam ob cauſam graviſſimæ lites poſſunt oriri, unoqvoqve herile ingenium ſibi, ſervile alteri, cui dominari cuperet, vindicaturo. Neceſſe ergò fuit, huic menſuræ etiam ſubſtitui, qvæ magis ſub ſenſum cadens immunior eſſet à controverſiis. Ac tale qvid ſunt divitiæ, item victoria bellica.

No. 7. Hîc ipſa qvoqve natura flecti ſe qvodammodo paſſa eſt. Vivere enim alieno imperio aut ſuo, in qvo ſervi heriqve diſcrimen ponitur, humani res arbitrii eſt, non perinde marem agere aut fœminam, in qvo conjuges diſcernuntur.

No. 8. Circa *dominia* verò lites metuendas fuiſſe, niſi naturalis menſura abjiciatur, in praxi legali ſocietatis herilis, ſic declaro. Fingo, conjungi in ſocietate herili Dominum & ſervum, qvales ipſa optet natura. Sed Domino naſcatur filius ingeniô ſervili, ſervo herili. Si igitur menſura naturalis hîc maneat, ſeqvetur, ut patribus mortuis filius Domini ſerviat filio ſervi, conſeqventerqve rem patris illi, ut juſto patrifam. cedat. Atqvi ſic neceſſe eſt aut confundi rerum *dominia*, aut novis litibus materiam præberi.

ANNOT. CLXIII. ad lin. 43.

Affirmat Ariſtoteles, JCti negant.)

No. 1. Non contradicere Ariſtoteli JCtos in hoc negotio patet, qvia diverſa ſunt Propoſitionum ſubjecta. Sententia Ariſtotelis eſt; Servitus *naturalis* oritur ex naturâ; JCtorum: ſervitus *legalis* non oritur ex naturâ. Hæc non pugnant. Ubi nota, loqvi JCtos præcipuè de ſervitute, qvali jure gentium obnoxii fuerunt olim bello capti, in qvos Domini jus habebant vitæ & necis.

No. 2. Differt igitur talis ſervitus legalis à naturali *primò* ex parte principii *efficientis* ſeu *menſuræ*, qvæ in ſervitute naturali eſt ingenium ſervile, in legali captivitas bellica vel qvid tale. Vide Annot. præced. no. 2. & 4.

No. 3. *Secundò* ex parte *formæ*. Servitus legalis eſt durior naturali. Habent enim in ſervos Domini jus vitæ & necis cum ſummâ licentiâ, juxta ſtatum legalem, non naturalem. Qvod ideò placuit, qvia jure gentium fingitur, (cujus qvidem fictionis evitatio litium cauſa eſt) utramqve partem belligerantem habere cauſam juſtam, eoqve jus occidendi hoſtis: unde & captivum occidere licuit. Huic autem eâ lege parcere jura Gentium permiſerunt, ut nihilominus retineretur occidendi poteſtas.

No. 4. Patet hinc, talem ſervitutem naſci ex debito ſuſtinendæ pœnæ. Unde ipſa qvoqve pro pœna habetur. Adeoqve & de tali vel ſimili ſervitute interpretandus eſt Auguſtinus, cùm Lib. XIX. de Civ. Dei c. 15. ait: *Conditio ſervitutis jure intelligitur impoſita peccatori: proinde nusqvam Scripturam legimus ſervum, antequam hôc vocabulô Noe juſtus peccatum filii vindicaret.*

No. 5. Contraria ratio ſervitutis eſt naturalis, qvæ planè clemens eſt, & ingeniô ſervili præditis hominibus non in pœnam cedit, ſed commodum. Ad qvam formam qvò magis ſe aptat praxis legalis, eò minus à ſtatu naturæ recedere judicanda eſt.

Ad Tab. XXXVI.

De Societate Paternâ.

ANNOT. CLXIV. generalis.

Commentarii loco in hanc totam Tabulam esse potest Disputatio de Potestate Patriâ anno 1665. à nobis habita.

Ad Tab. XXXVII.

De Domo seu Familia.

ANNOT. CLXV. ad lin. 6.

Quoniam qvà tales.)

NOn frustra dixi *qvà tales.* Possunt enim liberi bifariam considerari, primò ut *liberi*, deinde qvatenns in familiis paupertm subire solent rationem *servorum*, qvod qvidem est ex aberratione. Ex hoc posteriori modô cooperari eos posse patrisamiliâs ad finem ♄, eâ sc. ratione, qvâ servi, non negatur.

ANNOT. CLXVI. ad lin. 7.

Sed sunt finis ipse.)

Ut matrimonia ineuntur gignendorum liberorum causâ, sic opes à patribus famil. acqviruntur eorundem sustentandorum gratiâ. Sunt igitur liberi respectu qvidem societatis conjugalis finis ♂, respectu servilis verò finis ☉.

ANNOT. CLXVII. ad lin. 12.

JCti familiæ vocabulum.)

No. 1. Qvære legem 195. Tit. de V.S. Unde illa secundùm JCtum ambiguitas in vocabulo familiæ sic distingvi potest. Familia vel *rem* significat, vel *personam*. *Rem*, ut in lege XII. Tab. *agnatus proximus familiam habeto*, i. e. hæreditatem. *Personam* aut unicam, aut unâ plures *Unicam*, ut cum de Patrono & Liberto Lex loqvitur: *ex ea familiâ in eam familiam*. Hîc enim de singularibus personis legem loqvi constat. *Plures* personæ, vel corpus aliqvod personarum hâc voce qvatuor modis notatur. *Modò* enim familia plures notat personas, qvæ sunt sub unius potestate aut naturâ aut jure, puta patremfam. matremfam. filiumfam. filiamfam. nepotes, neptes; *modò* omnes agnatos inter se; *modò* corpus qvoddam servorum; *modò* totam seriem consangvineorum, vivis unà & mortuis computatis. Harum significationum nulla est ad præsens institutum.

No. 2. Jam ut JCti rationem habuerunt earum notionum, qvas usus Latinæ Lingvæ per ea tempora suppeditaret: sic Aristoteles in Politicis non alium sensum in vocem familiæ admittit, qvàm qvem theoria societatum in statu naturali consideratarum suggerit.

No. 3. Ergò fallitur, qvi putat, Aristotelem ex formulis JCtorum interpretari se posse.

No. 4. Fallitur etiam, qvi putat, Philosophiæ Practicæ hanc partem theoreticam & universalem reformandam esse ad normam, qvam qvis è JCtorum legibus fortè construat. Qvod non majori fieret jure, qvàm si qvis contra putaret, leges Civiles reformandas esse ex theoriâ Aristotelis. Sana utraqve est doctrina, sed Aristotelica theoriæ statûs naturalis. JCtorum praxi statûs legalis in Repubi. Romana est accommodata.

No. 5. Unde & ille fallitur deniqve, qvi putat, Aristotelem & JCtos hîc sibi contradicere.

No. 6. Atqve hæ observationes locum habent non hîc tantùm, sed alibi qvoqve passim, ubi Aristotelis doctrina à Legibus Romanorum discrepare videtur: qvod hîc semel monuisse sufficiat: monuisse tamen opus fuit præcipuè propter Bodinum, qvi creberrimè hîc est lapsus, magis Aristotelis odiô, qvàm favore in JCtos.

ANNOT. CLXVIII. ad lin. 15.

Prima. i. e. immediatè composita.)

Similem in modum capienda hæc vox est in definitione loci Lib. I. Phys. c. 4. ubi locus definitur τὸ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον, *continentis superficies immobilis prima*: sic enim vertendum est, non immobilis *primò*; per superficiem primam autem intellige eam, qvæ immediatè ambit corpus locatum. Definitur enim ibi locus non communis multorum corporum, sed proprius unius.

ANNOT. CLXIX. ad lin. 23.

Has tres Personas sufficere.)

Dissen-

Dissentit Bodinus Lib. I. de Republ. c. 2. existimatq; qvinqve personas ad minimum reqviri ad familiam. Sed illi annô 1663. opposuimus Exercitationem de minimo numero personarum familiæ, itemq; civitatis, qvam vide.

ANNOT. CLXX. ad lin. 31.

Personas domesticas libertas &c.)

No. 1. *Libertas* in genere est potestas agendi, qvæ velis i.e. dirigendi actiones personarum tibi subditarum, & disponendi circa res tuas, utrumq; pro arbitro, vide. *2. sub fin.

No. 2. Species ejus sunt, qvas *4 tangimus, *domestica* seu personalis, & *civilis*, qvæ alio nomine dicitur Majestas, de qva Tab. XLVIII.

No. 3. Utraqve subdividi potest in *summam* & *subordinatam*.

No. 4. *Summam* personalem habet Paterfam. in suâ domo: summam civilem habent, penes qvos est Majestas in Republ.

No. 5. Sed summa utraqve dicitur, qvatenus consideratur *intra* domum seu civitatem cuiqve suam. Nam si *extra* domum vel civitatem se porrigit ad alias domos civitatesve non *summa* vocatur sed *æqvalis*, alteri sc. libertati summæ, qvam in aliâ domo vel civitate habet alius qvis. Vid. * 3. & Tab. XLVIII Membr. 5.

No. 6. *Subordinatam* potestatem, *civilem* qvidem, habent Magistratûs subordinati, qvorum fi mentio Tab. XL. lin. 24. *in domo* verò uxor, interdum & servi ancillæve certi generis, ut Præceptores, nutrices.

No. 7. Filiorum libertas, qvatenus illi adhuc subsunt imperio parentum, non tàm exponenda est *positivè*, qvasi illi habeant potestatem agendi, qvæ volunt, hanc enim non habent: qvàm *negativè*, qvod eorum conditio non sit servilis. Confer Arnisæum Lib. I. Relect. Polit c. 4. sect. 3 no. 2. p. 157. Aut dic: filiorum libertatem non tàm esse *præsentem* qvàm *futuram* seu speratam: qvo sensu & beatitudo ipsorum civilis in spe esse dicitur. Nam servi naturâ tales non habent similiter, qvod sperent.

Ad Tab. XXXVIII.
De Pago.

ANNOT. CLXXI. ad lin. 58.

Numero indefinito.)

Cur vico & civitati certus personarum numerus assignari non possit, expendo in Disputatione Anti-Bodiniana th. 23.

ANNOT. CLXXII. ad lin. 61.

Qvarum unius reliqvæ omnes sunt coloniæ.)

Memorabile talis vici exemplum commemorat Ludov. Vives ad Lib. XV. Augustini de C. D. c. 8. f. 820. *Fuit*, inqvit, *memoriâ Patrum vicus penè centum domorum in Hispaniâ, cujus omnes incolæ erant à sene qvodam, qvi adhuc vivebat, progeniti, ita, ut propinqvitatis nomen jam deesset, qvo a minimis natu vocaretur. Lingva enim nostra super atavum non adscendit.*

Ad Tab. XXXIX.
De Civitate.

ANNOT. CLXXIII. ad homonymiam.

No. 1.

Distinctio hæc intelligenda est ex usu Rerumpublicarum hodiernarum, qvæ tam amplæ sunt, ut non unius urbis angustiis coërceantur, sed multas urbes, imò sæpe & (ut Imperii Romani exemplo doceri potest) Provincias plures comprehendant. In talibus igitur oppidum unum non nisi partem faciet totius civilis societatis in unum corpus formæ.

No. 2. Non interim nego fieri posse, ut factum etiam esse, ut cives omnes ejusdem Reipublicæ totalis iisdem mœnibus continerentur, qvales Respubl. tempore Aristotelis in Græcia fuere plures, eæq; Democraticæ ferè. Atq; hinc amat ille πόλιν & ἔθνος, distingvere tanqvam minus aliqvod à majori, ut πόλις sit Respubl. una unô oppido concluſa; ἔθνος verò Respubl. plures, sed ejusdem nationis, qvas interim fœdere copulari in societatem civitate seu Republ. majorem (qvam Annot. CLVII. no. 2. Confœderationem vocabamus) nihil vetat Loci, qvibus hæc duo distingvit Philosophus, legi possunt lib. II. Polit. c. I. p. 71. Lib. III. Polit. c. 2. p. 159. & Lib. VII. Polit. c. 4. p. 447.

No 3. Qvod autem Bodinus vult Lib. II. de Rep. c. 6. f. 49. Aristoteli civitatem non dici, nisi cives omnes uno & eodem loco contineantur, nihil est.

Neq; enim ullibi negat Aristoteles etiam integræ gentis unam civitatem seu Rempublicã esse posse. Vid. Dn. Conring. c. 14. de Civil. prud. p. 355. qvanqvam contra eos qvi asserebant, de urbium duntaxat liberarum Republ. in Opere Aristotelis Politico agi.

ANNOT. CLXXIV. ad definitionem.

Definitiones Aristotelis Græcas duas dedimus post finem Tabularum. Hîc ex Lib. VII. c. 8. addemus tertiam: ἡ πόλις κοινωνία τίς ἐξι τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν ἀ ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης pag. 458. & qvartam: ἡ πόλις πλῆθός ἐξιν ὑ τὸ τυχὸν ἀλλὰ πρὸς ζωὴν αὐτάρκες p. seq.

ANNOT. CLXXV. ad lin 13.

Homo est animal naturâ civile.)

No. 1. Animal *civile* Græcè est ζῶον πολιτικὸν. Qvod qvomodo distingvatur ab homine πολιτικῷ dictum est Tab. XXXII. lin. 19. Opponitur autem animali *solitario*, qvod solitudinem appetit, neqve cum sui generis individuis in gregem qvasi coalescere optat.

No. 2. Jam hominem esse animal civile duo dicit, nempe naturalem (1.) appetitum (2.) aptitudinem ad societatem civilem. Harum alterum Hobbesius concedit, alterum negat. Verba ejus sunt c. 1. de Cive p. 6. *Dicendum est, verum qvidem esse, homini per naturam seu qvatenus est homo, i. e. statim atqve natus est, solitudinem perpetuam molestam esse.* Concedit igitur appetitum. Aptitudinem autem negat, p. seq. his verbis: *Manifestum est igitur, omnes homines, cùm sint nati infantes ad societatem ineptos natos esse, permultos etiam & fortasse plurimos vel morbo animi vel defectu disciplinæ per omnem vitam ineptos manere.*

No. 3. Dum hîc ad infantes ablegat nos Hobbesius, dum morbum animi defectumqve disciplinæ inculcat, satis apparet, æstimatam ab eo fuisse naturam humanam non ex perfectione suâ & virtute, sed imperfectione & vitio, eoqve mensuram civilis doctrinæ, sumsisse illum à statu aberrante, qvod minimè factum oportebat, de qvo & supra Annotat. CLVIII. Enimverò appetitum dare boni alicujus sine aptitudine operis est naturæ non rectæ (qvæ non solet in necessariis deficere) sed depravatæ.

No. 4. Qvòd si igitur ad naturam rectam, seu rectitudinis suæ qvalescunq; reliqvias in Φιλαυτίᾳ rectâ conservantem, vertemus oculos, facilè deprehendemus in homine aptitudinem qvoqve ad societatem civilem: qvæ in eo ponitur, ut homo homini naturaliter sit amicus; qvemadmodum naturalis illa hominis inimicitia, qvâ Hobbesius in rem suam utitur, naturæ depravatæ & Φιλαυτίᾳ corruptæ fœtus est. Vid. Disp. nostram de Φιλαυτίᾳ th. 31.

No. 5. Hôc observatô Hobbesii argumenta solvi facilè possunt, distingvendô tantùm inter statum naturæ rectum & aberrantem, vel Φιλαυτίαν rectam & corruptam, qvod & factum jam à nobis th. 71. de Φιλαυτίᾳ.

ANNOT. CLXXVI. ad lin. 31.

Nulla vici, qvà talis, conventione.)

No. 1. Finis enim pagi, qvà talis, tantùm est mutuum vicinorum auxilium in casibus non qvotidianis, per Tabulæ XXXVIII. Membr. 3. Neqve vicinus æqvo animo feret, à vicino se ob improbam vitam corripi aût puniri emendationis gratiâ: hactenus enim sibi ita sunt æqvales vicini, ut nulli in alterum jus competat puniendi.

No. 2. Imò talis ad virtutem conspiratione civitatum qvidem inter se confœderationibus comprehenditur. Itaqve de fœderatis rectè Aristoteles Lib. III. Polit. c. 6. p. 181. *Nec qvales hi sint omninò illi qvit qvam laborant, ac, ne fœderatorum qvisqvam improbus vel injustus sit, curant, sed tantùm id soliciti sunt, ne alii aliis injuriam faciant.*

No. 3. Non autem sine causa dixi: *qvâ talis.* Notum enim est, hodie vix esse vel minimum pagum, in qvo non sit aliqva administratio Judiciorum, ut inter homines agrestes. Verùm hoc factum post constitutas civitates, nec est in pagis qvà talibus, sed qvatenus accedunt ad qvalemcunqve civitatis similitudinem.

ANNOT. CLXXVII. ad lin. 59.

Potissimum analogatum civis Democraticus.)

Qvia Respubl. ipsa popularis in statu naturali habetur pro optimâ per Tab. XLII. Membr. 5. theor. 2.

Ad Tab. XL.

De Dignitate civili.

ANNOT. CLXXVIII. ad lin. 2.

Grotii stilo diceres aptitudinem.)

EX Lib. I. de jur. bell. c. 1. no. 4. & 7. ubi jus pro qvalitate morali sumtum distingvit in *facultatem & aptitudinem.* Qvam distinctionem excutere non

non est hujus loci. Diximus *de eâ aliqvid* Annot. CVII. no. 47.

ANNOT. CLXXIX. ad lin. 11.
Latiùs tamen interdum,)

No. 1. Τιμὴ & ἐπιμέλεια, *honor* & *curatio*, latiùs patent, qvàm ἀρχὴ, *imperium* seu Magistratus.

No. 2. Habere enim potest aliqvis *honorem*, qvi non statim habeat *Magistratum*, ut in Academiis Magistri & Doctores, non per hoc statim sunt Magistratus (nisi per legem Academiæ positivam) qvòd honores Academicos sunt adepti.

No. 3. *Curationem* verò habere qvis potest, licet nec Magistratum gerat, nec persona sit honorata, ut lictor, carnifex. Vid. Giphan. ad. lib. IV. Polit. c. 15. p. 505. qvem seqvitur & Piccartus ibid. p. 635. Curationem & honorem simul, sed absqve Magistratu, habent legati.

ANNOT. CLXXX. ad lin. 20.
Fungi Magistratu indefinito.)

No. 1. Locum Aristotelis hanc in rem qvære lib III. Polit. c 1. p. 154. 155.

No. 2. Ratio sic denominandi non aliunde meliùs intelligitur, qvàm è naturâ Rerumpubl maximè popularium: ad has enim respexit Aristoteles. Ibi omnes cives numerô indefinitô, qvotcunqve sint (contingit autem, jam plures esse, jam pauciores) habent potestatem deliberandi & judicandi: imperandi autem potestas esse non potest, nisi penes certô numerô definitos cives adeoqve non omnibus, eodem qvidem tempore. esse communis. Itaqve & Tab. præced. Membr. 6. * 5. Civis (Democraticus) definiebatur potestate tantùm deliberandi & judicandi, non imperandi. E. potestas deliberandi & judicandi rectè vocatur ab Aristotele Magistratus indefinitus, imperandi autem definitus.

ANNOT. CLXXXI. ad lin. 47.

Ad sortitionem reducenda successio,)

No. 1. Modus enim omnis, qvi determinationem personæ voluntati humanæ eximit, ad sortem seu sortitionem refertur à nobis. Talis autem modus est successio, qvæ fit jure natalium. siqvidem hôc jure in Rempublic. introducto Magistratus debetur, sive velint homines, sive nolint, iis, qvorum parentes cum imperio fuerunt. Ut adeò hîc etiam DEI voluntas, qvatenus ea voluntatem humanam sibi non subordinat, conspiciatur.

No. 2. Qvi tres faciunt absqve violentiâ perveniendi ad Magistratum modos, Electionem, Sortitionem, & Successionem, non contradicunt nobis, qvandoqvidem *sortitionis* vocabulum presiùs, atqve nos, accipiunt, pro solâ sortitione illâ videlicet, qvam Hobbesius c. 3. de cive art. 18. p. 52. vocaret *arbitrariam*, & à *naturali*, qvalis est natalium distingveret. Nos verò illo vocabulo utramqve sortem comprehensam volumus.

No. 2. Sors illa natalium, si dat jus ad Magistratum, vel dat omnibus ejusdem familiæ personis, vel uni tantùm, nempe primogenito. *Omnibus*, si magistratus vel divisibilis est in plures personas, vel communiter possideri potest ac debet à pluribus. *Uni* tantùm, si dictæ conditiones contra se habeat. De jure primogeniti legi potest Disputatio habita à nobis Ao. 1657.

ANNOT. CLXXXII. ad lin. 50.
Statui naturali Electio.)

Vide Disputationem nostram Ao. 1660. habitam, de certamine Præstantiæ inter Regnum electivum & successivum.

ANNOT. CLXXXIII. ad lin. 25.
Æqvalitas civium,)

No. 1. In dignitate puta civili, & stante Magistratû alicujus indivisibilitate, vel impossibilitate communiter possidendi. Conf. Hobbes. c. 3. de cive art. 17. p. 51.

No. 2. Si dignitas hæc civilis statuitur esse *Libertas personalis*, ut fit in Democratiis, omnes ea cives æqvales inter se facit, per theor. 2. hujus Tab. Qvam ob causam & sortitiones Magistratuum accommodatissimæ sunt Democratiis: & Aristoteles lib. VI. Polit. c. 2. p. 3 4. inter ea qvæ sunt Democratica, τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ πᾶσιν, ἢ ὅσαι μὴ ἐμπειρίας δέονται καὶ τέχνης.

No. 3. Et hæc qvidem de sorte *arbitrariâ* intelliguntur. Vera sunt autem, qvæ diximus, etiam de sorte *naturali*, qvam dat primogenitura. Cùm enim fratres inter se ex nobilitate reputentur æqvales, positâ Magistratûs indivisibilitate, optimum est illi deferre imperium, cui DEUS dedit sortem hoc est, primigenituram.

No. 4. Causam tetigimus aliqvo modo Annotat CLIV. no. 4. ut sc. eò meliùs evitentur dissidia. Sed qvia ibi de solâ primogenitură locuti sumus, hîc de sortitione qvavis rem expediemus paulò clariùs.

No. 5. Pono, Magistratum aliqvem esse unum, eumqve indivisibilem, cives autem capaces esse decem, eosqve inter se æqvales, æqvè dignos. Necesse est uni soli ex his decem deferri Magistratum, cæteris novem carituris. Hîc ajo, minus fore dissidiorum, si sorte (sive naturalis ea sit, sive arbitraria) res decidatur, qvàm si electione, h. e. si res humano arbitrio exemta relinqvatur divino. Ratio, qvia in illis, qvi sic præteriti fuerint, minus erit iræ atqve invidiæ versùs eum, qvi tali ratione ad Magistratũ pervenit. Qvanqvam enim ex hoc ipso, si nobis, cùm simus æqvales, æqvalia

ribui videmus, nasci soleat ira, invidia, dolor, qvoniam hâc ratione videmur injuriam pati: minuentur tamen hæc omnia per hanc sortem, sive respiciamus illum, qvi detulit imperium, sive qvi accepit, sive nos, qvi caremus.

No. 6. Nam *primò* ubi sorte res deciditur, imperium defert DEUS. At ab hoc nemini posse injuriam fiere, docent notitiæ innatæ. E. nec irascemur ipsi, eoqve nec iram hanc exonerabimus in eum, qvi sic adeptus est imperium.

No. 7. *Deinde* ubi electio valet, electores corrumpi pretiô aut aliis modis possunt ab ambiente; in sorte hoc fieri non potest. E, cessat hîc & illa malarum artium suspicio.

No. 8. *Denique* cùm certum sit, DEUM pro liberrimâ sua, sed eâdem nunqvam injustâ voluntate dispensare sortem, inde est, ut, qvi sic adeptus est imperium, non virtutibus illud suis meruisse, sed ex solo DEI arbitrio accepisse præ nobis videatur, (cùm electio contra jubeat ad merita personarum respicere) igitur videbimur à sic imperium sortito victi esse non bono aliqvo animi, sed bono fortunæ. Æqvius autem ferimus, si minus fortunati, qvàm si minus idonei vel virtute præditi videmur.

ANNOT. CLXXXIV. ad lin. 53.

In liberam & restrictam.)

No. 1. Electio libera (*restricta*) ex parte ELIGENTIUM est, cùm omnes (*non omnes*) cives nobiles alicujus Reipulicæ jus habent eligendi Magistratum supremum; de tali enim Magistratu præcipuè hîc loqvimur, e. g. in Regno Poloniæ Rex eligitur ab universâ nobilitate: (*in Imperio Romano Imperator eligitur hodie ab 8. Electoribus tantùm.*)

No. 2. Hôc locô observandum & illud, posse electionem aliqvam ex parte *eligentium* esse partim liberam, partim restrictam: si nempe plures electiones ad designandum Magistratum ex lege publicâ reqvirantur, ita ut in primâ electione jus eligendi sit penes cives omnes, vel saltem penes omnes eximiores cives, eligant autem non ipsum Magistratum, sed electores electionis secundæ, qvi vicissim eligant electores electionis tertiæ & ultimæ, qvæ tandem Magistratum ipsum determinet. Talis vel certè non multum absimilis est electio Rectoris in Academiâ nostrâ.

No. 3. Electio libera (*restricta*) ex parte ELIGENDORUM M est, cùm omnes (*non omnes* cives vel saltem Nobiles Reipublicæ habentur per leges fundamentales apti ad gerendum Magistratum supremum, nullo (*aliqvo*) civium vel Nobilium statu seu gradu excepto, adeoqve electio fieri potest (*non potest*) ex omnibus. Exemplum electionis restrictæ iterùm peti potest è Romano Imperio, ubi capax Imperii habetur non qvivis Imperii Romani civis seu subditus, sed nobilis tantùm, nec nobilis qvivis, sed ad minimum dignitate Ducali præditus. Libera interim illa electio est, ex parte familiæ, non obstante, qvòd numerô satis magnô ex eadem domo Austriacâ serie non interruptâ hactenus electi sunt Imperatores.

ANNOT. CLXXXV. ad lin. 55.

Modus uterqve misceri dicetur.)

No. 1. Misceri sortem & electionem duobus modis contingit: *unô*, si præcedat electio, seqvatur sors; *alterô*, si sors præcedat, electio seqvatur.

No. 2. *Prior* modus fieri dicitur, si certô numerô personæ eligantur ab electoribus, è qvibus unus tantùm sortis beneficiô postea designetur Magistratus. Atqve hoc iterum *bifariam* fieri potest. Aut enim leges ipsæ Reipubl. jubent ad certum numerum eligendo progredi, & postea mitti sortem: ut plures in suffragium æqvalium dissensu eligantur, huncqve dissensum placeat sorte dirimere.

No. 3. *Posteriori* verò modô sortem præcedere dicimus, electionem subseqvi, si per legem Reipubl. fundamentalem electio restricta sit ad certam familiam, sic, ut ex illâ familia eligi possit, qvicunqve placuerit Electoribus, licet non sit proximus agnatus ejus, qvi decessit. Sortis vocabulum hîc locum habet, qvoniam è certâ familiâ natum esse sortis est beneficium, non eligentium.

ANNOT. CLXXXIV. ad theor. 1.

Alibi æqvales, alibi inæqvales.)

Si enim ponas, omnes esse æqvaliter virtute Imperatoriâ præditos, æqvales habebuntur juxta dignitatem civilem; inæqvales verò si ponas, certos tantùm, vel etiam unum solum, pollere virtute imperatoriâ, vel etiam heroicâ; cæteros virtute obedientiali tantùm vel etiam communi.

ANNOT. CLXXXVII ad theor. 3. 4.

Æqvalibus, (inæqvalibus) in dignitate &c.

No. 1. Ex his duobus theorematibus nascuntur Syllogismi pro tribus Rerumpubl. formis constituendis, ita ut *prior* regula populari, *altera* Aristocratico vel Monarchico statui inserviat. Conf. Tab. seq. Membr. 1. *. 9. 10.

No. 2. Nam si ponas, cives omnes æqvales esse, juxta dignitatem civilem sive in virtute sive in libertate personali ea constituatur, concludetur ad Rempublicam *popularem* hôc modô:

Æqvalibus in dignitate tribuenda sunt æqvalia in honore.

Aqvi

Æqvi omnes cives hîc ſunt æqvales in dignitate (i.e. virtute vel libertute.)

E. omnes debent eſſe æqvales in honore (i. e. Magiſtratu.) Qvæ eſt ipſa forma Reipubl. Democraticæ.

No. 3. Si autem cives ponas inæqvales dignitate civili, (ſive locetur hæc dignitas in virtute, ſive divitiis aut nobilitate) concludetur ad Rempubl. *Ariſtocraticam* vel *Monarchicam* hôc modô:

Inæqvalibus in dignitate tribuenda ſunt inæqvalia in honore.

Atqvi cives hîc ſunt inæqvales in dignitate (alii ſc. virtute imperatoriâ divitiis, nobilitate præditi, vel etiam unicus eximiè prædi-tus, reliqvi ſecus.)

E. & in honore (ſive Magiſtratu civili) *tribuenda ſunt illis inæqvalia.*

Id fiet, ſi prædíti illi, vel unus etiam, imperet, reliqvi pareant, qvæ eſt ipſa forma Reipubl. Ariſtocraticæ vel Monarchicæ.

AD TAB. XLI.

De Diviſionibus civium, Facie A.

ANNOT. CLXXXVIII. ad lin. 5.

Affectio civium eſt unita.)

No. 1.

AFfectionis *unitæ* & *disjunctæ* vocabula eo ſenſu hîc capio, qvo ſolemus in *Metaphyſicis* affectiones Entis alias unitas vocare, ut Unitatem, Veritatem, Bonitatem; alias disjunctas, ut Actum & Potentiam, ac ſimiles.

No. 2. *Libertatem perſonalem* eſſe affectionem civium unitam, patet è Tab. XXXIX. lin. 45. Itaq; & Tab. præced. Membr. 4. vocavi eam dignitatem *communem, qvia communis* eſt omnibus civibus.

ANNOT. CLXXXIX. ad lin. 11.

Παιδείαν *vocare in Politicis amat Ariſtoteles.*)

No. 1. Ut lib. VI Polit. c. 2. ἐπειδὴ ὀλιγαρχία καὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ παιδείᾳ ὁρίζεται, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ τἀναντία τούτων εἶναι, ἀγένεια, πενία, βαναυσία. Ubi ex oppoſito, nempe βαναυσία, (qvâ voce omnis ars illiberalis indicatur) deprehendere licet, qvid hîc ſit παιδεία.

No. 2. Obſerva autem Ariſtotelem, dum de dignitatibus civilibus loqvitur, jam παιδείαν cum ἀρετῇ conjungere, jam ſatis habere, ſi pro utrâqve alteram ſolam nominet.

No. 3. Conjungit lib. IV. Polit. cap. 4. τῶν γνωρίμων πλούτῳ, εὐγένεια, ἀρετὴ, παιδεία, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

No. 4. Solam ἀρετὴν nominat lib. IV. Pol. c. 8. p. 263. τρία δεῖ τὰ ἀμφισβητούμενα τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας, ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετή. Τὸ δὲ τέταρτον, ὃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ τοῖς δυσὶν. Ἡ γὰρ εὐγένεια ἔστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή. Ubi obiter nota ſpecificationem omnium qvatuor dignitatum civilium ipſis vocabulis, qvæ & nos retinuimus Tab. præced. membr. 4.

No. 5. Solam παιδείαν, loco ſc. ἀρετῆς, memorat Lib. IV. Polit. c. 12. p. 279. ἔστι δ' ἡ πᾶσα πόλις ἔκ τε ποιῶν καὶ ποσῶν. Λέγω δὲ ποιὸν μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν, ποσὸν δὲ τὴν τοῦ πλήθους ὑπεροχήν.

ANNOT. CXC. ad lin. 18.

Partes ejus I. Rhetor. 5. recenſentur.)

Recenſentur eo loco qvinqve ſpecies ſeu partes *divitiarum*, ad qvas per prævias diviſiones ſic pervenire poſſis. Divitiarum nomine qvæ comprehenduntur bona, ſunt vel *immobilia*, ut regio, agri; vel mobilia. *Mobilium* rurſus aliud animatum, aliud inanimatum. *Animatum* vel *rationale*, mancipium, vel *irrationale*, pecus. *Inanimatum* vel nummus, vel res nummô æſtimabilis, ſuppellex.

ANNOT. CXCI. ad lin. 30.

Juxta præſcriptum juſtitiæ diſtributivæ.)

Vide Annotat. CVII. no. 16.

ANNOT. CXCII. ad lin. 44.

Opponunt ergò in hoc legali ſtatu.)

No. 1. Civiles Magiſtratus diſtribuuntur præcipuè vel ex *juſtitiæ*, vel ex *gratitudinis* lege.

No. 2. Ex lege *juſtitiæ* diſtributivæ ſola virtus propria meretur imperium civile per * præced. 6. Qvoniam verò Virtus hæc palpari manibus non poteſt, neceſſe eſt, ut in ſtatu legali ad præſumtiones probabiles veniatur. Unde naſcuntur Syllogiſmi, qvorum major Propoſitio eſt hæc: *Qvicunqve majorem habent propriæ virtutis præſumtionem, illi præferendi ſunt in imperio.* (Virtutis autem nomine hîc tùm *prudentia* intelligitur, tùm *amor* etiam *boni publici*, è qvibus illa facit, ut *poſſis*; hæc ut *velis* etiam benè imperare.)

No. 3. Ad *subsumtionem* ubi perventum est, nec divitibus & nobilibus ex unâ, nec item plebejis, saltem in cumulo sumtis, ex alterâ parte deest causa, cur qvælibet factio penes se majorem præsumtionem esse pugnet. Eas causas non difficile fuerit è textu eruere.

No. 4. Qvòd si ex lege *gratitudinis* argumentum ducitur, Major Propositio sic formabitur: *Qvicunqve vel ipsi vel ipsorum parentes plus contulerunt ad Rempublicam, illis plus debetur de imperio.* Aqve hîc divites potius ac nobiles, qvàm plebeji subsumere de se possunt.

ANNOT. CXCIII. ad lin. ult.

Μέσους *vocat Aristoteles.*)

Lib. IV. Polit. cap. 3. non procul ab initio pag. 239. τοῦτο πλήθους τοὺς μὲν ἀπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τοὺς δ' ἀπόρους, τοὺς δὲ μέσους.

Ad Tab. eandem XLI. Fac. B.

ANNOT. CXCIV. ad lin. 17.

Similis est animali.)

No. 1.

Animal considerari potest ut totum vel *essentiale*, & sic dividitur in animam & corpus, tanqvam materiam & formam; vel *integrale*, & sic viciſſim in partes dividitur vel *anima* ejus (puta in facultatem rationalem, irascibilem & concupiscibilem secundum Platonem) vel *corpus* (puta in manus, pedes, caput &c.) Nullus horum trium modorum est, ad qvem non possit institui collatio Reipubl. cum animali.

No. 2. Ad divisionem *corporis* in membra respexit Apostolus 1. Cor. 12. v. 14. 15. *Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, qvoniam non sum manus, numideo non est de corpore? &c.*

No. 3. Ad divisionem *animæ* in suas partes seu facultates respexit Plato, cùm civium *tria* genera constituit, τὸ βουλευτικὸν, in qvo essent *Senatores* tanqvam Reipubl. facultas rationalis; τὸ ἐπικουρικὸν, in qvo *milites*, tanqvam pars irascibilis, & τὸ χρηματιστικὸν, in qvo *opifices*, & qvorumcunqve tanqvam partis concupiscibilis seu vegetativæ, laboribus nutritur Civitas; Vid. Disp. nostram I. de Virt. Cardinal. th. 36.

No. 4. Eandem divisionem qvoqve applicare possis optimæ Reipubl. Aristotelis. Is enim ut *. 1. observamus, cives simpliciter dictos (vide in primis c. 8. & 9. Lib. VII. Polit.) qværit tantùm in parte civitatis, qvam in Tabulâ *formalem* diximus. Hæc verò pars *animæ*, & partibus ejus, tanqvam *imperanti*, non corpori tanqvam subdito, similis est: unde & *formalem* appellare eam placuit: anima enim forma est, corpus materia.

No. 5. Ideò autem Aristoteles cives omnes optimæ Reipublicæ suæ voluit esse partes formales, h.e. imperantes, qvia optimam Rempublicam cogitavit esse Democraticam, ubi imperium est penes cives.

No. 6. *Dices:* E. in illâ Aristotelis civitate nulli erunt agricolæ, opifices, mercatores, mercenarii &c. ut partes materiales. *Resp.* erunt, non autem ut cives simpliciter dicti, sed ut vel peregrini, vel incolæ, vel servi etiam Reipubl. Hæc fuit speculatio Aristotelis in Republ. ideali.

No. 7. Verùm qvoniam nos opifices qvoqve & reliqvos, qvibus nomen indidimus partium materialium, in Rebuspubl. actu existentibus, locum inter cives habere deprehendimus: igitur inter cives universos alios formali parti hujus corporis, h.e. animæ, alios materiali seu corpori comparavimus, & ita totam civitatem tanqvam totum aliqvod *essentiale* prædivisimus.

No. 8. Porrò sive in integrales sive in essentiales partes civitatem sic dividas, divisio fiet in partes sibi *dissimiles*: nam & anima corpori, & inter membra corporis pes oculo dissimilis est.

No. 9. Atqve hoc voluit Aristoteles, cum dissimilitudinem civium urget, ut Lib. II. Polit. c. 1. p. 71. ἡ δὲ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων: & Lib. III. Polit. c. 3. p. 162. ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας. Et paulò post: ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῷον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου καὶ ὀρέξεως.

No. 10. Locus ἐναντιοφανὴς est Lib. VII. Polit. c. 8. p. 458. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τίς ἐστι τῶν ὁμοίων. Sed conciliabitur facilè, si dicas: cives omnes inter se *similes* sunt puta qvoad libertatem personalem; *dissimiles*, qvoad officia Reipubl. administrandæ, vel qvoad genera vivendi.

ANNOT. CXCV. ad lin. 29.

Populi ipsi dividi possunt.)

Divisio hæc habetur apud Aristotelem Lib. VI. Polit. c. 7. ab initio.

ANNOT. CXCVI. ad lin. 31.

Suis locis.)

Qvos vide Tab. XLV. & XLVI. utrobiqve in fine.

ANNOT. CXCVII. ad lin. 46.

Nova se ex Aristotele.)

Locus ejus est Lib. IV. Polit. c. 4. p. 249.

Ad

Ad Tab. XLII.
De Republicâ.

ANNOT. CXCVIII. ad lin. 4.

Pro toto compoſito ſumit & Bodinus.)

No. 1.

DEfinit enim per multitudinem familiarũ. *Reſpubl.* inqvit, *eſt familiarum rerumq; inter ipſas communium ſummâ poteſtate ac ratione moderata multitudo*, ſtatim in frontiſpicio Libb. de Republ. Similem definitionem tradit qvoqve c. 6. Method. Hiſtor. p. 183. Eſſet igitur hæc definitio Reipubl. ſumtæ pro totâ civitate.

No. 2. At ipſe tamen 1. de Republ. c. 6. Rempubl. à civitate tanqvam totum à parte diſtingvit. Verba ejus ſunt f. 48. *Rempubl. ex pluribus civitatibus ac provinciis, qvæ variis legibus ac moribus utuntur, conſtitui videmus, qvæ tamen ſummâ qvadam imperii poteſtate coërcentur.*

No. 3. Rurſum c. 6. Method. Hiſtor. Rempubl. facit genus civitatis, cùm ait. p. 184. *Sequitur, Rempubl. eodem imperio definiri; Civitatem autem imperio & jure; Urbem autem, qvæ non ſolùm imperiis ac legibus, verùm etiam mœnibus iisdem ſuos cives complectatur. Itaqve urbs vicos, civitas Pagos, interdum etiam Urbes & oppida, modò juris ſocietate conjuncta: Principatus deniq; ſeu Dynaſtia, (utamur hôc verbô,) plures civitates, Respublica deniq; velut genus, hæc omnia complectitur.*

No 4. Satis igitur monſtroſa eſt Bodini Reſpubl. qvæ civitati pro toto modò integrali, modò univerſali eſt. Itaqve non miror, qvod ipſe Lib. I. de Republ. c. 1. ait, definitionem Reipublicæ (talis videlicet, qvalem ipſe conceperat animô,) ab iis, qvi de Republ. ſcripſerunt, prætermiſſam eſſe. Qvis de tali monſtro definiendo cogitaret? At verò Rempubl. pro formâ civitatis acceptam utiqve definierat Ariſtoteles.

ANNOT. CXCIX. ad lin. 6. 7.

Sumitur vel latè vel ſtrictè.)

Strictè uſurpavit Förſtnerus, cum in omiſſis notar. ad Tacit. p. m. 6. ſic ſcriberet: *Ex qvibus conſtat libertati propius eſſe, & Reipubl. magis proprium omnes in univerſum cives, & ſine diſtinctione armatos atq; bellicæ rei peritos habere.*

ANNOT. CC. ad lin. 36.

Sed nos humanas non divinas.)

No. 1. Diſtinctionem ſic explicare poſſis: Respubl. humana (*divina*) eſt, cujus leges poſitivæ immediatè feruntur ab homine (*DEO ipſo.*)

No. 2. Divinæ Reipubl. ſeu τῆς θεοκρατίας nullum aliud exemplum eſt, niſi Judaica, de qva vide & Cunæum Lib. I. de Republ. Hebræor. cap. I. p. 4.

No. 3. Huic loco illud etiam annecte, qvod obſervavit Dn. Conringius animadverſ. Polit. in c. 12. Principis Machiavelli p. 114. Principatum Pontificis ſacrum ſeu Eccleſiaſticam illam ejus, qvam vocant, Monarchiam, diverſi planè generis eſſe ab aliis uſitatis in humano genere Principatibus.

ANNOT. CCI. ad lin. 37.

Juxta ſtatum naturalem.)

No. 1. Cùm duæ diviſiones ſint Reipubl. qvarum unam vocamus *moralem*, qvæ fit à fine ſeu formis moralibus in rectam & corruptam; alteram *numericam*, qvæ fit ab imperantium multitudine ſeu formis numericis in Monarchiam, Ariſtocratiam & Democratiam: qværi ſolet: utra ex his ſit *eſſentialis*, utra *accidentalis*? h. e. utra fiat in juſtas *ſpecies*, utra verò in *accidentia* tantùm?

No. 2. Expediri hanc qvæſtionem intereſt, ut ſciamus conſeqventer, qvænam mutatio Reipubl. ſit eſſentialis, qvænam accidentalis: ſeu qvo in caſu mutationis Reſpublica maneat eadem eſſentialiter vel non maneat?

No. 3. Hîc in ſententias planè contrarias abeunt Authores. *Moralem* diviſionem pro *eſſentiali*, *numericam* pro *accidentali* habent Scherbius Comment. in Polit. Ariſtot. pag. 125. 126. & Piccartus ibid. pag. 385. 387. 409. inprimis autem in Philoſophia Altorfinâ p. 308. 309. Contrà *numericam* pro *eſſentiali*, *moralem* pro *accidentali* Slevogt. Diſp. de civitate formalit. conſider. th. 18. p. m. 807.

No. 4. Utraqve ſententia rectè ſe habet, ſed in diverſis ſtatibus. *Prior* vera eſt, ſi in ſtatu *naturali*; *poſterior*, ſi in *legali* rem conſideres.

ANNOT. CCII. ad lin. 47.

In utroqve ſtatu.)

Vide Annotat. CLXXXVII.

ANNOT. CCIII. ad lin. 50.

Per διχοτομίαν.)

No. 1. Reipubl. ex numero imperantium æſtimatæ tres ſunt ſpecies: Monarchia, Ariſtocratia, Democratia.

No. 2. Ad has ſpecies per διχοτομίαν procedere poſſumus bifariam. *Primò* ſi incipiamus à *Democratiâ* hoc modo: Imperium eſt aut penes omnes, ut in Democratiâ, aut non omnes: & tum vicisſim vel unô plures imperant, ut in Ariſtocratiâ, vel unus ſolus, ut in Monarchiâ. *Deinde*

si initium ducamus à *Monarchiâ* hôc modô: Imperium aut penes unum est, ut in Monarchia, aut penes plures unô: & tum vicissim vel penes omnes, ut in Democratiâ, vel non omnes, ut in Aristocratiâ.

No. 3. *Prior* modus aptus est statui *naturali*, servaturqve ab Aristotele, *posterior legali* conveniens, recentioribus ferè usurpatur, & in his Hobbesio c. 7. de cive no. 1. p. 119. Nempe Status naturalis à Democratiâ, legalis à Monarchiâ, tanqvam optimâ Republ. incipit.

ANNOT. CCIV. ad lin. 65.

Machiavelliſtæ.)

Repete, qvæ diximus Annot. CXLVI. no. 6.

Ad Tab. XLIII.

De Republica simplici & mixta.

ANNOT. CCV. ad lin. 15.

Formam & modum administrandi.)

No. 1.

RESpubl. simplex (*mixta*) ex parte formæ & modi administrandi in genere est, qvando eadem (*non eadem*) est forma Reipubl. qvi modus eam administrandi.

No. 2. Et qvia modus administrandi magis incurrit in oculos, qvàm forma ipsa interna, ideò eum formam qvoqve *externam* vocamus in sequentibus.

No. 3. Solet autem de modo administrandi judicari & interdum ex eo, qvod vel absolutum dominium imperantes habent, vel obligati sunt ad leges fundamentales præscriptas. Ideò nobis simplicitas vel mixtura consideranda in hoc genere fuit aliqva etiam ex parte legum.

No. 4. Mixturam autem istiusmodi vocavimus mixturam *pacti*, qvia leges fundamentales comprehendunt pacta qvædam imperantium cum subditis.

No. 5. Tale pactum ubi nullum habetur, sed omnis administrandi ratio liberrimæ imperantium voluntati relicta est, ibi certô modô simplicem esse Rempubl. necesse est, qvia modus administrandi simpliciter fluit ex arbitrio imperantium, non partim ex arbitrio illo, partim ex pactis fundamentalibus.

ANNOT. CCVI. ad lin. 65.

Negant qvidam, dari posse Rempubl. mixtam.)

No. 1. In illa celebri controversa: *deturne Respublica mixta?* vera est haut dubiè affirmativa, sed negativa accommodatior est Machiavellestis: unde & eandem Hobbesius defendit c. 7. de cive art. 4. Nec omnes tamen, qvi eam defendunt, statim Machiavelliſtas dixerim. Multi enim ipsi, qvid defendant, præ tenebris, qvæ hîc misceri solent, non satis habent compertum.

No. 2. Ad eas verò depellendas tenebras duo sunt præcipuè observanda. *Primum* in qvæstione ipsâ, ut status controversiæ rectè percipiatur; ubi facillimus lapsus est propter magnam ambiguitatem in vocabulo mixtæ Reipubl. Qvâ in re fœdissimam multarum mixtionum confusionem apud qvosdam, ut apud Bodinum, reperias. *Alterum* in medio termino, ut ex veris fundamentis deducatur, contraq; negantes defendatur, Majestatem per partes esse divisibilem. De priori hâc Tabulâ solicîti fuimus; de posteriori qværemus Tab. XLIX. membr. 3.

ANNOT. CCVII. ad lin. 64.

Per Sophisma Politicum.)

De talibus Sophismatibus agit Aristoteles Lib. IV. Polit. c. 13. Tractatio verò ipsa est doctrinæ de Ratione Statûs.

Ad Tab. XLIV.

De Regno & Tyrannide.

ANNOT.

ANNOT. CCVIII. ad lin. 12.

Divisione in gradus possibiles.)

No. 1.

DIvisiones in gradûs possibiles reperiuntur tùm in hâc, tùm in duabus seqq. Tabulis, (qvas simul hâc Annotatione illustrabimus.) Depromptæ sunt omnes ex Aristotele. Et divisiones qvidem Regni ac Tyrannidis peti possunt partim ex lib. III. Polit. c. 10. 11. ubi qvatuor species Regnorum, partim ex Lib. IV. Polit. c. 10. ubi tres species Tyrannidis describuntur, partim ex Lib. V. Polit. c. 11. p. 369. ubi Tyrannis dividitur in occultam & manifestam.

No. 2. Qvin *Heroica* & *Laconica* Monarchia Regnis, non verò Tyrannidibus, accenseri debeat, non est dubium. De *Æsymnetică* & *Barbaricâ* dubios ipse nos reddit Philosophus, dum eas alibi Regnis, alibi Tyrannidibus annumerat, qvod jam monuimus theor. 3. Tab. præced.

No. 3. Causa, cur ipse sic variaverit, est, qvia regnã illa mixturam qvandam habent Monarchiæ rectæ & corruptæ, sive Regni & Tyrannidis. Et *Tyrannidem* qvidem sapiunt propter potentiam talium Regum, qvæ tanta est, ut cives, saltem iis in rebus, qvæ à legibus non definiuntur, sint mancipia imperantium; *Regnum* verò, qvia certis legibus (leges enim tendunt in bonum publicum) circumscripta est illa, alioqvin planè effrenis futura, potentia.

No. 4. Hûc pertinent verba Philosophi de utrâqve Monarchia Lib. IV. Polit. c. 10. p. 268. ἦσαν δ' αἱ μὲν τὸ κατὰ νόμον βασιλικὴ καὶ διὰ τὸ μοναρχεῖν ἐκόντων. τυραννικαὶ δὲ διὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν γνώμην. In specie de Regno Barbarico Lib. III. Polit. c. 10. p. 209. ὡσαύτως δ' ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἵα παρ' ἐνίοις εἰσὶ βασιλεῖαι τῶν βαρβάρων. Ἔχουσι δ' αὗται τὴν δύναμιν πᾶσαι σχεδὸν παπλησίαν τυραννικῇ, εἰσὶ δ' ὅμως κατὰ νόμον καὶ πατρικαί. De Regno Æsymnetico verò ibid. p. 10. ἔστι δὲ τοιοῦτον, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱρετὴ τυραννίς. Et pag. seq. αὗται μὲν οὖν εἰσί τε καὶ ἦσαν, διὰ μὲν τὸ τυραννικαὶ εἶναι, δεσποτικαὶ, διὰ δὲ τὸ αἱρεταὶ καὶ ἑκόντων βασιλικαί. qvanqvam video, hunc locum ultimum à Giphanio p. 386. trahi ad Regnum etiam Barbaricum.

No. 5. Jam cùm in hâc descriptione necesse haberemus, illas duas Monarchias ad certam unam speciem referre, ad Tyrannidem maluimus hanc ob causam, qvia hoc pactô divisio Monarchiæ simillima redditur divisionibus capitum duorum seqq. ubi semper, Rempubl. corruptam subdivisimus (ipsius qvoqve Aristotelis vestigia seqventes) in legibus obstrictam & exlegem.

No. 6. Ubi observa, qvæcunqve Respubl. corruptæ, legibus tamen certis publicis se submittunt, eas hoc ipso mixturam aliqvam rectitudinis habere, adeoqꝫ medium qvendam statum inter optimam possibiliũ & pessimam obtinere, & contrario verò exleges illæ sunt corruptissimæ, eamqꝫ ob causam merentur vocari *Despotica*, & qvidem κατ' ἐξοχήν ac sensu speciali magisqꝫ propriô.

No. 7. Aliàs in sensu generali qvælibet Respubl. *corrupta* salutatur Aristoteli *Despotica*, seu *herilis*, hanc videlicet ob causam, qvia ut in societate herili Dominus qværit primariò utilitatem suam, per Tab. XXXV. Membr. 5. sic de essentiâ corruptæ Reipubl. est, ut Imperatores primariò qværant commodum privatum, per Tab. XLII. lin. 25. Clara in hanc rem sunt Aristotelis verba Lib. III. Polit. c. 4. in fin. Φανερὸν τοίνυν, ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦσιν, ἀρθαὶ μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον: ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι πᾶσαι καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν: δεσποτικὴ γάρ.

N. 8. Ergò cùm Respubl corrupta & Despotica sint Synonyma, sequitur, Synonyma qvoqve esse *Tyrannidem* cum Monarchiâ despoticâ, & *Oligarchiam* cum Republ. paucorum Despoticâ, & *Democratiam* cum populari Despoticâ, in genere qvidem. Nam in specie κατ' ἐξοχήν pessimæ qvæqꝫ solent Despoticæ nominari.

No. 9. E dictis jam facilè est decidere qvæstionem: *an tres sint Monarchiæ species, Regnum, Dominatus seu Imperium Despoticum, & Tyrannis?* Sic autem dicendum videtur: Sicut in genere Respublica à formis moralibus dividitur in duas tantùm species, rectam & corruptam, qvod & in specie circa Rempubl. paucorum & popularem observatur, (utriusqꝫ enim species primæ duæ tantùm, non plures statuuntur, illius qvidem Aristocratia & Oligarchia, hujus verò Politia & Democratia:) sic nulla causa est, cur solam Monarchiam in tres species ex eodem fundamento morali dividamus. Maneant ergò duæ, *Regnum* & *Tyrannis*.

No. 10. Qvòd si maximè tertiô locô adjungere volumus aliqvam ex Regno & Tyrannide mixtam, satius est tamen ejusmodi mixtam per modum subdivisionis *Tyrannidi* subjungere, ut tyrannidum alia sit *moderata*, alia *extrema*; illa legibus certis parens, hæc ab omnibus soluta legibus; illa saltem in qvibusdam, hæc nullibi commodi publici observans.

No. 11. Et in hunc modum ipse Bodinus, qvi aliàs recentioribus illam trimembrem divisionem Monarchiæ primus præivisse videtur, commodam interpretationem accipiet. Tametsi enim Lib. II. de Republ. c. 2. f. 189. apertè profitetur Monarchiam omnem in tres qvodammodo formas tributam esse: tamen si formarum illarum descriptiones accuratè intuemur, & ea negligimus, qvæ ap. Bodinũ à bonæ divisionis legibus exerrant, id ad extremum velle videtur, Monarcham omnẽ subditis suis aut *patrem* se præbere aut *Dominum benignum*, aut *Dominum crudelem*. Cur autem non liceat sic potius dicere: Monarcha qvilibet subditis aut pater est, aut Dominus: Dominus aut benignus aut crudelis?

Sanè vulgò etiam pietati paternæ hâc in re opponebant Dominicam potentiam, ut obſervat Heraldus ad Tertulliani Apologet. p. 130.

No. 12. Sed age, patiamur Monarchiam deſcribi in tres formas, duas extremas, Regnum & Tyrannidem, peſſimam puta, & unam intermediam, qvam Bodinus Dominatum appellavit, recentiores qvidam Græcâ periphraſi Monarchiam deſpoticam: duo tamen adhuc monenda ſunt: unum circa *nomen*, alterum circa *rem* ipſam.

No. 13. Ad *nomen* qvod attinet, non ſatis aptum eſt, Ariſtotelis qvidem doctrinam ſeqvi volentibus, nomen ſeu *Dominatus* ſeu imperii *Deſpotici*. Ariſtoteles enim id vocabuli aut peculiari notione extremè corruptis potiùs, qvàm mediis formis, aut in genere corruptæ cuivis accommodat. Itaq; Lib. III. Polit. c. 5. p. 177. ἔστι δ' τυραννὶς, inqvit, μοναρχία δεσποτική. Vid. & Herald. l. d. p. 128. qvi & p. ſeq. obſervat, etiam Latinis dominationem poni pro aſperâ illa & Tyrannicâ imperandi ratione. Ac Bodinus qvidem de Ariſtotele parum laborat. Debebant igitur hoc obſervare illi, qvi Peripatetici eſſe hîc volunt, aut ſaltem non relinqvere inobſervata ea, qvæ ſupra hanc in rem monuimus no. 7. & 8.

No. 14. Ad *rem* ipſam verò qvod attinet, qvi Monarchiæ tres ſpecies ita conſtituunt, debebant idem qvoqve facere (qvod tamen neglectum ab illis videas,) in Republ. paucorum & populari: omnium enim rerumpublicarum hac in re par eſt ratio. Id qvod agnovit ipſe qvoqve Bodinus, cum expreſsè ait d. l. *eadem diſtinctio ad Ariſtocratiam & Democratiam adhiberi poteſt*. Qvi etiam de Ariſtocratiâ hoc exſeqvitur c. 6. init. Itaqve ſaltem Bodinum excipere, ſi animum advertiſſet, poterat Paulus Buſius, cum Lib. II. de Republ. c. 3. p. 53. ſcriberet: *eſt & in hâc re à Politicis, quantum quidem nobis conſtat, omnibus peccatum, qvod Dominatum ſolùm conſiderârint in perſonâ unius*. Imò verò excipere poterat Ariſtotelem qvoqve cum omnibus ejus legitimis interpretibus: deſpotica enim Ariſtotelis Oligarchia vel Democratia nihil eſt aliud, qvàm Dominatus paucorum vel populi.

AD TAB. XLV.

De Ariſtocratiâ & Oligarchiâ.

ANNOT. CCIX. ad lin. 35.

Paucos hic intellige.)

No. 1.

NOtandum hoc fuit propter *Bodinum*, qvi uſitatam hîc Ariſtotelis doctrinam absq; urgente neceſsitate deſeruit. Cujus opinio maximè colligi poteſt ex VI. de Republ. 1. & 6. f. 174. 175. 217. 218. ubi aliqvid novat non modò circa diviſionem ex formis numericis, ſed etiam ex moralibus.

No. 2. Res ſic habet: Ex *moralibus* formis dividitur Reſpubl. in rectam & aberrantem; ex *numericis* in Rempubl. unius, paucorum & popularem. Hæ duæ diviſiones, ſi in ſe mutuò ducantur, prodeunt ſpecies Rerumpubl. in univerſum ſex, rectæ nimirum tres, corruptæ totidem.

No. 3. Jam qvod ad diviſionem ex *moralibus* formis attinet, eam planè abjicit Bodinus, unde in univerſum tres illi tantùm ſpecies Rerumpubl. è numericis ſcil. formis deductæ, relinqvuntur: qvarum ſingulæ nullo diſcrimine formam rectam pariter & corruptam eodem nomine deſignant. Verba ejus ſunt f. 174. *Si rerumpublicarum formas bonorum & malorum finibus & virtutibus ac vitiis metimur, infinitas eſſe compereemus. At in rebus omnibus aptè rectèq; definiendis ipſarum vim ac naturam, non qvæ cuiqve extrinſecus accidunt, inveneri oportet.* Et f. 175. *Cùm igitur ea, qvæ rebus ſingulis accidunt, illarum vim ac naturam hucusqve propriam non mutent: tria tantùm Rerumpubl. genera, Monarchiam, inqvam, Ariſtocratiam & Democratiam conſtituemus.* His ſimilia leguntur f. 217. Duabus igitur præcipuè ex cauſis impugnat illam ex formis moralibus ſeu finibus diviſionem: (1.) qvia ſic futuræ ſint ſpecies *infinitæ*: (2.) qvia virtus ac vitium *accidant* ſpeciebus Rerumpubl. & non ſit de earum eſſentia.

No. 4. Verùm Reſpondeo ad 1. negando ſpecies fore infinitas, qvia fines, ad qvos reſpicere ſolent imperantes, non ſunt infiniti, ſed *duo* tantùm, nempe commodum *publicum* & *privatum*. Unde ex hoc fundamento duæ tantùm oriuntur ſpecies. Qvanqvam autem virtutum ac vitiorum numerus aliàs valdè magnus eſt, qvem & infinitum appellare poſſis cum Bodino, ſi hyperbolicè loqvi velis: tamen hoc in argumento virtutis nomine tantùm intelligitur illa prudentia, qvâ imperantes publicum bonum promovere & poſſunt & volunt, per ea, qvæ diximus Tab. XLI. * 2. & 4. & vitii nomine talis prudentiæ oppoſitum. Unde vicisſim non niſi duæ ſpecies emergunt.

No. 5. Reſp. ad 2. virtutem & vitium non eſſe de eſſentiâ ſpecificâ Rerumpubl. nego, ſi de ſtatu *naturali* ſermo eſt, ſi de *legali*, concedo qvidem. per annot. CCI. no. 4. ſed inde non ſeqvitur, diviſionem hanc planè nullam eſſe, ſed tantùm, non eſſe eſſentialem, verùm accidentalem, qvod cauſæ præſenti nihil officit.

No. 6.

No.6. Imò verò(qvæ reſponſio eſt κατ' ἄνθρωπον, & utriqve argumento ſimul opponi poteſt)agnovit hoc ipſe Bodinus,dum Monarchiam juxta ac cæteras duas ſpecies ſubdividit in *tres* formas, Regiam puta, Dominatũ & Tyrannidem, ut vidimus Annot.præced. Qvæ tres formæ ſi ita recipiantur in ſingulis, dabunt in univerſum pro ſex ſpeciebus ſpecies *novem*, ſin autem contrahantur per ea, qvæ no. 11. Annot. præced. docuimus, illas ipſas *ſex* ſpecies reddent nobis.

No.7. Itaqve Bodinianæ ſententiæ hic eſſe exitus ad extremum videtur: Diviſionem numericam ut eſſentialem præmitti, moralem verò,ut accidentalem, per modum ſubdiviſionis ſubjungi debere. Atqve hoc ſtatum *legalem* perſeqventibus accommodum videtur, ſicuti contrarium ſtatui *naturali* aptius eſt per Tab. XLII theor. 3. Verùm Bodinus, qvi duos iſtos ſtatus diſtingvere nunqvam didicerat, in hac diſputatione tam perplexus eſt, ut ipſe ſibi, ſi extrema ejus cum primis comparemus, adverſetur.

No.8. Venio ad divſionem è formis *numericis*. Ubi Bodinus, qvod ad *qvalitatem* imperantium attinet, exiſtimat, de virtutibus pariter ac divitiis, aliisqve bonis planè tacendum eſſe, ne ſc. Rerumpubl. *infinitatem* ſtatuamus: qvod ad *qvantitatem* verò, eſſentiam Rerumpubl. conſtituit præcisè in numero Imperantium, nullô planè bonorum animi, fortunæve habitô reſpectu. Numerum verò illum in Ariſtocratia & Democratia determinat ex paucitate vel multitudine imperantium ſumtâ cum reſpectu ad cives non *univerſos*, ſed *ſubditos* tantùm. Verba ejus ſunt f. 174. *Si de multis eligantur pauci, qvi aut generis ſplendore, aut opibus, aut ſapientiâ, aut juſtitiâ, aut belligerandi ſcientiâ, aut aliis virtutibus aut etiam vitiis præſtent, innumerabiles Rerumpubl. formæ exoriantur.* Et f. 175. *Democratiam,*(definiemus)*cùm omnes aut major pars, omnium civium ſimul collecta ſummum Reipubl. imperium habet. Ariſtocratiam, cum paucis qvibusdam civibus in reliqvos ſummum jus eſt.* Et fol. 218. *Sive igitur optimi, ſive flagitioſiſſimi, ſive ditiſſimi, ſive nobiliſſimi, ſive egetiſſimi, ſive bellicoſiſſimi ſummum imperium teneant, modò civium pars minor exſtiterit, Ariſtocratiam appellemus.*

No. 9. Verùm qvod ad *qvalitatem* imperantium ſeu dignitatem civilem attinet, Reſp. Bodinum Ariſtotelis mentem, contra qvem diſputare nititur, planè pervertere. Nec enim docemur in Ariſtotelicâ Philoſophiâ,*vel* virtutes & divitias eodem locô habere, ſed habemus pro diſtinctis dignitatibo civilibus;*vel* duobus his addere etiam vitia, vitiorum enim contemplatione nemo eligitur ad imperandum, *vel* ſpecies Rerumpubl. tot conſtituere, qvot ſunt ſpecies virtutum aut bonorum fortunæ. Unde cadit ejus argumentum de *infinitate* Rerumpubl.qvod & ante labefactavimus.

No. 10. Qvod autem ad *qvantitatem* imperantium attinet,bis peccat Bodinus. *Primò* enim peream ſeparatur illa qvantitas ab omni qvalitate: ſiqvidem in nullâ Republ. uni paucis aut univerſis præcisè defertur imperium ex eo, qvia ſunt unus, pauci aut univerſi, ſed qvia uni iſti, aut paucis aut univerſis adhæret aliqva dignitas civilis ſive naturalis ea ſit, ſive legalis. Enimverò cùm in omni Republ. ſit qvædam univerſitas civium, cui vel toti, vel parti ejus aliqvem numerum adhuc habenti, vel uni ſoli perſonæ majeſtas credi poſſit: neceſſe eſt ut hæc controverſia dirimatur non ex numero præcisè (aliàs omnes Reſpubl. Democraticas habebimus,)ſed ex aliqvâ dignitate civili, qvæ vel in univerſos æqvè cadat, vel in paucos, eximiè etiam jn unum ſolum. Sed Bodino errandi occaſionem illud videtur præbuiſſe, qvod oculis ad ſtatum legalem converſis,qvod ibi primò ſe obtulit, id putavit alterô planè excluſô aſſumendum eſſe, præſertim qvi ſtatûs naturalis legalisqve diſcrimen ignoraret. Qvòd Arniſeo qvoq; contigiſſe video, qvi cùm ſit aliàs defenſor Ariſtotelis ſatis ſtrenuus, eum tamen hîc deſerit, & ſentit cum Bodino lib. I polit.c.7.p.148 & ſeqq.

No.11.Pugnat autem hæc Bodini ſententia non mndo cum ſanâ ratione, ſed etiam cum judiciis vulgi. Nemo enim tàm deſipit, ut Ariſtocratiam vocet, ſi plebeji imperent, eſto, qvòd à ſubditis ſuis numerô vincantur; aut Democratiam, ſi nobiles ac potentes, eſto, qvòd ſubditos ſuos numerô vincant. Imò contra ſic perſvaſum eſt omnibus, ſi modò vel uni plebejo leges Reipubl. fundamentales unà cum optimatibus deferant aliqvam imperii partem, jam eſſe aliqvam Democratiæ Reipubl. mixturam.

No. 12. Atqve hic unus fuit error Bodini. *Alter* in eo ponitur, qvòd paucitatem illam ac multitudinem imperantium comparavit cum ſolis ſubditis, non cum civibus univerſis. Qvem qvidem errorem dilueri poſſumus vel κατ' ἄνθρωπον, vel κατ' ἀλήθειαν ex abſurdo.

Nn. 13. Κατ' ἄνθρωπον. Ponit enim Bodinus non niſi tres Reipubl. ſpecies. Atqvi ex hoc fundamento debebat qvinqve ponere,ſi ſc. imperet 1.unus. 2.omnes, 3.ſi plures imperent, qvàm ſubſint, 4. ſi pauciores, 5.ſi numerus imperantium numerum ſubditorum exæqvet. Tale qvid non metuendum eſt nobis doctrinam Ariſtotelis ſeqventibus. Inter unum enim & omnes ſi mediô locô interponas paucos, & ita explices, qvi nec unus ſunt, nec omnes,ſive ſubditi ſint numerô plures, ſive pauciores, ſive æqvales: nihil dabitur qvartum aut qvintum.

No. 14. Imò verò inqvies fortaſſè, cogetur Ariſtoteles qvartam admittere Rempubl. ſiqvidem numerum imperantium cum qvalitate eorundem ſeu dignitate civili copulare nos jubet. Democratia enim, in qvâ ſc. ſoli plebeji imperãt, nec eſt Monarchia, nec Reſpubl.paucorum qvod conceditur, neqve tamen eſt omnium ſeu popularis, qvia non omnes imperant, qvod in ſolam Politiã

seu popularem bonam c:dit. E. erit qvædam qvarta Respubl. Verùm *Resp.* pertinet omninò Democratia ad Remp. populare seu omnium, qvoniam Aristoteles nomine dignitatis civilis, ad qvam unicè hîc respicit, intelligit libertatem omnibus civibus communem. Qvòd autem nihilominus hôc prætextu præ omnibus imperant soli plebeji, id est ex eventu, & in eo Democratia habet aliqvid peculiare. Vid. Tab. seq. lin. 14.

No. 15. κατ' ἀλήθειαν autem Bodino potest ostendi hoc absurdum. Seqveretur enim, si v.g. demus 10000. civium, ex qvibus 4999. imperent, reliqvi 5001. subsint, hanc Bodinianam Aristocratiã unicô momentô converti in Democratiam, si fortè tres subditi superstitibus imperantibus omnib9 moriantur. Et hôc pactô sola mors jam ex imperantibus, jam ex subditis plures auferens, mutare Respubl. illas poterit; qvod planè ridiculum est.

ANNOT. CCX. ad lin. 45.

Divisiones in gradus possibiles.)

No. 1. Species *Aristocratiæ* qvære ap. Aristotelem lib. IV. Polit. c. 7. Oligarchiæ ibid. c. 5.

No. 2. Circa *Aristocratiam* adhuc nota, qvod Aristoteles qvidem qvatuor ejus numeret species, sed prima, qvæ tantùm idealis est, omitti à nobis hîc debuit, qvi de possibilibus sumus soliciti.

No. 3. Possibiles autem omnes habent aliqvam mixturam recti & corrupti. Et *rectæ* qvidem sunt duas propter causas: *primò* qvia legibus sunt obstrictæ, id qvod in omnibus possibilibus rectis præsupponitur: deinde qvia in electione Magistratuum habetur ratio etiam virtutis. *Corruptæ* verò aliqvâ ex parte, qvia præter virtutem ratio habetur qvoqve vel divitiarum, vel libertatis personalis, h. e. statûs plebeji, vel utriusqve. Qvod sic intellige, legibus fundamentalibus cautum esse, ut, qvi eliguntur, non modò sint idonei per suas virtutes, sed etiam sint vel ex optimatibus, solis, vel solis plebejis, vel partim ex optimatibus, partim ex plebejis seu in eodem magistratûs genere, seu in diversis.

No. 4. *Qværes*, cur hæ species Aristocratiæ, cum aliqvam habeant corruptionem, non annumerentur Oligarchiis? *Resp.* qvia corruptio non est tanta, qvanta in Oligarchiis. Nam Oligarchia Despotica planè est corrupta absqve mixturâ bonitatis; priores verò tres Oligarchiæ species, etiam si aliqvam habent mixturam bonitatis ex eo, qvòd sint adstrictæ legibus; tamen carent alterâ illâ mixturâ, qvam in Aristocratiis deprehendebamus, h. e. in constituendis magistratibus nullam planè virtutis & idoneitatis habent rationem.

ANNOT. CCXI. ad lin. 57.

Regio, qvæ equitatu.)

Vide Aristotelem Lib. VI. Polit. c. 7.

AD TAB. XLVI.

De Politiâ & Democratiâ.

ANNOT. CCXII. ad lin. 7.

Statui possibili aptior est, qvàm ideali.)

QVia Τιμὴ, unde est vocabulum τῆς Τιμοκρατίας, (sic enim legendũ in textu, non δημοκρατίας) inter alia significat etiam pretium seu censum. Habetur autem in secundâ specie Politiæ possibilis divitum non minùs, qvàm plebejorum ratio.

ANNOT. CCXIII. ad lin. 27.

Divisione in gradus possibiles.)

No. 1. Ubi Politiæ species reperiri ap. Aristotelem possint, diximus*. 1. Democratiæ verò species qværendæ sunt lib. IV. Polit. c. 4. & 6. Ubi nota priore loco ab Aristotele qvinqve, posteriore tantùm qvatuor species Democratiæ recenseri, & rem ipsam obscuriusculè proponi. Qvâ in obscuritate nos id secuti sumus, qvod concinnissimum videbatur ad comparandas species Democratiæ cum speciebus Oligarchiæ & Tyrannidis.

No. 2. Qvod in Politiâ secundâ dicimus de æqvatione divitum & pauperum *geometricâ*, & in Democratiâ tertiâ de sententiis secundùm proportionem *arithmeticam* numerandis, sic intellige. Vix aliter evenit, qvàm ut in Republicâ major si pauperum numerus, atqve divitum. Pone igitur in multitudine civium 10000. pauperum esse 8000, divitum 2000, si tàm pauperes qvàm divites describantur in classes, seu tribûs 25. & unicuiqve tribui non nisi unicum detur suffragium, servabitur proportio *geometrica*, divitesqve pauperibus exæqvabuntur. Ac verò si non tributim, sed viritim ferantur suffragia, singulis videlicet civibus integri suffragii jus habentibus, fieri non poterit, qvin pauperum suffragia, qvotiescunqve ipsi velint, plura sint futura: & hoc vocamus proportionem *arithmeticam*. Atqve hinc fit, ut in tali Reipubl. specie, licet omnes imperare videantur, reverà tamen imperent soli pauperes seu plebeji, ut diximus*. 3. different. 1.

ANNOT. CCXIV. ad. lin. 47.

Populum ex Agricolis.)

Vide Aristot. lib. IV. Polit. c. 4. & 7.

Ad

Ad Tab. XLVII.

De Comparatione Rerumpubl. cum Societatibus Domesticis.

ANNOT. CCXV. ad lin. 5.
Comparatur in genere qvævis recta.)
Repete qvæ diximus Annot CCVIII. n. 7. 11. 13.

ANNOT. CCXVI. ad lin. 55.
Comparatur in specie Regnum.)
Has comparationes vide apud Aristotelem, imprimis lib. VIII. Nic. c. 10, & 11. Aliqvid etiam habes lib. I. Polit. c. 8. p. 52.

ANNOT. CCXVII. ad lin. ult.
Ab Aristotele jam Aristocratiæ, jam Politiæ confertur.)
No. 1. Loci ejus sunt lib. VIII. Nicom. cap. 10. p. 345. ἀνδρὸς ἢ καὶ γυναικὸς (κοινωνία) Ἀριστοκρατικὴ φαίνεται. Et lib. I. Polit. c. 9. non procul ab init. καὶ γὰρ γυναικὸς ἄρχει (ὁ ἀνὴρ) καὶ τέκνων, ὡς ἐλεύθερων μὲν ἀμφοῖν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν ἢ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων ἢ βασιλικῶς.

No. 2. *Aristocratiam* hîc intellige eam, qvam Tab. præced. vocavimus *primam*, in qvâ & diviti & plebejo cuilibet juxta virtutem suam summus assignatus est Magistratus. Similem in modum, ut expressè habetur in Ethicis, *Vir pro eo, ut ipso dignè est, imperat, in iisq; adeò rebus, in qvibus virum oportet imperare; qvæ verò mulieri conveniunt, ei permittit.* Habet enim se fœmina ad virum ut plebeji ad optimates.

No. 3. Jam qvia talis Aristocratia magnam habet cognationem cum *Politiâ*, in qvâ similiter divites & plebeji exæqvantur, per Tab: XLVI. lin. 35. ideò imperium Viri in uxorem Politico etiam seu populari comparari meruit. Nullius enim societatis domesticæ personæ magis sibi sunt æqvales, qvàm conjugalis. Interim tamen hîc est aliqva etiam dissimilitudo (sicut omne simile claudicare solet) qvòd non, ut in populari Republ. sic in societate conjugali qvoqve imperium est ambulatorium; sed suam eminentiam retinet vir perpetuò: id qvod ipse Aristoteles in loco Politicorum agnovit.

Ad Tab. XLVIII.

De Majestate.

ANNOT. CCXVIII. ad lin. 9.
Hugoni Grotio.)
Qvem vide Lib. I. de jure belli c. 1. no. 6. & c. 3. no. 6.

ANNOT. CCXIX. ad lin. 11.
Libertas civilis.)

No. 1.

Distinctionem libertatis in *personalem* seu domesticam, & *civilem* proposuimus jam suprà Annot. CLXX. no. 2. & utrumq; n. seq. subdivisimus in *summam* & *subordinatam*.

No. 2. Hîc notamus, subdivisionem illam esse *analogi* in sua analogata. Qvorum nobilissimũ est libertas summa; subordinata enim illa mixturam habet aliqvam servitutis, qvoniam imperat qvidem inferioribus sive in domo, sive in Republ. servit tamen nihilominus ei vel eis, qvi habent libertatem summam, qvi in domo est Paterfamiliâs, in Republ. persona una, pluresve, habens majestatem. Atqve horum respectu ii, qvi subordinatâ tantùm libertate pollent, dicuntur libertatis habere exercitium potiùs, qvàm possessionem, Tab. XLI. fac. B. lin. 6. Possumus etiam dicere, libertatem eorum esse participatam.

No. 3. Libertas civilis *summa* nihil aliud est, qvàm ipsa *Majestas*, qvæ hanc ob causam vocatur etiam simpliciter Libertas civilis. Itaqve & Grotio Lib. I. de jur. bell. c. 3. n. 23. summum imperium & libertas civilis sunt Synonyma. Qvi & no. 12. ejusdem capitis adeundus est de distinctione Libertatis in personalem & civilem.

No. 4. Cæterùm natura Majestatis optimè intelligi potest ex comparatione libertatis domesticæ summæ, qvam habet in domo Paterfamiliâs. Nam qvod Paterfamiliâs est in domo & extra, id est Rex (commodissimum enim est uti exemplô Majestatis Monarchicæ,) in Republ. & extra.

No. 5. Igitur *primò* sicut Paterfamiliâs, ita & Rex summam habet potestatem, non modò in personas, sed etiam in res suæ societatis. Conf. lin. 20. hujus Tab.

No. 6. *Secundò* sicut Paterfamiliâs extra domum æqvalis est aliis patribusfamiliâs, habetq; potestatem cum illis liberè contrahendi, emendi, vendendi, ineundi affinitatem, litigandi in foro: ita Rex qvivis extra suam Rempubl. potest cum aliis Regibus seu potestatem habentibus inire fœdus, contractum, suscipere bellum, (qvod inter diversas Majestates, cum hæ humanum forum superius non habeant, judicii vice fungitur.)

No.

ANNOT. CCXX. ad membr. V.

Modus considerandi duplex.)

No. 1. Fundatur hæc distinctio in duplici respectu, qvem qvælibet libertas habet, unô videl. *intrà*, alterô *extra* societatem suam considerata, de qvo jam monuimus Annot. CLXX. no. 5. Imò hæc distinctio cuilibet societati applicari potest.

No. 2. Ita Plato applicuit eam civitati, lib. IV. de Republ. f. 637. *Estne aliqva scientia*, inqvit, *in civitate, qvâ ratione & ipsa erga seipsam & alias civitates optimè se se gerat?*

No 3. Cæterum ex eodem fundamento distinguimus Tab. seq. Membr. 4. ipsa qvoqve *Regalia* tanqvã particulas Majestatis in *immanẽtia & transeuntia* seu disqviparantiæ & æqviparantiæ. Qvam distinctionem omnium primò protuli in disputatione de potestate Legislatoriâ Anno 1654. habita, th. 23. 24. Ex qvo tempore comperi, eandem qvoqve aliis placuisse. Ad eam declarandam facient, qvæ Annot. præced. no. 5. & 6. dicta sunt.

ANNOT. CCXXI. ad lin. 29.

Uti Grotius definit.)

Lib. I. de jure belli c. 3. no. 7. ab initio.

ANNOT. CCXXIII. ad lin. 41.

Exponi ab aliis video.)

No. 1. Ita exponunt Wendlerus Lib. II. philosoph Pract. sect. 2. c. 1. §. 2. p. 352. 353. Cellarius Lib. II. Polit. c. 7. §. 13. p. 178. aliiqve.

No. 2 Sed nescio, annon in illâ Aristotelicâ definitione Majestatis, qvæ legitur lib. III. Polit. c 4. non procul ab initione, vox παντα χῆ aliter exponi debeat: ut sensus sit, Majestatem esse summam civitatis potestatem *ubiq;* i. e. in qvalibet forma Reipubl. sive sit ea Monarchica, sive Aristocratica, sive Democratica. Svadent hoc verba seqventia: Statim enim addit: λέγω δ' οἷον ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις κύριος ὁ δῆμος, ὁ δὲ ὀλίγοι τυραννίον ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. Atq; hoc sensu videtur etiam Grotius accepisse vocem *ubiq;* cum ait Lib. I. c. 3. no. 8. *Rejicienda est eorum opinio, qvi ubiq; & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi.* Ubiqve i. e. in omni Reipubl. formâ.

No. 3. *Regeres* si hanc expositionem admittimus, duo seqvi incommoda: *primo*, qvod vox παντα χῆ sit plane abundans. Cum enim Majestas sit qvasi cujuslibet Reipubl. anima, per se planum est, qvod ea in qvavis Reipubl. specie reperiatur. *Secundo*, qvod nihil adsit in Definitione, unde intelligamus, definiri Majestatem plenam, atq; sic definitio hæc simul erit deficiens qvoqve.

No. 4. *Resp.* ad *primum* non esse insolens Aristoteli, ut definitonibus, addat qvædã melioris intelligentiæ caulâ, qvæ aliàs omittit poterant. Qvod autem in hac ipsâ definitione factum hoc fuerit, ostendi potest ex c. 5. ejusdem Lib. III. polit. p. 175. ubi definitionem Majestatis repetens vocem παντα χῆ omittit πολίτευμά, inqvit, ὅτι τὸ κύριον τῆς πόλεως.

No. 5. Ad *secundum* responsio peti potest ex distinctione, qvam proposuimus in ipsâ Tabulâ. Dicemus enim, voluisse Aristotelem definire Majestatem cum in differentiâ ad plenam & non-plenam. Et sic nihil deficiet.

ANNOT. CCXXIII. ad lin. 47.

Cave autem hic cum Monarchomachis.)

Qvæstionem hanc contrà Monarchomachos rectè & solidè expedivit Grotius Lib. c. 3. no. 8. è qvo & nostra hîc contraximus.

ANNOT. CCXXIV. ad lin. 55.

Relinqvere se dicunt Majestatem personalem.)

No. 1. Vulgatissima est distinctio Majestatis in *realem* & *personalem*, sed ea aliter exponitur à Monarchomachis, aliter à rectè sentientibus.

No. 2. *Monarchomachi* sic eam exponunt, qvasi esset divisio *realis* duarum sc. in qvalibet Republ. realiter à se invicem distinctarum Majestatum: qvarum realis semper sic ac maneat penes totum populum; personalis verò sit penes personas imperantes. Porrò dicunt, realem esse personali majorem, ita ut personæ Majestate personali præditæ à populo, tanqvam habente majestatem realem, in qvavis Reipubl. formâ jure possint suâ iterum majestate exui.

No. 3. Hæc interpretatio falsissima est, siqvidem distinctionem, qvæ reverâ sic exposita, est nominis æqvivoci, venditat pro divisione rei. Majestas personalis ita, ut Monarchomachi fecerunt, explicata æqvivocè majestas est, non enim sic est potestas summa, sed subordinata. Summa potestas & plena in qvâlibet Republ. nõ nisi unica esse potest.

No. 4. Qvæ cùm ita sint, *vera* divisionis hujus, si eam nolumus esse distinctionem æqvivoci, expositio erit, si dicamus, eam esse unius ejusdemqve rei in duos *conceptus* vel respectus distinctionem. Sumitur enim Majestas vel cum respectu ad subjectum commune, & vocatur realis, vel proprium, & vocatur personalis.

Ad Tab. XLIX.

De divisione Majestatis in partes.

ANNOT.

ANNOT. CCXXV. ad lin. 5.

Qvænam sit ratio totius in Majestate)

No. 1.

Totum aut prædicatur de suâ parte in casu recto, ut totum *universale*, aut non prædicatur: hoc. posterius aut *essentiale* est aut *integrale*. Integrale vicissim vel *corporeum* vel *incorporeum*: illud propriè, hoc analogicè vocatur integrale.

No. 2. Hæc si ad Majestatem applicamus, patebit eam esse *totum integrale* analogicum respectu regalium. Neqve enim est genus regalium. E. non est totum universale. Neqve verò est totum essentiale, qvia dividitur in plures partes, qvàm duas, & ita dividitur, ut nulla pars sit alterius materia vel forma. Relinqvitur ergò, ut sit totum integrale, & qvidem analogicum, qvia in *corporeum*.

No. 3. Totum integrale analogicum etiam est anima respectu suarum potentiarum, qvam Scholastici vulgo exemplum faciunt totius *potestativi*, id qvod Fonseca Lib. IV Instit. Dial. c. 3. p. 180. (citatus etiam Stahlio c. 30. Comp. Metaph. p. 307. 308. revocat ad totum *integrale*, licet improbante Scheiblerô Lib. I. Metaph. c. 6. no. 29. Potest autem utcunqve Majestas qvoqve vocari tutum potestativum, qvia sc. partes ejus sunt potestates, & ita ipsa comparavi cum animâ & tanqvam toto potestativo. præsertim cùm, qvod anima est in corpore, id Majestas sit in Republ.

No. 4. Sciamus tamen hoc simile etiam esse dissimile. Nam anima est forma substantialis, majestas accidentalis. Anima subjectum est suarum potentiarũ: majestas subjectum suarum regalium nõ est, sed ipsa potius indiget subjecto. Animæ facultates ex multorum præstantiũ philosophorum sententiâ realiter inter se non differunt; at Regalia sic differunt inter se: possunt enim separari realiter.

No. 5. Porrò cùm omne totum integrale sit vel similare vel dissimilare, subdivisio hæc etiam Majestati accommodanda. Ea verò est totum *dissimilare* per rationem assignatam in Tabulâ.

No. 6. Qvod autem addidimus, singulas qvoq; particulas posse in novas varietates vel modos pro diversitate materiæ circà qvam specialioris, aut actuum exercendorũ, comminui, id facilem interpretationem capiet ex verbis Piccarti ad Lib. IV. Pol. Arist. c. 572. cum ait: *Dividi dicitur jus Majestatis, qvando pluribus statibus communicatur, sed alio atq; alio modo, v. g. ut ex Cicerone didicimus, autoritas proponendi penes Senatum est; potestas jubendi* (habes diversitatem actuum) *penes populum: qvò pertinent & actiones ipsius Majestatis diversæ v. g. condemnare aliqvem est penes Senatum, liberare* (nova actuum diversitas) *penes Principem vel populum. Rex potest jus vitæ & necis habere in peregrinum, sed non in civem* (habes diversitatem materiæ circà qvam specialioris,) *populus contrà in civem, sed non in peregrinum. Potestas cudendæ monetæ & potest esse penes summum Principem, & penes Optimates, & penes populum. Summus Princeps cudit monetam majorem v. g. Romanorum Imperator, sed sui solius nomine appositô; Imperii Principes non nisi additô summi Principis; Populus minores monetas cudit.* (Est & in his diversitas qvædam objectorum.)

ANNOT. CCXXVI. ad lin. 21.

An Majestas possit realiter dividi.)

No. 1. Qvæstio an detur Respubl. mixta, præcipuè dependet ex resolutione qvæstionis: an Majestas possit dividi? Qvare ambæ qvæstiones aut affirmantur simul ab iisdem, aut negantur. Conf. qvæ supra diximus Annot. CCVI. no. 2.

No. 2. Dividi posse Majestatem negant Bodinus Lib. II. de Republ. c. 1. f. 184. Hobbesius c. 7. de Cive artic. 4. & alii. Sed pro affirmativâ satis firmum argumentum, uti reor, posuimus in Tab. Declarabimus hîc tantùm *fines, qvi voluntatem moveant, ut vel partes ipsas Majestatis, vel partium præcipuarum modos non omnes uni sive homini sive cœtui permissos velit.*

No. 3. Hi fines duo sunt maximè. *Primus* est evitatio Tyrannidis seu abusionis Regalium. Si enim penes unum sit Majestas absoluta & plena, nullâ ejus exceptâ particulâ, facilè fieri potest, ut tali potestate irresistibili præditus eâdem abutatur in perniciem subditorum pro libidine propriâ. Huic malo remedium est partitio regalium, siqvidem qvi non habet omnia regalia, is nec omnia potest, qvæ vult. Ob eandem causam solent inter clavigeros ærarii publici vel archivorum claves distribui, nec uni dari omnes, ne ille pro libitu possit agere in eâ re, qvæ vult.

No. 4. *Alter* finis est conservatio concordiæ inter imperantes. Qvoniam enim distributis regalibus majoris momenti negotia in Republ. fieri non possunt, nisi conspirent voluntates habentium regalia, fiet inde, ut imperantes illi, tametsi aliàs fortè dissideant animis, malint tamen consentire universi, qvàm singuli nihil agere.

No. 5. Atqve hinc respondebitur ad argumentum partis adversæ, qvo urgere solent, si dividantur regalia, propter horum inter se mutuam indigentiam, (qvæ tamen fortasse non est planè omnium,) nihil posse ad effectum deduci ab ullo imperante: concedo enim, si cæteri dissideant, nego, si concordent, planè ut in clavibus inter fiscales distributis.

No. 6. Atqvi, *inqviunt*, hæc ipsa partitio dabit occasionem dissidiis. *Resp.* 1. dare etiam potest occasionem concordiæ, ut ante ostendimus. 2. qvod si tamen interdum dat occasionem dissidiis, meminerimus, in rebus humanis semper commodis adjacere incommoda: sicuti & certum est, si regalia non dividantur, occasionem dari abusionibus eorum, unde tyrannis, ex qvà non minora dissidia metuenda. 3. illis autem dissidiis non deerunt qvoqve sua remedia, de qvibus in parte de consiliis agendum.

N.7. De cætero, ut maximè dividantur regalia, manent ipsa nihilominus inter se unita in subjecto communi, qvod est tota civitas: sicuti tametsi facultates qvinqve sensuum maximè sint divisæ per certa corporis organa, uniuntur tamen in ipso animali tanqvam subjecto communi.

ANNOT. CCXXVII. ad lin. 30.

Classes Regalium.)

No. 1. Qvoniam magnus est regalium numerus, si ad infimas species descendas, utile est ea prædividere in certas classes.

No. 2. Vulgatissima prædivisio est regalium in *majora* & *minora*; sed ea tàm simul obscura, ut in eâ exponendâ, qvot capita sunt, totidem pænè sint sententiæ. Et omninò cùm regalium singulorum pretia ob causam lin. 19. prolatam exactè definiri non possint, necesse est, saltem in qvibusdam ambiguos nos reddi, an majoribus debeant accenseri, an minoribus, nisi majora & minora aliter, ac verba sonant, accipere velimus.

No. 3. Hugo Grotius Lib. I. de Jure Belli c. 3. no. 6. primam divisionem petit ex eo, qvòd civitatem imperans vel *per se* regit vel *per alios*.

No. 4. Nos divisionis in *immanentia* & *transeuntia* nondum pœnitet, de qva jam aliqvid diximus Annot. CCXX. no. 3. siqvidem petita est ex ipsa naturâ libertatis in genere acceptæ.

No. 5. In *transeuntibus* Regalibus cave confundas jus ipsum *gerendi belli* adversùs hostes cũ jure *deliberandi de bello*, *militem conscribendi*, *Magistratus bellicos eligendi*; hæc enim tria & qvæ his sunt similia, sunt Regalibus *immanentibus* annumeranda.

No. 6. Qvod autem divisionem nostram tam angustam fecimus, ut sub eâ non comprehendatur potestas *alienandi majestatem*, de qvâ *. 4. factum est aliorum exemplô, qvi de potestate illâ. ubi de regalibus agunt, planè sunt securi, puto qvia & ipsa est singularis, & rarissimum ejus exercitium, nec nisi in casibus extraordinariis suâqve raritate obscuris, obvium. Exemplum tamen usurpatæ hujus potestatis exhibent in historiâ Romanâ Campani, de qvibus Hugo Grotius Lib. I. c. 3. no. 8.

No. 7. Certum interim est, ut *libertatis personalis* portio qvædam est, posse libertatem eam abjicere vendendo se v.g in servitutem, sic & ad *civilem libertatem*, h. e. majestatem pertinere, posse eâ seipsum exuere. *Plena libertas est*, inqvit Gomezius Lib. II. de. potestate in seipsum c. 17. no. 1. *posse sibi libertatem adimere*.

No. 8. Ergò, ne & hæc potestas planè ab omni divisione exulet, sic procedere possis: regale, vel *extraordinarum* est, potestas majestatem abdicandi, vel *ordinarium*. Et hoc iterum duplex: *immanens* & *transiens*. Vel etiam unicâ divisione h. m. Majestas vel agit in *seipsam*, vel in suos *æqvales*, vel in *inferiores*. Ex *primo* nascitur singulare illud regale, qvod reflexum appellare possis, ex *secundo* nascuntur transeuntia; ex *tertio* immanentia.

ANNOT. CCXXVIII. ad lin. 47. 48.

Huic loco non incommodè inserendas.)

Poterit etiam hæc doctrina transferri ad partem Politicæ *de Legibus*, cujus naturam Tab. LI. delineamus. Ut scil. in primâ ejus sectione agatur de Legibus non tantùm positivis Reipubl. idealis, sed etiam naturalibus & pactis gentium.

AD TAB. L.

De Mutationibus Rerumpubl.

ANNOT. CCXXIX. ad lin. 3.

Lib. V. Polit.)

UBi vide c. 1. ab init. c. 6. in fin c. 7. p. 335. 336. 339. His phraseologiis etiam adde τὸ κινεῖσθαι ex c. 4. p. 322.

ANNOT. CCXXX. ad membr. II.

Divisio.)

No. 1. De mutatione ex parte *termini ad qvem*, videndus Aristoteles lib. V. Polit. c. 1. p. 307. δέχαι μὲν &c.

No. 2. De mutatione ex parte *causæ efficientis* Principalis lege Lib. V. Polit. c. 7. in fine.

No. 3. Qvam verò nos subdivisionem fecimus intrinsecæ mutationis, eam Aristoteles Lib. V. Polit. 4 sub finem paulò aliter concipit. Dicit, mutari Rempubl. vel διὰ βίας *violenter*, vel δι ἀπάτης, *fraudulenter*. Utrumqve modum subdividit. *violentas* enim mutationes aut ab initio statim tales esse, aut cum initio minus violentæ fuerint, in violentiâ desinere. In *fraudulentis* etiam contingere, ut detectâ fraude, qvi decepti sunt, vel consentiant in mutationem metu videlicet periculi, vel non consentiant & repugnent aliqvâ fiduciâ tuendi statûs pristini: qvô posteriore casu inchoata per fraudem perficere mutatores solent cum violentiâ, qvod in casu priore facto opus non est.

No. 4. Hoc vult dicere Philosophus, mutationem esse vel *puram*, qvæ vel vi vel fraude & inchoatur & perficitur: vel *mixtam*, qvæ per vim inchoata pervasionibus blandis tandem perficitur, vel inchoata fraude perficitur vi.

No. 5. Nos omissâ illâ in duram & mixtam prædivisione, qvoniam observavimus de cætero, inter vim & fraudem locum esse alicui tertio (potest enim mutatio fieri absqve ullâ vi vel fraude, bonâ fide in mutationem consPirantibus omnium voluntatibus,) maluimus immediatè opponere mutationem, qvæ citra violentiam fit, mutationi qvæ cum violentiâ, & priorem illam subdividere in fraudulentam & fraudis expertem. Posterioris exemplum, qvod est de Theopompo, suppeditat ipse Aristoteles lib. V. Polit. c. 11. 69.

ANNOT

ANNOT. CCXXXI. ad lin. 31.

In genere.)

Partitionem *generalium* principiorum depromsi ex lib. V. Polit. capp. 2. 3. & 4. Sed ordinavi eo modo, qvi visus mihi fuit discentibus fore aptissimus: addidi etiam aliqvid, ut dissimilitudinem religionum, de qvâ tacet Aristoteles; aliqvid omisi, ut illud, qvod Aristoteles p. 315. vocat Διὰ τὰς ἐφιδείας, cùm sit obscurum, & fortè non incommodè reduci qveat ad aliqvod cæterorum. Illud verò, qvod de mixtis Rebuspubl. dicitur, mutuatus sum è cap. 7. p. 356. ἀρχὴ δὲ τὸ μὴ μεμίχθαι καλῶς.

ANNOT. CCXXXII. ad lin. 62.

In specie.)

Specialia hæc exsequitur Aristoteles lib. V. Polit. c. 5. seqq. Nobis placuit ex singulis Rerumpubl. speciebus unicum tantùm excerpere, qvod maximè videretur speciale. Cætera legantur apud Aristotelem & ejus interpretes.

ANNOT. CCXXXIII. ad lin. 62.

Improbitas Demagogorum.)

Vid. lib. V. Polit. c. 5. Res autem sic habet. In Democratiis vetustæ Græciæ Optimates à plebe miserè vexabantur impulsu Demagogorum. Vexati ad arma civilia confugiebant. Qvibus se vincerent, pro statu populari Oligarchicum habebat Respubl. si vincerentur, Tyrannicum, Demagogô sc. supremô militiæ præfectô imperium invadente. Anteqvam enim artes dicendi invalescerent apud Græcos, vix alii Demagogos agebant, qvàm bello strenui. At ubi eloqventia admirationi esse cœpit, Demagogi facundiæ studebant, & à plebe Magistratum eblanditi vicissim plebi subjiciebant eges, qvarum custodes esse debuissent. Ita exmoderato plebis imperio pessimæ tandem illæ exleges Democratiæ culpâ Rhetorum perversorum enatæ sunt.

ANNOT. CCXXXIV. ad lin. 63.

Contentio Optimatum.)

No. 1. Aristoteles lib. V. Polit. c. 6. duos dicit esse modos mutationum *Oligarchicarum* communissimos. *Unam* si plebs injuriis imperantium exagitata seditionem moveat. *Alterum*, si ipsi inter se Optimates dissideant. *Priorem* modum hîc omisimus, qvia communis est Oligarchiæ cum Democratiâ, ut habes c. 1. sub finem.

No. 2. Circà *posteriorem* verò modum Aristotelis textus indiget emendatione, ubi scriptum est non longè ab initio capitis: ἔχει δ' ἡ ἐξ ἄλλων ἀρχὴ στάσεως διαφορὰς. Pro ἄλλων enim legendum aut cum Dn. Conringio p. 722. ad eum locum, αὐτῶν, aut ἀλλήλων. Talis enim seditio & c. 1. p. 309. vocatur ἡ πρὸς ἀλλήλους στάσις.

ANNOT. CCXXXV. ad lin. 64.

Discordia Regiæ familiæ.)

De hâc l. V. c. 10 p. 367. Φθείρεται δ' ἢ κατὰ δύο τρόπους.

ANNOT. CCXXXVI ad eand. lin.

Φιλοτιμία.)

De hâc ib. p. 363. Τῶν δὲ διὰ Φιλοτιμίαν &c. Intellige autem talem Φιλοτιμίαν, qvâ Regicidæ nihil aliud qværunt, qvàm *gloriam*, ut ipsi putant, *immortalem* ex magno facinore perpetrato, etsi non ignorent, sibi miserè fore pereundem. Talis Φιλοτιμία & illos movit sicarios, qvibus Jesuitæ ex cædibus regiis & æternam vitam, &, si ipsos supplicio affici contingeret, coronam Martyrum polliciti sunt. Distingve igitur hanc Φιλοτιμίαν ab illâ dominandi cupiditate, de qvâ lin. 57.

Ad Tab. LI.

De Legibus.

ANNOT. CCXXXVII. ad lin. 17.

Non egrediemur limites universalis Politicæ.)

No. 1.

Tab. XXXII. Membr. 1. distinximus inter Systema Politicum *universale* & *particulare*. Illud methodicè in iis occupatur, qvæ *communia* sunt *omnibus* Rebuspublicis, hoc in iis, qvæ sunt *singulis* Rebuspubl. *propria*, vel certè ad eas applicata. *Singulas* Respubl voco, individua Rerumpubl. *actu existentia*, qvale est Respubl. Regni Romani, Gallici, Hispanici, Veneta, Helvetiorũ &c.

No. 2. Universalis Systematis in eâdem Tab. Membr. 5. partes duas fecimus, unam de *Civitate*, alteram de *Legibus*. *Illa* definitiones maximè & divisiones, *hæc* Regulas complectitur. *Regularum* autem nomine non *leges* modò, sed & *consilia* intellige.

No. 3. Hæc cùm ita sint, *dubitet* fortè aliqvis, qvomodo in parte de Legibus agi possit *de optimâ Republ.* salvâ illius partis universalitate. Optima enim illa Respubl. videtur non universale esse qvoddam, sed individuum, *Resp.* est individuum, sed *imaginarium* & ideale, non verò *actu existens*, qvale in particulari Politicâ explicandum est. Illud autem imaginarium fingitur ab intellectu eum ipsum in finem, ut *sit* qvasi *regula* qvædam vel mensura generalis omnibus individuis actu existentibus applicabilis, ut ex majori minorive ad illam accessu æstimari possit earum perfectio. Sic *Ideæ Platonicæ*, tametsi finguntur ipsæ singulæ esse individuum qvoddam, tamen universalibus naturis accensentur. Imò pone, talem ideam actu existere, tamen eo ipso, qvod cæteris omnibus per modum exempli absolutè perfecti proponeretur, fieret aliqvid in universale h. e. reliqvis imperfectioribus omnibus commune.

No.

No. 4. Sed ecce *novum dubium.* Qvomodo enim, inqvies, hâc in parte, salvâ ejusdem universalitate procedi potest ad examinandas Leges Rerumpubl. individuarum, non modò idealium, sed etiam verè existentium, ut habetur infra lin. 56? *Resp.* illud examen habet se instar applicationis exemplorum ad Regulas, in qva & bonorum exemplorum rectitudo & malorum vitia demonstrantur; qvale qvid in omnibus scientiis universalibus salvâ earum universalitate, fieri cum fructu potest.

No. 5. Manent nihilominus hâc ipsa in re inter universalem Politicam & particularem discrimina *tria* evidentia. Nam 1. universalis liberè vagatur per varia variorum individuorum exempla, sed particularis unius tantùm individui qvasi anatomen suscipit 2. Exempla in universali Politicâ sunt aliqvid secundarium faciens non ad esse, sed ad benè esse; in particulari verò aliqvid primarium. 3. Universalis Politicus leges illas examinat ut censor tanqvam regulata: particularis verò profert ea ut regulas ipsas.

No. 6. Cæterùm *Aristoteles* qvoqꝫ in Libris Polit. qvos haut dubiè Systema universale esse voluit, egit non modò de Optimâ Republ. Lib. VII. & VIII. qvibus qvatuor adhuc alios deesse non absqve causâ suspicatur Dn. Conringius c. 2. Introduct. p. 578. & c. 6. p. 625. sed etiam Lib. II. aliarum Rerumpubl. partim verarum, ut Cretensium, Carthaginensium; partim idealium ut Platonis, Phaleæ, Hippodami, leges vocavit ad censuram.

No. 7. Ab hoc autem opere Politico separavit ipse Libros eos, qvibus omnium ferè civitatum, non Græciæ solùm, sed & Barbariæ mores, instituta & disciplinas descripsit, de qvibus videatur Dn. Conringius in Edit. Polit. Arist. p. 547. (cui & fragmenta ex illis Libris subjungit) item p. 570. c. 2. Introductionis.

ANNOT. CCXXXVIII. ad lin. 25.
Præcipiunt enim de omni virtute.)

Vide Aristot. lib. V. Nicom. c. 1. p. 191. περιτίθει ὁ νόμος καὶ τὰ τῆ ἀνδρείᾳ &c. Tetigimus & suprà Tab. XXIV. lin. 12.

ANNOT. CCXXXIX. ad lin. 13.
Legi vis inest obligandi, consilio non inest.)

Hâc eâdem ratione Pontificii qvoqve distingvunt Evangelium in præcepta (i.e. leges) & consilia: qvorum illa habeant obligationem, hæc non habeant, nisi ex voto. Ubi nostri non qvidem ipsam distinctionem negant, sed ejus applicationem, cum Pontificii pro consiliis tantùm habeant, qvæ revera sunt præcepta seu leges.

ANNOT. CCXL. ad lin. 54.
In qvot partes hæc doctrina secari qveat?

No. 1. Si ad *primam* partem referas etiam doctrinam de Legibus *Naturalibus* & *pactis gentium* secundùm ea, qvæ Annot. CCXXVIII. diximus, erit ea reliqvis præmittenda. Et ejus certè in universali Politicâ maxima est necessitas. Videmur enim *ideali Republ.* posse carere, cum in theoriâ generali & Legibus Naturæ gentiumqꝫ satis sit ideæ. Positivæ autem leges ideam unam respuere videntur ob maximam gentium nationumqve diversitatem, qvorum ingenia diversas qvoqve leges positivas postulant. Neqve temerè invenias inter Systematum Scriptores, qvi idealem Rempubl. Systematis sui partem justam fecerint, cùm talis idea magis sit lusus ingenii, qvalem ævo recentiore dederunt Thomas Morus, Thomas Campanella, & Joh. Valent. Andreæ.

No. 2. Qvod autem secus fecit Aristoteles, æmulatione Platonis aliorumqꝫ factum dixerim, unde & faciendum sibi putavit, ut ideales illas Antecessorum Respubl. examinaret Lib. II. qvâ occasione videtur ibidem & verarum qvarundam Rerumpubl. examen fuisse susceptum. Id verò examen commodissimè sic institui posse videtur, si per modum exemplorum vel laudabilium vel vituperandorum subjiciatur regulis, & juxta eas dispergatur.

No. 3. *Alteram* partem, qvæ de consiliis est, vocavimus de *Ratione Status*, qvanqvam hæc vox, prout vulgò accipitur, illam tantùm ejus sectionem qvæ securitati prospicit, solet notare. Nos utramqꝫ hâc ratione complecti voluimus, etiam illam puta, qvæ opibus ac divitiis studet; pro qvibus utilia qvædam præcepta colligi poterunt ex Oeconomicis Aristotelis: sicut ad partem de securitate multa faciunt ex Lib. V. & VI. Politicorum.

SOLI DEO GLORIA.

Bayerische Staatsbibliothek München

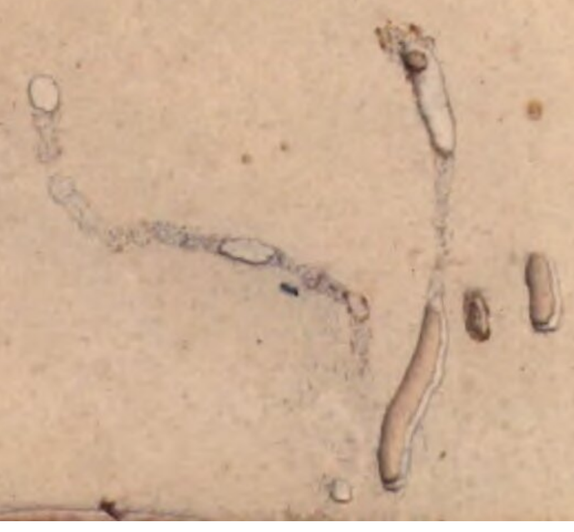

Phil 3 111

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Thomasius, Jacob, / Fuhrmann, Johann. / Ritter, Matthäus

M. Jacobi Thomasii, Orator. Prof. Publ. Philosophia Practica continuis Tabellis comprehensa cum Annotationibus ejusdem

Lipsiæ Anno M.DC.LXXXII

2 Ph.pr. 39 m
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10944038-1
VD17 12:639481A